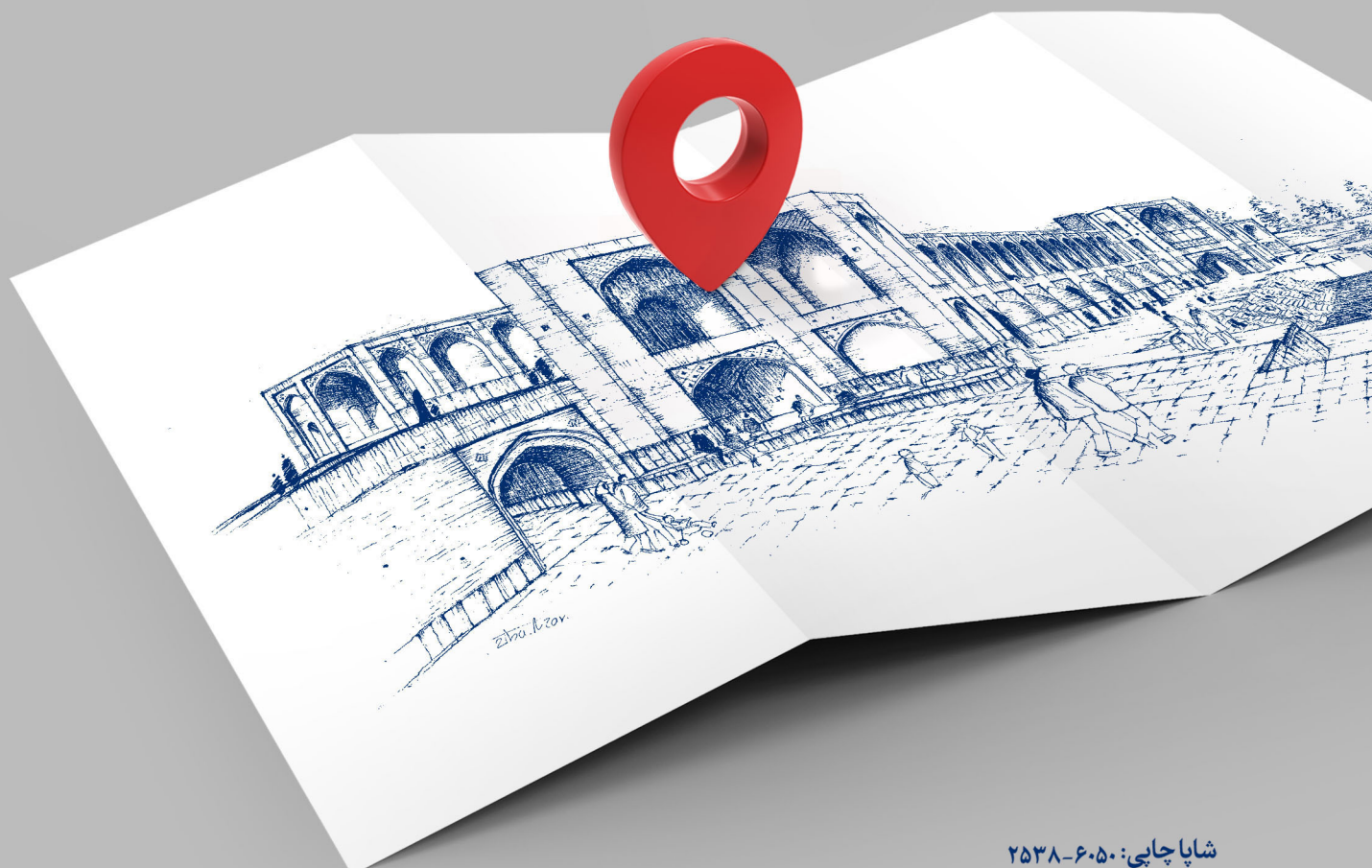


فصلنامه پژوهش های مکانی فضایی

دوره ششم، پیاپی (۲۴)، پاییز ۱۴۰۱



- مقایسه تطبیقی میادین شهرهای ایتالیا و ایران به عنوان تجسم فضایی-کالبدی ساختارهای سیاسی-اجتماعی-مذهبی
- مروری سیستماتیک بر نقش حاکمیت در ارتقاء شادی شهروندان
- ارزیابی اثرات سلامت HIA شهرهای جدید بر ساکنان این شهرها
- بازشناسی نقش قنات بر زیست پذیری سکونتگاه های شهری و روستایی با استفاده از روش فراترکیب
- تحلیل عوامل تسهیل کننده و محدود کننده مشارکت شهروندان در برنامه ریزی محله محور (مطالعه موردی: شهر اصفهان)
- تحلیل نقش مؤلفه های منظر شهری بر کیفیت محیط زیست شهری و رفتار زیست محیطی شهروندان (مطالعه موردی: مناطق دهگانه کرج)





فصلنامه علمی پژوهش‌های مکان فضایی

دوره ششم، پیاپی (۲۴)، پاییز ۱۴۰۱



مدیر اجرایی: خاطره امیری

مدیر تحریریه: الهام قاسمی

کارشناس اجرایی: ریحانه سجادی

ویراستار ادبی: سعیده هرنندی زاده

ویراستار انگلیسی: رضوان ظفری

طراح جلد و یونیفورم: عرفان غلامی

کروکی روی جلد: زیبا آذر

صفحه آرا: جعفر خدادی

صاحب امتیاز: جهاد دانشگاهی

مدیر مسئول: مهدی ژیانپور

سر دبیر: محمد مسعود

دبیر تخصصی: احسان رنجبر

هیئت تحریریه:

نعمت‌الله اکبری، حامد بخشی، فروزنده جعفرزاده‌پور،

علی حسنی، نعمت‌الله فاضلی، محمود قلعه‌نویی،

محمد مسعود، مهدی منتظرالحجه، مرتضی میرغلامی

مقالات این فصلنامه در پایگاه‌های زیر نمایه خواهد شد:

www.noormags.com

www.magiran.com

www.Civilica.com

www.ensani.ir

سایت اختصاصی: www.jspr.jdisf.ac.ir

ایمیل: jsprjdisf@gmail.com

مجوز شماره ۷۸۵۳۹ وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

ISSN: 2538-6050

فهرست مقالات

مقایسه تطبیقی میدین شهرهای ایتالیا و ایران به عنوان تجسم فضایی-کالبدی ساختارهای

سیاسی-اجتماعی-مذهبی ۵

مانا وحیدبافنده، مرتضی میرغلامی

مروری سیستماتیک بر نقش حاکمیت در ارتقاء شادی شهروندان ۳۹

سحر سماواتی

ارزیابی اثرات سلامت (HIA) شهرهای جدید بر ساکنان این شهرها

(مورد مطالعه: شهر جدید صدر) ۵۵

مهدی منتظرالحجه، نازنین صاحبی

بازشناسی نقش قنات بر زیست‌پذیری سکونتگاه‌های شهری و روستایی با استفاده از روش

فرا ترکیب ۷۳

پرستو دارویی، مینا کشانی همدانی

تحلیل عوامل تسهیل‌کننده و محدودکننده مشارکت شهروندان در برنامه ریزی محله محور:

مطالعه موردی شهر اصفهان ۹۵

فرشاد طهماسبی زاده

تحلیل نقش مؤلفه‌های منظر شهری بر کیفیت محیط زیست شهری و رفتار زیست محیطی

شهروندان (مطالعه موردی: مناطق ده‌گانه کرج) ۱۱۷

مینا حیدری تمرآبادی، تاج‌الدین کرمی

مجله «پژوهش‌های مکانی فضایی» یکی از چند تلاش سازنده برای معرفی مفهوم «شهرشناسی» و بازسازی حوزه «مطالعات شهری» در مجموعه جهاد دانشگاهی واحد اصفهان است. این هدف‌گذاری از درک یک شکاف برمی‌آید؛ شکاف میان موقعیت این حوزه در جهان و ایران. مطالعات شهری در اوایل قرن بیستم مورد پذیرش دانشگاهی قرار گرفت، و در اوایل دهه ۱۹۷۰ به سرعت گسترش یافت. برخی از صاحب‌نظران نیز بر این عقیده‌اند که حوزه مطالعات شهری هرگز تا این اندازه نیرومند نبوده است. با این وجود در سپهر علمی پژوهشی کشورمان این حوزه هنوز به رسمیت شناخته نشده و عمدتاً به یکی از رشته‌های زیرمجموعه‌اش فروکاسته شده است. مطالعات شهری بر اساس اجماع مراکز معتبر علمی در دنیا حوزه‌ای میان رشته‌ای است که اصلی‌ترین هدفش شناخت و فهم شهرها از دیدگاه‌های علمی و نظری معتبر است. این حوزه میان رشته‌ای انجمن‌های حرفه‌ای، مجلات و نظریات خود را دارد و عمدتاً از روش‌های علوم اجتماعی استفاده می‌کند. محققین رشته‌های شهرسازی، معماری، و طراحی شهری همچنین تاریخ، جامعه‌شناسی، جغرافیا، اقتصاد، علوم سیاسی و مردم‌شناسی بیشترین دانش مطالعات شهری را تولید کرده‌اند.

مجله «پژوهش‌های مکانی فضایی» با تایید این گزاره که با وجود موضوعات نو و چالش‌برانگیزی که در قرن ۲۱ بوجود آمده است اکنون هم بهترین و هم بدترین زمان برای مطالعه شهرهاست، برای اجتناب از دامن زدن به آشفتگی نظری و روش‌شناختی موجود با تعهد به مرزهای حوزه مطالعات شهری از میان موضوعات بی‌شمار بر مطالعه «فضای شهری» متمرکز خواهد بود. مرکزیت یافتن این موضوع مفهوم مستلزم اعتقاد به پیچیدگی شهر به عنوان یک پدیده چندوجهی با ابعاد اجتماعی، اقتصادی و محیطی است. بر این اساس تلاش شده است اعضای هیات تحریریه مجله صاحب‌نظرانی متناسب با این ابعاد باشند.

در پایان ضمن دعوت از همه محققین، صاحب‌نظران و فرهیختگان علاقه‌مند به موضوع شهر و حوزه مطالعات شهری به مشارکت مجدانه در انتشار دستاوردهای علمی‌شان، امیدوارم تلاش مجموعه جهاد دانشگاهی و گروه علمی اجرایی مجله منجر به تقویت نگاه میان رشته‌ای به موضوعات مختلف از جمله شهر، به رسمیت‌شناسی حوزه مطالعات شهری و مفهوم شهرشناسی و ورود ایده‌ها و رویکردهای جدید به موضوع فضای شهری باشد.

مهدی ژبانیپور

مدیر مسئول

مقایسه تطبیقی میادین شهرهای ایتالیا و ایران به عنوان تجسم فضایی - کالبدی ساختارهای سیاسی - اجتماعی - مذهبی

مانا وحیدبافنده^۱

دانشجوی کارشناسی ارشد طراحی شهری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز، ایران

مرتضی میرغلامی

دانشیار دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز، ایران

فصلنامه پژوهش‌های مکانی فضایی، دوره ششم، پیاپی ۲۴، پاییز ۱۴۰۱، صص ۵ - ۳۸

چکیده

میدان در مفهوم واقعی آن فضای باز وسیعی است که معمولاً بر اجتماعات مردمی و ساختارهای سیاسی - اجتماعی جامعه تأثیر مستقیم دارد. برای فهم مفهوم فضاهای شهری در شهرهای اروپا بایستی مفهوم آگورا در یونان باستان را جستجو کرد که نقش مهمی در تنظیم روابط نهادهای مختلف شهری از جمله مذهب، سیاست، اجتماع و تجارت در شهرهای آن دوره داشته است. دوره مهم تاریخی آن را در تکامل میدان‌های سده ۱۱ و ۱۲ میلادی در ایتالیا باید دانست که بر پایه فورم‌های رومی شکل گرفته است، در این دوره ابتدا با انحصار طلبی اشراف و کلیسا این فضاهای عمومی شکل گرفته‌اند که تأثیر مستقیم نهاد قدرت بر ساختارهای میدان را در ذات خود نشان می‌دهد، اما به تدریج با تشکیل دولت، قدرت اشراف و کلیسا کاهش یافت و مکان‌های عمومی و میادین برای مردم به عنوان ساختار نهاد اجتماعی شکل پیدا کردند، دادگاه، دفاتر شورای شهر و بازارها در کنار آن‌ها ساخته شده‌اند که نقش میدان‌های اروپایی را دموکراتیک کردند، در قرن‌های بعدی نیز شهرهای جدیدی ظهور کردند که میدان‌ها با کاربری‌های گوناگون نقش اصلی در شکل‌گیری آن‌ها داشته‌اند. به موازات این فضاها در شهرهای یونانی و رومی، در ایران نیز در دوران‌های گوناگون سلسله مراتب فضایی برای شهروندان وجود داشته است که بعد از ورود اسلام به شهرها، میدان‌ها به عنوان مرکز تجمعات شهری و نهاد اقتصادی شکل پیدا کردند و بعد از قدرت گرفتن نهادهای سیاسی، میادین مراکزی برای نمایش قدرت شاهان و حاکمان بوده است. هدف اصلی این پژوهش مقایسه نهادی بین میادین ایرانی (دوره سلجوقیان، تیموریان، صفویه) و ایتالیایی (دوره باروک، رنسانس، گوتیک) در بین قرن‌های ۱۲ تا ۱۸ میلادی می‌باشد که این مقایسه بین ۱۱ نمونه از مهم‌ترین و مطرح‌ترین میدان‌ها صورت گرفته است، این تحقیق به دنبال پاسخگویی به این سؤال است که (تفاوت و شباهت نهادی میان میدان‌های ایرانی و اروپایی شامل چه مواردی می‌باشد؟) همچنین مدل نظری و چارچوب اصلی پژوهش بر اساس مطالعات اسنادی استخراج شده است که از نظر افرادی مهم چون وبر برای رسیدن به

۱. نویسنده مسئول: ma.vahidbafandeh@tabriziau.ac.ir

آن استفاده شده است که بدنه اصلی نظری شامل نهاد اقتصادی، محلی، مذهبی، اجتماعی و سیاسی (سیاسی با تأکید بر نفع مردم، سیاسی با تأکید بر قدرت شاه) می‌باشد و بر اساس آن میدان‌ها باهم مقایسه شده‌اند. نتیجه و یافته‌های تحقیق نشان دهنده وجود عنصر مذهب به صورت مشترک و تأثیرگذار در میدان‌های ایرانی (مسجد) و ایتالیایی (کلیسا) می‌باشد، همچنین رابطه مؤثری میان نهادهای اقتصادی و بازار، اجتماع و محله در هر دو زمینه مشاهده می‌شود، میدان‌ها اروپایی در دوران رنسانس نقش تجاری قوی داشته‌اند و نهادهای محلی نیز عنصر مؤثری بوده‌اند و همچنین میدان‌های ایرانی دارای نقش سیاسی (با تأکید بر قدرت شاه) بوده‌اند در حالی که میدان‌های اروپایی وجود نهادهای سیاسی (سیاسی با تأکید بر نفع مردم) نشان مشارکت و اهمیت جامعه مدنی و شهروندان بوده است.

واژگان کلیدی: میدان، نهادهای شهری، میدان‌های ایران، میدان‌های ایتالیا.

دلاسنیورا)، میدان‌های ایران (نقش جهان، امیرچخماق، عتیق، گنجعلی خان و صاحب‌آباد) مورد بررسی قرار گرفته‌اند و در نهایت با جمع‌بندی ساختار نهادی آن‌ها به تفاوت‌ها و تشابهات خواهیم رسید.

مطالعه شهر از دوران کهن، به خصوص شهرهای ایران بعد از اسلام تا زمانی که شهرسازی ایران تحت تأثیر از مفاهیم تازه و غریبه شده بود، گویای آن است که همواره میدان نیز همچون دیگر اندام‌های مؤثر و کارکردی، در حیات جاری شهر، حضوری مؤثر دارد به طوری که میدان از دوره سلجوقیان به بعد شروع به تثبیت ساختاری خود در شهرهای ایران کرد و در دوره صفویه به مفاهیم عمیق و کارآمدی در معماری و شهرسازی رسید و در دوران قاجار به نهایت نقش خود دست یافته است، اما رفته رفته نقش می‌بازد تا جایی که از سال‌های میانی دوره پهلوی هویت خود را از دست داده و در دو دهه اخیر نیز در بلا تکلیفی به سر می‌برد. درکی که اکنون از میدان وجود دارد همانی است که در ذهن همگان و به طور یکسان از تقاطع چند خیابان که فضایی در میانه آن برای تفکیک حرکت سواره پدید آمده و با ترکیبی از پوشش گیاهی، آب‌نما و فواره شکل می‌گیرد و هیچ ارتباط

مقدمه و بیان مسئله

میدان‌ها در ذات درونی خود مکانی در جهت بروز رفتارهای اجتماعی و همچنین ارائه خدمات شهری محسوب می‌شوند که ریشه در ذات فرهنگ و جو سیاسی حاکم در محیط نیز داشته‌اند، نهادها به دلیل مرکز ثقل بودن میداین تأثیر مستقیم بر شکل‌گیری و اداره آن‌ها دارا بوده‌اند، این نهاد در بعضی مواقع شامل مذهب و نهاد سیاسی قدرت می‌شده‌اند و در بعضی موارد شامل نهادهای اجتماعی و محلی بوده‌اند و همچنین مرکزی برای تبادل، داد و ستد محسوب شده‌اند که در نهایت باعث قدرتمند شدن نهادهای اقتصادی بر جو میدان‌ها شده است، این موضوع در دوره‌ها شهرهای مختلف با توجه به موضوعات محیطی و سیاسی متفاوت بوده‌اند، با این پیش زمینه پژوهش حاضر باهدف (مقایسه تطبیقی بین میداین شهرهای ایتالیا و ایران به لحاظ تجسمی از نهادهای مختلف شهری) به دنبال پاسخ این سؤال است که (مهم‌ترین تفاوت‌ها و شباهت‌های میدان‌های ایران و ایتالیا به لحاظ نهادی شامل چه مواردی می‌شود؟)، در همین راستا ۱۱ نمونه شامل میدان‌های ایتالیا (سن مارکو، سی‌ینا، کمپیدولیو، سن پیترو، ونیز و پیاتزا

معقولی با انسان، حرکت انسانی و حضور معنی‌دار انسان برقرار نمی‌سازد (نظری، ۱۳۹۰). میدان بدون حضور مؤثر و امن انسان و به منظوری معین معنی خارجی ندارد و حضور انسان در این فضای میانی تقاطع‌ها نه دارای معنی است، نه مؤثر است و نه امن می‌باشد، میدان برحسب ضرورت‌های مکانی و زمانی نقش و عملکردهای مختلفی به خود گرفته است. گاهی به‌صورت مکانی برای عرضه کالا بوده و زمانی فضایی حکومتی و دیوانی و یا مذهبی داشته است و در دوران معاصر بسیاری از عملکردهای کلاسیک آن به بناها منتقل شده است و به علت وضیعت و موقعیت فعلی، نمی‌توان عملکردهای گوناگون اجتماعی دوران گذشته را از آن انتظار داشت.

بر اساس مسائل مطرح شده یکی از فرضیه‌های اصلی پژوهش این موضوع است که در شهرهای ایتالیایی میدان‌های شهری با ساکنین و نهادهای اجتماعی ارتباط تنگاتنگی دارد ولی در ایران میدان‌های مهم شهری غالباً جنبه حکومتی - سیاسی دارند و انتظار می‌رود در مسیر پژوهش میدان‌هایی در ایران نیز وجود داشته باشند که نقش اجتماع در سایه سیاست باشد که سعی می‌شود این موضوع در ساختار پژوهش مورد مطالعه قرار گیرد.

مبانی نظری

ساختار سیاسی - اجتماعی شهرهای ایتالیایی: شهرهای ایتالیایی در قرون وسطی به شدت تحت تأثیر مذهب و کلیسا بوده است و آن‌چنان سایر نهادها و ساختارها نقش مهمی نداشته‌اند اما در دوران رنسانس شهرها به دلیل قدرت گرفتن امور بازرگانی در سده چهاردهم نقش اقتصادی و اجتماعی به خود گرفتند و خطوط تجاری عمیقی را ایجاد کردند (لیو کاردوینه‌ولو، ۱۳۶۹).

ساختار سیاسی - اجتماعی شهرهای ایرانی: شهرهای

ایرانی در دوره صفویه و بعد از آن دارای نهادهای حاکمیت (نمایانگر رابطه حکومت با افراد تحت کنترل)، نهاد مذهب (رابطه روحانیون و مردم)، نهاد عرف که توسط افراد خودگردان اداره شده است و همچنین ساختارهای شهرهای حکومتی به همراه ساختارهای عرفی - مذهبی بوده است (معروفی، ۱۳۹۴: ۱۱).

میدان‌های شهری

میدان عرصه نمایشی است برای زندگی یک شهر، از حرکت، کوشش و تلاش برای زندگی و سرزندگی شهروندان خبر می‌دهد. میدان با طرح و ترکیبش به شهر هویت می‌بخشد و از هویت ساکنان آن خبر می‌دهد. قدرت، خلاقیت، هنر و کمال دوستی مردم در آن است، از عشق به زندگی و عشق به آرمان‌های جمعی حکایت می‌کند نقش نظم و پاکیزگی و آرامش ذهن مردمانش در آن است. اگر شهری را می‌خواهید بشناسید از میدانی که مقصد عامه است دیدن کنید، شهر در آینه کوچک میدان‌هایش به کمال منعکس است (ابراهیمی، ۱۳۸۸: ۲). واژه «میدان» در ادبیات فارسی به معنای «پایه می» است؛ همچنین عیش فراخ خوش، صفحه، زمین بی‌عمارت (لغت‌نامه دهخدا). معادل آن از قبیل آگورا، فوروم و پلازا و ... در ارتباط با نوع عملکرد توسط افراد و فرهنگ‌های مختلف بیان شده است. از نظر زوکر میدان‌ها و عناصر وابسته به آن از نگاه کالبدی، بخشی از ساختار فضای شهری و همچنین از بعد اجتماعی، جایی برای تعاملات اجتماعی و تجمع مردم و در نهایت امکان برقراری گفت‌وگو می‌باشد. او همچنین میدان‌های شهری را مکانی برای بروز رفتارها و انجام رشته‌ای از فعالیت‌های انسانی می‌داند (زوکر، ۱۹۹۵).

نقش و کارکرد میدان‌های شهری: که شامل ۱- میدان‌های عمومی: در همه سکونتگاه‌ها (شهر یا

روستا) میدان یا میدانچه‌های عمومی وجود داشت که محل تجمع مردم بود (سلطان‌زاده، ۱۳۹۳). ۲- میدان‌های تجاری: در شهرهای متوسط و بزرگ، به غیر از میدان عمومی شهر، یک یا چند میدان وجود داشت که کارکرد اصلی و عمده آن‌ها تجاری بود (ایزدی، ۱۳۹۵). ۳- میدان‌های حکومتی و سیاسی: معمولاً در پایتخت‌ها و شهرهای بزرگ یک میدان حکومتی وجود داشت که برای تمرین‌های نظامی، سان و رژه و انجام مراسم رسمی و احیاناً مجازات مجرمان مورد استفاده قرار می‌گرفت (سلطان‌زاده، ۱۳۹۲). ۴- میدان نظامی: در پایتخت و بعضی از شهرهای بزرگ و مهم، یک میدان مخصوص تمرین‌های مداوم نظامی و استقرار و اقامت نظامیان ساخته می‌شد (سلطان‌زاده، ۱۳۹۲). ۵- میدان محلی: در هر یک از محله‌های بزرگ و متوسط شهرهای تاریخی، یک مرکز محله وجود داشت. این مراکز از نظر کالبدی و شکلی به دو صورت وجود داشتند. نخست به صورت یک راسته یا گذر که کمی از گذرهای دیگر در محل استقرار فضاهای تجاری و اجتماعی، عریض‌تر بودند (احمدی، ۱۳۸۹).

بررسی سیر تحول نهادی میدان‌های شهری در ایران و ایتالیا

ایران

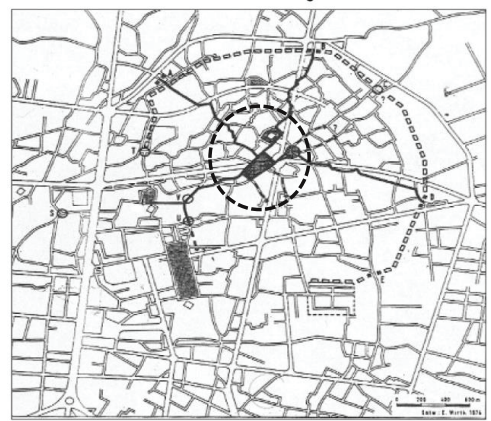
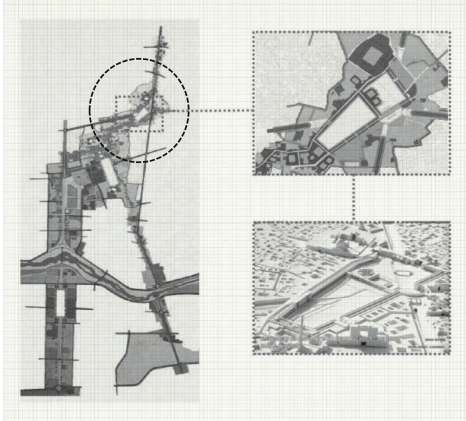
دوره تاریخی اول (دوره ایلامیان): تمدن ایلام نام یک تمدن در منطقه است که بیشترین تمرکز آن‌ها در جنوب غربی فلات ایران و در پایان هزار سوم قبل از میلاد بوده است (پیرنیا، ۱۳۹۶). مکان‌ها و شکل‌گیری مفهوم گردهمایی در آن توسط زیگورات چغازنبیل نیایشگاهی باستانی انجام شده است که در حدود ۱۲۵۰ سال پیش از میلاد در تمدن ایلام ساخته شده است، نکته بسیار مهم در باب مکان موردنظر این است که به منزله قلب سیاسی و مذهبی به شمار می‌رفته است

در حالی که محل برای دیدار و اجتماع، دادوستدهای اقتصادی و تعامل میان حکومت و شهروندان محسوب می‌شده است (ایگور، ۲۰۰۹: ۱۲). البته که نمی‌توان گفت این مکان تمام مؤلفه‌های یک میدان را داشته است زیرا در آن دوران به شکل دوره‌های بعدی مفهوم میدان شکل نگرفته است اما یکی از پایه و اصول میدان تحت تأثیر مفهوم اجتماع در آن به‌طور چشم‌گیری در دوران ایلامیان مشاهده می‌شده است.

دوره تاریخی دوم (مادها): حکومتی ایرانی می‌باشد که در دوران باستان ابتدا در ناحیه سکونت مادها در شمال غربی ایران و سپس بر بیشتر فلات ایران حکمرانی کرده‌اند (علیف، ۲۰۱۲: ۱۲). درباره جهان‌بینی دوران مادها و دین آن‌ها اطلاعات بسیار کمی موجود می‌باشد اما به نظر می‌رسد در آن دوران آتشکده‌ها به‌عنوان مکان مهم شهری و محل اجتماع برای موضوعات مذهبی تلقی می‌شده است و می‌توان به تعبیری گفت نقش مذهب در اجتماع در آن دوره به شکل بسیار بارزی دیده می‌شود.

دوره تاریخی سوم (دوره هخامنشیان و مفهوم میدان): پادشاهی دوران باستان در سرزمین ایران که توسط کوروش بزرگ پایه‌گذاری شد (ایگور، ۲۰۱۵:

۲۶). در این دوران دین مزدیسنا به جنوب غربی ایران رسید و در آنجا مورد پذیرش پادشاهان قرار گرفت، چهره کالبدی شهرهای پارسی از دیدگاه ریخت‌شناسی شهری از فضاهای زیر ترکیب شده است: از سه بخش دژ حکومتی، شارمیانی و شار بیرونی تشکیل شده است (حیبی، ۱۳۸۷). به تعبیری می‌توان گفت در دوران هخامنشیان مفهوم میدان شکل نگرفته است و در بسیار مواد تفکیک فضایی نیز مشاهده می‌شده است و صرفاً مکان‌های مذهبی و اقتصادی مکانی برای اجتماع بوده‌اند.



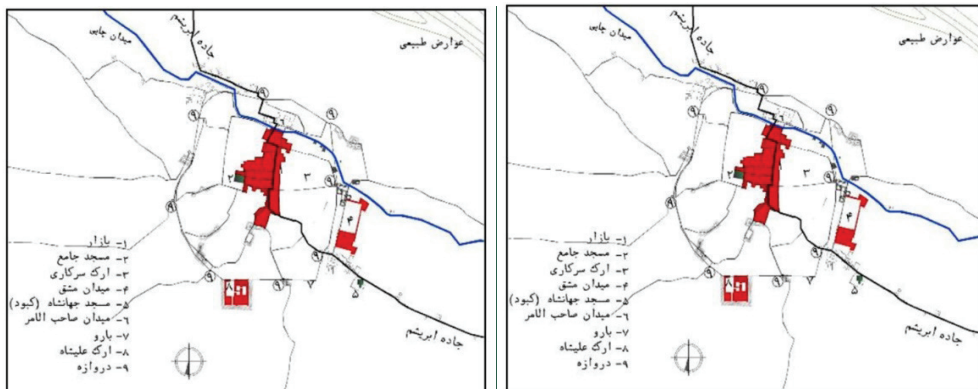
تصویر شماره (۱): نمونه از موقعیت میدان‌ها در شهرها، دوران سلجوقی در شهر اصفهان (منبع: موسوی و تقوی، ۱۳۹۰)

و ایجاد میدان‌های شهری در بستر آن‌ها بوده است،
 ۱- دژ حکومتی مظهر دوران اشکانیان بوده است و نشان‌دهنده قدرت در آن دوران بوده است که از کاخ‌ها، معابد و دیوان‌های نظامی و اداری تشکیل شده است. ۲- شار میانی مجموعه مرکب و تشکیل شده از محلات مختلف شهری، بازار و میدان به یاد مانده از شهرهای پارسی می‌باشد. ۳- شار بیرونی مجموعه بسیار بزرگ و تشکیل شده از محلات و باغ‌ها و حصارهای طبیعی می‌باشد.

دوره ششم تاریخی (دوره ساسانیان): ساسانیان را پایان دوران ایران باستان یاد می‌کنند و آخرین شاهنشاهی ایران قبل از حمله اعراب به شمار می‌رود، مفهوم میدان در دوره ساسانیان: گستره‌ای وسیع در جلوی دروازه‌های شارستان و ربض ساخته می‌شدند. این میدان، همچون نمونه یونانی آن، آگورا، محل تظاهر دادوستد اقتصادی نیست و نه مانند فوروم در روم، مظهر قدرت حکومت است، بلکه میدان مکانی است که بازارها بدان باز می‌شوند و تظاهرات اجتماعی اقتصادی درهم می‌آمیزد. میدان محلی برای فرمان‌های دولت، مانند بخشودگی‌ها و مجازات نیز محسوب

دوره چهارم تاریخی (دوره سلوکیان و حاکمیت یونانی‌ها): شهرهای نوین‌یادی یونانی عموماً شهرهای نظامی بودند، شهرهای این دوران الگویی شتابزده و التقاطی از دولت‌شهرهای یونانی بود. چنان‌که در تنظیم روابط سیاسی ارائه شکل یافت و ایجاد کالدهای جدید تداوم نمونه‌های یونانی به حساب می‌آمد. میان بافت شهری چنان‌که گفته شد، برای نخستین بار، پیکره‌های جدیدی چون ورزشگاه، آمفی‌تئاتر و مدرسه به چشم می‌خورد (ریچارد، ۲۰۱۷: ۲۱). اماکن عمومی در کالبد شهرها اضافه شد که نقش انسان در حضورپذیری و تعاملات اجتماعی در شهرها افزایش داد به تعبیری می‌توان گفت نقش میدان‌ها در این دوران در کالبد شهرهای ایرانی جان به خود گرفت و به استخوان‌بندی شهرها اضافه شد.

دوره پنجم تاریخی (دوران اشکانیان و مفهوم میدان): شاهنشاهی اشکانی یا اشکانیان در قرن سوم پیش از میلاد حکمرانی می‌کرده است، سازمان‌دهی کالبدی- فضایی دوران اشکانیان به این شکل بوده است که می‌توان جایگاه میدان را در شار میانی مشاهده کرده است که تا حدی نشان‌دهنده حضور



تصویر شماره (۳): موقعیت میدان در شهرهای دوره قاجار در نمونه تبریز و اصفهان (ماخذ: بلیان و زراعی، ۱۳۹۳)

با توجه به بررسی‌های صورت گرفته نشان‌دهنده سیر تکامل شکل‌گیری میدان‌های شهری در دوره‌های مختلف بوده است و به تعبیری اوج‌گیری آن را می‌توان در دوران صفویه مشاهده کرد همچنین در دوره قاجار نقش اجتماعی آن بسیار کم‌رنگ شده است همچنین میدان از دوره سلجوقیان نقش مهم‌تری در شهرها پیدا کرده و به‌مرور زمان مکانی مهم برای موضوعات سیاسی و محل مهمی برای تبادلات اقتصادی بوده است.

بررسی مکاتب مؤثر در میدان‌های شهری ایران

۱- مکتب خراسان: در قرن اول تا چهارم هجری، که با حکومت سامانیان در خراسان مقارن بود و سبک خراسانی در زمینه‌های مختلف از جمله شهرسازی ظهور پیدا کرد. سازمان شهر، در دولت سامانی به‌کلی با آنچه از قبل وجود داشت تفاوت یافت. شهر به دلیل وجود امنیت نسبی به‌مراتب وسیع‌تر از نمونه کهن خویش شد و دیوارهای شارستان (ناشی از نظام کاستی) فروریخت و الگویی جدید در شهرسازی پدید آمد (ایزدی، ۱۳۹۶). ویژگی طراحی میدان در مکتب خراسان: ۱- پرهیز از بیهودگی ۲- سادگی بسیار در طراحی ۳- مردم‌واری ۴- بهره‌گیری از

باز می‌گردد، از جمله مهم‌ترین ویژگی‌های شهرسازی این دوران در عهد شاه‌عباس اول وجود میدان‌های بزرگ مقیاس می‌باشد، مهم‌ترین کارکردهای شهری و بناهای اصلی در میدان‌ها قرار می‌گیرند (مه‌دوی، ۱۳۹۵: ۱۳).

دوره دهم (میدان‌ها در دوره قاجار و پهلوی - تحول

کارکردی میدان‌ها تحت تأثیر مدرنیته): سلسله قاجار از سال ۱۱۷۵ تا ۱۳۰۴ بر ایران حکومت کرده‌اند دوره قاجار نیز دوران حساس و مهمی به سبب اتفاقات سیاسی در ایران محسوب شده است و همچنین حکومت پهلوی از سال ۱۹۲۵ تا ۱۹۷۹ بر ایران حکومت کرده‌اند که تحولات شهرسازی عمیقی نیز در این دوران روبه‌رو بوده است. میدان‌های دوران قاجار به‌واسطه تحت تأثیر قرار گرفتن مدرنیته دچار تحولات عمیقی شد و ساختار کالبدی آن نیز دچار تحولات بسیار گسترده شد به تعبیری که کارکرد میدان با عناصر مدرن مهمی چون پست‌خانه، بانک و مجلس که جایگزین عناصر مذهبی و سیاسی و ... شده‌اند، تعریف می‌شوند. همچنین در بسیار از میدان‌های شهری فرم و اندازه نیز دچار تحولات نسبت به دوره‌های قبلی خود شد (کسروی، ۱۳۹۶: ۲۵).

جدول شماره (۱): جمع‌بندی نقش و مفهوم میدان‌های در دوره‌های تاریخی مختلف ایران

نام دوره	دوره تاریخی	توضیحات	نقش میدان		میدان‌های معروف یا مکان‌های اجتماع
			موجود	غیرموجود	
ایلامیان	۲۷۰۰ سال پیش از میلاد	مکانی‌هایی در شهر برای تجمع وجود داشته است ولی هنوز میدان‌ها در این دوره شکل نگرفته است.			چغازنبیل مکانی برای تعاملات اجتماعی
دوره ماد	۷۲۸-۵۵۰ پ.م	این نقش وجود نداشته است.			-
دوره هخامنشیان	۳۳۰-۵۵۰ پ.م	این نقش وجود نداشته است.			-
دوره سلوکیان	۳۲۱-۶۴ پ.م	در این دوره مکان‌های گردهمایی شکل گرفته است.			اقتصادی- مذهبی
دوره اشکانی	۲۲۴-۲۴۷ پ.م	مکان‌هایی برای تبادلات اقتصادی و موضوعات از این دست به مفهوم اولیه آن ایجاد شده است.			اقتصادی- مذهبی
دوره ساسانیان	۲۲۴ تا ۶۵۱ میلادی	مکان‌هایی برای تبادلات اقتصادی و موضوعات از این دست به مفهوم اولیه آن ایجاد شده است.			اقتصادی- مذهبی
دوره سلجوقی	۱۰۳۷ تا ۱۱۵۳ میلادی	واژه و مفهوم میدان در این دوره بسیار عمیق‌تر و پررنگ‌تر شده است و میدان‌هایی مانند عتیق حاصل تفکر ایجاد میدان در ساختارهای نهادی می‌باشد که سهم آن‌ها مهم‌تر شده است.			سیاسی (با تأکید بر قدرت شاه)- مذهبی در مواردی اجتماعی (میدان نقش جهان با الهام از میدان عتیق و این دوره ساخته شده است)
دوره صفویه	۱۵۰۱ تا ۱۷۳۶ میلادی	دوره اوج‌گیری میدان‌ها در شکل‌گیری شهرها بوده است و میدان‌های نقش مؤثر سیاسی نیز پیدا کرده‌اند و مرکز محسوب می‌شده‌اند.			سیاسی با قدرت شاه مذهبی- اقتصادی
دوره قاجار	۱۷۹۶-۱۹۰۹ میلادی	در این دوره نقش اجتماعی میدان‌های شهری نسبت به گذشته خود بسیار کم‌رنگ‌تر شد و میدان‌ها بیشتر جنبه سیاسی و عبوری داشته‌اند.			سیاسی- مذهبی- اقتصادی

ساختمان‌های بوم‌آورد ۵- کاربرد متعدد پلان مستطیل شکل و ستون‌های متعدد که گرداگرد حیاط مرکزی قرار می‌گیرند و شبستان یا رواق می‌سازند.

۲- **مکتب تبریز:** شیوه تبریزی و مکتب تبریز نقطه شروع دگرگونی شهر و شهرسازی ایران شد (شکیبا، ۱۳۹۸: ۱). میدان ریگستان در سمرقند تحت تأثیر این مکتب بوده‌اند. ویژگی این مکتب شامل کاملاً بسته و محصور بودن آن که از کنار هم قرار گرفتن چند بنا

به‌صورت آزاد و بدون چسبندگی شکل می‌گرفته‌اند، کاربری‌های آن‌ها که هر دوره اطراف میدان را پر می‌کردند اعم از موقوفات، بیمارستان، مسجد، کاروانسرا، بناهای آموزشی، مذهبی بوده است.

۳- **مکتب اصفهان:** مکتب اصفهان مکتب فلسفی و هنری و معماری می‌باشد که توسط هانری کرین و سید حسین نصر نگاهشته شده است تا نوزایی فلسفی و عرفانی و همچنین شکوفایی را در دوران شاه‌عباس

جدول شماره (۲): جمع‌بندی میدان‌های ایرانی برگرفته از سبک‌های مختلف

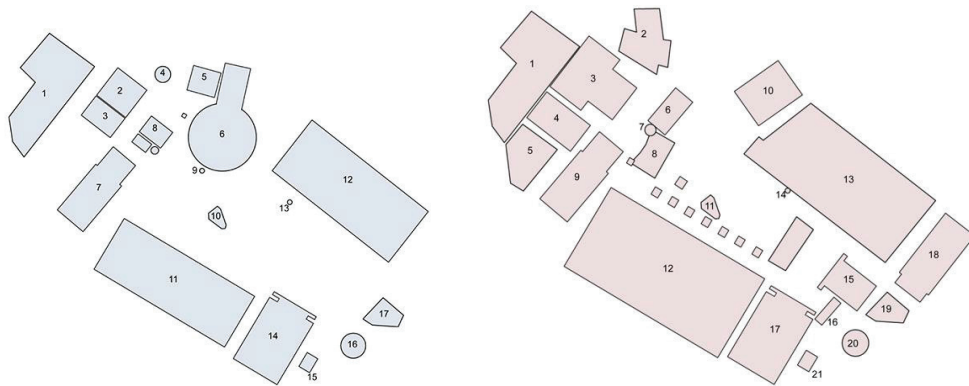
استان	شهر	سبک	دوره	وضعیت	نام میدان
اصفهان	اصفهان	سبک اصفهانی	صفویه	به‌جای مانده	میدان امام علی (ع)
		سبک اصفهانی	صفویه	به‌جای مانده	میدان نقش جهان
رشت	رشت	سبک قاجار	زندیه و قاجار	به‌جای مانده	سبزه‌میدان
گیلان	رشت	سبک پهلوی	پهلوی اول	به‌جای مانده	میدان شهرداری
مازندران	ساری	سبک پهلوی	قاجار	به‌جای مانده	سبزه‌میدان ساری
تهران	تهران	قاجار/تهرانی	قاجار	به‌جای مانده	سبزه‌میدان تهران
تهران	تهران	قاجار	قاجار	به‌جای مانده	میدان توپخانه
					میدان بهارستان
					میدان حسن‌آباد
خراسان رضوی	نیشابور	خراسانی	پهلوی اول	-	میدان خیام
شیراز	شیراز	-	آل اینجو	تخریب‌شده	میدان سعادت
		-	اتابکان	تخریب‌شده	میدان مصلی
		سبک اصفهانی	صفویه	تخریب‌شده	میدان شاه
		-	زندیه	از بین رفته است	میدان چوگان
		-	زندیه	تخریب‌شده	میدان توپخانه
		-	زندیه	تخریب‌شده	میدان نقاره‌خانه
		سبک تهران	قاجار	تخریب‌شده	میدان احمدی

۴- **مکتب تهران:** تهران مکان تبلور کالبدی این مکتب در دوران قاجار بوده است، فضاهای باز شهری در این دوره بیشتر به‌صورت میدان‌های اصلی با کاربری‌های گوناگون شکل گرفته است، میدان توپخانه از جمله معروف‌ترین میدان‌های این دوران تلقی می‌شود.

میدان‌های ایتالیا

نقش و هویت میدان‌های در ایتالیا به اندازه‌ای پررنگ می‌باشد که قبل از این که خیابان‌های مدرن بخشی از سازمان فضایی شهر شوند، این میدان‌ها بودند که نقش اصلی را در زندگی مردم ایفا می‌کردند، میدان

صفوی توضیح داده شود، میدانی وسیع و گسترده با تعریفی روشن و صریح در شهرها ایجاد شد که در اطراف آن گرمابه، مسجد و مدرسه، خانقاه و مسجد، آب‌انبار و بازارچه و امثال آن، وجود داشت. برای اولین بار منطقه‌بندی شهری معنا پیدا کرد، اصول طراحی میدان در مکتب اصفهان: شامل اصول ۱- سلسله‌مراتب که بر مبنای این اصل هیچ فضای شهری، بنا یا معماری را نمی‌توان فارغ از مراتب بالاتر یا پایین‌تر آن ایجاد کرد ۲- اصل کثرت: فضای شهری در انبساط خویش روی به کثرت دارد.



فروم رومی در دوره امپراتوری: (۱) تبالورم (۲) تولیانوس؛ (۳) معبد کنکور؛ (۴) معبد وسپاسیان؛ (۵) رواق رضای خدا؛ (۶) طاق سیتیمیوس سوروس؛ (۷) تمرکز شهر؛ (۸) منبر؛ (۹) معبد زحل؛ (۱۰) دادگاه جولیا؛ (۱۱) دریاچه کورتیوس؛ (۱۲) بازلیکا جولیا؛ (۱۳) باسلیکا ارمنیا؛ (۱۴) زیارتگاه زهره کلواسینا؛ (۱۵) معبد ژولیوس سزار؛ (۱۶) طاق آگوستوس؛ (۱۷) معبد بیورها؛ (۱۸) معبد آنتونی و فاستینا؛ (۱۹) سلطنتی؛ (۲۰) معبد وستا؛ (۲۱) فواره جوتورنا

فروم‌های رومی در اواخر دوره جمهوری خواهان: (۱) (جدول ۲) معبد کنکور (۳) کلیسای تریاک؛ (۴) تولیان؛ (۵) (۶) دادگاه و شورای (۷) معبد زحل (۸) پیری (۹) آتشکده (۱۰) دریاچه کورتیوس (۱۱) کلیسای سمپرون؛ (۱۲) بازلیکا فولویا؛ (۱۳) زیارتگاه زهره کلواسینا؛ (۱۴) معبد بیورها؛ (۱۵) چشمه جوتورنا؛ (۱۶) معبد وستا

تصویر شماره (۴): بررسی ساختار میدان‌های شهری (فروم رومی) در دو دوره امپراتوری و جمهوری

بزرگ داشته‌اند: ۱- فروم‌های ارگانیک ۲- فروم‌های از پیش اندیشیده شده ۳- فورم‌های سلطنتی و بیشتر هندسه آن مستطیل شکل بوده است (Raviln, 2019: 26).

دوران قرون وسطی: قرون وسطی سده میانی به دوره‌ای از تاریخ اروپا از سده پنجم تا سده پانزدهم میلادی گفته می‌شود، بعد از آدوآکر ابتدا استروگوت‌ها و پادشاهشان تنودوریک با حمایت روم شرقی بر ایتالیا مسلط شدند، فضاهاى شهری در دوران قرون وسطی فئودالیسم و کلیسا دو عنصر اصلی قرون وسطی به شمار می‌روند که مناسبات هریک، آثار معینی بر جای گذاشته است، عناصر اصلی و مهم شهرها در این دوره عبارت‌اند از: فضاهاى مذهبی، فضای تجاری و فضای حکومتی که نقش مهمی را در سازمان‌دهی و مکان‌یابی میدان‌ها بر عهده‌دارند (Glinger, 2020: 26).

اصول طراحی رنسانس و تأثیر آن بر میدان‌های شهری: معماری ایتالیا تا حد زیادی تحت تأثیر روح

در ایتالیایی به فضاهاى باز اطلاق می‌شود که محل تجمع‌های اجتماعی و شکل‌گیری تعاملات اجتماعی در فضاهاى شهری بوده است (Alvicn, 2017: 48).

میدان‌ها در روم باستان: میدان یا فوروم^۱ در دوران گذشته مکانی برای گردهمایی‌های شهری محسوب می‌شده است و فضاهاى شهری همچنین در روم باستان شباهت فراوانی به تمدن‌های اروپایی دارد با این تفاوت که کارکردهای مهم و قدرتمند در اطراف میدان یا همان فوروم شکل می‌گرفته است و همین موضوع باعث تزریق قدرت به میدان و مرکز ثقل شدن آن در شهرهای آن دوران شده است، فورم در آن دوران مرکز شهرهای رومی بوده است که مهم‌ترین بناهای شهری با مقیاس‌های شهری شامل کارکردهای (سیاسی، اجتماعی، مذهبی، فرهنگی و اقتصادی) در آن وجود داشته است، فورم‌ها در دوران خود سه تحول تاریخی

1. Forum



تصویر شماره (۵): چارچوب نظری نهادهای مؤثر بر میدان های شهری در پژوهش

است و در بسیاری از شهرها در به شکل بازار در میدانها واقع شده‌اند، البته بازارها می‌تواند نقش اقتصادی-اجتماعی نیز داشته باشند.

۴- نهاد اجتماعی: به عنوان مرکزی برای ارتقای تعاملات اجتماعی و گفت‌وگو در شهرها محسوب شده‌اند و مکان‌هایی همچون حمام، بازارچه‌ها و ... از این موارد تلقی می‌شوند و بیشترین میزان حضور در آنها مربوط به شهروندان و عموم بوده است.

۵- نهاد محلی: نهاد مؤثر و در ارتباط مستقیم با مردم بوده است که بیشترین نقش را در آن مردم ایفا می‌کرده است و همچنین سیاست یا حکومت در آن نقش کمرنگ تری داشته است (ویر، ۱۹۱۰) و نسبت به سایر نهادها کوچک مقیاس تر می‌باشند به طوری که قهوه‌خانه، زورخانه و ... در این دسته‌بندی تلقی می‌شوند.

انتخاب نمونه‌ها و یافته‌های تحقیق

۱- میدان سن مارکو (۱۱۱۷-۱۱۲۰ میلادی): میدان سن مارکو میدان اصلی و عمومی و نیز است، جایی که گردشگران برای تماشای شهر به آنجا می‌روند. این میدان تنها میدان و نیز است که به نام «پiazza» معروف است، از زمان جمهوری این میدان به بازار و مرکز زندگی مذهبی و شهری تبدیل شد و زندگی در اطراف آن تغییر و تحولات زیادی کرد، این میدان از اصیل ترین و قدیمی ترین میدان‌های ایتالیا و دارای شهرت جهانی می‌باشد (Edoardo, 1971: 21).

اجزای تشکیل دهنده جداره‌های میدان و بررسی

رنسانس بود. سازندگان این زمان کلیساها، کاخ‌ها و ساختمان‌های عظیم را به سبک و الگوی یونان و روم باستان ساختند. طاق‌های نوک‌تیز کلیساها و کاخ‌ها با طاق‌های گرد، گنبد‌ها یا خطوط ساده معابد یونانی جایگزین شدند. بنا بر همین اصول در این دوران میدان‌ها و کارکردهای درون آن نیز از منظر طراحی دچار تحولات حاصل از این دوره شد و میدان‌ها به شکل منظم می‌باشند.

چارچوب تحقیق

در شکل‌گیری شهرها نهادهای مختلفی نقش ایفا کرده‌اند که بر اساس مرور منابع مختلف این موارد را می‌توان برشمرد:

۱- نهاد سیاسی: در شهرها حاکمان تعیین‌کننده اداره شهرها بوده‌اند و برخی از آنها مرکز حکمروایی خود را در میدان‌های شهری مستقر می‌کرده‌اند (موسوی، ۱۳۸۹) که می‌تواند شامل: امور انجمن‌ها و سازمان‌های اقتصادی شهری، امور قضایی و امور انتظامی شهرها نیز باشد، در تحقیق دو نوع با تأکید بر قدرت و نفوذ سیاسی مردم و قدرت سیاسی حاکم می‌باشد.

۲- نهاد مذهبی: این نهاد در شهرهای ایرانی شامل مسجد، آتشکده و ... بوده است که ارتباط مؤثری با مقامات روحانی داشته است و در مواردی حکومت مرکزی از آنها حمایت می‌کرده است و در شهرهای اروپایی شامل کلیسا و ... می‌باشد.

۳- نهاد اقتصادی: این نهاد به‌طور مستقیم با موضوعات تبدلات اقتصادی، دادوستد روبه‌رو بوده

جدول شماره (۳): بررسی ساختمان‌های مهم در میدان سن مارکو از منظر نهادی

نام میدان	کارکرد	معرفی	سال طراحی	سبک و معمار	مکان قرارگیری	نتیجه‌گیری	توضیحات
ساختمان جدید وکلا	اداره امور خزانه‌داری نهاد اجتماعی مردم	سه ساختمان متصل در امتداد محیط میدان سنت مارک در ونیز ایتالیا، توسط سرپرستان سنت مارک، دومین مقام بلندپایه در دولت اداره شده است.	سال طراحی ۱۶۶۰-۱۵۱۴	Vincenzo Scamozzi, Francesco Smeraldi- Early Renaissance	در قسمت غربی سایت واقع در میدان سن مارکو ونیز ایتالیا	با توجه به بررسی‌های صورت گرفته می‌توان نوع نهاد درگیر را اجتماعی مطرح نمود، در گذشته نیز مکانی برای گردمایی و تعامل بوده است.	نهاد اجتماعی به واسطه ماهیت آن از ابتدا شکل‌گیری تاکتون
ساختمان عمومی مردم	نهاد اجتماعی	آلا ناپلئونیکا پیازا سن مارکو را تکمیل کرد و انسجام و وحدت را به آن بخشید و الهام گرفته‌شده از نماهای پیکارچه بوده است و نشانه مهمی می‌باشد.	سال تکمیل: ۱۶۶۰-۱۵۱۴	Vincenzo Scamozzi and Francesco Smeraldi- Early Renaissance	در قسمت جنوبی سایت و در مجاورت با دو مجموعه جدید.	با توجه به بررسی‌های صورت گرفته می‌توان این نتیجه را به دست آورد که به دلیل وجود عملکرد اجتماعی نوع فضا و نهاد درگیر با آن از نوع اجتماعی می‌باشد	نهاد اجتماعی به واسطه ماهیت آن از ابتدا شکل‌گیری تاکتون، مکانی برای تعامل اجتماعی و گفتگو می‌باشد.
ناقوس (قدیم) گالری (جدید)	نهاد اجتماعی مردم	در ابتدا به‌عنوان برج مراقبت برای مشاهده کشتی‌های نزدیک و محافظت از ورودی شهر در نظر گرفته شد. همچنین به‌عنوان نقطه عطفی می‌باشد.	سال‌های تکمیل طراحی ۱۵۱۴- ۱۶۶۰-	Vincenzo Scamozzi, Francesco Smeraldi- Early Renaissance	در قسمت غربی سایت واقع در میدان سن مارکو ونیز ایتالیا	با توجه به موضوعات بررسی‌شده در پژوهش می‌توان این نتیجه را گرفت که با توجه به آن‌که این ناقوس در گذشته نوع زمان کار را مشخص می‌کرده.	نهاد اجتماعی به واسطه ماهیت آن از ابتدا شکل‌گیری تاکتون تلقی می‌شود.

نقش از منظر نهادی به تفکیک:

در حدود سال ۱۸۱۰ توسط جوزیه ماریا سولی به شیوه نئوکلاسیک ساخته شده است امروزه این مکان، خانه^۲ فردی شاخص است و همچنین از منظر کارکرد و نهاد در دسته اجتماعی قرار می‌گیرد (Benzil, 2019) از گذشته نیز در دسته نهادی اجتماعی قرار داشته است.

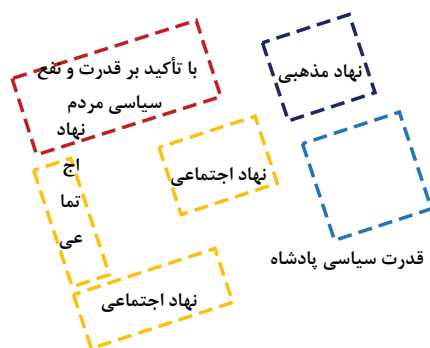
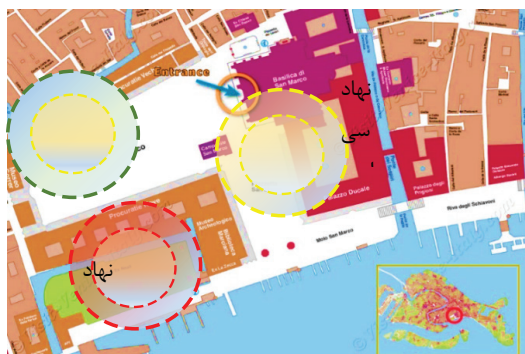
۳- ساختمان قدیم وکلا (با تأکید بر قدرت و نفع سیاسی مردم): علیرغم نیاز به افزایش تعداد آپارتمان‌های موجود در اختیار دادستان‌ها طرح اسکاموزی تنها برای شش آپارتمان بود و به سه واحد متوالی تقسیم شدند که هرکدام یازده پاساژ عرض داشتند و در اختیار نهاد سیاسی و دادستان قرار داشته است که به نفع مردم فعالیت می‌کردند (Raydmin, 2015: 21).

۱- ساختمان جدید وکلا در میدان سن مارکو (نهاد اجتماعی): سه ساختمان متصل در امتداد محیط میدان سنت‌مارک در ونیز ایتالیا هستند. دو تا از این ساختمان‌ها توسط دادستان سنت مارک، دومین مقام بلندپایه در دولت جمهوری ونیز که مسئولیت اداره خزانه‌داری کلیسای سنت‌مارکو و همچنین امور مالی بخش‌های دولتی را بر عهده داشتند ساخته شد و صندوق‌های امانی که از طرف مؤسسات مذهبی و خیریه ایجاد می‌شود (Benzi, 2017: 221) اولین ساختمان عمومی در میدان محسوب می‌شد.

۲- بال ناپلئون^۱ (نهاد اجتماعی): این محدوده در ضلع جنوبی میدان سن مارکو، ونیز قرار گرفته است که

2. Museo Correr

1. Ala Napoleonica



تصویر شماره (۶): بررسی ساختارهای نهادی تشکیل دهنده در میدان سن مارکو

جدول شماره (۴): بررسی ساختمان های مهم در میدان سن مارکو از منظر نهادی

مذهبی با توجه به نهاد و نوع عملکرد جاری در مجموعه	حاکم بودن کلیسا در آن دوران بر روی افکار و ساختار جامعه نوع نهاد به‌طور کامل مذهبی می‌باشد و عنصر مسلط است.	در قسمت شمالی سایت واقع در میدان سن مارکو و نیز ایتالیا	Byzantine, Romanesque, Gothic -Early Renaissance	سال‌های تکمیل - طراحی - ۱۰۹۴	این مکان به یادگارهای سنت مارک انجیلی، قدیس حامی شهر اختصاصی دارد و در آن نگهداری می‌شود و کلیسا جامع نیز است.	کلیسا (نهاد) مذهبی	
سیاسی یا حکومتی با توجه به نهاد و نوع عملکرد جاری در مجموعه (با تأکید بر قدرت سیاسی شاه)	با به جمع‌آوری بررسی‌های صورت گرفته این کاخ در مکانی حکمروایی بوده است و در دسته سیاسی می‌باشد.	در قسمت جنوبی سایت ساختمان و کلا است.	Camillo Tonini -Early Renaissance	سال‌های تکمیل - طراحی - ۱۳۴۰	کاخ‌کی است که به سبک گوتیک ونیزی ساخته شده است و یکی از دیدنی‌های اصلی شهر ونیز در شمال ایتالیا است و قدیمی می‌باشد.	کلیسا (نهاد) مذهبی	

کاخ دوک ونیز

یازدهم میلادی ساخته‌شده است، در سطوح پائین با افزوده‌های رومانسک و گوتیک تغییر شکل یافته است ولی نقشه یا منظره هوایی گنبدها که در امتداد صلیبی با بازوهای برابر (صلیب یونانی) شکل گرفته‌اند، منشأ بیزانسی آن را آشکار می‌سازد. سلسله موزائیک‌های روایتی آن، تماماً بیزانسی است (ضیابخش، ۲۰۱۸: ۵۵).

۶- کاخ دوک ونیز^۳ (قدرت سیاسی پادشاه): کاخی است که به سبک گوتیک ونیزی ساخته شده است و یکی از دیدنی‌های اصلی شهر ونیز در شمال ایتالیا است. این کاخ محل اقامت دوژ ونیز، مقام عالی

۴- ناقوس سن مارکو و گالری هنری^۱ (نهاد اجتماعی): عنوان نقطه عطفی برای هدایت کشتی‌های ونیزی ایمن به بندر عمل می‌کرد. ساخت‌وساز در اوایل قرن دهم آغاز شد و به‌طور پراکنده در طول زمان ادامه یافت زیرا برج به‌آرامی در ارتفاع بالا رفت. یک ناقوس و یک گلدسته برای اولین بار در قرن دوازدهم اضافه شد (Smanik, 2017: 29).

۵- کلیسا سنت مارک^۲ (نهاد مذهبی): این بنا یکی از کلیساهای برجسته دوره بیزانس پسین در شهر ونیز در ایتالیا است، بنای اصلی کلیسای سن‌مارکو در سده

1. St Mark's Campanile

2. Basilica Cattedrale Patriarcale di San

3. Duke's Palace

جدول شماره (۵): بررسی ساختار نهادهای مختلف در میدان سی بنا

نام میدان	ماهیت	معرفی	سال طراحی	سبک و معمار	مکان قرار گیری	نتیجه گیری	توضیحات
 فواره میانی سایت	فواره متعلق به دوران گوتیک	فونت گایا یک فواره به یادماندنی است که در میدان دل کامپو در مرکز سیئنا ایتالیا قرار دارد و مکانی برای تجمع بوده است.	سال طراحی ۱۳۴۲-۱۳۶۰	sculptor Jacopo della - Early Renaissance	در قسمت غربی سایت واقع در میدان سی بنا می باشد.	با توجه به بررسی های صورت گرفته می توان نوع نهاد درگیر را اجتماعی مطرح نمود زیرا از ابتدا شکل گیری مکانی برای تعاملات اجتماعی مردم بوده.	نهاد اجتماعی به واسطه ماهیت آن از ابتدا شکل گیری تاکنون
 برج های مجموعه میدان	مرکز اقامت و کار یک خانواده ثروتمند سیاسی	برجی در سی بنا در منطقه توسکانی ایتالیا است و این بنا ساخته شده در سال ۱۳۳۸ در میدان اصلی می باشد و نشانه شهری می باشد.	سال تکمیل: ۱۳۳۸	sculptor Jacopo della - Early Renaissance	در قسمت جنوبی سایت و در مجاورت با موزه مجموعه	با توجه به بررسی های این نتیجه را به دست آمده که به دلیل وجود عملکرد سیاسی نوع فضا و نهاد درگیر با آن از نوع سیاسی می باشد.	نهاد سیاسی / حکومتی به دلیل سکونت خانواده و محل کار و سکونت آن ها
 موزه مدنی (به نفع مردم)	موزه هنری و اتاق بازرگانی	موزه سیویکو که در دهه ۱۹۳۰ تأسیس شد، حاوی برخی از بهترین نقاشی ها، مجسمه ها و نقاشی های دیواری مدرسه مشهور سنس است.	سال های تکمیل طراحی ۱۵۱۴-۱۶۶۰-	sculptor Jacopo della - Early Renaissance	در قسمت جنوبی سایت و در مرکز دید جنوبی میدان واقع است	با توجه به موضوعات بررسی شده در پژوهش می توان این نتیجه را گرفت که با توجه به این که این موزه در گذشته یک دفتر سیاسی بوده است.	نهاد سیاسی / حکومتی (با تأکید بر قدرت و نفع سیاسی مردم)

میدان قرار دارد. همچنین برج بلند و باریک مانجیا که با ارتفاع ۱۰۲ متر (با احتساب میله فلزی) سر به آسمان کشیده است. در قسمت پایین تالار شهر کلیسای کوچک گوتیک و برجین یا کلیسای میدان قرار دارد که در سال ۱۳۴۸ پس از رهایی مردم شهر از طاعون توسط اهالی شهر برای ادای نظر ساخته شد و محل زندگی خانواده های حکومتی محسوب می شده است (Ruchard, 2019: 25).

برج مانیا (نهاد اجتماعی): ساختمان اصلی تالار شهر یا قصر ملت در ضلع جنوبی میدان قرار گرفته و باله های جانبی آن با در برگرفتن محوطه مرکزی میدان به صورت صدفی جلوه می کنند و برج مانیا واقع در ضلع شرقی به صورت پایانه ای محورهای منتهی به

جمهوری سابق بود، در سال ۱۳۴۰ ساخته شد و در قرون بعدی توسعه و اصلاح شد، در مجموع می توان بیان کرد که ساختار آن میدان اجتماعی / سیاسی / مذهبی بوده است، اما با توجه به قدرت کلیسا در آن دوره به عنوان یک عنصر مسلط در میدان عمل کرده است.

۲- بررسی میدان سی بنا (۱۴۱۹ میلادی): یکی از میدان های معروف در ایتالیا می باشد که به سبک گوتیک ساخته شده است و یکی از میدان های دارای فضاهای سخت و نرم متفاوتی می باشد و کفسازی آن نیز به صورت شاخصی در محدوده مطرح می باشد. **تالار شهر - پلازو و کامیونیل یا پابلیکو (قدرت سیاسی پادشاه):** برخلاف معمول در پایین ترین ضلع



قدرت سیاسی با تأکید و نفع سیاسی مردم



قدرت سیاسی با تأکید و نفع سیاسی مردم



قدرت سیاسی با تأکید و نفع سیاسی مردم

قدرت سیاسی شاه

تصویر شماره (۷): بررسی ساختارهای نهادی و کارکردی در میدان سبینا

و هنگامی که ساخته شد، یکی از بلندترین برج‌های سکولار در قرون وسطی ایتالیا محسوب می‌شده است (Ruchard, 2019: 25).

۳- میدان کمپیدولیو (۱۶۰۳-۱۶۶۰ میلادی):^۳ این میدان در شهر رم قرار دارد، بر فراز تپه کاپیتولین، مهم‌ترین تپه رُم قرار گرفته است و اولین میدان مدرن شهر رُم به حساب می‌آید که به دستور پاپ پاول سوم و توسط میکل آنژ نقاش، معمار و از معروف‌ترین چهره‌های رنسانس ایتالیا طراحی شده است، در حال حاضر نقش سیاسی پررنگی دارد (Aicher, 2020: 12). موزه‌های کاپیتولین^۴ (قدرت سیاسی پادشاه): یک موزه واحد شامل گروهی از موزه‌های هنر و باستان‌شناسی در پیاتزا دل کامپیدوگلیو، بالای تپه کاپیتولین در رم، ایتالیا است. کرسی‌های تاریخی موزه‌ها هستند که در طرحی که توسط میکل آنژ در سال ۱۵۳۶ طراحی شد، مجموعه‌ای از هنر قرون وسطی و رنسانس؛ و کلکسیون‌های جواهرات، سکه‌ها و موارد دیگر این موزه‌ها متعلق به شهرداری رم و اداره می‌شود، در گذشته کارکرد این بنا سیاسی بوده است که امروزه به موزه تبدیل شده است.

میدان را ختم می‌نماید سه دستگاہ ابنیه احداث‌شده- پالازی سینوریلی- در ضلع جنوبی میدان و فرم صدف مانند و متقارن تالار شهر، میانه میدان را به صورت نقطه‌ای کانونی جلوه‌گر و حاکی از اهمیت زندگی اجتماعی جاری در آن می‌باشد برج مانجیا تنها عنصر عمودی در محدوده میدان در قسمت فوقانی خود به صورت بارزی تزئین شده است.

موزه مدنی^۱ (کارکرد سابق اتاق جلسه شورای عمومی)- قدرت سیاسی مردم: دسترسی به موزه سیویکو، موزه شهر سینه‌نا، موزه سیویکو که در دهه ۱۹۳۰ تأسیس شد، حاوی برخی از بهترین نقاشی‌ها، مجسمه‌ها و نقاشی‌های دیواری مدرسه مشهور سنس است (آلفردو، ۲۰۱۹) که قبلاً به‌عنوان اتاق جلسه شورای عمومی جمهوری سینه‌نا استفاده می‌شد. این اتاق نام خود را برگرفته از یک نقشه چرخشی که اکنون گم شده است، نقاشی شده توسط آمبروجیو لورنتستی که سرزمین‌های تحت حاکمیت شهر را نشان می‌داد، گرفته شده است (Ruchard, 2019: 25). برج‌های مجموعه میدان^۲ (قدرت سیاسی مردم): برجی در سی‌ینا در منطقه توسکانی ایتالیا است و این بنا ساخته شده در سال ۱۳۳۸ در میدان اصلی می‌باشد

3. Campidoglio Square
4. Capitoline Museums

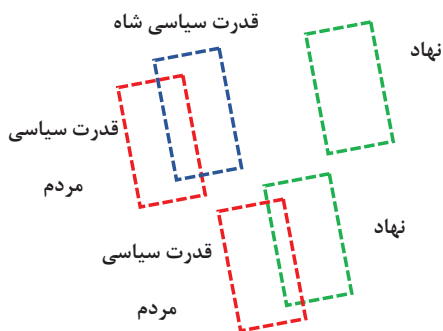
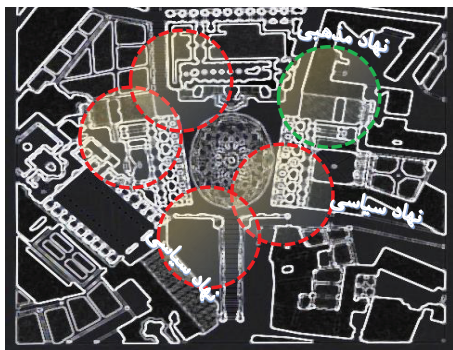
1. Civic Museum
2. The tower: Torre del Mangia and Palazzo Pubblico

جدول شماره (۶): بررسی نهادهای ساختم آن‌هایی مهم در میدان کمپیدولیو

نام میدان	ماهیت	معرفی	سال طراحی	سبک و معمار	مکان قرارگیری	نتیجه‌گیری	توضیحات
معبد و اسپاسیان	متعلق به دوران گوتیک-معبد (نهاد مذهبی)	این مجموعه در رم در انتهای غربی فروم رومی بین معبد کنکورديا و معبد زحل واقع شده است و یک معبد مذهبی و مسلط در آن دوران می‌باشد.	سال طراحی: ۸۷ میلادی	Temple of Vespasian and Titus but completed by Domitia	در قسمت جنوب غربی سایت قرار گرفته است.	با توجه به بررسی‌های صورت گرفته می‌توان نوع نهاد درگیر را مذهبی مطرح نمود، زیرا از ابتدا شکل‌گیری ساختارهای مذهبی ریشه در آن دارد.	نهاد و کارکرد مذهبی به‌طور واضح دیده می‌شود.
محل کار دادستان در گذشته	مرکز کار دادستان (نهاد سیاسی با نفع مردم)	یک دادستان منتخب که وظیفه اداره شهر را بر عهده داشت، به اواسط قرن پانزدهم بازمی‌گردد. این ساختمان در ابتدا دارای یک رواق در طبقه پایین است.	سال تکمیل: ۲۰۰۰ سال قبل میلاد	Giacomo Della Porta- Early Renaissance	در قسمت غربی سایت و در کنار مجسمه اصلی گرفته است.	با توجه به بررسی‌های صورت گرفته می‌توان این نتیجه را به دست آورد که به دلیل وجود عملکرد سیاسی نوع فضا و نهاد درگیر با آن از نوع سیاسی می‌باشد.	(محل کار دادستان) دادستان نهاد سیاسی با تأکید بر قدرت برای مردم کارکرد داشته است.
کاخ سنتوری-شهرداری	کاخی در جهت امور مردمی (با تأکید بر قدرت مردم)	ساختمان شهرداری قرن دوازدهمی روی پایه‌های رومی با برج ناقوس و عناصر میکل آنژی می‌باشد، مجلس سنای روم بود و قدمت آن قدیمی می‌باشد.	سال‌های تکمیل طراحی ۱۵۷۸-۱۵۸۲	Porta, Michelangelo - Early Renaissance	در قسمت جنوب شرقی سایت قرار گرفته است.	با توجه به بررسی‌های صورت گرفته این میدان نهاد در جهت هدایت و کمک امور مردمی بوده است و با تأکید و نفع قدرت سیاسی مردم است.	قدرت سیاسی مردم به امور شهرداری فعالیت داشته است در نتیجه در این دسته‌بندی قرار می‌گیرد.
کلیسا سانتا ماریا آرا کولی	متعلق به دوران گوتیک-عنصر مذهبی	یک بازلیکا در رم است که در بالاترین قله کمپیدو گلیو قرار دارد. هنوز هم این کلیسای تعیین شده شورای شهر رم است و عنصر مسلط محیط است.	سال تکمیل: -	Romanesque architecture - Gothic architecture	در قسمت شمال شرقی محدوده و در کنار مجسمه	با توجه به بررسی‌های صورت گرفته می‌توان نوع نهاد درگیر را مذهبی مطرح نمود زیرا از ابتدا شکل‌گیری برای عبادت بوده است و قدرت داشته است.	نهاد و کارکرد مذهبی به‌طور واضح دیده می‌شود (نهاد مذهبی).
موزه کاپیتولین	مرکز کار پادشاه و نهاد بسیار حکومتی و سیاسی محدوده	یک موزه واحد شامل گروهی از موزه‌های هنر و باستان‌شناسی در پیاپی دل کامپیدو گلیو، بالای تپه کاپیتولین در رم، ایتالیا است و نقش سیاسی دارد.	سال‌های تکمیل طراحی ۱۴۷۱ میلادی	Giacomo Della Early Renaissance	در قسمت غربی سایت واقع در میدان مورد مطالعه	با توجه به بررسی‌های صورت گرفته می‌توان این نتیجه را به دست آورد که به دلیل وجود عملکرد سیاسی نوع فضا و نهاد درگیر با آن از نوع سیاسی می‌باشد.	(قدرت سیاسی پادشاه) در اختیار و قدرت شاه بوده است.

کلیسا سانتا ماریا در آرا کولی^۱ (نهاد مذهبی): یک بازلیکا در رم است که در بالاترین قله کمپیدو گلیو قرار دارد، هنوز هم این کلیسای تعیین شده شورای شهر رم

1.12. Basilica di Santa Maria in Ara coeli



تصویر شماره (۸): بررسی ساختارهای نهادی و کارکردی در میدان کمپیدولیو

آغاز شد. این محدوده به طور کامل در دسته بندی نهادی به طور مشخص یک مکان مذهبی تلقی می شود. ۴- میدان سن پیترو^۳ (۱۶۵۶-۱۶۶۷): از جاذبه های معروف در شهر رم، شهر کوچک واتیکان است که یک میدان بسیار بزرگ و مشهور به نام میدان سنت پیترو واتیکان محل تجمع و مرکز آن است. میدان سنت پیترو واتیکان یا پیازا سن پیترو در مقابل کلیسای سنت پیترو، یکی از مشهورترین میدان های کل ایتالیا است و محل مهمی برای گردشگرانی است که از جاذبه های دیدنی شهر واتیکان بازدید می کنند (William, 2019: 26).

کلیسا سنت پیترو^۴ (نهاد مذهبی): کلیسایی است که به سبک رنسانس ساخته شده است که در شهر واتیکان، منطقه پاپ در داخل شهر رم، ایتالیا قرار دارد. در ابتدا توسط پاپ نیکلاس پنجم و سپس پاپ ژولیوس دوم برنامه ریزی شد تا کلیسای قدیمی سنت پیترو را جایگزین کند که در قرن چهارم توسط امپراتور روم کنستانتین کبیر ساخته شد (Franco, 2017: 12).

کلیسا سنت پیترو^۵ (نهاد مذهبی): کلیسایی است که به سبک رنسانس ساخته شده است که در شهر واتیکان، منطقه پاپ در داخل شهر رم، ایتالیا قرار دارد. در ابتدا

مقدس معروف است (Albertoni, 2088: 13).

کاخ سناتوروی^۱- قدرت سیاسی مردم (ساختمان قدیمی شهرداری): ساختمان شهرداری قرن دوازدهمی روی پایه های رومی با برج ناقوس و عناصر میکل آنژ می باشد، مجلس سنای روم بود و قدمت آن به قرن دوازدهم بازمی گردد. وقتی میکل آنژ درگیر شد و روی آن کار کرد، واقعاً بزرگ شد در تپه کاپیتولین در کنار موزه های کاپیتولین قرار دارد. از اواخر قرن نوزدهم، این محل خانه شورای شهر یا تالار شهر بوده است (Aicher, 2020: 12).

مکان کار دادستان در گذشته (قدرت سیاسی مردم): مقر یک دادستان منتخب که وظیفه اداره شهر را بر عهده داشت، به اواسط قرن پانزدهم بازمی گردد. این ساختمان در ابتدا دارای یک رواق در طبقه همکف و پنجره های صلیب در طبقه اول، علاوه بر یک ردیف پنجره های کوچک در نیم طبقه بود. میکل آنژ نما را دوباره طراحی کرد (Albertoni, 2088: 13).

معبد و سپاسیان و تیتوس^۲ (نهاد مذهبی): این مجموعه در رم در انتهای غربی فروم رومی بین معبد کنکورדיا و معبد زحل واقع شده است، این کار توسط تیتوس در سال ۷۹ پس از مرگ و سپاسیان و جانشینی تیتوس

3. Saint Peter's Square
4. St. Peter's Basilica
5. St. Peter's Basilica

1. Senatorial Palace
2. Temple of Vespasian and Titus

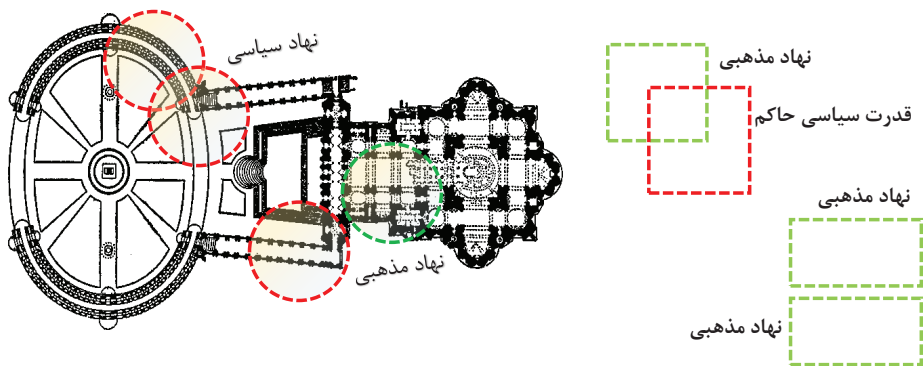
جدول شماره (۷): بررسی ساختار نهادهای ساختمان‌های مهم در میدان سن پیترو

نام میدان	ماهیت	معرفی	سال طراحی	سبک و معمار	مکان قرارگیری	نتیجه‌گیری	توضیحات
 <p>کلیسا مجموعه</p>	متعلق به دوران گوتیک-عصر مذهبی	کلیسای محلی کاتولیک است که به سنت آن در شهر واتیکان اختصاص یافته است. این کلیسا کلیسای محلی ایالت شهر واتیکان است و در ایتالیا قرار دارد.	سال طراحی: ۱۳۲۰ میلادی	Temple of Vespasian and Titus but completed by Domitia	در قسمت شرقی سایت و در کنار موزه اصلی مجموعه می‌باشد.	با توجه به بررسی‌های صورت گرفته می‌توان نوع نهاد درگیر را مذهبی مطرح نمود زیرا از ابتدا شکل‌گیری مکانی برای ساختارهای مذهبی و عبادت در طول زمان می‌باشد.	نهاد و کارکرد مذهبی به‌طور واضح دیده می‌شود. (عصر و نهاد مذهبی)
 <p>کاخ حواری</p>	این مکان محل اقامت رسمی پاپ و یک مکان بسیار سیاسی تلقی می‌شود.	محل اقامت رسمی پاپ، رئیس کلیسای کاتولیک، واقع در شهر واتیکان است. این بنا به نام‌های کاخ پاپ و کاخ واتیکان نیز شناخته می‌شود.	سال تکمیل: ۱۵۸۷ میلادی	Giacomo Della Porta - Early Renaissance	در قسمت شمال‌شرقی سایت قرار گرفته و نشانه مهمی است.	با توجه به بررسی‌های صورت گرفته می‌توان این نتیجه را به دست آورد که به دلیل وجود عملکرد سیاسی نوع فضا و نهاد درگیر با آن از نوع سیاسی می‌باشد.	نهاد سیاسی / حکومتی و محل کار پاپ و حتی سیاسی بودن (با تأکید بر قدرت سیاسی شاه)
 <p>کلیسا سیستین</p>	این مکان یک عبادتگاه و کلیسا در طول زمان بوده است.	یک کلیسای کوچک در کاخ حواری، در شهر واتیکان و اقامتگاه رسمی پاپ است. این کلیسا که در اصل به‌عنوان "تماشگاه بزرگ" شناخته می‌شود و آثار هنری زیادی دارد.	سال‌های تکمیل طراحی: ۱۵۷۸-۱۵۸۲	Porta, Michelangelo - Early Renaissance	در قسمت شمال‌شرقی سایت و در کنار جداره قرار می‌گیرد و قدرت دارد.	با توجه به موضوعات بررسی‌شده در پژوهش می‌توان این نتیجه را گرفت که با توجه به این‌که این کلیسا در گذشته یک مکان مذهبی بوده است و نقش نهادی مهمی مذهبی را دارد.	نهاد و کارکرد مذهبی به‌طور واضح دیده می‌شود. (عصر مذهبی و نهاد مذهبی)
 <p>کلیسا سنت پتر</p>	متعلق به دوران باروک-عصر مذهبی	کلیسایی است که به سبک رنسانس ساخته شده است که در شهر واتیکان، منطقه پاپ در داخل شهر رم، ایتالیا قرار دارد و یک نشانه شهری می‌باشد.	سال تکمیل: ۱۶۱۵ میلادی	Baroque architecture - Giacomo Barozzi	در قسمت شمال سایت و در کنار مجسمه قرار گرفته است.	با توجه به بررسی‌های صورت گرفته می‌توان نوع نهاد درگیر را مذهبی مطرح نمود زیرا از ابتدا شکل‌گیری مکانی برای ساختارهای مذهبی است.	نهاد و کارکرد مذهبی به‌طور واضح دیده می‌شود. (عصر و نهاد مذهبی)
نتیجه‌گیری نهایی	دوره متفاوت تاریخی	محل رسمی اقامت پاپ بوده است و از این منظر جایگاه بسیار مهم و ویژه‌ای را نیز دارا می‌باشد.	-	دوره باروک و گوتیک	میدان چند هندسی	دارای کارکرد قوی سیاسی و مذهبی بوده است و عنصر مسلط آن کلیسا محسوب می‌شده است.	سیاسی/مذهبی با تسلط کلیسا بر روی محیط میدان می‌باشد.

توسط پاپ نیکلاس پنجم و سپس پاپ ژولیوس دوم برنامه‌ریزی شد تا کلیسای قدیمی سنت پتر را جایگزین کند که در قرن چهارم توسط امپراتور روم کنستانتین کبیر ساخته شد. ساخت کلیسای فعلی در

۱۸ آوریل ۱۵۰۶ آغاز شد و در ۱۸ نوامبر ۱۶۲۶ به پایان رسید (Tronzo, 2013: 29).

کاخ حواری (قدرت سیاسی شاه): محل اقامت رسمی پاپ، رئیس کلیسای کاتولیک، واقع در شهر



تصویر شماره (۹): بررسی ساختارهای نهادی و کارکردی در میدان سن پیترو

واتیکان است. این بنا به نام‌های کاخ پاپ و کاخ واتیکان نیز شناخته می‌شود. خود واتیکان به افتخار پاپ سیکستوس پنجم که بیشتر شکل کنونی کاخ را ساخته است، از این بنا به عنوان کاخ سیکستوس پنجم یاد می‌کند (Moemando, 2019: 26).

کلیسا (نهاد مذهبی): کلیسای محلی کاتولیک است که به سنت آن در شهر واتیکان اختصاص یافته است. این کلیسا، کلیسای محلی ایالت شهر واتیکان است و تحت صلاحیت معاونت شهر واتیکان قرار دارد و در کنار پورتا سنت آنا (دروازه سنت آنا)، یک گذرگاه مرزی بین‌المللی بین ایالت واتیکان و ایتالیا قرار دارد، نهاد مذهبی قرار می‌گیرد.

قصر ونیز^۲ (قدرت سیاسی مردم): در سمت چپ میدان ونیز، ساختمان عمارت ونیز قرار گرفته است که ساخت آن در سال ۱۴۵۱ توسط کاردینال ونیزی، پیتر باربو که بعداً با عنوان پاپ پاول دوم به مقام پاپی رسید، شروع شد و نهایتاً پس از ۴۰ سال کار مداوم توسط چندین معمار مختلف، در سال ۱۴۹۱ به اتمام رسید (لاوزی، ۲۰۱۷). بعد از ساخته شدن، این بنا محل زندگی پاپ پاول دوم بود و سپس پاپ پیوس چهارم آن را به ونیزی‌ها داد. نام‌گذاری این بنا (قصر ونیز) به خاطر کاربری آن به عنوان سفارت جمهوری ونیز بین سال‌های ۱۵۹۴ تا ۱۷۹۷ است. بعد از آن تبدیل به سفارت اتریش شد (Kington, 2012).

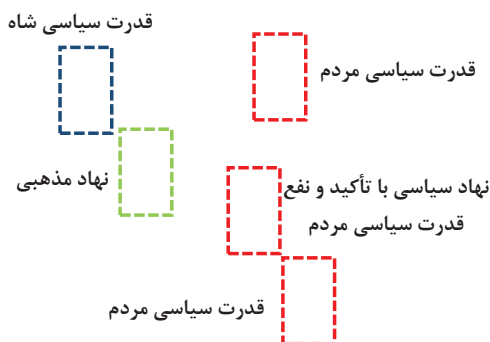
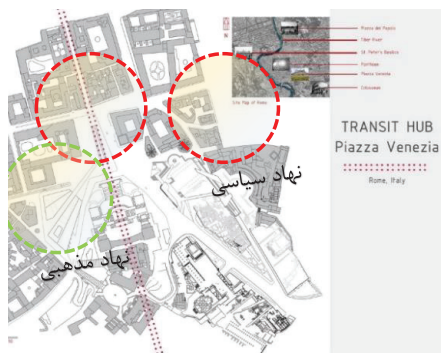
۵- میدان ونیز: (۱۸۸۵ میلادی) میدان ونیز در انتهای خیابان معروف ویا دل کورسو و در مرکز شهر رم واقع شده است. شاید اسم آن مخاطب را به یاد میدان معروف شهر ونیز، یعنی میدان سن مارکو بیندازد، این میدان بسیار شلوغ و پرترافیک می‌باشد و همچنین در تمامی دوران‌ها مکانی برای تجمع شهروندان تلقی شده است، چند مورد از جاذبه‌های دیدنی این شهر در اطراف این میدان قرار گرفته‌اند (Kington, 2012).

قصر جنرال (با تأکید و نفع قدرت سیاسی مردم): در سوی دیگر میدان، دقیقاً روبه‌روی قصر ونیز، قصر جنرال وجود دارد که بین سال‌های ۱۹۰۶ تا ۱۹۱۱

موزه ریزوجیمینو^۱ (نهاد اجتماعی): در قسمت

2. Palazzo Venezia

1. Museo Centrale del Risorgimento



تصویر شماره (۱۰): بررسی ساختارهای نهادی و کارکردی میدان ونیز

می‌باشد و هنوز هم شهرت خود را به‌عنوان مرکز سیاسی حفظ کرده است، این میدان‌های در طول قرن‌های متوالی به‌عنوان قلب سیاسی شناخته‌شده است. (Richard, 2017: 31).

در این میدان فضاهای شهری و کارکردهای متعددی وجود دارد و البته که به لحاظ کارکردی یک میدان سیاسی در طول قرن‌ها شناخته می‌شود، این میدان به دوره رنسانس بازمی‌گردد و بسیاری از ویژگی‌های و جهان‌بینی این سبک در ساختار این میدان نیز دیده می‌شود، همچنین در داخل میدان گالری اوفیزی^۲ و لوژیا دلا سینیوریا^۳، پالاتزو اوگوچونی^۴ (با نمای منسوب به رافائل که سی سال قبل از ساخت آن درگذشت) و کاخ جنرلی^۵ (در سال ۱۸۷۱) در سبک رنسانس طراحی و ساخته شده است.

تالار شهر و کیو^۶ (کاخ قدیمی) - قدرت سیاسی مردم: این مکان تالار شهری و کاخ قدیمی می‌باشد، این در و کاخ عظیمی رومی شکل یکی از چشم‌گیرترین تالارهای شهر در توسکانی می‌باشد و منظر دید آن مشرف به میدان است و تعداد زیادی مجسمه همانند **قصر بناپارت (قدرت سیاسی شاه):** در سمت راست قصر ونیز، عمارت دیگری وجود دارد که به خاطر زندگی کردن مادر ناپلئون بناپارت در آن، به قصر بناپارت معروف است. بعد از شکست و تبعید ناپلئون از فرانسه، پاپ پیوس هفتم به مادر ناپلئون پناه داد و او تا پایان عمرش (۱۸۳۶) حدود ۲۰ سال در این کاخ قرن هفدهمی زندگی کرد (Tom nurse, 2017).

باسیلیکای (کلیسا) سن مارکو (نهاد مذهبی): این کلیسا توسط پاپ مارک در سال ۳۳۶ و به‌افتخار سن مارکو (یکی از کاتبان اناجیل ۴ گانه) ساخته شد. کلیسای سن مارکو که در سال ۸۰۰ و بعداً در قرن ۱۵ و ۱۸ مورد بازسازی قرار گرفته و به شکل امروزی آن درآمده، بخشی از میدان ونیز است (لاوزی، ۲۰۱۷) و این مکان در دسته‌بندی نهاد مذهبی قرار می‌گیرد.

۶- میدان پیاتزا دلا سینیورا (۱۳۳۰ میلادی): یکی از میدان‌های شهر فلورانس در ایتالیا می‌باشد که نقطه شروع اصلی پیدایش و تاریخ جمهوری فلورانس

2. Uffizi Gallery,
3. Loggia della Signoria
4. Palazzo Uguccioni
5. Assicurazioni Generali
6. Palazzo Vecchio

1. Piazza della Signoria



تصویر شماره (۱۱): نمای کاملی از میدان مورد مطالعه (میدان پیاتزا دلا سینیورا)

۱۵۵۰ برای حیوانی اوگوچونی ساخته شد. طراحی آن به شکل‌های مختلف به رافائل، میکال آنژ، آندره آپالادیو، بارتولومئو آماناتی یا رافائلو داموتلوپو نسبت داده شده است، اگرچه هیچ مدرکی وجود ندارد، اگر طراحی آن از رم در سال ۱۵۴۹ نباشد، اینکه سبک آن یادآور رافائل یا برامانته بود که در آن زمان در فلورانس تازگی داشت. این تنها ساختمان در فلورانس است (Zucconi, 1995).

ساختمان خانواده بانک‌داری^۲ (قدرت سیاسی مردم): ساختمانی در پیاتزا دلا سیگنوریا در فلورانس ایتالیا است. در اصل برای خانواده بانک‌داری ساخته شده است و به سبک نئورنسانس توسط جوزپه مارتلی طراحی شده است و یکی از معدود ساختمان‌های تجاری ساخته شده در مرکز شهر است و در نظر گرفته شده بود که یک‌خانه خصوصی باشد اما در گذشته مقر محلی شرکت بیمه عمومی است (Daylin, 2021: 21).

میدان‌های ایرانی

میدان‌های ایران با کارکرد در مقیاس شهر، به‌نوعی طراحی شده‌اند که علاوه بر آنکه در داخل محدوده شهر جای داشتند؛ فضاهایی هستند که با جداره و ابنیه کالبدی قاب شده‌اند. معماری میدان دارای کارکردهای شهری بودند و فعالیت‌های شهری در پیرامون و درون آن‌ها وجود داشته است (بیکی، ۱۳۹۸: ۱۲). معماری

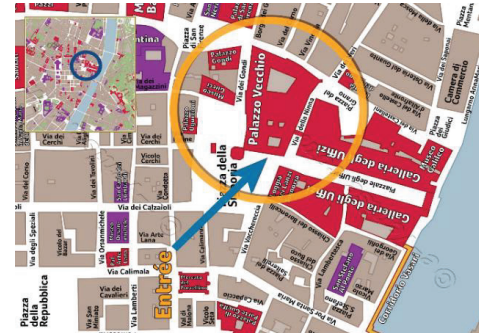
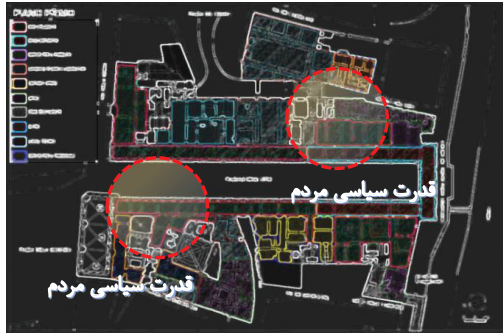
کپی مجسمه میکال آنژ و همچنین گالری مجسمه‌های نیز در آن دیده می‌شود و یکی از مهم‌ترین مکان‌های خصوصی در ایتالیا می‌باشد و میزبان نقاط فرهنگی و موزه‌ها می‌باشد (Encyclopædia Britannica, 2018). **ساختمان لوژیا دلا سینوریا (نهاد اجتماعی):** این ساختمان به‌طور رسمی با این نام از دور شناخته می‌شود، در قرن چهاردهم توسط سیمون دی فرانچسکو تالتی، لورنزو دی فیلیپو و بنچی دی سیونه طراحی و ساخته شد. گالری باز با تناسب زیبا به سبک گوتیک متأخر طراحی شد میکال آنژ یکی از برجسته‌ترین هنرمندان دوره رنسانس حتی پیشنهاد داد که در امتداد آن

طراحی گالری اوفیزی (قدرت سیاسی مردم): یک موزه هنری و برجسته می‌باشد که در مجاورت مرکز تاریخی فلورانس در منطقه توسکانی واقع شده است، یکی از مهم‌ترین و پربازدیدترین موزه‌های ایتالیا و همچنین یکی از بزرگ‌ترین و شناخته‌شده‌ترین موزه‌ها هنری در جهان می‌باشد از این رو به آن نام «دفاتر» نیز می‌دهند، طبقه آخر گالری برای خانواده و مهمانان آن‌ها طراحی شد و شامل مجموعه مجسمه‌های رومی می‌باشد، این گالری در دوران گذشته نقش و هویت سیاسی داشته است.

پالاتزو اوگوچونی^۱ - (قدرت سیاسی شاه): یک کاخ دوران رنسانس در مرکز ایتالیا می‌باشد، این کاخ از سال

2. Palazzo delle Assicurazioni Generali, Florence

1. Palazzo Uguccioni



تصویر شماره (۱۲): بررسی ساختارهای نهادی و کارکردی میدان بیتاز دلا سینیورا

(ضیایی، ۱۳۹۵: ۱۹).

ساختمان عالی قاپو (قدرت سیاسی شاه): ساختمانی است که در واقع در ورودی دولت‌خانه صفوی بوده و در ابتدا شکلی ساده داشته، به مرور زمان و در طول سلطنت شاه‌عباس طبقاتی به آن افزوده شدند و در زمان شاه‌عباس دوم ایوان ستون‌دار به آن افزوده شد. این بنا در ضلع غربی میدان نقش جهان و روبروی مسجد شیخ لطف‌الله واقع شده است. ارتفاع آن ۴۸ متر است و ۶ طبقه دارد که با راه‌پله‌های مارپیچ می‌توان به آن‌ها رسید. آنچه باعث گردیده است (رضوانی، ۱۳۹۴: ۲۵).

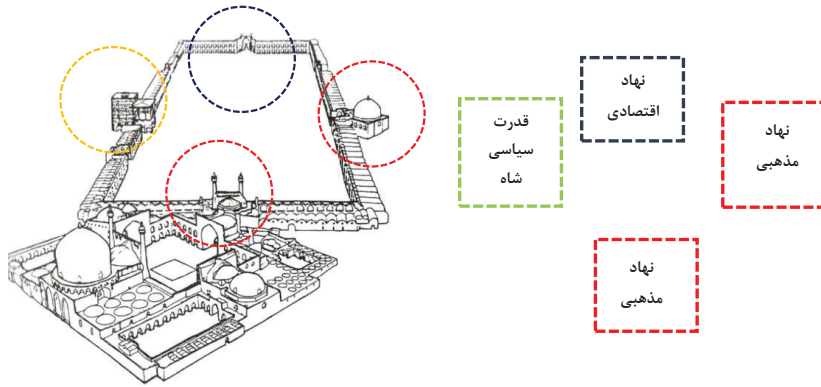
مسجد شاه (مسجد جامع عباسی - نهاد سیاسی با تأکید بر قدرت شاه): مسجد شاه که با نام‌های مسجد سلطانی و مسجد جامع عباسی نیز شهرت دارد، مهم‌ترین مسجد تاریخی اصفهان و یکی از مساجد میدان نقش جهان است که در طی دوران صفوی ساخته شد و از بناهای مهم معماری اسلامی ایران به شمار می‌رود. این بنا شاهکاری جاویدان از معماری کاشی‌کاری و نجاری در قرن یازدهم هجری است (عماری، ۱۳۹۲: ۱۱).

مسجد شیخ لطف‌الله (نهاد مذهبی): یکی از مسجدهای تاریخی و شناخته شده شهر اصفهان، در ضلع شرقی میدان نقش جهان است که در دوران

میدان به شکلی است که عرصه نمایشی باشد برای زندگی یک شهر، از حرکت، کوشش و تلاش برای زندگی و سرزندگی شهروندان خبر می‌دهد (بیکی، ۱۳۹۸: ۱۲).

میدان‌های معروف ایران در شهرها جایی است که تعاملات و روابط اجتماعی در آن امکان وقوع می‌یابند و زمینه دیدارهای چهره به چهره شهروندان و گفتگو را فراهم می‌آورد. معماری میدان شهری با کیفیت‌های فضایی مناسب امروزه به‌عنوان یکی از دغدغه‌های طراحان در حوزه‌ی شهرسازی قرار گرفته است. یکی از این کیفیت‌ها خاطر‌انگیزی است، میدان‌های ایرانی در دوره‌های مختلف شاهد حضور کاربری‌های متفاوت و متنوع در بدنه خود بوده‌اند که نقش اساسی بر روی جو سیاسی شهر گذاشته است و این نقش نهادی در دوره‌های مختلف تفاوت پیدا کرده است؛ و هویت خود را به‌طور کامل حفظ کرده است.

۱- میدان نقش جهان (۱۰۲۰ هجری): میدان نقش جهان یکی از معروف‌ترین و قدیمی‌ترین میدان‌های ایران است که بناهای تاریخی موجود در چهار طرف میدان نقش جهان شامل عالی قاپو، مسجد شاه (مسجد امام)، مسجد شیخ لطف‌الله و سردر قیصریه که ورودی اصلی بازارچه اصفهان است، علاوه بر این بناها دویست حجره دوطبقه پیرامون میدان می‌باشد



تصویر شماره (۱۳): بررسی ساختارهای نهادی و کارکردی میدان نقش جهان

۲- میدان امیر چخماق (۸۴۱ هجری): میدان امیرچخماق نام میدانی در شهر یزد است. مجموعه امیرچخماق یزد شامل بازار، تکیه، مسجد و دو آب‌انبار است که قدمتشان به دوره تیموریان می‌رسد. تکیه امیر چخماق در سال ۱۳۳۰ و مسجد امیرچخماق در سال ۱۳۴۱ در فهرست آثار ملی ایران به ثبت رسیدند. میدان امیرچخماق، یکی از شاخص‌ترین مجموعه‌های تاریخی و گردشگری در شهر یزد محسوب می‌شود. (رادفر، ۱۳۹۶: ۱۲).

مسجد امیر چخماق قدیمی‌ترین بنای میدان (نهاد مذهبی): مسجد امیر چخماق که با نام مسجد دهوک نیز شناخته می‌شود، قدیمی‌ترین بنای میدان است. این مسجد از لحاظ زیبایی و وسعت در جایگاه دوم مساجد شهر یزد قرار دارد. این مسجد از جهات مختلف دارای در ورودی است که دسترسی به آن را راحت کرده است (ضیایی، ۱۳۹۶: ۱۸).

بازار حاجی قنبر (اقتصادی - اجتماعی): همان‌طور که می‌دانید تمامی شهرها یک بازار مرکزی دارد که

صفوی ساخته شده است. این مسجد شاهکاری از معماری و کاشی‌کاری قرن یازدهم هجری است، مسجد شیخ لطف‌الله به فرمان شاه‌عباس اول در مدت هجده سال بنا شده و در ضلع شرقی میدان نقش جهان و مقابل عمارت عالی‌قاپو و در همسایگی مسجد شاه واقع شده است.

سردر بازار قیصریه در میدان نقش جهان: (نهاد اقتصادی / بازار): سردر قیصریه بنایی تاریخی مربوط به دوره صفویه است که در ورودی اصلی بازار اصفهان در میدان نقش جهان جای گرفته است. این اثر در تاریخ ۱۵ دی ۱۳۱۰ با شماره ثبت ۱۰۳ به‌عنوان یکی از آثار ملی ایران به ثبت رسیده است. سردر قیصریه شامل چهار درب فرعی، یک دروازه اصلی و یک حوض بوده که حوض آن حدود دهه ۱۳۴۰ شمسی به باغچه تبدیل شد ولی اکنون احیاء شده است. بر بالای سردر، نقاشی‌هایی به قلم رضا عباسی به چشم می‌خورد. ناقوس دیر هرمز و همچنین ساعت موجود در قلعه پرتغالی‌های جزیره هرمز، (به قطر حدود ۸۰ سانتیمتر) پس از فتح آن جزیره به اصفهان آورده شد و در بالای این سردر نصب شد.

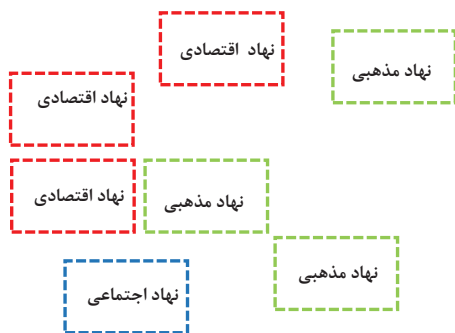
جدول شماره (۸): بررسی ساختار نهادی و کارکردی میدان نقش جهان

نام میدان	ماهیت	معرفی	سال طراحی	سبک و معمار	مکان قرارگیری	نتیجه گیری	توضیحات
ساختمان عالی قاپو	متعلق به دوران صفویه/ شاهنشین	ساختمانی است که در واقع در ورودی دولت‌خانه صفوی بوده و در ابتدا شکلی ساده داشته، به مرور زمان و در طول سلطنت شاه عباس طبقاتی به آن افزوده شدند و جز نشانه‌های شهری محسوب می‌شود.	سال طراحی: ۹۷۳-۹۷۷ خورشیدی	سبک معماری: اصفهانی از منظر پیرنیا معمار: استاد علی اکبر اصفهانی	در قسمت غربی سایت و در کنار مسجد اصلی مجموعه قرار دارد.	با توجه به بررسی‌های صورت گرفته می‌توان آن را نهاد سیاسی/ حکومتی زیبا مقرر شاه بوده است و کاملاً هویت سیاسی آن مشخص می‌باشد و نمی‌توان آن را نادیده گرفت.	کارکرد و ساختار آن سیاسی/ حکومتی بوده است. (با تأکید بر قدرت سیاسی شاه بوده است)
مسجد شاه، مسجد جامع	این مکان کاربری مذهبی داشته است.	مسجد شاه که با نام‌های مسجد سلطانی و مسجد جامع عباسی نیز شهرت دارد، مهم‌ترین مسجد تاریخی اصفهان و یکی از مساجد میدان نقش جهان است.	در سال ۱۰۲۰ هجری به فرمان شاه ساخته شده.	سبک معماری: اصفهانی از منظر پیرنیا معمار: استاد علی اکبر اصفهانی	در قسمت جنوبی میدان واقع شده و عنصر است جنوبی است.	با توجه به بررسی‌های صورت گرفته می‌توان این نتیجه را به دست آورد که به دلیل وجود عملکرد و کاربری مذهبی در دسته‌بندی نهاد قرار می‌گیرد.	در دسته‌بندی مذهبی در بین نهادها قرار می‌گیرد.
مسجد شیخ لطف‌الله	این مکان کاربری مذهبی داشته است.	یکی از مسجدهای تاریخی و شناخته شده شهر اصفهان، در ضلع شرقی میدان نقش جهان است که در دوران صفوی ساخته شده است، شاهکاری از معماری و کاشی‌کاری تلقی می‌شود.	اول قرن یازده هجری، در سال ۱۰۱۱ هجری قمری (۱۶۰۲ میلادی)	سبک معماری: اصفهانی از منظر پیرنیا معمار: استاد علی اکبر اصفهانی	در قسمت شرقی سایت واقع شده و یکی از جداره‌های اصلی آن در میدان و مرکز آن قرار دارد.	با توجه به بررسی‌های صورت گرفته می‌توان این نتیجه را به دست آورد که به دلیل وجود عملکرد و کاربری مذهبی در دسته‌بندی نهاد قرار می‌گیرد و عملکرد مذهبی دارد.	در دسته‌بندی مذهبی در بین نهادها قرار می‌گیرد.
سردر بازار قصریه	مکانی برای دادوستد و مرکز اقتصادی می‌باشد.	سردر قصریه بنایی تاریخی مربوط به دوره صفویه است که در ورودی اصلی بازار اصفهان در میدان نقش جهان جای گرفته است.	سال تکمیل: ۱۱۱۸ میلادی	سبک معماری: اصفهانی از منظر پیرنیا معمار: -	در قسمت شمال شرقی سایت و در کنار بازارهای خرید.	با توجه به بررسی‌های صورت گرفته می‌توان نوع نهاد درگیر را اقتصادی/ بازار مطرح نمود زیرا از ابتدا شکل‌گیری مکانی برای اقتصاد می‌باشد.	نهاد و کارکرد بازار/ اقتصاد به‌طور واضح دیده می‌شود.

شریان اصلی اقتصادی شهر است. بازار حاجی قنبر و انجام مراسم نخل برداری حاکم در قسمت شاه‌نشین و بانوان در دیگر قسمت‌ها مراسم را تماشا می‌کنند. در قرن ۱۳ و بر سر در بازار این میدان دو مناره بزرگ وجود داشت که بر اثر فعل و انفعالات دوره پهلوی بخشی از جداره اصلی تکیه باقی‌ماند که در حال حاضر به‌عنوان تنها جداره اصلی میدان امیر چخماق شناخته می‌شود (میراثی، ۱۳۹۸، ۱۴).
تکیه امیر چخماق (نهاد مذهبی): تکیه به مکانی گفته می‌شود که غرفه‌های زیادی دارد و در هنگام عزاداری

جدول شماره (۹): بررسی ساختار نهادی و کارکردی در میدان امیرچخماق

نام میدان	ماهیت	معرفی	سال طراحی	سبک و معمار	مکان	نتیجه گیری	توضیحات
مسجد امیر چخماق	متعلق به دوران تیموریان و کاربری آن مذهبی بوده است.	مسجد امیر چخماق که با نام مسجد دهوک نیز شناخته می‌شود، قدیمی‌ترین بنای میدان است. این مسجد از لحاظ زیبایی و وسعت در جایگاه دوم مساجد شهر یزد قرار دارد و کتیبه‌های مهمی دارد.	سال طراحی: ۷۱۱-۹۱۱ ۹ خورشیدی	سبک معماری: دوران تیموری معمار: امیر جلال‌الدین چخماق - بانی معمار: حاجی حسین عطار	مجاورت با کاروان‌سرا محدود و همچنین در نزدیکی بازار اصلی کناری مجموعه قرار گرفته است.	با توجه به بررسی‌های صورت گرفته می‌توان نوع نهاد درگیر را مذهبی مطرح نمود زیرا از ابتدا شکل‌گیری مکانی برای ساختارهای مذهبی و عبادت در طول زمان بوده است.	نهاد و کارکرد مذهبی به‌طور واضح دیده می‌شود.
بازار حاجی قنبر - اقتصادی	این مکان کاربری اقتصادی و بازار دارد.	بازار حاجی قنبر در مجموعه امیرچخماق در دوره پهلوی به‌واسطه ساخته‌شدن خیابان شاه به دو قسمت تقسیم شد. همچنین به علت این خیابان‌کشی است.	سال طراحی: ۱۳ هجری	سبک معماری: دوره تیموریان معمار: -	در قسمت شمال‌غربی سایت قرار گرفته است.	با توجه به بررسی‌های صورت گرفته می‌توان این نتیجه را به دست آورد که به دلیل وجود عملکرد اقتصادی و بازار نوع فضا و نهاد درگیر با آن از نوع بازار است.	نهاد بازار / اقتصاد نقش اصلی این مجموعه می‌باشد و همچنین نقش اجتماعی نیز دارد.
تکیه امیر چخماق	کاربری آن مکان مسجد (مذهبی) بوده است.	در قرن ۱۳ و بر سر در بازار این میدان دو مناره بزرگ وجود داشت که بر اثر فعل و انفعالات دوره پهلوی بخشی از جداره اصلی تکیه باقی ماند و در حال حاضر تنها جداره اصلی است.	سال‌های طراحی و تکمیل پروژه: قرن ۱۳	سبک معماری: دوره تیموریان معمار: -	در قسمت مرکزی میدان نقاط نقل میدان واقع‌شده است.	با توجه به بررسی‌های صورت گرفته می‌توان نوع نهاد درگیر را مذهبی مطرح نمود زیرا از ابتدا شکل‌گیری مکانی برای ساختارهای مذهبی و عبادت در طول زمان بوده است.	در دسته‌بندی مذهبی در بین نهادها قرار می‌گیرد
آب‌انبار میدان	متعلق به دوران تیموری و آب‌انبار است.	در مجموعه تاریخی امیر چخماق سه آب‌انبار وجود دارد که یکی از آن‌ها با نام آب‌انبار میدان از بین رفته است و در حال حاضر ثبت میراث است.	سال تکمیل: ۱۳ هجری	سبک معماری: دوره تیموریان معمار: -	در قسمت شمال‌غربی و در کنار بازارهای خرد.	با توجه به بررسی‌های صورت گرفته می‌توان این نتیجه را به دست آورد که به دلیل وجود عملکرد اجتماعی نوع فضا و نهاد درگیر با آن است.	نهاد اجتماعی



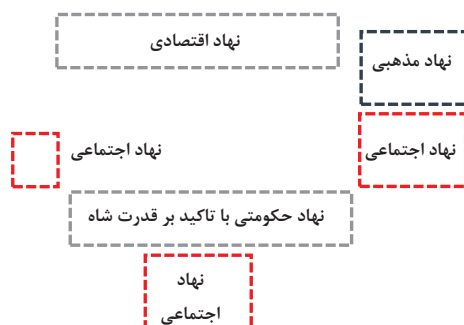
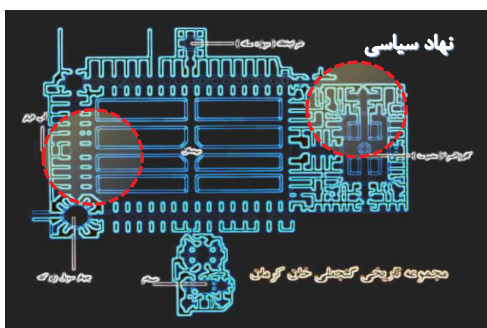
تصویر شماره (۱۴): بررسی ساختارهای نهادی و کارکردی ساختمان‌های مهم در میدان امیرچخماق

جدول شماره (۱۰): بررسی ساختار نهادی و کارکردی میدان گنجعلی خان

نام میدان	ماهیت	معرفی	سال طراحی	سبک و معمار	مکان	نتیجه گیری	توضیحات
مدرسه و کاروانسرا	متعلق به دوران صفویه و کاربری آموزشی داشته است.	یکی از حوزه‌های علمیه مشهور کرمانی تبدیل شده بود که چهار ایوانش چهارطاق باز بود برای طلبه‌ها. همین که ضلع شرقی میدان را نگاه کنید، اول مدرسه بود و بعد شد حوزه علمیه	سال طراحی: ۱۰۰۷-۱۰۲۱ خورشیدی	سبک معماری: اصفهانی / دوران صفویه معمار: نامشخص	در قسمت شرقی سایت و در کنار بازار مجموعه و بازار	با توجه به بررسی‌های صورت گرفته می‌توان نوع نهاد درگیر را اجتماعی مطرح نمود زیرا از ابتدا شکل‌گیری مکانی برای ساختارهای آموزشی و عبادت در طول زمان بوده است.	نهاد و کارکرد مذهبی به‌طور واضح دیده می‌شود.
ضرابخانه در میدان	این مکان برای ضرب سکه استفاده می‌شده است.	ضرابخانه در ضلع شمالی میدان واقع شده و از ویژگی تزیینات داخلی آن می‌توان به گچ‌بری اشاره کرد که به‌شکل آجر کاذب است.	سال طراحی: ۱۳ هجری	سبک معماری: اصفهانی / دوران صفویه معمار: نامشخص	در قسمت شمال‌شرقی سایت قرار گرفته است.	با توجه به موضوعات بررسی شده در پژوهش می‌توان این نتیجه را گرفت که با توجه به این که این مجموعه در گذشته مکان اقتصادی است.	با توجه به در اختیار بودن کارکرد آن برای حکومت در دست‌بندی نهاد سیاسی یا تأکید بر قدرت شاه می‌باشد.
حمام میدان گنجعلی	کاربری آن حمام بوده است.	تزیینات گچ‌بری و نقاشی‌های سردر حمام به دو بخش تقسیم می‌شود. بخش بالایی مقرنس که مربوط به دوره صفویه می‌باشد.	سال‌های طراحی و تکمیل پروژه: ۱۰۲۱ شمسی	سبک معماری: اصفهانی / دوران صفویه معمار: نامشخص	در قسمت جنوبی میدان و نقاط نقل میدان واقع شده است.	با توجه به بررسی‌های صورت گرفته می‌توان این نتیجه را به دست آورد که به دلیل وجود عملکرد اجتماعی نوع فضا و نهاد درگیر با آن اجتماعی است.	در دست‌بندی اجتماعی و محلی قرار می‌گیرد زیرا ویژگی‌های هر دو نهاد را دارد.

ستی فاطمه خاتون نام همسر امیر چخماق بنیان‌گذار (محمدی، ۱۳۹۵: ۱۲).

۳- میدان گنجعلی خان (۱۰۰۵ هجری): مجموعه جمعیت بسیار زیبا و بزرگ امیر چخماق است که به جهت آبادانی این منطقه تلاش بسیار زیادی کرده است. این بانو که آرامگاهش در شمال این میدان قرار دارد، در قرن نهم از دنیا رفته است و مسافران و توریست‌ها بر سر مزار او رفته و یادش را گرامی می‌دارند. **آب انبارهای میدان امیر چخماق (نهاد اجتماعی):** در مجموعه تاریخی امیر چخماق سه آب‌انبار وجود دارد که یکی از آن‌ها با نام آب‌انبار میدان از بین رفته است و در حال حاضر دو آب‌انبار باقی مانده که از آن‌ها به‌عنوان بنای تاریخی یاد می‌شود. این آب‌انبارها در حدود ۴۰ سال پیش همچنان مورد استفاده مردم بوده است؛ ولی در حال حاضر با ورود شبکه آبلوله‌کشی شهری، این آب‌انبارها به دست فراموشی سپرده شده‌اند



تصویر شماره (۱۵): بررسی ساختار نهادی و کارکردی ساختمان‌های مهم میدان گنجعلی خان

نمازخانه کاروانسرای بزرگ مجموعه یا مدرسه مجاور بوده است. بنای مسجد، کوچک و شامل یک شبستان و ایوان ورودی می‌شود. ایوان آن نمای ساده‌ای دارد و روی آن طرح‌هایی هندسی روی گچ دیده می‌شود. کف ایوان سنگی است (کریمی، ۱۳۸۹: ۱۲).

حمام (نهاد اجتماعی - محلی): تزئینات گچ‌بری و نقاشی‌های سردر حمام به دو بخش تقسیم می‌شود. بخش بالایی مقرنس که مربوط به دوره صفویه و دارای تزئینات گل و بوته و گچ‌بری است. این بخش در سال ۱۳۷۴ هجری شمسی توسط اداره میراث فرهنگی استان کرمان مرمت شد. بخش پایینی مربوط به دوره قاجاریه است که روی تزئینات دوره صفویه کشیده شده است.

ضرابخانه (نهاد حکومتی): ضرابخانه در ضلع شمالی میدان واقع شده و از ویژگی تزئینات داخلی آن می‌توان به گچ‌بری اشاره کرد که به شکل آجر کاذب است. این بنا، گنبد بلندی دارد و در بالای آن کلاه‌فرنگی قرار گرفته است که بخشی از نور داخل را تأمین می‌کند. کف بنا و زیر نورگیر، حوض مربع شکلی وجود دارد. سردر بنا ساده و تزئین آن آجرکاری گچی است (مزین، ۱۳۹۶: ۱۳).

آب‌انبار (نهاد اجتماعی): یکی دیگر از بخش‌های

شد. بر کاشی‌های کتیبه سردر آن، تاریخ ۱۰۰۷ هجری قمری نقش بسته و معمار آن محمد سلطانی یزدی بوده است. این مدرسه در حال حاضر به‌عنوان دانشکده هنر وابسته به دانشگاه باهنر کرمان استفاده می‌شود (کریمی، ۱۳۹۷: ۲۸).

فضای عمومی میدان (نهاد اجتماعی): از آثاری که از مجموعه گنجعلی خان باقی مانده، میدانی در مرکز شهر است که در حاشیه بازار بزرگ قرار دارد. در سه ضلع میدان، بازار واقع شده و در ضلع دیگرش سرای گنجعلی خان قرار دارد. طاق‌نماهای آجری، کاشی‌کاری، فضای سبز، حوض آب و دیگر آثار دیدنی، زیبایی این میدان را دوچندان کرده‌اند.

بازار (نهاد اقتصادی - اجتماعی): بازار در بخش جنوبی میدان گنجعلی خان به چشم می‌خورد. در سمت راست این بازار، حمام تاریخی گنجعلی خان و ۱۸ مغازه وجود دارد و در سمت چپ آن طاق‌نماهایی طراحی شده‌اند که زیر این طاق‌نماها، دست‌فروشان به کار مشغول هستند. در انتهای بازار گنجعلی خان، بازار زرگری قرار دارد که به قیصریه معروف است (کریمی، ۱۳۸۹: ۱۲).

مسجد گنجعلی خان (نهاد مذهبی): در ضلع شمال شرقی میدان گنجعلی خان واقع شده و ظاهراً

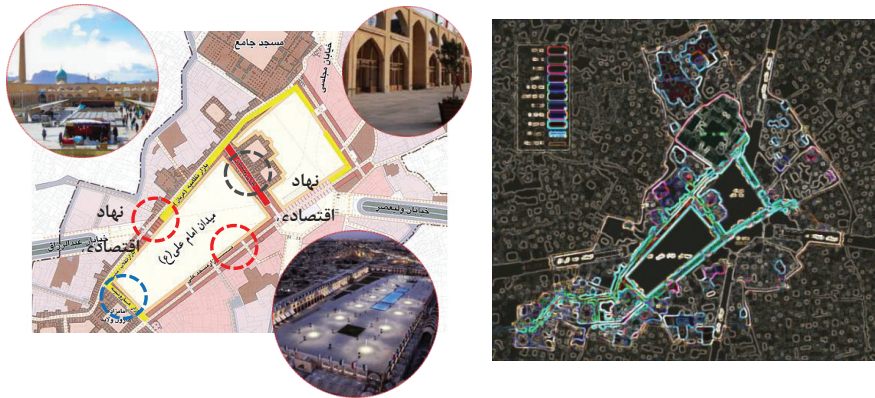


تصویر شماره (۱۶): بررسی ساختار نهادی در میدان صاحب آباد تبریز و نهادهای موثر در آن

این مجموعه تاریخی است که دقیقاً در ضلع مقابل کاروانسرا قرار دارد. آب‌انبار تاریخی و زیبای علی‌مردان خان در داخل بازار مسگری قرار دارد. این آب‌انبار جزو مجموعه زیبا و بزرگ گنجعلی خان می‌باشد. بنای آب‌انبار به‌مانند مجموعه گنجعلی خان متعلق به دوره صفویان است و بر اساس کتیبه نصب شد بر روی سردر، تاریخ احداث دقیق آب‌انبار به سال ۱۲۰۹ هجری قمری بازمی‌گردد.

۴- میدان صاحب آباد تبریز: میدان صاحب‌آباد (به زبان ترکی صاحب‌آواد، صاحب‌الامر فعلی) شامل مجموعه‌ای بود که شروع ساخت آن به دوره اباقاخان ایلخانی و در دوره صدارت شیخ محمد جوینی که از علما و نویسندگان و شعرای بنام زمان خود بود برمی‌گردد. سال ۱۳۴۵ هجری شمسی، در پی احداث خیابان دارایی (شهید مدنی کنونی) توسط حکومت پهلوی، بخشی از محوطه این مجموعه تخریب شد و بقعه صاحب‌الامر و مسجد ثقة‌الاسلام در یک سو و مدرسه اکبریه و بازارچه در سوی دیگر خیابان قرار گرفتند و از مجموعه‌های تاریخی و ارزشمند ایران می‌باشد (حقی، ۱۳۹۸: ۱۳).

۵- میدان عتیق: (دوره سلجوقیان): میدان امام علی (ع) از جاهای دیدنی اصفهان می‌باشد که این میدان در گذشته با نام عتیق خوانده می‌شد، زمانی مهم‌ترین میدان اصفهان بود؛ اما میدان نقش‌جهان، کسبه را به سوی خود خواند و عتیق، کهنه میدان نام گرفت. میدان عتیق اصفهان هنوز هم یکی از میادین مهم اصفهان

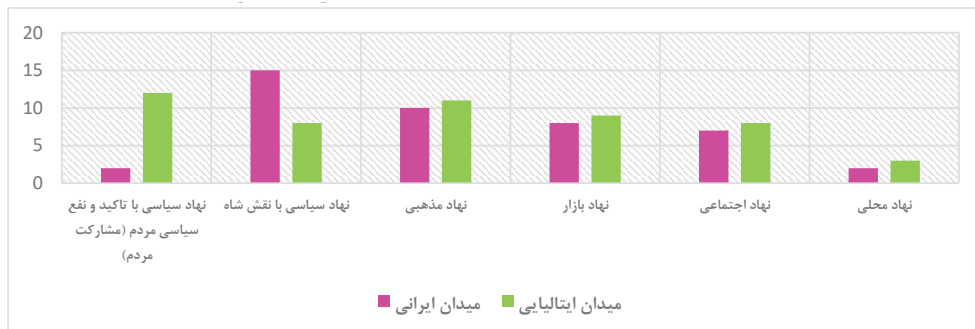


تصویر شماره (۱۷): بررسی ساختار نهادی و کارکردی ساختمان های مهم در میدان امام علی

بحث و نتیجه گیری

با توجه به بررسی های صورت گرفته در این پژوهش یکی از مهم ترین نتایج، تفکیک نظام قدرت در میدان های شهرهای ایرانی و اروپایی می باشد که در هر دو جامعه این تعریف روابط قدرت متفاوت می باشد و از این رو فضاهای شهری (میدان های شهری) به عنوان تجلی فضایی روابط قدرت بر روی کاربری ها تأثیر گذاشته است به طوری که نهادهای سیاسی در میدان های ایرانی اغلب دارای قدرت سیاسی شاه بوده است در حالی که در میدان های اروپایی با وجود کاربری های سیاسی متعدد به معنی بسته تر بودن نظام سیاسی (غیر دموکراتیک) در این میدان های شهری نبوده است بلکه بلعکس نشان دهنده جامعه مدنی و مشارکت مردم در امور سیاسی بوده است، با توجه به این که میدان های شهری در اروپا در قرون وسطی مکانی بسته به لحاظ اجتماعی و اغلب با قدرت کلیسا بوده است اما این روند در دوران بعد قرون وسطی (باروک، گوتیک و ..) که در این پژوهش آن ها مورد بررسی قرار گرفته اند مکانی برای بیان تفکرات و مشارکت مردمی در امور نهاد سیاسی بوده است. مکان هایی همچون دفتر شهردار، دادستان و ... بخشی از تعریف قدرت سیاسی

محسوب می شود. امروزه اگرچه آن را به نام کهنه میدان یا سبزه میدان می شناسند، اما روزی این میدان با وسعتی قریب به دو برابر آنچه امروز دیده می شود، میدان اصلی شهر اصفهان بود (ایزدی، ۱۳۹۶: ۱۲). پیشینه تاریخی: بر اساس اسناد موجود میدان عتیق اصفهان پیش از صفویه و در دوران سلجوقیان، میدان اصلی و مرکز اصلی شهر اصفهان محسوب می شده است. زمانی که شاه عباس صفوی میدان نقش جهان را می سازد. با توجه به بررسی های میدان دارای ۴ جداره و کارکرد اصلی می باشد که همه جداره آن کاربری و کاربرد بازار را دارا می باشند. بازارهای محدوده شامل بازار نظامیه در قسمت شمالی سایت، بازار مسجدعلی در قسمت جنوبی سایت، بازار هارونیه در قسمت غربی سایت و بازار رفسنجان در قسمت شرقی واقع شده است و در دسته بندی نهادی در دسته نهاد اقتصادی/ بازار می باشد که می توان در مجموع گفت این میدان یک میدان اقتصادی تلقی می شود. این میدان با توجه به کارکردهای اقتصادی اطراف آن یک میدان تک نهادی (میدان اقتصادی) تلقی می شود و همچنین جز معدود میدان های ایرانی است که این ویژگی ها را دارا می باشد.



نمودار شماره (۱): مقایسه نهادی بین میدان های ایرانی و ایتالیایی

و بر این اعتقاد است که این موضوع در تمدن های ایرانی کاخ ها و ... برای حکمروایی پادشاه بوده است و محلی غیر دموکراتیک را به وجود آورده است. در مورد سایر نهادهای شهری نهادهای مذهبی در میدان های ایرانی (مسجد) در میدان های اروپایی (کلیسا) به عنوان عنصر مشترک وجود داشته است، نقش نهادهای اقتصادی در میدان های ایرانی نیز در میدان هایی همچون عتیق وجود داشته است ولی در میدان های اروپایی به عنوان خطوط اقتصادی مهم عمل می کرده است و همچنین در کنار میدان های اروپایی کاربری های مسکونی وجود داشته اند که نقش محلی به میدان ها تزریق می کرده است در حالی که در میدان های ایرانی دیوارهای میدان اغلب صلب بوده است و نهادهای محلی در میدان های اصلی نقش قوی نداشته اند.

دوره مهم تاریخی بعدی در تکامل میدان را باید سده های ۱۰ و ۱۱ میلادی در ایتالیا دانست که پاتزا یا میدان بر پایه فوروم های رومی شکل گرفت و توسعه یافت. در این دوره ابتدا با انحصار طبلی اشراف و کلیسا فضاهای عمومی و خیابان ها با ساختن دیوار و قلعه از دسترس عموم خارج شد که در نتیجه آن فضاهای باز کوچکی مقابل کلیساها و میان قلعه ها شکل گرفت که امروزه شهروند را عمیق تر ساخته است.

در جمع بندی نهادی میدان های ایرانی و اروپایی این موضوع را باید در نظر گرفت که ارتباط میان حضور پذیری مردم در فضاهای شهری میدان باید به همان میزانی باشد که حضور سیاسی نیز دارند که این موضوع سبب ارتقای مفهوم شهروندی در میدان های شهری می شود، پیشینه مفهوم شهروندی به دولت یونان و جامعه غرب بازمی گردد به طوری که ماکس

در جمع بندی نهادی میدان های ایرانی و اروپایی این موضوع را باید در نظر گرفت که ارتباط میان حضور پذیری مردم در فضاهای شهری میدان باید به همان میزانی باشد که حضور سیاسی نیز دارند که این موضوع سبب ارتقای مفهوم شهروندی در میدان های شهری می شود، پیشینه مفهوم شهروندی به دولت یونان و جامعه غرب بازمی گردد به طوری که ماکس

در جمع بندی نهادی میدان های ایرانی و اروپایی این موضوع را باید در نظر گرفت که ارتباط میان حضور پذیری مردم در فضاهای شهری میدان باید به همان میزانی باشد که حضور سیاسی نیز دارند که این موضوع سبب ارتقای مفهوم شهروندی در میدان های شهری می شود، پیشینه مفهوم شهروندی به دولت یونان و جامعه غرب بازمی گردد به طوری که ماکس

در جمع بندی نهادی میدان های ایرانی و اروپایی این موضوع را باید در نظر گرفت که ارتباط میان حضور پذیری مردم در فضاهای شهری میدان باید به همان میزانی باشد که حضور سیاسی نیز دارند که این موضوع سبب ارتقای مفهوم شهروندی در میدان های شهری می شود، پیشینه مفهوم شهروندی به دولت یونان و جامعه غرب بازمی گردد به طوری که ماکس

به صورت میدانچه های کوچکی در محله های قدیمی شهرهای ایتالیا دیده می شوند، اما به تدریج با تشکیل دولت شهرها قدرت اشراف و کلیسا کاهش یافت و خیابان ها و مکان های عمومی به روی همه شهروندان باز شدند. میدان ها بازسازی و کلیساهای بزرگ، دادگاه ها، دفاتر شورای شهر و بازار در اطراف آنها ساخته شدند. در قرن های بعدی نیز شهرهای جدیدی ظهور کردند که میدان ها با کاربری های گوناگون نقش اصلی در شکل گیری آنها را داشتند. در ایران نیز از شهرهای ساسانی گرفته چه آن زمان که سلسله مراتب فضایی برای شهروندان وجود داشت تا بعد از ورود اسلام که برابری فضایی برای همه حاکم شد، نقش میدان به عنوان مرکزی برای تجمعات شهری، دادوستد و مراسم های مذهبی و حکومتی غیر قابل انکار است؛ اما توسعه و رشد میدان را در شهرسازی بعد از اسلام با شکل گیری محله های نیمه مستقل با محوریت مسجد، بازار و میدان می توان دید که برحسب قومیت و یا شغل ساکنان ظاهر می شوند، در این شهرها میدان های اصلی در مرکز شهرها به خاطر حضور مسجد جامع به عنوان اصلی ترین مکان تجمع مذهبی ظهور می کنند و رفته رفته نقش چند منظوره ای می یابند.

در میدان های ایتالیایی نقش شهروندان بسیار ملموس تر بوده است و تنوع نهادهای سیاسی به نفع مردم و نشان دهنده اهمیت جامعه مدنی و مشارکت آنها داشته است در حالی که در میدان های ایرانی نقش سیاست به نفع شاه بوده است و شهروندان دخالتی در این امور در میدان های شهری نداشته اند، با توجه به بررسی های صورت گرفته نهادهای مردمی در میدان های ایتالیا (۶) مورد میدان مورد بررسی قرار گرفته اند) در حدود ۱۵ مورد بوده است در حالی که در میدان های مورد بررسی در ایران ۲ مورد بوده است همچنین در بررسی نهاد

سیاسی با تأکید بر شاه در نمونه های میدان های ایران ۱۰ مورد بوده است در حالی که در نمونه های میدان های ایتالیا ۵ مورد بوده است که نشان دهنده قدرت بیشتر شاهان و حاکمان در میدان های ایرانی بوده است.

نهاد مذهب در هر دو نمونه میدان های ایتالیا (کلیسا و معابد) و ایران (مسجد، امامزاده) به صورت عنصر و تأثیر گذار مشترک وجود داشته است که در نمونه ایران در حدود ۹ مورد و در مورد میدان های ایتالیا در حدود ۷ مورد است، همچنین مکان هایی هم چون حمام نقش بین نهادی دارند که در دسته اجتماعی - محلی قرار می گیرند و برخی از بازارچه های کوچک مقیاس نیز در نقش بین نهادی در دسته اقتصادی - اجتماعی قرار می گیرند که در میدان های ایران قابل مشاهده است.

فهرست منابع

- ابراهیمی، حسن. (۱۳۸۸). میدان های تعریف نشده شهرهای ایرانی. نشریه هویت شهر، ۹-۱۱.
- پیرنیا، محمدکریم. (۱۳۹۰). سبک شناسی معماری ایرانی. انتشارات غلامحسین معماریان، چاپ ۱۶، ۱۲۵-۱۳۶.
- پوراحمد، احمد. (۱۳۹۰). ساخت فضایی در ایران قبل از اسلام. نشریه شهر پایدار، ۱۱-۱۴.
- حبیبی، محسن. (۱۳۸۰). از شار تا شهر: تحلیل تاریخی از مفهوم شهر و سیمای کالبدی آن: تفکر و تأثر. موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم، ۳۵-۳۷.
- سلطانزاده، حسین. (۱۳۹۲). فضاهاى شهری در بافت تاریخی ایران. دفتر پژوهش های فرهنگی، چاپ پنجم، ۳۲.
- مارون، کتی. (۱۳۹۵). میدان های شهری، تجربه نویسندگان درباره ماهیت و اهمیت تعدادی از میدان ها شهری سراسر دنیا (ترجمه: علی اکبر سالاری

- Arslan, Ed. (1971). Gothic Architecture In Venice (Translated By Anne Engel), Phaidon, London, P:21
- Anderson, Margaret (31 December 2019). "Light's Plan Of Adelaide 1837". *Adelaidia*. Retrieved 29 November 2019.
- Alves, F.B (2017). The Traditional Urban Square, A Vital Organ In The City Or A "Thing" Of The Past? In Pre-Fabrication, P 25-32
- Akyildiz, U.N.A (2020). The Value Of Public Spaces For Sustainable Cities In The Context Of Urbanization And Urban, P 7-19
- Boucher, Br. (1990). Andrea Palladio. The Architect In His Time. Abbeville Press, Page 32
- Bloomekatz, Ari (11 March 2019). "Silver Lake Gets An Unusual New Park Space". *Los Angeles Times*. Retrieved 10 October 2015.
- Bagi 'Nski, E. Małe Miasta W Strukturze Osiedle 'Nczej Polski (2015). [Small Towns In The Settlement Structure Of Poland]; Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej: Wrocław, Poland; P. 7.
- Demus, Otto. (1975). The Church Of San Marco In Venice. History Architecture Sculpture, Washington
- Decker, Heinrich (1969). The Renaissance In Italy: Architecture • Sculpture • Frescoes. Viking Press. P. 282
- Elices-Zabala, M. Martinez-Rodriguez(2017), R. Participatory Design Of Public Space For Sustainable Cities, P 17-21
- Edwards, B. Goodwin, M(2013). Woods, M. Citizenship, Community And Participation In Small Towns: A Case Study Of Regeneration Partnerships. In Urban Renaissance? New Labour, Community And Urban Policy; Imrie, R. Raco, M. Eds. The Policy Press: Bristol,
- پور، سیما طیبی)، سازمان زیباسازی شهر تهران، ۹۵-۱۲۳.
- کریمی، حمیده. (۱۳۹۸). بررسی مجموعه گنجعلی خان و فضاهای شهری آن، ۲-۴.
- شکیب، پریا و حبیبی، محسن. (۱۳۹۸). تبریز، مدرنیته و تأثیر آن بر شهرسازی مدرن ایران، فصلنامه علمی تاریخ و ایران دانشگاه الزهراء.
- احمد پور، احمد و وفایی، ابوذر. (۱۳۹۳). مقایسه تطبیقی ساختار شهر اسلامی با شهرهای غربی (با تأکید بر نظریات ماکس وبر)، فصلنامه شهرهای ایرانی-اسلامی.
- معروفی، حسین. (۱۳۹۴). بازخوانی شهرهای ایرانی (اسلامی) بررسی نهادهای نقش آفرین در حاکمیت شهری و بازتاب فضایی آنان در شهرهای دوران صفویه و قاجار، فصل نامه نشریه پژوهش های معماری و شهرسازی ایران.
- بلبلیان اصل، پریا. (۱۳۹۳). ساختار فضایی شهر تبریز در دوره صفوی با مقایسه تطبیقی سفرنامه ها و اسناد تصویری، فصل نامه باغ نظر.
- اهری، زهرا. (۱۳۹۴). شناسایی ساختار ثانویه شهرهای ایرانی در دوره قاجار، نشریه هنرهای زیبا معماری و شهرسازی.
- تقوی، عابد و گلابی، مجید. (۱۳۹۳). بررسی نقش گرایش های مذهبی در شکل گیری شهر اصفهان.
- زراعی، ابراهیم. (۱۳۹۰). ساختار کالبدی-فضایی شهر همدان از آغاز دوره تا پایان قاجار، نشریه نامه باستان شناسی.
- محمد مرادی، اصغر (۱۳۹۱). بررسی روند توسعه شهری طی شهرسازی ایلخانی با تحلیلی بر توسعه شهری تبریز، نشریه انجمن علمی معماری و شهرسازی ایران.

- Myths Of Venice Edited By Henry Maguire And Robert S.Nelson Dumbarton Oaks, Washington, D.C. 17.
- Sansovino, Francesco: Venetia Città Nobilissima. (Venice. Original Edition 1581. Edition Of 1663 With Additions By Martinioni Reprinted In Facsimile - Gregg International Publishers Ltd, 1968).
 - Scarfi, Bianca Maria (1990): The Lion Of Venice. Studies & Research On The Bronze Statue In The Piazzetta'. Venice.
 - Williams, Kim. (1997). Italian Pavements: Patterns In Space. Houston: Anchorage Press.
 - William Tronzo, Ed (2005), St. Peter's In The Vatican, Cambridge University Press, Page 149.
 - Kington, Tom (2012). "Hadrian's Hall: Archaeologists Finish Excavation Of Roman Arts Centre". The Guardian. 26.
 - UK; Pp. 181-204.
 - Franco Mormondo, Bernini: His Life And His Rome, University Of Chicago Press, 2011, Page 203.
 - Goy, Ri. (1997). The City And Its Architecture, Phaidon, Page 27
 - Howard, De(1975): Jacopo Sansovino, Architecture And Patronage In Renaissance Venice Yale University.Press. Page 45
 - Howard, De(2013): The Architectural History Of Venice Revised & Enlarged Edition. Yale University Press; New Haven & London.
 - Janson, Al & Thorsten Bür (2002). Auftritte Scenes: Interaction With Architectural Space: The Campi Of Venice. Basel: Birkhauser. ISBN 3-7643-6585-4
 - Lien, Barbara. (May 2005). The Role Of Pavement In The Perceived Integration Of Plazas: An Analysis Of The Paving Designs Of Four Italian Piazzas. Unpublished M.S. Thesis. Washington State University Department Of Horticulture And Landscape Architecture.
 - Lorenzetti, Giulio: Venice And Its Lagoon (1926. 2nd Edn 1956) Translated By John Guthrie (Lint, Trieste. 1975).
 - Norwich, John Julius, Tudy Sammartini, And Gabriele Crozzoli (1999). Decorative Floors Of Venice. London: Merrell Publishers.
 - Perocco, Gu & Antonio Sai (1995): Civiltà Di Venezia. 3 Volumes. 3rd Edition, Revised And Corrected. Venice. 32
 - Plant, Margaret: Venice Fragile City 1797-1997 (Yale U.P. 2002).
 - Puppi, Lionello. (2012). The Stones Of Venice. New York: Vendome Press. ISBN 0-86565-245-7
 - San Marco, Byzantium (2010) And The

مروری سیستماتیک بر نقش حاکمیت در ارتقاء شادی شهروندان

سحر سماواتی^۱

دکتری شهرسازی دانشگاه تربیت مدرس، پژوهشگر شادی و طراحی شهری، محقق دوره فرصت مطالعاتی دانشگاه دلفت، هلند.

فصلنامه پژوهش‌های مکانی فضایی، دوره ششم، پیاپی ۲۴، پاییز ۱۴۰۱، صص ۳۹-۵۴

چکیده

امروزه روند فزاینده‌ای از مطالعات اجتماعی به بررسی و ارزیابی ارتباط تصمیمات سیاست‌گذاری‌های عمومی و الگوی حاکمیت شهری بر کیفیت زندگی و شادی شهروندان پرداخته‌اند. حکومت خوب همواره یکی از معیارهای کلیدی اثرگذار بر شادی شهروندان شناخته شده و بهترین جوامع با میزان شادی و خوشبختی شهروندان ارزیابی شده‌اند. محدودیت مطالعات در این حوزه و وضعیت بحرانی شادی شهروندان ایرانی در آمارها و گزارش‌های جهانی شادی، نشانگر اهمیت توجه به این مسئله می‌باشد. این پژوهش باهدف شناسایی معیارهای اثرگذار حکومت بر شادی شهروندان مبتنی بر مرور سیستماتیک در پایگاه‌های داده، Google Scholar, Sage, Taylor and Francis, science direct در بازه زمانی سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۲ انجام شده است. در مجموع ۴۰۲ مقاله مرتبط شناسایی شده که پس از بررسی دقیق و تفصیلی مقالات در نهایت ۳۵ مقاله شناسایی و طبقه‌بندی شدند. یافته‌ها نشانگر اهمیت و اثرگذاری کیفیت‌های سیاست‌گذاری - حقوقی، اقتصادی - مالی، عملکردی و اجتماعی بر شادی شهروندان می‌باشند، مؤلفه‌های دموکراسی، آزادی، عدالت و اعتماد اجتماعی، مشارکت شهروندان در فرآیندهای تصمیم‌گیری و در نظر گرفتن سیاست‌های شادی شهروندان دارای بالاترین فراوانی در مطالعات می‌باشد. یافته‌های این پژوهش می‌تواند سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان شهری و حکومتی را در مسیر ارتقاء کیفیت زندگی و شادی شهروندان یاری نماید.

واژگان کلیدی: حاکمیت، شادی، شادی شهری، سیاست‌گذاری، مرور سیستماتیک.

۱. نویسنده مسئول: s.architect00@gmail.com

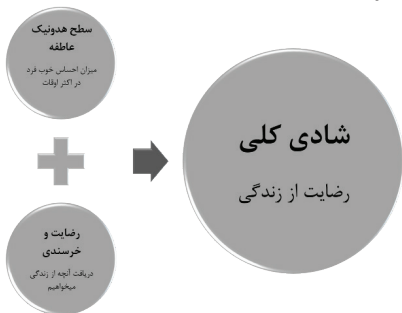
مقدمه و بیان مسئله

آن است که افراد در کشورهایی که میزان رضایتمندی بالاتری از عملکرد حکومت دارند، احساس شادی بیشتری دارند و رضایتمندی از کیفیت حاکمیت و مدیریت شهری به طور مستقیم و غیرمستقیم بر شادی شهروندان اثرگذار است. یافته‌های این پژوهش می‌تواند به سیاست‌گذاران، قانون‌گذاران، مدیران و برنامه‌ریزان شهری به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه در آفرینش شهرهایی شاد و ارتقاء شادمانی و کیفیت زندگی شهروندان در بازه زمانی بلندمدت کمک نماید.

مبانی نظری

شادی

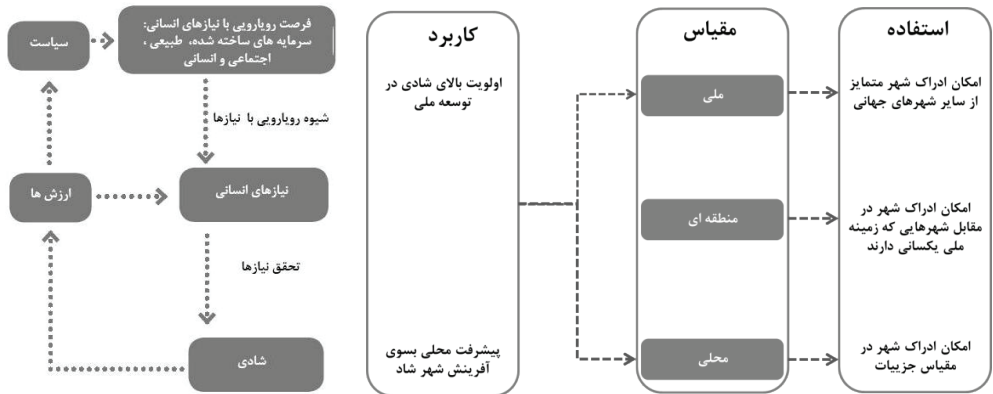
مفاهیمی چون شادی، خوشبختی، رضایت از زندگی و اثر مثبت خیلی اوقات به‌عنوان مترادف به کار برده می‌شود (Lu, 2001; Easterlin, 2003; McGillivray) (Clarke, 2006). هرچند هر کس شادی را بر اساس واژگان خودش معنا می‌کند، عموماً مردم چیزهای مشابهی را آفریننده شادی خود می‌دانند (Conceição and Bandura, 2008; Rojas, 2011; Lyubomirsky et al, 2005; Easterlin, 2001; Frey and Stutzer, 2002). مطالعات پایه این حوزه نشان از تعامل عوامل ذهنی و عینی در رسیدن به شادمانی است (سماواتی و رنجبر، ۱۳۹۷).



نمودار شماره (۱): عناصر شادی، (منبع: برگرفته از (Lancée, Burger, & Veenhoven, 2018:78).

در سراسر پیشینه تاریخی، حکومت همواره عاملی اثرگذار بر زندگی افراد بوده است. امروزه حکومت به‌عنوان بزرگ‌ترین و قدرتمندترین سازمان در جوامع انسانی شناخته می‌شود و نقش کلیدی بر کیفیت زندگی شهروندان از طریق اجرای سیاست‌های عمومی اثرگذار بر خوشبختی شهروندان دارد (Kim & Kim, 2012). پایش مستمر شاخص‌های کیفیت زندگی و سطح خوشبختی هر جامعه و ارائه راهکار در جهت بهبود استانداردهای زندگی جز لاینفک حاکمیت خوب محسوب می‌شود (رضایی، رشادت جو و شیخی، ۱۳۹۷). کارآمدترین حکومت‌های سیاسی آن‌هایی هستند که بر اساس برنامه‌ریزی‌های بهینه کوتاه‌مدت و بلندمدت بتوانند شاخص‌های اثرگذار در جهت ارتقاء کیفیت زندگی شهروندان را مدیریت نمایند. در دهه اخیر مطالعات بسیاری به بررسی و ارزیابی کیفیت‌های مختلف حکومت پرداخته‌اند، اما علی‌رغم اهمیت اثرگذاری حکومت بر احساس شادی و خوشبختی شهروندان، مطالعات اندکی به بررسی جامع نقش حکومت بر شادی شهروندان پرداخته‌اند؛ که عمدتاً بر کشورهای توسعه‌یافته متمرکز بوده‌اند، سؤال این است که چه ارتباطی بین مفاهیم معیارهای حکومتی و شادی شهروندان وجود دارد و چه مفاهیمی از حکومت بر میزان شادی و خوشبختی شهروندان اثرگذار می‌باشند؟

از این رو، هدف این پژوهش بررسی معیارهای حکومتی اثرگذار بر میزان شادی و خوشبختی شهروندان مبتنی بر مرور سیستماتیک در مطالعات اصلی این حوزه می‌باشد تا بتواند مهم‌ترین مفاهیم و ابعاد اثرگذار در راستای ارتقاء شادی شهروندان را در مقیاس محلی و ملی فراهم نماید. یافته‌ها حاکی از



نمودار شماره (۳): سطوح شادی شهری، (Moore, 2009: 47).

نمودار شماره (۲): جایگاه شادی در ارتباط با سیاست گذاری شهری، (Moore, 2009: 43)

شهر شاد به ایده اتوپیا در کتاب جمهوری افلاطون بازمی‌گردد که در آن جامعه نمونه با شرایطی برابر و برتر برای همه شهروندان توصیف شده است. در چنین جامعه ایده‌آلی، شهروندان می‌توانند به سادگی احساس شادی داشته باشند (Chao, Liu, Kalman, Lu & Cai, 2017: 436).

سال‌های اخیر در ایران، تغییرات مثبتی در شاخص‌های توسعه انسانی صورت گرفته است، اما در مقایسه با کشورهای همسایه، رضایت و شاد زیستی پایینی تجربه شده است (عنبری، ۱۳۹۶: ۱۲۸). ایرانیان از گذشته‌های دور بر اهمیت شادی در زندگی فردی و اجتماعی واقف بوده‌اند، چنانکه در بند اول کتیبه‌ای از داریوش در شوش چنین آمده: «خدای بزرگ است که مردم را آفرید و این جهان را آفرید که آن جهان را آفرید که مردم را آفرید و شادی را برای مردم آفرید» (باقری خلیلی، ۱۳۸۶: ۵۴ به نقل از رستگار فسایی، ۱۳۸۱: ۵۶). این سخن داریوش بازتاب بینش ایران باستان و مقام رفیع شادی در میان ایرانیان است (همان).

مفهوم شادی در ابعاد کلان جامعه و حکومت
در دهه‌های اخیر توجه فزاینده‌ای در سطوح ملی و

در طول تاریخ، واژه شادی برای تعریف مفاهیم مختلفی مورد استفاده قرار گرفته است، فیلسوفان شادی را جهت تعریف زندگی خوب به کار برده‌اند و بر رفتار اخلاقی تأکید داشته‌اند. ارسطو^۱ شادی یا «Eudaimonia» را برترین لذت انسانی معرفی کرده است که از خوشبختی یا خرسندی به دست می‌آید، از دید وی بهترین حکومت آن است که بدنه سیاسی شادتری ایجاد کند (سماواتی، ۱۴۰۱). شادی همچنین نشانگر شرایط زندگی مطلوب و رضایتمندی ذهنی افراد از زندگی و مترادف با خوشبختی ذهنی (SWB) می‌باشد (Veenhoven, 2022).

شادی شهری را می‌توان به تناسب محیط شهر با نیازهای شهروندان ساکن در آن تعریف نمود (Veenhoven, 2022) در واقع شادی در شهر و فضاهای شهری را تجمیع مؤلفه‌های کیفیت بخش شهر و فضاهای شهری می‌دانند (Samavati & Desmet, 2022). شادی شهری در سه سطح محلی، ملی و منطقه‌ای کاربرد دارد که ادراک شادی در شهر در مقیاس‌های گوناگون را فراهم می‌کند (نمودار شماره ۳). ریشه مفهوم

1..Aristotle

شادی را بررسی کرده است (Helliwell, Huang & Wang, 2020: 2). عمده مطالعات انجام شده در حوزه شادی و کیفیت دولت و جامعه در ارتباط با ارزیابی از زندگی و رضایت از زندگی می‌باشند. جدول شماره ۱ نشانگر معیارهای مورد بررسی سنجش شادی در سطح دولت و مقیاس کلان می‌باشد.

جدول شماره (۱): معیارهای سنجش شادی در سطح کلان

منبع	شاخص‌های مورد بررسی
World happiness report	کیفیت دموکراتیک، کیفیت دسترسی، سرانه GDP، آزادی انتخاب در زندگی، بخشندگی، حمایت اجتماعی، ادراک فساد، حقوق سیاسی، آزادی‌های مدنی؛ آزادی اقتصادی و آزادی سیاسی.
Gallup World Poll's Measure of Confidence in National Government	اعتماد به دولت محلی، سرانه GDP، کیفیت دموکراتیک، کیفیت دسترسی اعتماد، ناعدالتی، صلح و جنگ.

حاکمیت و حکمروایی خوب شهری

بدون شک، «حاکمیت» از اساسی‌ترین و مهم‌ترین مفاهیم حقوق عمومی است. در تعریف کلاسیک از حاکمیت، آن را قدرت مافوق همه قدرت‌ها دانسته که اعمال آن به حکومت واگذار شده است (ویژه و پتفت، ۱۳۹۵). حکومت می‌تواند دربرگیرنده هر ساز و کاری باشد که از راه آن فرمانروایی منظم حفظ شود (فرهادی‌منش، ۱۳۹۸). حکومت ساختار سازمانی رسمی، حکمروایی از طریق اعمال اقتدار و در برگیرنده شاخص‌های اجرایی و قانون‌گذاری کشور است (رجبی و خستو، ۱۳۹۸: ۱۹۸). برایان مک لالین حکومت را مجموعه‌ای از نهادهای رسمی و حقوقی با قدرت قانونی می‌داند (کاظمیان، ۱۳۸۴: ۳۱). امروزه واژه حکمروایی، جانشین واژه حکومت در متون دانشگاهی شده است، حکمروایی، همچون

بین‌المللی بر میزان اثرگذاری دولت‌ها و حکومت‌ها بر سطح رفاه شهروندان شده است. شروع این مطالعات را می‌توان از گزارش «کمیته استیگلیتز» دانست که شاخص‌های خوشبختی ذهنی (SWB) را در کنار متغیرهای پیشرفت، نرخ بیکاری و امید به زندگی در نظر گرفت (CMEPSP, 2009; Bache, & Reardon, 2016: 23). دولان و همکاران و فری و استاتزر، استدلال می‌کنند که دولت رفاه مدرن^۲ و جوامع با میزان توانایی در شاد ساختن مردم دآوری می‌شوند (Layard, 2005; Pacek and Radcliff, 2008: 267-68). امروزه توجه گسترده‌ای به تمرکز دوباره بر سیاست‌گذاری‌های دولتی باهدف ارتقاء خوشبختی فردی پایدار و عادلانه به وجود آمده است. این تغییر در دیدگاه سیاسی ناشی از نارضایت‌مندی از شاخص GDP در سنجش خوشبختی و پیشرفت انسان بوده است (Stiglitz, Sen, and Fitoussi, 2009): که از

انتخاب بوتانی‌ها در بیش از ۴۰ سال قبل الهام گرفته شده است که شادی را به‌عنوان هدف ملی قرار داده‌اند و با چندین دهه تحقیق و پژوهش با هدف ایجاد علم فرارشته‌ای شادی تقویت شده است (Ura et al, 2015). در ۱۹ جولای سال ۲۰۱۱، سازمان ملل متحد، بیانیه‌ای مبنی بر اهمیت شادی و خوشبختی در تعیین چگونگی دستیابی و سنجش توسعه اقتصادی و اجتماعی مطرح نمود^۳، این بیانیه بعدها منجر به جلسات بلندمرتبه در زمینه‌ی شادی و تعریف پارادایم اقتصادی جدید گردید؛ که نخستین گزارش جهانی شادی نتیجه آن می‌باشد که داده‌های شادی ملی و شواهد علم جدید

1. Stiglitz Commission
2. the Modern Welfare State
3. Resolution 65/309. See <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=39084#.Whd0DLYZP3h>
4. For the report of the meeting, see: <https://sustainabledevelopment.un.org/index.php?page=view&type=400&nr=617&menu=35>

5. Delivery

چتر فراگیری برای طیف گسترده‌ای از پدیده‌ها نظیر شبکه‌های سیاست، مدیریت امور عمومی، هماهنگی بخش‌های اقتصاد، مشارکت عمومی - خصوصی به کار می‌رود (شریف زادگان، فتحی و ملک‌پور، ۱۳۹۴: ۱۹). حکمروایی، پیامد انتقال پارادایم از حکمرانی به معنی اداره جامعه از بالا به پایین به دست دولت و نهادهای اداری، به حکمروایی به معنای اداره جامعه به دست مردم، نمادها، فرآیندها و در ساختاری پایین به بالا و فراتر از مدیریت دولتی می‌باشد (فرهادی منش، ۱۳۹۸: ۲۱). در واقع می‌توان گفت که حکمروایی مفهومی فراتر و گسترده از حکومت (رجبی و خستو، ۱۳۹۸: ۱۹۸)؛ و مقوله‌ای متفاوت با حکومت است (شریف‌زادگان، فتحی و ملک‌پور، ۱۳۹۴: ۱۱) که به روابط بین دولت و جامعه مدنی، حکمرانان و حکمروایی شوندگان، حکومت و حکومت شوندگان مربوط می‌شود (رضایی و شمس‌الدینی، ۱۳۹۸: ۲۹). گزارش توسعه انسانی سازمان ملل متحد از حکمروایی خوب به عنوان ضرورتی دموکراتیک برای رها ساختن جوامع از فساد، اعطای حقوق، ابزارها و ظرفیت مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها و پاسخگو ساختن دولت‌ها نسبت به اقداماتشان یاد می‌کند. حکمروایی خوب به پایداری محیط‌زیست، عدالت بین انسان‌ها،

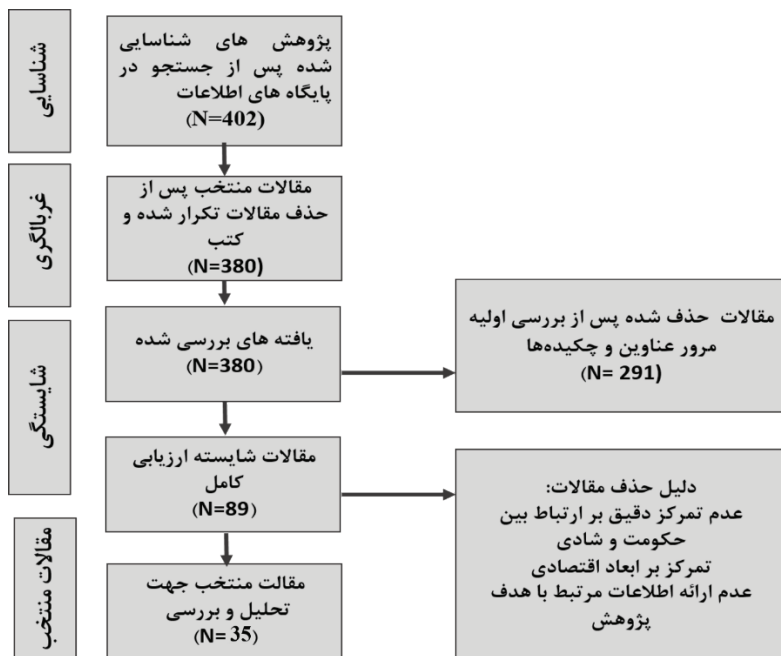
آزادی بشر و کاهش فقر، محرومیت، ترس و خشونت می‌انجامد (Cheema, 2005). یافته‌ها نشانگر آن است که کشورهایی که بالاترین میزان رضایتمندی از زندگی و شادی را در آمارهای جهانی کسب کرده‌اند در بازه زمانی بیش از ۸۰ سال کشورهای با دموکراسی‌های موفق بوده‌اند (Bok, 2010: 23). حکومت تنها نشانگر مجموعه‌ای از قوانین و سیاست‌های خاص نیست، بلکه به ساختار کلی قدرت و تصمیم‌گیری در جامعه اشاره دارد. مطالعات بسیاری نشان داده‌اند که چگونگی تجربه حکومت توسط شهروندان بر رضایتمندی کلی از زندگی و شادی آنان اثرگذار است (Orviska, Caplanova & Hudson, 2014). از جمله معیارهای اثرگذار می‌توان به اعتماد در فرآیندهای تصمیم‌گیری، عدالت اجتماعی، امکان مشارکت در تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری، شفافیت، مشروعیت و رهبری اشاره نمود. ناعدالتی‌های اجتماعی و فضایی در درآمد و ثروت و عدالت اجتماعی و پیوستگی اجتماعی، تأثیر بالایی بر میزان شادی افراد دارد (Ballas, 2018: 34) و این نشانگر اهمیت نقش برنامه‌ریزان و طراحان شهری در توزیع عادلانه شادی در سطح جوامع می‌باشد.

روش‌شناسی پژوهش

در این مطالعه، روش مرور سیستماتیک و فراتحلیل

جدول شماره (۲): مراحل سیستماتیک شناسایی مقالات منتخب جهت ارزیابی در پژوهش

پایگاه اطلاعاتی	مقالات شناسایی شده پس از جستجوی اولیه در پایگاه اطلاعاتی	مقالات بررسی شده پس از حذف کتب، گزارش‌ها و دیکشنری‌ها	مقالات منتخب پس از بررسی اولیه مرور عناوین و چکیده‌ها	مقالات منتخب مورد بررسی پس از بررسی متن کامل مقالات
Sage	۸۴	۸۲	۱۲	۶
Science direct	۹۵	۸۳	۱۷	۱۱
Taylor and Francis	۴۲	۳۹	۲۱	۱۲
Google scholar	۱۸۱	۱۷۶	۳۹	۶
مجموع	۴۰۲	۳۸۰	۸۹	۳۵

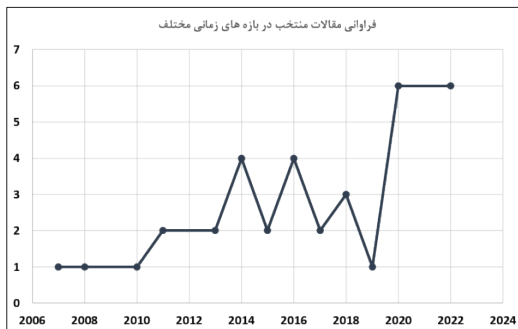


نمودار شماره (۴): مراحل ارزیابی سیستماتیک ادبیات پژوهش

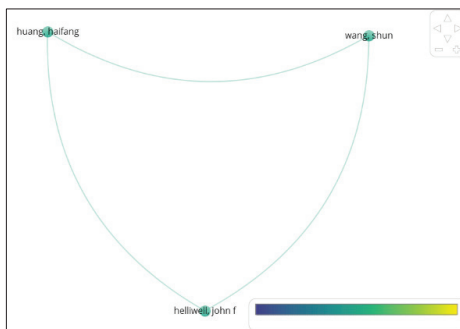
است، بنابراین مقالاتی که تنها بر یکی از این مفاهیم تأکید داشته‌اند در آمار اولیه حذف شده‌اند. با محدود کردن جستجو به مقالات، ۴۰۲ مقاله به دست آمد. با محدود کردن جستجو به مقالات و حذف کتاب‌ها، دیکشنری‌ها و گزارش‌ها، ۳۸۰ پژوهش باقی ماند و پس از بررسی چکیده‌ها ۸۹ مقاله جهت بررسی انتخاب گردید (جدول شماره ۲).

در گام بعدی، مقالات به تفصیل مورد بررسی و مرور قرار گرفتند و در نهایت ۳۵ مقاله جهت تحلیل و بررسی ارتباط حکومت و شادی شهروندان و معیارهای کلان حکومتی اثرگذار بر شادی شهروندان انتخاب گردید و در نهایت مبتنی بر روش کدگذاری باز، داده‌ها شناسایی و طبقه‌بندی گردیده و در نهایت، معیارهای اثرگذار بر ارتباط بین حکومت و شادی ارائه گردید.

پیشنهادی (Moher et al, 2009) جهت بررسی جامع مطالعات و شناسایی و سنتز یافته‌ها استفاده شده است. این روش شامل سه مرحله اصلی جستجو بر اساس پایگاه داده‌های آنلاین، روند غربالگری و در نهایت پالایش و تجزیه و تحلیل نهایی می‌باشد (Munn, Peters, Stern, Tufanaru, McArthur & Aromataris, 2018). برای دستیابی به شناخت جامع از مطالعات و شناسایی معیارهای اثرگذار حکمروائی و حاکمیت بر شادی شهروندان، کلیدواژه‌های «Government» در ترکیب با واژه «Happiness» در مقالات منتشرشده در بازه زمانی ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۳ در پایگاه داده‌های علمی Sage, Science direct, Taylor and Francis, Google Scholar است. در بررسی شمار اولیه مقالات تأکید بر تمرکز مقالات و منابع بر هر دو مفهوم شادی و حکومت بوده



نمودار شماره (۶): تحلیل زمانی داده‌های پژوهش



نمودار شماره (۵): شبکه نویسندگان مشترک

جدول شماره (۳): مؤلفه‌های شناسایی شده اثرگذار بر ارتقاء شادی شهروندان مستخرج از مقالات موردبررسی

شاخص‌های شناسایی شده	نویسندگان	ردیف
سطوح بالای آزادی و استقلال سیاسی شهروندان	Bavetta, S. Patti, D. M. A. Miller, P. & Navarra, P. (2017)	۱
تأکید بر توزیع عادلانه کیفیت زندگی در سطح جامعه	Johns, H. & Ormerod, P. (2007).	۲
سیاست‌گذاری‌های عمومی منطقی و خردمندانه، کاربرد جنبش GNH یا شادی ناخالص ملی، بحث و گفتگو بین‌رشته‌ای بین متخصصین حوزه‌های علمی، اجتماعی، فلسفه و نظریه‌پردازان	Noy, D. (2008)	۳
سرمایه‌گذاری برای زیرساخت‌های رفاهی در سطح جامعه، آزادی و دموکراسی، کنترل سطح تورم	Perovic, L. M. & Golem, S. (2010)	۴
ایدئولوژی حکومتی، افراد محافظه‌کار در جوامع محافظه‌کار شادتر هستند، افرادی که ایدئولوژی هماهنگ با حکومت دارند شادتر هستند	Dreher, A. & Öhler, H. (2011)	۵
کاهش نابرابری در سطح جامعه، ابعاد حکومت خوب	Ott, J. C. (2011)	۶
فرآیندهای دموکراتیک، در نظر گرفتن دیدگاه‌های مختلف و ایجاد همگرایی، ارتقاء آزادی شهروندان، فراهم کردن امکان ابراز شادی به شهروندان و فراهم کردن بسترهای لازم، اجرای سیاست‌گذاری‌های مرتبط با ارتقاء شادی شهروندان	Frey, B. S. & Gallus, J. (2013)	۷
ارتقاء معیارهای اقتصادی و اجتماعی، فراهم کردن بستر رشد اقتصادی	Junqiang, L. Moulin, X. & Yang, S. (2013)	۸
اعتماد عمومی، رضایت از وضعیت دموکراسی، رضایت از سطح درآمد، وضعیت اشتغال، جامعه آزاد و باز، صلح، اعتماد و حذف نابرابری، کیفیت کلی حکومت، توجه به پیامدهای سیاست‌ها	Ekici, T. & Koydemir, S. (2014)	۹
سطح مناسب مالیات، برابری در توزیع درآمد در جامعه، سنجش منظم سطح خوشبختی شهروندان و اطلاع‌رسانی به سیاست‌گذاران	Oishi, S. & Diener, E(2014)	۱۰
عدالت، برابری، آزادی، کثرت‌گرایی ^۱	Fissi, M.(2014)	۱۱
جهت‌گیری ایدئولوژیک شهروندان (میزان نزدیکی آرای شهروندان به حکومت و عقاید حکومت)	Curini, L. Jou, W. & Memoli, V(2014)	۱۲

1. Plurality

ردیف	نویسندگان	شاخص های شناسایی شده
۱۳	Stead, D (2015)	کیفیت سیاست‌گذاری و ارتقاء رفاه در سطح ملی، منطقه‌ای و شهرها، مسئولیت‌پذیری حکومت، امکان مشارکت سیاسی، آزادی بیان، آزادی رسانه، پایداری و ثبات سیاسی، کیفیت خدمات رسانه به شهروندان، میزان استقلال در سطح جامعه، کیفیت قانون‌گذاری و اجرای سیاست‌ها و قوانین و توسعه بخش خصوصی، کیفیت قوانین همچون حق مالکیت، کاهش امکان جرم و خشونت، کنترل فساد در حکومت
۱۴	Givel, M. S. (2015)	ایجاد تعادل بین معیارهای شادی ناخالص ملی و اقتصاد مدرن و شرایط اجتماعی و سیاسی جامعه توجه ویژه به نیازهای بنیادی افراد از طریق به‌کارگیری الگوی حکومت خوب، مراکز درمانی و حفاظت از سلامت همه افراد، توسعه اقتصادی عادلانه، برنامه‌های حکومتی مناسب و تنظیم مقررات در راستای رشد بخش‌های خصوصی همچون توریسم، انرژی، کشاورزی، توسعه ایجاد حکومت دموکراتیک و شفاف بدون فساد
۱۵	Biedenweg, K. Stiles, K. & Wellman, K. (2016)	اعتماد به فرآیندهای تصمیم‌گیری، عدالت اجتماعی، شفافیت، مشروعیت، دموکراسی، رهبری مناسب، فراهم کردن فرصت‌هایی برای مشارکت عمومی شهروندان در فرآیندهای تصمیم‌گیری، توجه به پیامد سیاست‌گذاری‌های عمومی اثرگذار بر تنوعی از افراد جامعه
۱۶	Hogan, M. J. Leyden, K. M. Conway, R. Goldberg, A. Walsh, D. & McKenna-Plumley, P. E. (2016)	خدمات دولتی و حکومتی عادلانه (عملکرد مطلوب)
۱۷	Nikolova, M. (2016)	سطح درآمد نسبی، اعتماد اجتماعی، اجرای قوانین به شیوه‌ای عادلانه، نرخ بیکاری در جامعه، سطح تورم، وضعیت تولید ناخالص ملی
۱۸	Tshiteem, K. & Everest-Phillips, M. (2016)	مشارکت سیاسی شهروندان، عملکرد حکومتی، حقوق بنیادی و اولیه شهروندان، ارائه خدمات و کالاهاى بهینه، سرزندگی جامعه، توجه به روحیه بوروکراتیک، استانداردهای زندگی، تنوع زیست‌محیطی
۱۹	Alessandrini, D. & Jivraj, S. (2017)	سیاست‌گذاری و اقدامات حکومتی با هدف ارتقاء شادی و خوشبختی
۲۰	Turner, B. S (2018)	کیفیت حکومت و حکمروایی خوب، ثبات و پایداری مدنی، سنت‌ها و اصول دموکراتیک، پاسخگویی دموکراتیک حکومت، آزادی افراد، دولت رفاه عملکردی، بهره‌وری و کارایی بالای کالاها و خدمات، تحقق آرمان‌ها و اهداف ملی، سطح بالای سرزندگی در جامعه
۲۱	Yaghi, A. & Al-Jenaibi, B. (2018)	به‌کارگیری سیاست‌های شهر هوشمند، ارتقاء ارتباط بین مردم و حکومت و بخش خصوصی، به‌کارگیری ترکیبی از ارزش‌های اخلاقی و علائق و منافع منطقی (عمومی، فردی، حرفه‌ای، سازمانی و حقوقی)
۲۲	Helliwell, J. F. Huang, H. Grover, S. & Wang, S. (2018)	کیفیت دموکراتیک، کیفیت ارائه خدمات، تغییر در کیفیت حکومت با سیاست‌های مناسب در هر بستر زمانی، حمایت از استانداردهای زندگی بهتر برای شهروندان
۲۳	Flavin, P. (2019)	فراهم کردن خدمات عمومی و سرمایه‌گذاری برای شهروندان در زمینه‌ی خدمات عمومی
۲۴	Helliwell, J. F. Huang, H. & Wang, S. (2020)	کیفیت ارائه خدمات، صلح، عدالت و برابری
۲۵	Frijters, P. Clark, A. E. Kregel, C. & Layard, R. (2020)	تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری با محوریت رفاه، خوشبختی و شادی شهروندان
۲۶	De Guimarães, J. C. F. Severo, E. A. Júnior, L. A. F. Da Costa, W. P. L. B. & Salmoria, F. T. (2020)	شفافیت در الگوی حکمروایی، بهره‌وری و اثرگذاری در حاکمیت شهری، ارائه خدمات رضایتمندانه، مشارکت و همکاری با شهروندان، گفتگو با شهروندان و مسئولیت‌پذیری

ردیف	نویسندگان	شاخص‌های شناسایی شده
۲۷	Xiong, L. Wu, T. Li, Y. & Chen, H. (2020)	کارایی حکومت، فراهم کردن کالاهای عمومی، حفاظت از حقوق مالکیت افراد، توسعه بازار و اثرگذاری بر رشد اقتصادی، توزیع عادلانه درآمد و امکانات بین شهروندان
۲۸	Senasu, K.(2020)	توجه به کیفیت زندگی، خوشبختی و شادی ذهنی شهروندان، کیفیت فضاهای شهری، فلسفه زندگی، الگوی بهینه حکمرانی و استانداردهای زندگی در سطح کلان
۲۹	Hong, Y. & Zhang, P. (2020)	دسترسی درست به اخبار سیاسی، سطح اعتماد عمومی به حکومت
۳۰	Chen, J. Qi, X. Lin, Z. & Wu, Y. (2021)	بهبود قیمت مسکن، اولویت‌دهی به سیاست‌های رفاه اجتماعی، توجه به حل مسائل مسکن به‌ویژه برای گروه‌های آسیب‌پذیر جامعه همچون افراد مسن و کم درآمد
۳۱	Pykett, J. (2022)	گفتگو و محاوره بین دیدگاه‌های مختلف افراد در زمینه‌ی اقتصاد سیاسی مداخلات مکانی خوشبختی
۳۲	Paleologou, S. M. (2022)	توزیع درآمد در جامعه، جلوگیری از فساد دولتی، سطح دموکراسی
۳۳	Danish, M. H. & Nawaz, S. M. N. (2022)	کاهش سطح فساد در جامعه، افزایش اعتماد اجتماعی، اقدامات سیاست‌گذاری دقیق، کیفیت حکومت، رضایتمندی از خدمات
۳۴	Cárcaba, A. Arrondo, R. & González, E. (2022)	کفایت و بهره‌وری حکومت
۳۵	Chung, K. H. & Im, T. (2022)	سیستم قانونی، کیفیت دموکراسی / آزادی / سرمایه اجتماعی، ظرفیت حکومت (همچون توانایی برنامه‌ریزی و اجرای سیاست‌های اثرگذار)

بحث و نتیجه‌گیری

مبتنی بر تحلیل محتوای مقالات شناسایی شده در فرآیند مرور سیستماتیک، معیارهای مرتبط با حکومت که بر شادی شهروندان اثرگذار هستند را می‌توان در ابعاد زیر طبقه‌بندی نمود. همان‌طور که نتایج ذکر شده در جدول شماره ۳ نشان می‌دهد سطح دموکراسی در جامعه، توزیع عادلانه خدمات، کیفیت زندگی و شادی در سطح جامعه، سطح آزادی شهروندان، اعتماد اجتماعی، عدالت و برابری در سطح جامعه و مشارکت اجتماعی شهروندان بیشترین فراوانی را در آرای ذکر شده دارد. علاوه بر این میزان همبستگی بین رضایتمندی از حکومت^۱ و شادی شهروندان در داده‌های «داده‌های جهانی شادی^۲» بررسی شده است، یافته پژوهش‌ها در بازه زمانی ۱۹۷۲ تاکنون نشانگر ارتباط مستقیم و مثبت

یافته‌ها نشانگر آن است که عمده مقالات شناسایی شده در پایگاه داده Taylor and Francis بوده‌اند، بنابراین این پایگاه داده را می‌توان رفرنسی مناسب برای مطالعات پیرامون مفهوم حکومت و حکمروایی شهری و شادی شهروندان دانست. بررسی شبکه co-authorship در نرم‌افزار VOS-Viewer نشانگر پژوهشگران اصلی در این حوزه می‌باشد که شامل Wang, S و Helliwell, J.F Huang, H (نمودار شماره ۵). سپس تحلیل زمانی فراوانی مقالات منتخب بررسی شده است، مبتنی بر یافته‌های به‌دست‌آمده بیشترین فراوانی مقالات به‌دست‌آمده مربوط به بازه زمانی ۲۰۲۰ و ۲۰۲۲ می‌باشد. این نکته نشانگر افزایش توجه به اهمیت معیارها و الگوی حکومت بر شادی و خوشبختی شهروندان می‌باشد.

1. Satisfaction with Local Government
2. World Database of Happiness



ارتباط مستقیم و غیر مستقیم کیفیت حکومت بر شادی شهروندان

نمودار شماره (۷): معیارهای کیفیت بخش حکومت اثرگذار بر شادی شهروندان

بین میزان شادی شهروندان و میزان رضایتمندی آنان از عملکرد حاکمیت و اعتماد به حاکمیت دارد. به گونه‌ای که هرچه میزان رضایتمندی شهروندان از کیفیت کلی حکومت بالاتر باشد، شهروندان سطح بالاتری از شادی را ابراز کرده‌اند.

در این پژوهش، مقالات مرتبط با نقش حکومت بر شادی شهروندان بر اساس روش سیستماتیک شناسایی و معیارهای حکومتی اثرگذار بر شادی شهروندان مبتنی بر این یافته‌ها استخراج گردید. یافته‌های این پژوهش با مروری جامع بر ادبیات نظری تأکید می‌کند که حاکمیت نقش کلیدی را بر میزان شادی ملی در کشورهای مختلف ایفا می‌کند و

ارتقاء کیفیت حاکمیت شهری در زمینه‌های مدیریتی، عملکردی، اقتصادی، اجتماعی می‌تواند زمینه‌ساز ارتقاء شادی شهروندان، ارتقاء سطح شادی ملی در آمارهای داخلی و بین‌المللی و ارتقاء سطح خوشبختی شهروندان گردد. کیفیت حاکمیت می‌تواند به معنای رقابت سیاسی حاکمان، افزایش بهره‌وری در استفاده از منابع ملی و افزایش کیفیت کلی رهبری و حاکمیت

نمودار شماره ۷ نشانگر معیارهای کیفیت بخش حکومت می‌باشد که بر شادی شهروندان اثرگذار هستند. همان‌طور که نتایج نشان می‌دهد، عوامل کلان اثرگذار بر شادی شهروندان را می‌توان در ابعاد «سیاست‌گذاری-حقوقی»، ابعاد «اقتصادی-مالی»، ابعاد «عملکردی» و ابعاد «اجتماعی» دسته‌بندی نمود. بعد سیاست‌گذاری-حقوقی به کیفیت سیاست‌گذاری

آرمان‌ها و اهداف ملی، سنجش منظم سطح خوشبختی، ارتقاء ارتباط بین مردم و حکومت و بخش خصوصی شهروندان، سنجش منظم سطح خوشبختی شهروندان، اولویت‌دهی به سیاست‌های رفاه اجتماعی، مشارکت سیاسی، سطح اعتماد عمومی، عدالت، برابری، مسئولیت‌پذیری، همان‌طور که فراوانی معیارهای مورد بررسی در تحلیل سیستماتیک نشان می‌دهد مفاهیمی چون آزادی، اعتماد و مشارکت شهروندان در فرآیندهای تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری‌های دولتی نقش مهمی در ارتقاء شادی شهروندان ایفا می‌کند.

علاوه بر این یافته‌های مرور سیستماتیک مطالعات در حوزه شادی و سیاست‌گذاری‌های عمومی دولتی نشان می‌دهد که میزان شادی و خوشبختی ادراک‌شده شهروندان (گزارش‌شده توسط خود فرد) می‌تواند جهت‌ارزیابی سیاست‌گذاری‌های کلان جامعه و کیفیت کلی حکومت مدنظر قرار گیرد. سیاست‌گذاری‌های شادی و خوشبختی بایستی به‌عنوان بخشی از فرآیند دموکراتیک تبدیل شود که دیدگاه افراد و آرای مختلف را در نظر می‌گیرد. در یک جامعه آزاد و باز با رسانه آزاد، نتایج پژوهش‌های شادی بایستی به‌عنوان بخشی از گفت‌وگوهای بین سیاستمداران و شهروندان در نظر گرفته شود.

فهرست منابع

— رجبی، مرضیه و خستو، مریم. (۱۳۹۸). تحقق حکمروایی خوب شهری با تأکید بر مفهوم عدالت فضایی و اجتماعی نمونه موردی: شهر رشت. مدیریت شهری و روستایی، ۱۸(۵۴)، ۱۹۷-۲۱۴.

— رضایی، علی‌اکبر و رشادت جو، حمیده و شیخی، آرام. (۱۳۹۳). نقش مدیریت شهری در ارتقاء شاخص‌های خوشبختی شهروندان (مطالعه موردی شهروندان ساکن در ناحیه ۳ منطقه ۵ شهرداری

در راستای اهداف شادی اشاره دارد، معیارهای این بعد را می‌توان شامل سیستم قانونی، کیفیت دموکراسی و اصول جامعه دموکراتیک، ظرفیت حکومتی، ثبات و پایداری مدنی، پاسخگویی، سیاست‌گذاری عمومی منطقی و خردمندانه، مدیریت شهری هوشمند و یکپارچه، حفاظت از حقوق افراد، مشروعیت، شفافیت، توجه به پیامد سیاست‌گذاری‌های عمومی، پایداری و ثبات سیاسی، کیفیت قانون‌گذاری و اجرای سیاست‌ها، اجرای سیاست‌های مرتبط با شادی شهروندان و غیره است. فراوانی شاخص آزادی و دموکراسی و کیفیت قانون‌گذاری و اجرای عادلانه سیاست‌ها در مطالعات مورد بررسی بالاتر بوده است. **بعد اقتصادی- مالی** به ارتقاء کیفیت اقتصادی حاکمیت و کیفیت زندگی مالی شهروندان اشاره دارد، مفاهیم این بعد که مستخرج از مطالعات سیستماتیک هستند عبارت‌اند از سطح مناسب مالیات/ توزیع عادلانه درآمد در سطح جامعه، توجه به حل مسائل مسکن گروه‌های آسیب‌پذیر، کنترل سطح تورم، فراهم کردن بستر رشد اقتصادی، ایجاد تعادل بین معیارهای شادی و اقتصاد مدرن، سرمایه‌گذاری برای شهروندان. سومین معیار اثرگذار **بعد عملکردی** می‌باشد، این بعد بر اثرگذاری کیفیت عملکردهای مختلف بر زندگی و شادی شهروندان تأکید دارد. دولت رفاه عملکردی، بهره‌وری و کارایی بالای کالاها و خدمات، کارایی عملکردی حکومت، حمایت از استانداردهای زندگی، رضایتمندی شهروندان از توزیع عادلانه خدمات را می‌توان در این بعد طبقه‌بندی نمود. در نهایت **بعد اجتماعی** می‌باشد که در مطالعات بسیاری مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفته است. شاخص‌های این بعد عبارت‌اند از آزادی، آزادی بیان، آزادی رسانه، استقلال سیاسی شهروندان، سرمایه اجتماعی، سرزندگی جامعه، تحقق

- Well-Being and Happiness Initiatives: Gross National Happiness in Business in Bhutan and Social Impact Bonds in the United Kingdom. *International Critical Thought*, 7(4), 526-546.
- Bache, I. & Reardon, L. (2016). The politics and policy of wellbeing: Understanding the rise and significance of a new agenda. Edward Elgar Publishing.
- Ballas, D. (2018). The economic geography of happiness. Groningen, the Netherlands: Inaugural Address, University of Groningen.
- Bavetta, S. Patti, D. M. A. Miller, P. & Navarra, P. (2017). More choice for better choosers: Political freedom, autonomy, and happiness. *Political Studies*, 65(2), 316-338.
- Biedenweg, K. Stiles, K. & Wellman, K. (2016). A holistic framework for identifying human wellbeing indicators for marine policy. *Marine Policy*, 64, 31-37.
- Bok, D. (2010). The politics of happiness. In *The Politics of Happiness*. Princeton University Press.
- Cárcaba, A. Arrondo, R. & González, E. (2022). Does good local governance improve subjective well-being? *European Research on Management and Business Economics*, 28(2), 100192.
- Chao, T. Y. S. Liu, S. K. Kalman, B. Lu, H. C. C. & Cai, M. (2017). Delivering community well-being from the happy city concept: تهران)، مطالعات مدیریت شهری، ۶ (۱۸)، ۱۰۸-۱۲۵.
- سماواتی، سحر و رنجبر، احسان. (۱۳۹۷). بازشناسی عوامل مؤثر بر شادی در فضاهای عمومی شهری (مطالعه موردی: محدوده پیاده راه مرکز تاریخی تهران). *مطالعات شهری*، ۸ (۲۹)، ۳-۱۸.
- عروج‌نیا، پروانه. (۱۳۹۲). شادی در حکمت قدیم ایران و تأثیر آن در ایران اسلامی، نیمسال نامه تاریخ و تمدن اسلامی، ۹ (۱)، ۲۳-۳۹.
- عنبری، موسی (۱۳۹۷). ستایش شادمانه: تبیین نشاط اجتماعی در ایران، موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول.
- فرهادی منش، نیما. (۱۳۹۸). ارائه الگوی مطلوب حکمروایی منطقه‌ای بر اساس ساختار مدیریت شهری و منطقه‌ای ایران با رویکرد حکمروایی چند سطحی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد شهرسازی، دانشگاه تربیت مدرس.
- ملک‌پور اصل، بهزاد و فتاحی، حمید و شریف‌زادگان، محمدحسین. (۱۳۹۵). حکمروایی خوب نهادسازی برای توسعه: آموزه‌هایی از سطح ملی تا شهری و تجربه‌ای از ایران، مرکز مطالعات و برنامه ریزی شهر تهران.
- موسوی، سید محسن. (۱۳۹۲). شادمانی، رویکردهای نظری و یافته‌های تجربی. تهران: انتشارات تیسرا.
- ویژه، محمدرضا و آرین، پتفت. (۱۳۹۵). واگوی مفهوم پسا مدرن حاکمیت از دیدگاه حقوق عمومی با تأکید بر اندیشه‌های فوکو، نشریه پژوهش حقوق عمومی، ۱۸ (۵۲).
- Alessandrini, D. & Jivraj, S. (2017). Conceptualising the Economy-Society Nexus in

- Political Science Review, 35(2), 129-152.
- Danish, M. H. & Nawaz, S. M. N. (2022). Does institutional trust and governance matter for multidimensional well-being? Insights from Pakistan. *World Development Perspectives*, 25, 100369.
 - De Guimarães, J. C. F. Severo, E. A. Júnior, L. A. F. Da Costa, W. P. L. B. & Salmoria, F. T. (2020). Governance and quality of life in smart cities: Towards sustainable development goals. *Journal of Cleaner Production*, 253, 119926.
 - Dreher, A. & Öhler, H. (2011). Does government ideology affect personal happiness? A test. *Economics Letters*, 111(2), 161-165.
 - Easterlin, R. A. (2001). Income and happiness: Towards a unified theory. *The economic journal*, 111(473), 465-484.
 - Easterlin, R. A. (2003). Explaining happiness. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 100(19), 11176-11183.
 - Ekici, T. & Koydemir, S. (2014). Social capital, government and democracy satisfaction, and happiness in Turkey: A comparison of surveys in 1999 and 2008. *Social Indicators Research*, 118(3), 1031-1053.
 - Fissi, M. (2014). Should happiness guide social policy? *South African Journal of Philosophy= Suid-Afrikaanse Tydskrif vir Wysbegeerte*, 33(4), 473-485.
 - Flavin, P. (2019). State government pub-
A practical approach to urban planning and design. In *Handbook of Community Well-Being Research* (pp. 435-452). Springer, Dordrecht
 - Cheema, G. S. (2005). Building democratic institutions: governance reform in developing countries. Kumarian Press.
 - Chen, J. Qi, X. Lin, Z. & Wu, Y. (2021). Impact of Governments' Commitment to Housing Affordability Policy on People's Happiness: Evidence from China. *Housing Policy Debate*, 1-20.
 - Chung, K. H. & Im, T. (2022). Happiness in developing countries: can government competitiveness substitute for formal institutions? *International Review of Administrative Sciences*, 88(3), 899-918.
 - Chung, K. H. & Im, T. (2022). Happiness in developing countries: can government competitiveness substitute for formal institutions? *International Review of Administrative Sciences*, 88(3), 899-918.
 - Conceição, P. & Bandura, R. (2008). Measuring subjective wellbeing: A summary review of the literature. United nations development programme (UNDP) development studies, working paper.
 - Curini, L. Jou, W. & Memoli, V. (2014). How moderates and extremists find happiness: Ideological orientation, citizen-government proximity, and life satisfaction. *International*

- Hong, Y. & Zhang, P. (2020). Political news and happiness: the difference between traditional media and new media use. *Chinese Journal of Communication*, 13(4), 370-388.
- Johns, H. & Ormerod, P. (2007). *Happiness, economics and public policy*. Institute of Economic Affairs, Research Monograph, 62.
- Junqiang, L. Moulin, X. & Yang, S. (2013). National happiness at a time of economic growth: A tracking study based on CGSS data. *Social Sciences in China*, 34(4), 20-37.
- Kim, S. & Kim, D. (2012). Does government make people happy? Exploring new research directions for government's roles in happiness. *Journal of Happiness Studies*, 13(5), 875-899.
- Lancée, S. Burger, M. & Veenhoven, R. (2018). Commuting and happiness: what ways feel best for what kinds of people? In *Quality of Life and Daily Travel* (pp. 73-93). Springer, Cham.
- Lu, L. (2001). Understanding happiness: A look into the Chinese folk psychology. *Journal of happiness studies*, 2(4), 407-432.
- Lyubomirsky, S. King, L. & Diener, E. (2005). The benefits of frequent positive affect: Does happiness lead to success? *Psychological bulletin*, 131(6), 803.
- McGillivray, M. & Clarke, M. (2006). *Understanding human well-being*. United Nations University Press.
- Frey, B. S. & Gallus, J. (2013). Political economy of happiness. *Applied Economics*, 45(30), 4205-4211.
- Frey, B. S. & Stutzer, A. (2002). What can economists learn from happiness research? *Journal of Economic literature*, 40(2), 402-435.
- Frijters, P. Clark, A. E. Krekel, C. & Layard, R. (2020). A happy choice: wellbeing as the goal of government. *Behavioural Public Policy*, 4(2), 126-165.
- Givel, M. S. (2015). Gross national happiness in Bhutan: Political institutions and implementation. *Asian Affairs*, 46(1), 102-117.
- Helliwell, J. F. Huang, H. & Wang, S. (2020). Happiness and the Quality of Government (No. w26840). National Bureau of Economic Research.
- Helliwell, J. F. Huang, H. Grover, S. & Wang, S. (2018). Empirical linkages between good governance and national well-being. *Journal of Comparative Economics*, 46(4), 1332-1346.
- Hogan, M. J. Leyden, K. M. Conway, R. Goldberg, A. Walsh, D. & McKenna-Plumley, P. E. (2016). Happiness and health across the lifespan in five major cities: The impact of place and government performance. *Social Science & Medicine*, 162, 168-176.
- Frey, B. S. & Gallus, J. (2013). Political economy of happiness. *Applied Economics*, 45(30), 4205-4211.
- Frey, B. S. & Stutzer, A. (2002). What can economists learn from happiness research? *Journal of Economic literature*, 40(2), 402-435.
- Frijters, P. Clark, A. E. Krekel, C. & Layard, R. (2020). A happy choice: wellbeing as the goal of government. *Behavioural Public Policy*, 4(2), 126-165.
- Givel, M. S. (2015). Gross national happiness in Bhutan: Political institutions and implementation. *Asian Affairs*, 46(1), 102-117.
- Helliwell, J. F. Huang, H. & Wang, S. (2020). Happiness and the Quality of Government (No. w26840). National Bureau of Economic Research.
- Helliwell, J. F. Huang, H. Grover, S. & Wang, S. (2018). Empirical linkages between good governance and national well-being. *Journal of Comparative Economics*, 46(4), 1332-1346.
- Hogan, M. J. Leyden, K. M. Conway, R. Goldberg, A. Walsh, D. & McKenna-Plumley, P. E. (2016). Happiness and health across the lifespan in five major cities: The impact of place and government performance. *Social Science & Medicine*, 162, 168-176.

- happiness be a policy goal? Policy insights from the behavioral and brain sciences, 1(1), 195-203.
- Orviska, M. Caplanova, A. & Hudson, J. (2014). The impact of democracy on well-being. *Social indicators research*, 115(1), 493-508.
 - Ott, J. C. (2011). Government and happiness in 130 nations: Good governance fosters higher level and more equality of happiness. *Social indicators research*, 102(1), 3-22.
 - Pacek, A. & Radcliff, B. (2008). Assessing the welfare state: The politics of happiness. *Perspectives on Politics*, 6(2), 267-277.
 - Paleologou, S. M. (2022). Happiness, democracy and socio-economic conditions: Evidence from a difference GMM estimator. *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, 101, 101945.
 - Perovic, L. M. & Golem, S. (2010). Investigating macroeconomic determinants of happiness in transition countries: How important is government expenditure? *Eastern European Economics*, 48(4), 59-75.
 - Pykett, J. (2022). Why is emotional data failing to produce more humane cities? Urban governance and the (interdisciplinary) problem of wellbeing. *Urban Geography*, 1-19.
 - Rojas, M. (2011). Happiness, income, and beyond. *Applied Research in Quality of Life*, 6(3), 265-276.
 - Moher, D. Liberati, A. Tetzlaff, J. Altman, D. G. & Prisma Group. (2009). Reprint—preferred reporting items for systematic reviews and meta-analyses: the PRISMA statement. *Physical therapy*, 89(9), 873-880.
 - Moore, Safiah. (2009). “Cities and urban happiness: The role of indicators of quality of life and happiness in decision making and city development”.
 - Munn, Z. Peters, M. D. Stern, C. Tufanaru, C. McArthur, A. & Aromataris, E. (2018). Systematic review or scoping review? Guidance for authors when choosing between a systematic or scoping review approach. *BMC medical research methodology*, 18(1), 1-7.
 - Munn, Z. Peters, M. D. Stern, C. Tufanaru, C. McArthur, A. & Aromataris, E. (2018). Systematic review or scoping review? Guidance for authors when choosing between a systematic or scoping review approach. *BMC medical research methodology*, 18(1), 1-7.
 - Nikolova, M. (2016). Minding the happiness gap: Political institutions and perceived quality of life in transition. *European journal of political economy*, 45, 129-148.
 - Noy, D. (2008). Happiness and global justice: contrasts, convergences, overlaps, and complementarities of the world social forum and the gross national happiness movements. *Humanity & Society*, 32(1), 24-44.
 - Oishi, S. & Diener, E. (2014). Can and should

- Public service happiness and morale in the context of development: the case of Bhutan. *Asia Pacific Journal of Public Administration*, 38(3), 168-185.
- Turner, B. S. (2018). (I can't get no) satisfaction: Happiness and successful societies. *Journal of Sociology*, 54(3), 279-293.
 - Ura, K. (2015). The experience of gross national happiness as development framework.
 - Xiong, L. Wu, T. Li, Y. & Chen, H. (2020). Can the government enhance the happiness of entrepreneurs? evidence from China. *Journal of the Asia Pacific Economy*, 25(2), 227-249.
 - Yaghi, A. & Al-Jenaibi, B. (2018). Happiness, morality, rationality, and challenges in implementing smart government policy. *Public Integrity*, 20(3), 284-299.
 - Samavati, S. & Desmet, P. M. A. (2022). *Happy Public Spaces: A Guide with 20 Ingredients to Design for Urban Happiness*. Delft: Delft University of Technology.
 - Samavati, S. & Ranjbar, E. (2017). The Effect of Physical Stimuli on Citizens' Happiness in Urban Environments: The Case of the Pedestrian Area of the Historical Part of Tehran. *Journal of Urban Design and Mental Health*, 2(2), 1-37.
 - Samavati, S. Ranjbar, E. & Perree, M. W. (2020). Cultural Events and Citizen's Happiness. In *International Society for Quality-of-Life Studies (ISQOLS) 2020*.
 - Sander, W. (2017). Religion, religiosity, and happiness. *Review of Religious Research*, 59(2), 251-262.
 - Senasu, K. (2020). Sustainable happiness of Thai people: Monitoring the Thai Happiness Index. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 30(5), 541-558.
 - Stead, D. (2015). What does the quality of governance imply for urban prosperity? *Habitat International*, 45, 64-69.
 - Stiglitz, J. Sen, A. & Fitoussi, J. P. (2009). *The measurement of economic performance and social progress revisited. Reflections and overview*. Commission on the measurement of economic performance and social progress, Paris.
 - Tshitem, K. & Everest-Phillips, M. (2016).

ارزیابی اثرات سلامت (HIA) شهرهای جدید بر ساکنان این شهرها (مورد مطالعه: شهر جدید صدرا)

مهدی منتظرالحجه^۲

دانشیار، گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه یزد، یزد، ایران.

نازنین صاحبی

کارشناس شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه یزد، یزد، ایران.

فصلنامه پژوهش‌های مکانی فضایی، دوره ششم، پیاپی ۲۴، پاییز ۱۴۰۱، صص ۵۵ - ۷۲

چکیده

ایجاد شهرهای جدید به دلیل حجم عظیم فعالیت‌های انجام‌یافته، منابع مصرف‌شده و گروه جمعیتی قابل توجهی را که به خود جذب می‌کند، اثرات عمیقی بر ابعاد مختلف زندگی انسان و اکوسیستم برجای می‌گذارد؛ بنابراین ضروری است این طرح‌ها از جنبه اثراتشان بر ابعاد مختلف زندگی شهروندان به‌ویژه سلامت ایشان مورد ارزیابی قرار گیرند. در طی سال‌های اخیر روش مناسب برای انجام این امر «ارزیابی اثرات سلامت» هست. در ایران به استناد بند (ب) ماده (۳۲) قانون برنامه پنجم توسعه، تهیه تنظیم پیوست ملی سلامت، برای طرح‌های بزرگ توسعه‌ای که از جمله مصدق آن طرح شهرهای جدید می‌باشد، لازم‌الاجرا است. بدین منظور در این پژوهش پروژه شهر جدید صدرا مورد ارزیابی اثرات سلامت قرار گرفته است. هدف این پژوهش شناسایی عوامل مؤثر بر سلامت ساکنین شهر صدرا و بررسی آثار احتمالی (مثبت و یا منفی) این عوامل بر سلامت و میزان شدت تأثیر هر یک از این عوامل است. بدین منظور با بررسی شاخص‌های مستخرج شده از منابع و با استفاده از روش تحلیل عاملی اکتشافی عوامل سلامت در شهر صدرا شناسایی شدند و پس از شناسایی این عوامل در قالب عوامل اولویت‌بندی شده، اثرات مثبت یا منفی هر کدام با استفاده از نظرات ساکنان شهر صدرا در قالب پرسشنامه و با کمک آزمون تی تست (T-test) تک متغیره مورد بررسی قرار گرفته شد. نتایج نشان دادند تمامی متغیرهای عوامل ۱۲ گانه مستخرج شده از آزمون تحلیل عاملی اکتشافی، به‌جز دو متغیر «کیفیت هوا» و «کیفیت آب» اثرات منفی بر سلامت دارند.

واژگان کلیدی: توسعه پایدار، سلامت، ارزیابی اثرات سلامت، شهر جدید صدرا، تحلیل عاملی.

مقدمه و بیان مسئله

سلامتی و عوامل تعیین‌کننده آن، تحت نفوذ و تأثیر فراوان سیاست‌های خارج از بخش مراقبت‌های سلامتی مانند حمل‌ونقل و پروژه‌های نوسازی و خانه‌سازی (مسکن) قرار دارند (شجاعی و همکاران، ۱۳۹۱: ۸). همچنین اهمیت توجه به سلامت انسان جهت تحقق توسعه پایدار الزامی است، به گونه‌ای که طبق اصل یک اعلامیه ریو، انسان محور توجه توسعه پایدار و سزاوار و مستحق یک زندگی سالم و مولد در همسازی با طبیعت است (UN, 2001: 4). با توجه به اثرگذار بودن طرح‌های توسعه‌ای بر سلامت و همچنین ضرورت توجه به بحث سلامت جهت نیل به توسعه پایدار، این پژوهش در پی بررسی اثرات سلامت احداث شهرهای جدید بر ساکنان شهر جدید صدرا است.

طرح احداث شهرهای جدید با برنامه‌ریزی از قبل سنجیده با دو هدف اصلی کاهش بار جمعیتی و فعالیت‌های اقتصادی پایتخت و دیگر کلان‌شهرهای کشور به‌عنوان راه‌حلی بهینه برای رفع معضلات کلان‌شهرها از سوی وزارت مسکن و شهرسازی در اواخر دهه ۱۳۶۰ پیشنهاد و به تصویب هیئت دولت رسید (منوری و همکاران، ۱۳۸۹: ۹۴). در این راستا، پس از بررسی‌های کارشناسی شهر جدید صدرا باهدف جذب سرریز جمعیت شهر شیراز، با عملکرد اقماری-خوابگاهی و با وسعتی حدود ۲۰۴۸ هکتار در شمال غربی شیراز در اراضی بین دشت باجگاه و گویم احداث گردید. صدرا با توجه به محدودیت‌های توسعه فضایی و تبیین الگوهای رشد آتی کالبدی فضایی در محدوده مورد مطالعه مساحت شهر در حدود ۵۰۰۰ هزار هکتار پیش‌بینی شده و ظرفیت جمعیت‌پذیری آن در مرحله نهایی توسعه حدود ۳۰۰۰۰۰ نفر در

نظر گرفته شده است (مهندسین مشاور شهر و برنامه، ۱۳۷۴). عملیات اجرایی این شهر از سال ۱۳۷۰ شروع شد. آغاز سکونت در این شهر از سال ۱۳۷۵ به بعد صورت پذیرفته است (شرکت عمران شهرهای جدید، ۱۳۷۹: ۲۵؛ Nimrozi, 2007: 14). در حال حاضر جمعیتی بالغ بر ۱۳۰ هزار نفر در شهر جدید صدرا ساکن هستند.

طبق ماده ۳۲ قانون برنامه پنجم توسعه، تهیه پیوست سلامت برای تمامی طرح‌های بزرگ توسعه‌ای کشور لازم‌الاجرا است؛ اما به این دلیل که تهیه طرح احداث شهر صدرا قبل از زمان تصویب این قانون می‌باشد، ارزیابی اثرات بر سلامت ساکنان در این شهر جدید ضروری می‌نماید. همچنین از آنجا که شهر جدید صدرا به‌منظور ساماندهی به نظام سکونت و فعالیت در منطقه شهری برای جذب جمعیت سرریز منطقه شهری شیراز در نظر گرفته شده است طبق پیش‌بینی‌ها می‌بایست به‌عنوان شهری هویتمند و مستقل در ساختار فضایی مراکز زیست منطقه نقش مؤثری بر عهده داشته و این نقش از طریق مشاغل و فعالیت‌های تمرکز یافته در شهر و یا تحت‌نفوذ شهر شکل گرفته باشد، می‌توان انتظار داشت احداث این شهر در ایجاد محیطی سالم برای ساکنانش موفق عمل کرده باشد.

برای شناخت نقاط قوت و کاستی‌های احتمالی طرح احداث و توسعه شهر جدید صدرا، پژوهش حاضر تلاش دارد از طریق ارزیابی اثرات سلامت به بررسی این مسئله پرداخته و اثرات احتمالی احداث این شهر جدید بر ساکنانش را شناسایی نماید؟ بدین منظور ابتدا شاخص‌های مؤثر بر سلامت در شهر جدید صدرا تبیین گردیده و سپس ارزیابی اثرات (اثرات مثبت یا منفی) این شاخص‌ها بر سلامت ساکنان آن پرداخته شده است.

سازمان بهداشت جهانی در سال ۱۹۴۷ سلامتی را «حالتی از رفاه کامل جسمی، روانی و اجتماعی و نه فقط فقدان بیماری یا ناتوانی» تعریف کرده است. این تعریف کلاسیک از سلامتی، با توجه به اینکه عناصر ضروری سلامت را تعیین می‌کند از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (صفاری و شجاعی زاده، ۱۳۸۸). این یک تعریف جامع از سلامت است که کلیه عوامل مؤثر در سلامت انسان شامل رشد جسمی، روانی، اجتماعی و اقتصادی به‌صورت فردی و اجتماعی را پوشش می‌دهد. این دیدگاه، به‌جای طبقه‌بندی بیماری‌هایی که موجب ناخوشی یا مرگ می‌شوند، بر روی وضعیت و شرایط زندگی تأکید داشته و سلامتی را برابر با زندگی مولد و خلاق می‌داند؛ و همچنین عوامل اقتصادی را به‌عنوان شاخص مهم در سلامت معرفی می‌کند. سلامتی یک حق اساسی بشر و هدف سلامت برای همه یک هدف مهم است. به‌طور عمده بهبود کیفیت زندگی و توسعه انسانی تنها از طریق همکاری بخش‌های مختلف و از طریق افراد جامعه، دولت و سازمان‌های بین‌المللی قابل دستیابی است. سازمان جهانی بهداشت و کشورهای عضو دلایل ادامه نابرابری در سلامت در جوامع را عمدتاً عواملی مانند فقر، محدودیت منابع ملی، عدم آموزش، افزایش جمعیت، بهداشت نامناسب و عدم آگاهی از سلامت و بهداشت و مسائل زیست‌محیطی می‌دانند (World Health Organization, 2007: 23). بدیهی است برخی عوامل مهم تأثیرگذار بر وضع سلامت جامعه و شهروندان، خارج از حوزه‌های تحت پوشش بخش بهداشت و درمان است و در نتیجه با جدایی بخش بهداشت و درمان از سایر بخش‌ها، سلامت تحقق

نخواهد یافت. از همین رو دستیابی به هدف سلامت برای تمامی افراد جامعه نیازمند دخالت و همکاری تمام بخش‌های اجتماعی، سیاسی و محیطی است.

تعیین‌کننده‌های سلامت^۱

سلامت فرد و اجتماع را باید منتج از نتیجه ترکیب عوامل متعددی دانست. سلامت بودن یا نبودن افراد را شرایط و محیط‌زیست آن‌ها تعیین می‌کند. عواملی چون محل زندگی، شرایط محیط‌زیست، ژنتیک، میزان درآمد و سطح تحصیلات، روابط با دوستان و خانواده تأثیرات قابل توجهی بر سلامت دارند، درحالی‌که عواملی مانند میزان دسترسی به خدمات بهداشتی که در موضوع سلامت بیشتر در نظر گرفته می‌شوند، تأثیرات به‌مراتب کمتری را بر سلامت دارند. جهت تبیین عوامل تأثیرگذار بر سلامت و بیان رابطه میان سلامتی و کل محیط (زیست‌شناختی، کالبدی، اجتماعی و اقتصادی)، مدل‌های توصیفی و تعاملی گوناگونی به وجود آمده‌اند. سازمان جهانی بهداشت عوامل مؤثر بر (تعیین‌کننده‌های) سلامت را در سه گروه «محیط اجتماعی و اقتصادی»، «محیط کالبدی» و «خصوصیات و رفتار فردی» دسته‌بندی کرده است (Bhat, 2020).

از نظر بسیاری از صاحب‌نظران زمینه زندگی افراد است که سلامت آن‌ها را تأمین می‌کند و بسیاری از این عوامل تأثیرگذار از کنترل مستقیم افراد خارج هستند. از همین رو سلامت جامعه را وابسته به عوامل متعددی به شرح ذیل می‌دانند (Somashekar et al.: 2021; Zarzycki & Malaczewski: 2020):

– درآمد و موقعیت اجتماعی: افراد با درآمد و طبقه اجتماعی بالاتر از سلامت بهتری برخوردارند. هر چه فاصله طبقاتی گروه ثروتمند و فقیر بیشتر باشد،

1..Determinants of health

تفاوت در میزان سلامت بیشتر است.

– **تحصیلات:** سطح پایین تحصیلات با فقر سلامتی، استرس بیشتر و اعتماد به نفس کمتر ارتباط دارد.

– **محیط زیست:** آب سالم و هوای پاکیزه، محیط کار سالم، خانه سالم، اجتماع‌ها و جاده‌ها همه نشان از سلامت خوب دارند.

– **اشتغال و شرایط کاری:** افراد مشغول به کار به‌خصوص آن‌ها که بر شرایط کاری کنترل دارند، سالم‌تر هستند.

– **شبکه پشتیبانی اجتماعی:** حمایت بیشتر از طرف خانواده، دوستان و جامعه با سلامت ارتباط مستقیم دارد.

– **فرهنگ:** آداب و رسوم و عقاید خانواده و اجتماع بر سلامت تأثیرگذار هستند.

– **ژنتیک:** وراثت در تعیین طول عمر، سلامتی و احتمال افزایش بیماری‌های خاص مؤثر است.

– **رفتارهای فردی و مهارت‌های مقابله:** تغذیه متعادل، فعالیت مستمر، استعمال دخانیات، مصرف الکل و نحوه واکنش به نگرانی‌ها و چالش‌های زندگی همگی بر سلامت مؤثرند.

– **خدمات سلامتی:** دسترسی به خدماتی که مانع بروز یا باعث بهبود بیماری‌ها می‌گردند، بر سلامتی مؤثرند.

– **جنسیت:** مردان و زنان در سنین مختلف از بیماری‌های متفاوتی رنج می‌برند.

ارزیابی اثرات سلامت (HIA)

ارزیابی اثر سلامت یک اقدام جدید است که به دنبال ارائه درکی بهتر از پیامدهای سلامت در نتیجه‌ی سیاست‌های عمومی و تصمیم‌گیری‌ها است (Bhatia, 2011). برای ارزیابی اثر سلامت چندین تعریف ارائه شده است که تنها در جزئیات متفاوت هستند. تعریفی

که به‌طور گسترده در سطح بین‌المللی پذیرفته شده است توسط سازمان جهانی بهداشت (WHO) که در گردهمایی گوتنبرگ^۱ ارائه شده است که «ارزیابی اثر سلامت» را ترکیبی از رویه‌ها، روش‌ها و ابزارهایی می‌داند که به‌وسیله آن‌ها یک سیاست، برنامه یا پروژه، از لحاظ اثرات بالقوه‌ای که بر روی سلامت یک جمعیت دارند، مورد قضاوت قرار گرفته و توزیع این اثرات بر آن جامعه نیز بررسی می‌شود (WHO Regional Office for Europe, 1999). به‌تازگی انجمن بین‌المللی ارزیابی اثر، این تعریف را مورد بازنگری قرار داده است و HIA را این چنین تعریف نموده است: «ترکیبی است از شیوه‌ها، روش‌ها و ابزارهایی که به‌صورت سیستمی، اثرات بالقوه و گاهی ناخواسته یک سیاست، طرح، برنامه یا پروژه را بر روی سلامت یک جامعه مورد قضاوت قرار دهد و همچنین توزیع این اثرات را درون جمعیت بررسی کرده و کنش‌های مناسب جهت مدیریت این اثرات را شناسایی کند» (Quigley et al. 2006).

ارزیابی اثرات سلامت، یک رهیافت ساختارمند، متمرکز بر حل مسئله و عملکرمدار بوده که جهت افزودن اثرات مثبت بر سلامت و کاهش اثرات منفی بر سلامت پروژه‌ها، برنامه‌ها، طرح‌ها و یا سیاست‌ها، انجام می‌شود. ارزیابی اثرات سلامت یک روش ساختاری برای ارزیابی و بهبود پیامدهای بهداشتی سیاست‌ها، برنامه‌ها و پروژه‌ها در بخش‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی (بخش‌های غیر بهداشت) از طریق تکنیک‌های کمی و کیفی است (Lock, 2000; Tashayo et al. 2017). ارزیابی اثرات سلامت از طیف وسیعی از منابع ساختاری و ارزیابی شده از مدارک کمی و کیفی که شامل درک

1. Gothenburg

و تجارب عمومی و کلیه ذینفعان و همچنین دانش سلامت عمومی، همه‌گیرشناسی^۱ و پزشکی است، استفاده می‌کند. این امر به ویژه به پراکندگی اثرات در یک جامعه مربوط می‌شود، زیرا گروه‌های مختلف احتمالاً از طرق مختلف تحت تأثیر قرار می‌گیرند؛ بنابراین ارزیابی اثرات سلامت به بررسی نحوه کاهش یا گسترش نابرابری‌های بهداشتی و اجتماعی در یک طرح یا پروژه پیشنهادی می‌پردازد (Plan, 2018).

در طول چند دهه اخیر، استفاده از ارزیابی اثرات سلامت به منظور درگیری بیشتر مؤلفه‌های مختلف سلامت و بهداشت در برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری افزایش یافته است (Hebert et al. 2012). پنج دلیل وجود دارد که عموماً می‌توان پیرامون چرایی کاربرد HIA در بهبود برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری، مدنظر قرار داد (نبی پور، ۱۳۹۱: ۱۴):

- ۱- شناسایی مخاطرات (Hazards) بر سلامت که برآمده از پروژه‌ی در دست اجرا می‌باشند؛
 - ۲- کاهش یا حذف خطر و زیان‌های بالقوه بر سلامت که برخاسته از این مخاطرات می‌باشند و لحاظ نمودن مخاطرات باقیمانده به‌عنوان بخشی دیگر از این فرآیند؛
 - ۳- شناسایی در جاهایی که امکان‌پذیر باشد، تقویت راه‌هایی که پروژه در دست اجرا می‌تواند موجب افزایش سلامت شود؛
 - ۴- شناسایی و پرداختن به اثرات اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی پروژه در دست اجرا که به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم بر سلامت اثر می‌گذارد؛
 - ۵- کاهش و حذف نابرابری در سلامت که برخاسته از پروژه در دست اجرا هست.
- فرآیند «ارزیابی اثرات سلامت»**

محوری‌ترین اهداف ارزیابی اثرات سلامت را می‌توان

پیش‌بینی اثرات احتمالی یک طرح یا پروژه پیشنهادی بر سلامت یک یا چندین جامعه و ارتقای آگاهی سیاست‌گذاران به‌منظور بهبود راهبردها و توصیه‌ها در فرآیندهای تصمیم‌گیری دانست. سازمان جهانی بهداشت چهار ارزش هسته‌ای که اساس فرآیند «ارزیابی اثرات سلامت» بوده و از کاربرد فرآیند آن در فرآیندهای گوناگون برنامه‌ریزی، حمایت می‌نمایند را برشمرده است (Raimi et al. 2020):

ارزیابی اثرات سلامت یک توالی از گام‌های به‌خوبی توصیف شده است. هرچند که در ترسیم فرآیند HIA تفاوت‌هایی دیده می‌شود ولی تقریباً در تمامی این ترسیم‌ها یک همگرایی وجود دارد. برای درک مفهوم چگونگی انجام فرآیند HIA می‌توان گام‌های زیر را برای آن توصیف کرد:

جدول شماره (۱): ارزش‌های اساسی در فرآیند «ارزیابی

اثرات سلامت» (منبع: برگرفته از نبی پور، ۱۳۹۱)

دموکراسی	حق مردم برای مشارکت در یک فرآیند شفاف تصمیم‌گیری در توسعه، پیاده‌سازی، پایش و بررسی سیاست‌ها و برنامه‌هایی که آن‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد.
عدالت	در نظر گرفتن تأثیرات بر سلامت گروه‌های آسیب‌پذیر، حاشیه‌نشین ^۲ و محروم ^۳
توسعه پایدار	توجه به اثرات کوتاه‌مدت و بلندمدت، اثرات مستقیم و غیرمستقیم
کاربرد اخلاقی شواهد ^۴	استفاده از شواهد کیفی و کمی برای دستیابی به ارزیابی جامعه باید دقیق و مبتنی بر روش‌های مختلف علمی باشد تا به ارزیابی جامعی از اثرات بر سلامت دست یابد.

فرآیند ارزیابی اثرات سلامت از مجموعه‌ای مراحل تشکیل شده است که هدف آن ارائه چارچوبی ساختاری است که ارزیابی بر اساس آن انجام خواهد شد. اگرچه تجربیات و مدارک مختلف از سراسر جهان در این مراحل تغییرات جزئی دارند، اما روند

2. Vulnerable
3. Marginalized
4. Disadvantages
5. The ethical use of evidence

1. Epidemiology



تصویر شماره (۱): گام‌های اصلی ارزیابی اثرات سلامت (منبع: برگرفته از Ross et al. 2014)

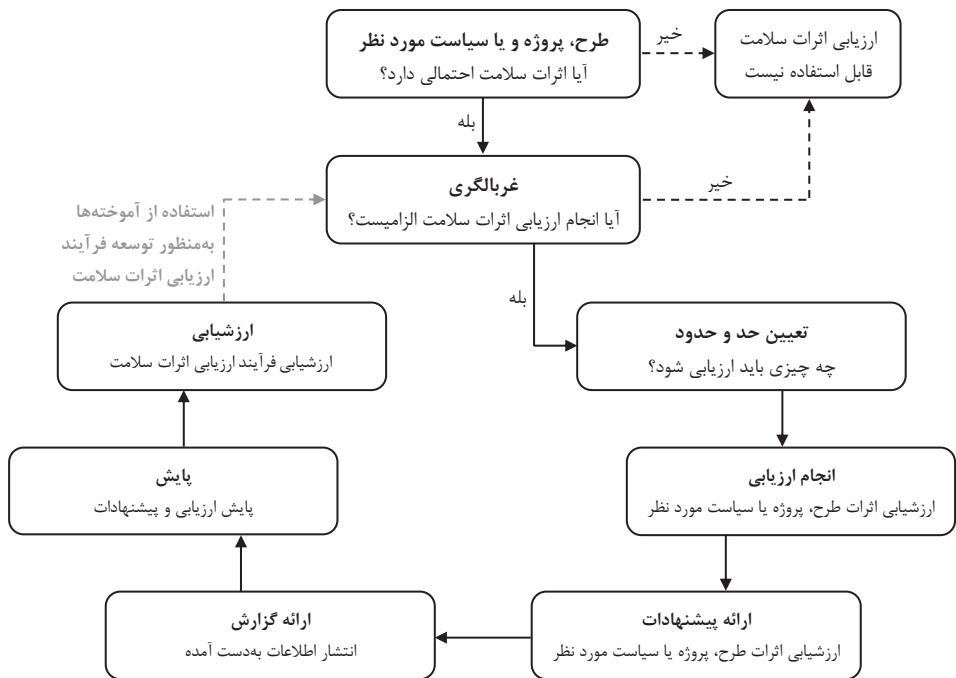
کار اساساً همان است. اولین قدم انجام یک غربالگری است تا از طریق بررسی سریع مدارک موجود، تصمیم به انجام ارزیابی اثرات سلامت گرفته شود یا خیر. اگر تصمیم گرفته شود که انجام ارزیابی اثرات سلامت اقدام مناسبی است، باید ارزیابی انجام شود. هدف از مرحله ارزیابی برنامه‌ریزی رویکرد کلی ارزیابی اثرات سلامت شامل روش‌ها، محتوا و تدارکات است. بازخورد مشارکت ذینفعان نقشی اساسی در شناسایی موضوعات و مسائل مهم برای بررسی در ارزیابی اثرات سلامت دارد.

مرحله بعدی ارزیابی است که بسته به پروژه، سیاست یا برنامه موردنظر می‌تواند بسیار متفاوت باشد. مرحله ارزیابی جایی است که تمام برنامه‌ریزی‌ها در مرحله تعیین محدوده برای «شناسایی اینکه آیا احتمالاً تأثیراتی رخ می‌دهد و سپس برای تعیین کمیت یا توصیف تأثیرات پیش‌بینی شده» انجام می‌شود. بر

اساس یافته‌های ارزیابی، ممکن است پیشنهادات و توصیه‌هایی خاص در تلاش برای کاهش اثرات منفی و افزایش اثرات مثبت تا حدی باشد که از نظر سیاسی، اجتماعی و فنی امکان‌پذیر باشد. مرحله ارائه گزارش شامل انتشار روش‌ها و نتایج به ذینفعان اصلی است. پایش و ارزشیابی برای اطمینان از دقیق و مؤثر بودن اقدامات کنترل و پیش‌بینی‌های بهداشتی در ارزیابی اثرات سلامت در نظر گرفته شده است. با این حال، این یکی از مراحل کمتر انجام شده در ارزیابی اثرات سلامت است و بندرت اجرا می‌شود. ارزشیابی نیز شامل بازتاب و ارزیابی انتقادی اثرات ارزیابی و روند اثرات سلامت به‌منظور بهبود فرآیند در طول زمان است.

شهرهای جدید

شکل‌گیری شهرهای جدید در ایران را می‌توان در دوره پیش از انقلاب اسلامی و پس از آن دسته‌بندی نمود. شهرهای جدید در دوره پیش از انقلاب اسلامی



تصویر شماره (۲): فرآیند انجام ارزیابی اثرات سلامت (منبع: برگرفته از McCallum, 2017)

شهرها، جذب سرریز جمعیت کلان‌شهرها و غلبه بر مشکلات مسکن و تأمین مسکن برای اقشار مختلف جامعه دانست (Ziari, 2006). از نگاهی دیگر شهرهای جدید را می‌توان برحسب وسعت، فاصله، جمعیت، نوع و سطح فعالیت اقتصادی به چند نوع متفاوت طبقه‌بندی کرد: عمده‌ترین نوع طبقه‌بندی از جنبه شکل و عملکرد است که به شهرهای جدید مستقل، شهرهای جدید اقماری و شهرهای جدید پیوسته قابل تقسیم است (اکبرپور و میرزاجایی، ۱۳۸۹). به نقل از زیاری طبقه‌بندی شهرهای جدید در ایران شامل شهرهای جدید سازمانی-صنعتی، شهرهای جدیدی با هویت مستقل، شهرهای جدید پیوسته، شهرهای شرکتی، شهرهای جدید اقماری هست. در این بین متداول‌ترین نوع ایجاد شهرهای جدید در

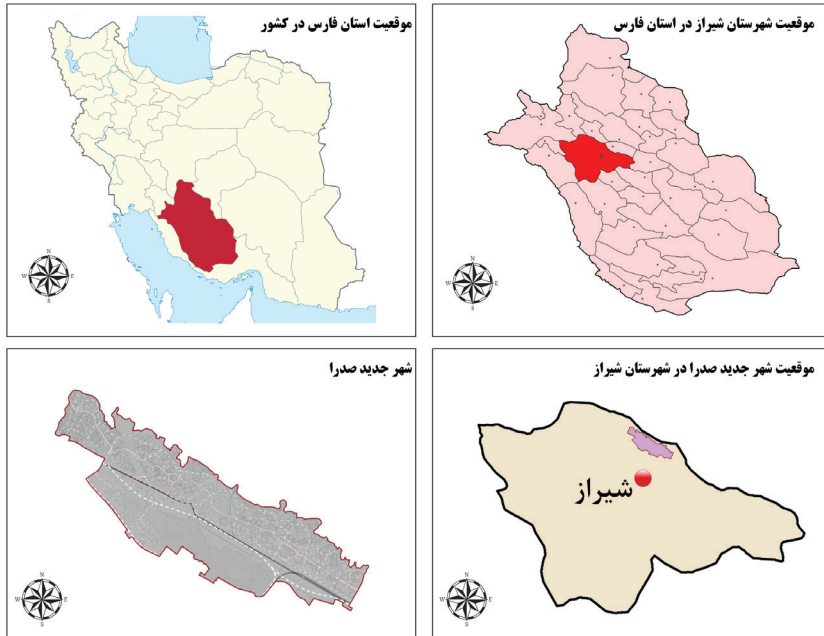
اصولاً با سه هدف اصلی شکل می‌گرفتند. گروه اول شهرهایی با اهداف سیاسی- نظامی، گروه دوم شهرهایی با ملاحظات اقتصادی مانند شهرهای نفتی و گروه سوم شهرهایی جهت اسکان کارمندان دولتی در مجاورت شهرهایی بزرگ بودند (Ziari, 2006). اما نکته مهم در مورد شهرهای این دوره، استقرار آنها در مناطقی با هسته‌های روستایی بود که پیش از آن وجود داشتند. دوره پس از انقلاب اسلامی شرایط متفاوتی بر جامعه حاکم شد. جنگ هشت ساله با عراق، افزایش شدید رشد جمعیت، عملکرد اقتصادی ضعیف، کاهش شدید درآمد سرانه از مهم‌ترین مشخصه‌های این دوره در ابتدای آن بود (Atash, 2000). عمده‌ترین دلایل شکل‌گیری شهرهای جدید در این دوران را می‌توان؛ کنترل رشد سریع و بی‌نظم

جدول شماره (۲): متغیرهای ارزیابی اثرات سلامت در پژوهش

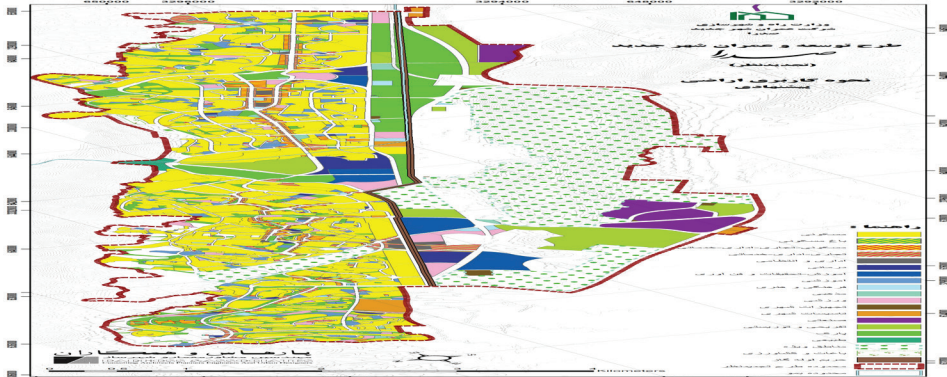
متغیر	بعد
۱۴- امکان مشارکت در فعالیت‌های فرهنگی و مذهبی	۱- میزان درآمد
۱۵- امکان مشارکت در تصمیم‌گیری‌های شهری	۲- میزان هزینه‌های زندگی
۱۶- میزان اعتماد به مسئولین شهری	۳- توانایی پرداخت هزینه‌های مسکن
۱۷- میزان تمایل به ادامه زندگی در این شهر	۴- توانایی اقتصادی برای تأمین مسکن
۱۸- میزان رضایت از زندگی در این شهر	۵- نوع مالکیت بر مسکن
۱۹- میزان احساس کنترل بر زندگی	۶- توانایی پرداخت کالا و خدمات
۲۰- سرزندگی شهری	۷- توانایی پرداخت هزینه‌های تحصیلی
۲۱- امنیت حضور زنان در شهر	۸- هزینه ایاب و ذهاب
۲۲- امنیت حضور کودکان در شهر	۹- توانایی هزینه برای مقاصد تفریحی
۲۳- حس امنیت عمومی	۱۰- توانایی پرداخت هزینه‌های خدمات سلامت
۲۴- امنیت سرمایه‌گذاری در شهر	۱۱- موقعیت شغلی
۲۵- عملکرد نیروی انتظامی	۱۲- دسترسی به فرصت‌های شغلی
	۱۳- اعتماد به همسایگان
۱۶- ایمنی حرکت کودکان به صورت پیاده	۱- دسترسی به محل اجتماع یا عبادت
۱۷- سهولت پیدا کردن مسیر برای سواره	۲- دسترسی به کافه و رستوران
۱۸- دسترسی به آب آشامیدنی	۳- دسترسی به خرده‌فروشی و بازارهای روزانه
۱۹- کیفیت آب آشامیدنی	۴- دسترسی به پست و بانک
۲۰- کیفیت هوای فضای شهر	۵- دسترسی به مراکز آموزشی
۲۱- زیبایی منظر	۶- دسترسی به کلاس‌های خارج از برنامه مدرسه
۲۲- حفاظت منطقه از آلاینده‌های آب	۷- دسترسی به پارک کودک و فضای سبز
۲۳- حفاظت منطقه از آلاینده‌های هوا	۸- دسترسی به امکانات ورزشی و تفریحی
۲۴- حفاظت منطقه از آلاینده‌های خاک	۹- دسترسی به خدمات سلامت
۲۵- حفاظت منطقه از آلاینده‌های صوتی	۱۰- دسترسی به همه مناطق با حمل‌ونقل عمومی
۲۶- حفاظت منطقه از آلاینده‌های بصری	۱۱- دسترسی به ایستگاه اتوبوس و تاکسی
۲۷- حفاظت منطقه از حیوانات و حشرات	۱۲- زمان سفرهای درون شهری
۲۸- میزان پیاده‌روی در روز	۱۳- ایمنی رانندگی در شهر
۲۹- میزان دوچرخه‌سواری در روز	۱۴- ایمنی حرکت پیاده در شهر
	۱۵- ایمنی حرکت معلولین در سطح شهر

ایران شهرهای جدید اقماری است (زیاری، ۱۳۸۳). تهران، اصفهان، مشهد، شیراز و تبریز استفاده شده این‌گونه از نوشهرها، جوامع یا سکونت‌گاه‌های برنامه‌ریزی شده‌ای هستند که معمولاً در حوزه‌ی نفوذ کلان‌شهر یا شهر بزرگی به وجود می‌آیند. این‌گونه از شهرهای جدید از لحاظ عملکرد، وابستگی‌های زیادی به شهر مرکزی دارند، بنابراین اغلب به صورت خوابگاهی برای ساکنان خود استفاده می‌شوند. از این‌گونه بیشتر در اطراف شهرهای بزرگی همچون

تهران، اصفهان، مشهد، شیراز و تبریز استفاده شده است و نقش عمده آن ساماندهی فضایی شهر اصلی و جذب سرریزهای جمعیتی این کلان‌شهرها بوده است. با این وجود بسیاری از شهرهای جدید اقماری ایران در دوران معاصر فاقد هویت اجتماعی و پایه اقتصادی مستقل هستند و در نتیجه بسیاری از خدمات و نیازهای ساکنان خود را از شهر مادر تأمین می‌کنند. از همین‌رو این‌گونه از نوشهرها به لحاظ خدماتی و



تصویر شماره (۳): موقعیت محدوده مورد مطالعه



تصویر شماره (۴): کاربری اراضی پیشنهادی طرح توسعه و عمران شهر جدید صدرا (منبع: پارهاس و همکاران، ۱۳۸۹)

کارکرد اقتصادی، سکونتگاهی نایب و غالباً به شکل خوابگاهی برای ساکنین خود عمل می‌کنند. به‌علاوه از لحاظ اجتماعی فاقد هویتی منسجم بوده و در مقایسه با شهرهای متعارف فاقد مشخصه‌های کامل شهری هستند.

روش‌شناسی
روش پژوهش
برای دستیابی به اهداف این پژوهش، پس از استخراج و گردآوری متغیرها و شناخت محدوده از طریق مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای، به تبیین

فاز طراحی و در حال اجرا است. شبکه ارتباطی در این شهر به شکل خطی و در راستای شرقی-غربی گسترش یافته و محورهای عمودی، ارتباط محورهای افقی را با شمال و جنوب شهر برقرار می‌کنند (پارهااس و همکاران، ۱۳۸۹: ۷).

بحث و یافته‌ها

غربالگری

برخی از پروژه‌های توسعه جدید در شهرها تبعات نامطلوبی به واسطه اثراتشان بر حمل و نقل، عدالت، سلامت ذهن، امنیت و فعالیت‌های فیزیکی داشته‌اند (Ross et al, 2012). لذا هرگونه توسعه پیشنهادی اثرات سلامت احتمالی به همراه خواهد داشت، بنابراین انجام ارزیابی اثرات سلامت برای این قبیل برنامه‌ها الزامی به نظر می‌رسد. همان‌گونه که پیش از این بیان شد اولین مرحله در فرآیند ارزیابی اثرات سلامت غربالگری و بررسی اینکه آیا یک برنامه یا طرح نیاز به انجام ارزیابی اثرات سلامت دارد، هست. لذا در مرحله غربالگری لازم است تا ضرورت ارزیابی اثرات سلامت برای شهر جدید صدرا مورد بررسی قرار گرفته و اثرات احتمالی پروژه شهر جدید صدرا بر ساکنان این شهر شناسایی شوند. بدین منظور از شاخص‌های منتخب و همچنین چک‌لیست گردآوری شده برای مراحل غربالگری و تعیین محدوده در بخش جمع‌آوری ادبیات نظری استفاده می‌شوند. برای انجام ارزیابی، ابتدا در گام غربالگری نتیجه‌گیری خواهد شد که آیا به انجام ارزیابی برای پروژه شهر صدرا نیاز است یا نه؟ ادامه و یا عدم ادامه انجام گام‌ها به این گام بسته است. بررسی منابع، پیمایش‌های میدانی و مصاحبه‌های صورت گرفته در پژوهش پیش‌رو حکایت از آن دارد که بنا به دلایل ذیل انجام ارزیابی اثرات برای پروژه شهر جدید صدرا الزامی می‌نماید:

متغیرهای زیربنایی مؤثر بر سلامت افراد با استفاده از تکنیک تحلیل عاملی اکتشافی و سپس بررسی اثرات این متغیرها با استفاده از آزمون تی تست تک متغیره با توجه به داده‌های پرسشنامه پرداخته می‌شود. روش نمونه‌گیری گروهی است و حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران تعیین می‌شود.

متغیرهای پژوهش

بر اساس مرور منابع و تجربیات مشابه مجموعه‌ای از متغیرها به منظور انجام ارزیابی اثرات سلامت در شهر جدید سهند به شرح جدول ذیل تدوین گردیده است.

محدوده مورد مطالعه

شهر جدید صدرا در ۱۵ کیلومتری شمال غربی شیراز در نقطه‌ای خوش آب‌وهوا، موسوم به دشت آهوچر که بیش از ۳۰۰ متر از شیراز مرتفع‌تر است، واقع شده است (شرکت عمران شهرهای جدید، ۱۳۸۹: ۲) (تصویر شماره ۱). پس از تصویب احداث شهر جدید صدرا در شورای عالی شهرسازی و معماری ایران، نقشه طرح جامع این شهر در تاریخ ۱۳۷۴/۱۱/۲۳ در شورای عالی با ظرفیت ۳۰۰ هزار نفر مورد تأیید قرار گرفت و طرح تفصیلی نیز در تاریخ ۱۳۷۹/۱۰/۵ به تصویب کمیسیون ماده ۵ استان رسید. این شهر جدید با وسعت ۵ هزار هکتار با بافت شطرنجی، در حوالی روستای گویم و در آب‌وهوایی گرم و خشک واقع شده است (مشکینی و همکاران، ۱۳۹۲: ۳۵؛ فرگی ششده و همکاران، ۱۳۹۷: ۶). صدرا در پایان سال ۱۳۹۸ با داشتن ۱۲۲۲۲۶ نفر جمعیت چهارمین شهر پرجمعیت استان فارس به شمار می‌رود (شرکت مادر تخصصی عمران شهرهای جدید، ۱۳۹۸).

صدرا از ساخت کالبدی-فضایی تک‌هسته‌ای یکپارچه و سلسله‌مراتبی از مراکز و محورهای فعال در سطح منطقه تا ناحیه‌ای و محلی برخوردار بوده و در سه

۱- نوع ارزیابی:

گذشته‌نگر

۲- اهداف انجام ارزیابی:

شناسایی تعیین‌کننده‌های مؤثر بر سلامت ساکنان شهر جدید صدرا و مشخص کردن پیامدهای احتمالی سلامت حاصل از این تعیین‌کننده‌ها

۳- روش انجام ارزیابی:

- تبیین تعیین‌کننده‌های مؤثر بر سلامت در شهر صدرا با استفاده از روش تحلیل عاملی
- سنجش وضعیت هر عامل و متغیرهایش با استفاده از روش T-TEST تک متغیره
- بررسی آثار احتمالی (مثبت یا منفی) هر کدام از عوامل بر سلامت با بررسی شواهد (Evidance)

۴- عمق ارزیابی:

ارزیابی سریع

۵- مدت زمان انجام ارزیابی:

۶ هفته

۶- منابع:

داده‌ها از طریق پرسشنامه و مصاحبه با مردم و مطالعه مروری حاصل می‌شود.

۷- گروه (های) جمعیتی که تحت تأثیر هستند:

ساکنان شهر جدید صدرا

۸- محدوده جغرافیایی مطالعه:

شهر جدید صدرا واقع در ۳۰ کیلومتری شهر شیراز

تعیین حد و حدود

در این مرحله اصلی‌ترین عوامل مرجعی از قبیل نوع ارزیابی، تعیین روش، مدت زمان انجام ارزیابی، جمعیت مورد مطالعه و محدوده جغرافیایی مشخص می‌گردد.

ارزیابی

جهت تبیین تعیین‌کننده‌های مؤثر بر سلامت در شهر صدرا، بر روی ۵۴ شاخص استخراج‌شده از ادبیات نظری، آزمون تحلیل عاملی انجام گرفته است. برای گردآوری داده‌ها از روش پرسشنامه استفاده شده است. پرسش‌نامه حاوی ۵۴ سؤالات در مورد نظر شهروندان در مورد هر کدام از تعیین‌کننده‌های سلامت بوده است و پاسخ‌ها در یک طیف سه‌گانه‌ی موافق- بدون نظر- مخالف در نظر گرفته شده‌اند. به‌منظور سنجش

- مقیاس توسعه در قالب این پروژه که طبعاً اثرات متعددی بر جنبه‌های مختلف زندگی شهروندان داشته است؛

- بررسی‌های مختلف از مسائل و چالش‌های صدرا و وجود خلأهای اساسی در نظام‌های گوناگون این شهر را اثبات می‌کند؛

- عدم موفقیت این شهر در افزایش کیفیت زندگی پس از حدود سه دهه از طرح‌ریزی این شهر جدید؛ از آنجا که طبق استانداردهای ملی تهیه پیوست سلامت برای طرح‌های بزرگ مقیاس توسعه‌ای از جمله شهرهای جدید به کلیه دستگاه‌های اجرایی در مورخ ۱۳۹۲/۳/۲۵ ابلاغ شده است. تهیه پیوست سلامت برای شهرهای جدید ضرورت پیدا کرد و این پیوست برای این شهر تهیه نشده است، لذا انجام این ارزیابی پیشنهاد می‌گردد.

جدول شماره (۴): ضریب همبستگی عوامل

Component	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
1	1.000	-.140	.010	.077	-.047	-.121	.205	-.165	.053	.084	.167	.007	.123	-.021	.027	.184	.064
2	-.140	1.000	.155	-.058	.034	-.009	-.188	.122	-.040	.004	-.247	-.096	-.025	.070	-.057	-.236	-.071
3	.010	.155	1.000	.007	-.004	.028	-.113	.027	-.088	-.016	-.053	-.035	-.046	.101	.003	.012	-.095
4	.077	-.058	.007	1.000	-.111	-.065	.047	-.119	.096	.128	.014	.081	.144	-.032	.051	.060	.021
5	-.047	.034	-.004	-.111	1.000	.023	-.092	.105	-.069	-.151	-.043	-.064	-.061	.031	-.056	.018	-.126
6	-.121	-.009	.028	-.065	.023	1.000	-.123	.136	-.020	-.103	-.032	.059	-.112	-.051	-.001	.004	-.017
7	.205	-.188	-.113	.047	-.092	-.123	1.000	-.180	.173	.095	.175	-.053	.068	-.134	.037	.116	.166
8	-.165	.122	.027	-.119	.105	.136	-.180	1.000	-.097	-.118	-.115	-.033	-.113	.035	-.091	.005	-.085
9	.053	-.040	-.088	.096	-.069	-.020	.173	-.097	1.000	.091	.020	.061	.080	-.152	.000	.051	.051
10	.084	.004	-.016	.128	-.151	-.103	.095	-.118	.091	1.000	.063	.047	.087	-.003	.048	-.023	.099
11	.167	-.247	-.053	.014	-.043	-.032	.175	-.115	.020	.063	1.000	.018	.004	-.051	-.017	.105	.043
12	.007	-.096	-.035	.081	-.064	.059	-.053	-.033	.061	.047	.018	1.000	.055	.009	-.023	.028	-.001
13	.123	-.025	-.046	.144	-.061	-.112	.068	-.113	.080	.087	.004	.055	1.000	-.044	.004	-.007	-.002
14	-.021	.070	.101	-.032	.031	-.051	-.134	.035	-.152	-.003	-.051	.009	-.044	1.000	-.033	.057	-.026
15	.027	-.057	.003	.051	-.056	-.001	.037	-.091	.000	.048	-.017	-.023	.004	-.033	1.000	.052	-.005
16	.184	-.236	.012	.060	.018	.004	.116	.005	.051	-.023	.105	.028	-.007	.057	.052	1.000	-.011
17	.064	-.071	-.095	.021	-.126	-.017	.166	-.085	.051	.099	-.043	-.001	-.002	-.026	-.005	-.011	1.000

Extraction Method: Principal Component Analysis.
Rotation Method: Oblimin with Kaiser Normalization.

روایی نظر اساتید و به منظور سنجش پایایی پرسشنامه از آلفای کرونباخ استفاده شده است. همان طور که مشاهده می شود مقدار القای کرونباخ برابر با ۰٫۸۹۴، به دست آمده که بیشتر از مقدار ۰٫۷ است و بدین معنا است که پرسشنامه از پایایی برخوردار بوده است.

تعیین روش و تعداد عوامل

در اولین اجرای نرم افزار، بدون درخواست دوران عوامل، با استفاده از روش تجزیه به مؤلفه های اصلی، تعداد عامل هایی که قابل استخراج هستند، مشخص گردید. برای تعیین تعداد عامل هایی که باید برای مجموعه داده ها در این تحلیل استخراج شوند، ابتدا از معیار کایسر استفاده شد. براساس این معیار، تنها عامل های دارای مقدار ویژه ۱ یا بیشتر، به عنوان منبع ممکن تغییرات در داده ها پذیرفته می شوند. جدول ۴، عوامل استخراج شده و درصد تغییرات آن ها را نشان می دهد. این جدول نشان می دهد که مقدار ویژه ۱۷ عامل بیشتر از یک بوده و این عوامل جمعاً ۷۲٫۸۴۶ درصد تغییرات را تبیین می کنند. برای تعیین قطعی تعداد عواملی که باید استخراج کرد، نمونه دامنه

جدول مورگان) بین جامعه آماری که تمامی شهروندان شهر جدید صدرا هستند توزیع شد. پس از جمع آوری پرسشنامه ها، داده ها وارد نرم افزار SPSS شدند. ارزش گزینه ها به ترتیب ۳، ۲ و ۱ برای گزینه های موافق تا مخالف در نظر گرفته شد و داده ها برای شروع انجام آزمون تحلیل عاملی آماده گردیدند.

مراحل انجام آزمون تحلیل عاملی

برای کنترل تناسب داده ها برای تحلیل عاملی، مقدار عددی KMO و آزمون کرویت بارتلت محاسبه شد. نتایج آزمون کریت بارتلت و مقدار عددی معیار KMO (کایسر - مهیر - اولکین - Kaiser-Oklin - Meyer)، تناسب کلی نمونه ها برای انجام تحلیل عاملی را

جدول شماره (۵): ماتریس دوران یافته عوامل

	Component																
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
سرزندگی شهری	0.916																
زیبایی منظر	0.914																
میزان تمایل به ادامه زندگی در این شهر	0.872																
میزان رضایت از زندگی در این شهر	0.655																
میزان احساس کنترل بر زندگی	0.427							0.366								0.361	
توانایی پرداخت هزینه‌های مسکن		0.843															
توانایی اقتصادی برای تأمین مسکن		0.807															
نوع مالکیت بر مسکن		0.725															
توانایی پرداخت کلا و خدمات		0.682															
توانایی پرداخت هزینه‌های تحصیلی		0.465	0.373														
زمان سفرهای درون شهری			0.825														
هزینه ایاب و ذهاب			0.795														
توانایی هزینه برای مقاصد تفریحی			0.641														
توانایی پرداخت هزینه‌های خدمات سلامت	0.336	0.460								0.338							
دسترسی به خرده‌فروشی و بازارهای روزانه				0.779													
دسترسی به محل اجتماع یا عبادت				0.660													
دسترسی به کافه و رستوران				0.630													
حفاظت منطقه از آلوده‌های بصری					0.775												
حفاظت منطقه از آلوده‌های آب					0.626												
حفاظت منطقه از حیوانات و حشرات					0.582											0.395	
حفاظت منطقه از آلوده‌های خاک					0.496											0.403	
ایمنی حرکت کودکان به‌صورت پیاده			0.314		0.405	0.388							0.375				
امنیت حضور کودکان در شهر						0.778											
امنیت حضور زنان در شهر						0.767											
امنیت سرمایه‌گذاری در شهر						0.510											0.322
موقعیت شغلی							0.784										
میزان درآمد							0.725										
دسترسی به فرصت‌های شغلی							0.590										-0.329
میزان هزینه زندگی		0.304		0.305			0.470						-0.438				
دسترسی به کلاس‌های خارج از برنامه مدرسه								0.764									
دسترسی به مراکز آموزشی								0.751									
دسترسی به پست و بانک				0.348				0.538									
میزان دوجرخ‌سپاری در روز									0.768								
سهولت پیدا کردن مسیر برای سواره									0.570			0.308					
میزان پیاده‌روی در روز									0.568								
امکان مشارکت در فعالیت‌های فرهنگی و مذهبی										0.680							
امکان مشارکت در تصمیم‌گیری‌های شهری										0.660							0.339
میزان اعتماد شما به مسئولین شهری										0.444		0.333					
دسترسی به امکانات ورزشی و تفریحی				0.319						0.439							
کیفیت هوای فضای شهر											0.769						
کیفیت آب آشامیدنی	0.307										0.634						
حفاظت منطقه از آلوده‌های صوتی									-0.327		0.494						
حفاظت منطقه از آلوده‌های هوا											0.456					0.405	
دسترسی به پارک کودک و فضای سبز								0.324				0.762					
دسترسی به ایستگاه اتوبوس و تاکسی			0.334									0.429					
ایمنی رانندگی در شهر										0.336		-0.380	0.310				0.325
ایمنی حرکت پیاده در شهر													0.681				
ایمنی حرکت معلولین در سطح شهر					0.360								0.388				
حسی امنیت عمومی																0.725	
دسترسی به خدمات سلامت				0.346					0.379							0.401	
اعتماد به همسایگان																0.754	
دسترسی به آب آشامیدنی																	0.779
دسترسی به همه مناطق با حمل‌ونقل عمومی																	0.838
عملکرد نیروی انتظامی		0.376															0.390

Extraction Method: Principal Component Analysis.
Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.
a. Rotation converged in 126 iterations.

کوه (نمودار ۳) نیز مورد بررسی قرار می‌گیرد. در نمودار دامنه کوه، ۳ نقطه شکست وجود دارد در نقطه شکست اول ۳ عامل و در نقطه شکست دوم ۳ عامل وجود دارند که مجموعاً ۴۴،۱۳۹٪ از تغییرات داده‌ها را تبیین می‌کند که کمتر از ۶۰٪ مرسوم است؛ بنابراین باید حداقل ۱۲ عامل را استخراج نمود.

انتخاب روش دوران عوامل

برای تعیین نوع دوران عوامل (متعامد و یا مورب)، ابتدا تحلیل با دوران مورب و با استفاده از روش دایرکت اوبلیمین انجام‌شده و ماتریس ضرایب همبستگی

مشاهده شده) بزرگتر بوده و اگر هر دو حد منفی باشد میانگین از مقدار آزمون کوچکتر است و همچنین هرگاه حد پایین منفی و حد بالا مثبت باشد، میانگین با مقدار مورد آزمون تفاوت معنی داری ندارد.

در شاخص های عامل ۱، میانگین متغیر «میزان احساس کنترل بر زندگی» و «رضایت از زندگی در صدرا» با مقدار آزمون تفاوت معنی داری وجود نداشته و در حد متوسطی قرار دارند، ولی در شاخص های «سرزندگی شهری» و «منظر شهری» و «میزان تمایل به زندگی در این شهر» میانگین از حد متوسط کمتر و در سطح پایینی می باشد.

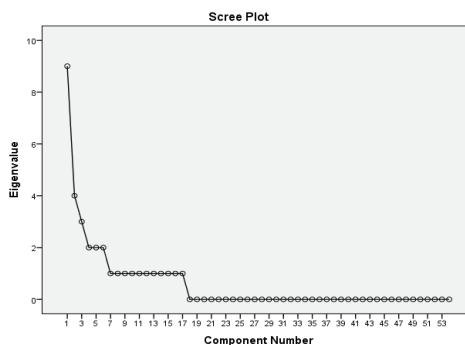
در تمامی شاخص های عامل ۲ تا عامل ۶، میانگین تمامی متغیرها (زمان سفر، هزینه ایاب و ذهاب، توانایی هزینه برای مقاصد تفریحی، توانایی پرداخت هزینه های خدمات سلامت، دسترسی به خرده فروشی و به ازاهای روزانه، دسترسی به کافه و رستوران، دسترسی به محل اجتماع یا عبادت، حفاظت منطقه از آلاینده های بصری، حفاظت منطقه از آلاینده های آب، حفاظت منطقه از حیوانات و حشرات، حفاظت منطقه از آلاینده های خاکی، ایمنی حرکت کودکان به صورت پیاده، امنیت حضور زنان در شهر، امنیت حضور کودکان در شهر، امنیت سرمایه گذاری در شهر) از حد متوسط پایین تر است و در سطح پایینی قرار دارند.

در عامل ۷ متغیر «موقعیت شغلی» در میزان متوسط و دیگر متغیرها (میزان درآمد، دسترسی به فرصت های شغلی و میزان هزینه زندگی) در سطح پایینی قرار دارند. در عامل ۸، «دسترسی به کلاس های خارج از برنامه مدرسه»، «دسترسی به مرکز آموزشی» و «دسترسی به پست و بانک» میانگینی پایین تر از حد متوسط دارند. در عامل ۹ دو متغیر «دوچرخه سواری» و «سهولت مسیریابی (خوانایی)» در سطح پایین تر از

بین عوامل استخراج شده که یکی از خروجی های SPSS است مورد بررسی قرار می گیرد. ماتریس ضرایب همبستگی بین عوامل نشان می دهد هیچ یک از ضرایب همبستگی این ماتریس از قدر مطلق ۰,۳۲ بزرگتر نیست، بنابراین دلیلی برای همبسته بودن عوامل وجود ندارد (Tabachnick & Fidell, 2012)؛ یعنی، دوران باید متعامد باشد. با اجرای تحلیل عاملی، این بار با دوران متعامد و با استفاده از روش دوران واریمکس، ۱۲ عامل استخراج شده و ارتباط آنها با شاخص های تعیین کننده سلامتی مشخص می شود (جدول ۵).

جدول ۳- آزمون بارتلت و مقدار عددی Kmo

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		0.673
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	3389.174
	df	1431
	Sig.	0.000



تصویر شماره (۵): نمودار سنگریزه برای تعیین تعداد عوامل

آزمون T-test

برای سنجش هر یک از متغیرهای عوامل از آزمون تی تک نمونه ای استفاده شده است. میزان متوسط هر یک از متغیرها عدد ۲ است. اگر هر دو حد پایین و بالا مثبت باشد میانگین از مقدار مورد آزمون (مقدار

جدول شماره (۶): نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای

		Test Value = 2					
		t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
						Lower	Upper
عامل ۱	سرزندگی شهری	-1.987	122	0.049	-0.14634	-0.2921	-0.0006
	زیبایی منظر	-2.684	122	0.008	-0.19512	-0.3390	-0.0512
	تمایل به ادامه زندگی در این شهر	-2.318	122	0.022	-0.171	-0.32	-0.02
	رضایت از زندگی در این شهر	-1.782	122	0.077	-0.130	-0.27	0.01
عامل ۲	احساس کنترل بر زندگی	2.252	122	0.026	0.146	0.02	0.27
	توانایی پرداخت هزینه‌های مسکن	-7.797	122	0.000	-0.488	-0.61	-0.36
	توانایی اقتصادی برای تأمین مسکن	-6.944	122	0.000	-0.455	-0.59	-0.33
	نوع مالکیت بر مسکن	-4.649	122	0.000	-0.309	-0.44	-0.18
	توانایی پرداخت کالا و خدمات	-5.338	122	0.000	-0.309	-0.42	-0.19
عامل ۳	توانایی پرداخت هزینه‌های تحصیلی	-5.829	122	0.000	-0.350	-0.47	-0.23
	زمان سفرهای درون شهری	-5.991	122	0.000	-0.382	-0.51	-0.26
	هزینه ایاب و ذهاب	-7.421	122	0.000	-0.480	-0.61	-0.35
	توانایی هزینه برای مقاصد تفریحی	-8.094	122	0.000	-0.480	-0.60	-0.36
عامل ۴	توانایی پرداخت هزینه‌های خدمات سلامت	-6.198	122	0.000	-0.382	-0.50	-0.26
	دسترسی به خرده‌فروشی و بازارهای روزانه	2.686	122	0.008	0.203	0.05	0.35
	دسترسی به کافه و رستوران	1.778	122	0.078	0.138	-0.02	0.29
عامل ۵	دسترسی به محل اجتماع یا عبادت	-0.477	122	0.635	-0.033	-0.17	0.10
	حفاظت منطقه از آلاینده‌های بصری	-8.229	122	0.000	-0.488	-0.61	-0.37
	حفاظت منطقه از آلاینده‌های آب	-4.373	122	0.000	-0.325	-0.47	-0.18
	حفاظت منطقه از حیوانات و حشرات	-7.814	122	0.000	-0.472	-0.59	-0.35
	حفاظت منطقه از آلاینده‌های خاک	-3.715	122	0.000	-0.244	-0.37	-0.11
	ایمنی حرکت کودکان به صورت پیاده	-7.054	122	0.000	-0.415	-0.53	-0.30
عامل ۶	امنیت حضور زنان در شهر	-1.823	122	0.071	-0.122	-0.25	0.01
	امنیت حضور کودکان در شهر	-3.000	122	0.003	-0.211	-0.35	-0.07
	امنیت سرمایه‌گذاری در شهر	-3.971	122	0.000	-0.285	-0.43	-0.14
عامل ۷	میزان درآمد	-2.687	122	0.0080	-0.187	-0.32	-0.05
	موقعیت شغلی	-1.195	122	0.234	-0.089	-0.24	0.06
	دسترسی به فرصت‌های شغلی	-5.717	122	0.000	-0.382	-0.51	-0.25
	میزان هزینه زندگی	-3.087	122	0.003	-0.228	-0.37	-0.08
عامل ۸	دسترسی به کلاس‌های خارج از برنامه مدرسه	-6.437	122	0.000	-0.398	-0.52	-0.28
	دسترسی به مراکز آموزشی	-5.131	122	0.000	-0.333	-0.46	-0.20
	دسترسی به پست و بانک	1.067	122	0.288	0.081	-0.07	0.23
عامل ۹	میزان دوچرخه‌سواری در روز	-7.814	122	0.000	-0.472	-0.59	-0.35
	میزان پیاده‌روی در روز	-1.469	122	0.144	-0.106	-0.25	0.04
	سهولت پیدا کردن مسیر برای سواره	-3.283	122	0.001	-0.220	-0.35	-0.09

ادامه جدول شماره (۶): نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای

		Test Value = 2					
		t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
						Lower	Upper
عامل ۱۰	میزان اعتماد شما به مسئولین شهری	-10.204	122	0.000	-0.577	-0.69	-0.47
	امکان مشارکت در تصمیم‌گیری‌های شهری	-6.552	122	0.000	-0.382	-0.50	-0.27
	امکان مشارکت در فعالیت‌های فرهنگی و مذهبی	-4.908	122	0.000	-0.317	-0.44	-0.19
	دسترسی به امکانات ورزشی و تفریحی	-1.894	122	0.061	-0.195	-0.40	0.01
عامل ۱۱	کیفیت آب آشامیدنی	3.392	121	0.001	0.230	0.10	0.36
	کیفیت هوای فضای شهر	6.020	122	0.000	0.423	0.28	0.56
	حفاظت منطقه از آلاینده‌های هوا	-4.540	122	0.000	-0.301	-0.43	-0.17
	حفاظت منطقه از آلاینده‌های صوتی	-2.724	122	0.007	-0.187	-0.32	-0.05
عامل ۱۲	ایمنی رانندگی در شهر	-4.515	122	0.000	-0.309	-0.44	-0.17
	دسترسی به ایستگاه اتوبوس و تاکسی	-2.038	122	0.044	-0.146	-0.29	0.00
	دسترسی به پارک کودک و فضای سبز	-2.419	122	0.017	-0.179	-0.33	-0.03

میانگین قرار دارند و متغیر «میزان پیاده‌روی» در سطح متوسطی قرار دارد.

در عامل ۱۰، سه متغیر «اعتماد به مسئولین»، «امکان مشارکت در تصمیم‌گیری‌های شهری» و «امکان مشارکت در فعالیت‌های مذهبی و فرهنگی» در سطح پایین‌تر از متوسط و «دسترسی به امکانات ورزشی و تفریحی» در سطح متوسط قرار دارند. در عامل ۱۱، دو متغیر «کیفیت آب آشامیدنی» و «کیفیت هوای فضای شهر» میانگینی بالاتر از سطح متوسط دارند و در سطح کیفی خوب قرار دارند و دو متغیر «حفاظت منطقه از آلاینده‌های هوا» و «حفاظت منطقه از آلاینده‌های صوتی» در سطح کیفی پایین قرار دارند. در عامل ۱۲، «ایمنی رانندگی در شهر»، «دسترسی به ایستگاه اتوبوس و تاکسی» و «دسترسی به پارک کودک و فضای سبز» هر سه میانگین پایین‌تر از سطح متوسط دارند.

نتیجه‌گیری

یکی از کلیدی‌ترین اثرات طرح‌ها و پروژه‌های توسعه شهری، اثرات سلامت آن‌هاست. رشد سریع

شاخص‌های سلامت در این شهر جدید را دارد. با این وجود بررسی و ارزیابی شاخص‌های دیگر نیز نشان می‌دهد که در مورد بسیاری از شاخص‌های سلامت این شهر در حد متوسط و بعضاً روبه پایین قرار دارد. به نظر می‌رسد اصلی‌ترین دلیل این امر را باید عدم توجه به اثرات سلامت طرح بر روی شهروندان در مرحله تهیه طرح دانست. غلبه تفکرات کالبدی و عدم توجه به دیگر جنبه‌های ساخت و سازهای شهری منجر گردیده تا در بسیاری از شهرها و توسعه جدید شهری چه به صورت پیوسته و چه به صورت ناپیوسته (همچون شهر جدید صدرا) شاهد سطح ضعیفی از اثرات سلامت بر روی ساکنان آن‌ها باشیم. با بررسی نتایج این پژوهش می‌توان گفت که با توجه و پرداختن به عواملی همچون «شرایط اکولوژیکی و زیست محیطی محدوده مورد مطالعه»، «نیازها و انتظارات ساکنین و کاربران»، «راهکارهای ارتقای سلامت فیزیکی و روانی شهروندان» و «جنبه‌های اجتماعی و اقتصادی مناطق»، بتوان شاهد شکل‌گیری محیط‌های شهری سالم‌تر و دارای اثرات مطلوب‌تری در زمینه سلامت بود.

فهرست منابع

- عمران شهرهای جدید.
- صفاری، محسن و شجاعی زاده، داوود، (۱۳۸۸)، اصول و مبانی آموزش بهداشت و ارتقاء سلامت، انتشارات سماط.
- فرگی شده، غلامرضا؛ عابدی، مهدی؛ میرقادری، سیدمحمدرضا و خانی زاده، محمدعلی، (۱۳۹۷)، کاربرد رویکرد توسعه حمل و نقل محور (تی اودی) در برنامه‌ریزی کاربری زمین‌های شهری (نمونه مطالعه: شهر جدید صدرا)، معماری شناسی، ۱ (۶)، ۹-۱۰.
- مشکینی، ابوالفضل؛ سلیمانی، محمد؛ عزیزی، حسین؛ زارعی، معصومه و زارع پیشه، نرگس، (۱۳۹۲)، ارزیابی میزان تحقق‌پذیری اهداف شهرهای جدید در ایران (مطالعه موردی: شهر جدید صدرا)، مطالعات برنامه‌ریزی شهری، ۱ (۱)، ۴۱-۲۹.
- منوری، مسعود؛ کرباسی، عبدالرضا و امین شرعی، فرهام، (۱۳۸۹)، مدیریت بهینه جمع‌آوری و حمل و نقل پسماندها در شهر جدید اندیشه، علوم و تکنولوژی محیط‌زیست، ۱۲ (۴).
- مهندسین مشاور شهر و برنامه، (۱۳۷۴)، گزارش طرح توسعه و عمران شهر جدید صدرا.
- پارهاس و همکاران، مهندسین مشاور، (۱۳۸۹)، طرح جامع شهر جدید صدرا؛ چارچوب طراحی شهری مرکز شهر جدید صدرا، جلد ۱؛ شناخت وضع موجود، وزارت مسکن و شهرسازی، شرکت عمران شهر جدید صدرا.
- Atash, F. (2000) New Towns And Future Urbanization In Iran. TWPR 22(1), 67-86.
- Bhat, L. D. (2020). Unit-5 Influence Of Social Factors On Public Health And Illness. Indira Gandhi National Open University, New Delhi.
- Bhatia, R. 2011. Health Impact Assessment: A

- اکبرپور سراسکانرود، محمد و میرزاجایی، مهدیه، (۱۳۸۹)، تحلیل عملکرد شهرهای جدید در نظام شهری کشور، پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۱ (۱).
- شجاعی، پرینسا؛ ملک افصلی، حسین؛ کریملو، مسعود؛ سجادی، حمیرا؛ ستاره فروزان، آمنه و محمدی، فرحناز، (۱۳۹۱)، مرور مدل‌های ارزیابی اثرات بر سلامت، رفاه اجتماعی، ۱۲ (۴۷).
- شرکت عمران شهرهای جدید، (۱۳۷۹)، شهرهای جدید ایران، نشریه داخلی و تخصصی، ۲.
- شرکت عمران شهرهای جدید، (۱۳۸۹)، شهر جدید صدرا؛ چکیده مطالعات راهبردی، انتشارات شرکت

- (2012). Health Impact Assessment Of The Atlanta Beltline. *American Journal Of Preventive Medicine*, 42(3), 203-213.
- Somashekar, Bettahalasoor S; Manjunatha, Narayana & Chaturvedi, Santosh K, 2021, Stress And Struggles: The Comprehensive Book Of Stress, Mental Health And Mental Illness, Indo-UK Stress & Mental Health Group, Coventry, UK; Bengaluru, India.
 - Tashayo, B. Alimohammadi, A. & Sharif, M. (2017). A Hybrid Fuzzy Inference System Based On Dispersion Model For Quantitative Environmental Health Impact Assessment Of Urban Transportation Planning. *Sustainability*, 9(1), 134.
 - UN; Guidance In Preparing National Sustainable Development Strategies; 2001; Revised Draft, New York, Oct, 2001.
 - WHO Regional Office For Europe. 1999, Health Impact Assessment: Main Concepts And Suggested Approach. Gothenburg Consensus Paper. WHO Regional Office For Europe, Brussels.
 - World Health Organization. (2007). Training Manual For The Healthy City Programme (No. WHO-EM/CBI/058/E).
 - Zarzycki, D. & Malaczewski, M. (2020). Health Capital And Its Relationship To Economic Growth
 - Ziari, K. (2006). The Planning And Functioning Of New Towns In Iran. *Cities*, 23(6), 412-422.
 - Guide For Practice. Human Impact Partners.
 - Hebert, K.A. Wendel, A.M. Kennedy, S.K. Dannenberg, A.L. 2012, Health Impact Assessment: A Comparison Of 45 Local, National, And International Guidelines. *Environ. Impact Assess. Rev.* 34, 74-82.
 - Lock, K. (2000). Health Impact Assessment. *Bmj*, 320(7246), 1395-1398
 - Mccallum, L. C. (2017). Development And Application Of Strategies For Health Impact Assessment Of Projects And Policies (Doctoral Dissertation).
 - Nimrozi, N. (2007), "An Investigation Of Cultural Consequents Of Slumber In Mashhad City", Urban Planning & Management Conference- Iran, Mashhad.
 - Plan, W. F. L. T. (2018). Health Impact Assessment. *Health*, 32, 6-2.
 - Quigley, R. Den Broeder, L. Furu, P. Bond, A. Cave, B. & Bos, R. (2006). Health Impact Assessment International Best Practice Principles: Special Publication Series No 5.
 - Raimi, M. Adindu, I. B. Udensi, E. O. Funmilayo, A. A. Opufou, T. Deinkuro, N. S. & Adeniji, A. O. 2020. Health Impact Assessment: Expanding Public Policy Tools For Promoting Sustainable Development Goals (Sdgs) In Nigeria. *EC Emergency Medicine And Critical Care*.
 - Ross, C. L. Orenstein, M. Botchwey, N. (2014) Health Impact Assessment In The United States. New York: Springer Press.
 - Ross, C. L. De Nie, K. L. Dannenberg, A. L. Beck, L. F. Marcus, M. J. & Barringer, J.

بازشناسی نقش قنات بر زیست‌پذیری سکونتگاه‌های شهری و روستایی با استفاده از روش فراترکیب

پرستودارویی

دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، عضو هیأت علمی و استادیار جهاد دانشگاهی واحد اصفهان، اصفهان، ایران.

مینا کشانی همدانی^۱

دکتری شهرسازی، عضو هیأت علمی و مربی جهاد دانشگاهی واحد اصفهان، اصفهان، ایران.

فصلنامه پژوهش‌های مکانی فضایی، دوره ششم، پیاپی ۲۴، پاییز ۱۴۰۱، صص ۷۳ - ۹۳

چکیده

زیست‌پذیری در معنای اصلی و کلی خود به مفهوم دستیابی به قابلیت زندگی است که بر کیفیت زندگی در سطح محلی متمرکز است و در طول سال‌ها تکامل یافته و اغلب منعکس‌کننده رابطه‌ای ایده‌آل بین محیط زندگی و زندگی اجتماعی است. با توجه به این موضوع، شکل‌گیری سکونتگاه‌ها به‌ویژه در مناطق گرم و خشک و زیست‌پذیری آن‌ها، نماد بارز تعامل انسان و طبیعت در محیط بیابانی، با وجود مشکلات موجود در نحوه تأمین آب و محدودیت منابع آبی است. از اقدامات ابتکاری سازگاری ایرانیان با اقلیم خشک و کم‌آبی، قنات است که به‌عنوان یک سیستم آبرسانی پایدار، مستقیماً بر شیوه زیست و زیست‌پذیری این مناطق اثرگذار بوده است. به همین منظور در این پژوهش به بازشناسی اهمیت و نقش قنات بر زیست‌پذیری سکونتگاه‌های شهری و روستایی پرداخته شده است. به‌این منظور با به‌کارگیری روش فراترکیب از میان ۵۸ مقاله انتخاب‌شده، تعداد ۲۷ مقاله به‌صورت مدون و اصولی فیلتر و سپس کدگذاری گردید. با بررسی این مقالات، در ابتدا ۱۶۴ کد باز و در نهایت ۵ مقوله به‌عنوان ابعاد اصلی زیست‌پذیری شامل ابعاد زیست‌محیطی، اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی، کالبدی و مدیریتی به‌عنوان نقش قنات بر زیست‌پذیری سکونتگاه‌های انسانی که در پژوهش‌های داخلی و خارجی به آن‌ها اشاره شده بود، شناسایی، استخراج و دسته‌بندی گردید. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که نظام قنات به‌صورت مجموعه‌ای از اجزای مرتبط و بر مبنای چارچوبی دیرپا از روابط بر تمام سکونتگاه‌های انسانی و زیست‌پذیری آن‌ها تأثیر داشته است.

کلیدواژه‌ها: قنات، زیست‌پذیری، سکونتگاه‌های شهری، سکونتگاه‌های روستایی، فراترکیب.

۱. نویسنده مسئول: Shahrsaz63@yahoo.com

مقدمه و بیان مسئله

در دهه‌های اخیر پارادایم‌های توسعه پایدار به شدت مورد توجه قرار گرفته است. یکی از بحث‌های مهم در پایداری زیست‌پذیری است. زیست‌پذیری و پایداری بسیار به هم شبیه‌اند و می‌توانند با اهداف اجتماعی مرتبط حمایت شوند. یک سکونتگاه زیست‌پذیر ارتباطی بین گذشته و آینده است که از تاریخ و میراث حمایت می‌کند و باعث صرفه‌جویی در منابع طبیعی برای نسل آینده می‌شود. به بیان دیگر، می‌توان گفت سکونتگاه زیست‌پذیر به تاریخچه (ریشه‌های ما) و به نسل آینده که هنوز به دنیا نیامده‌اند، احترام می‌گذارد. این گونه سکونتگاه‌ها به لحاظ اجتماعی فراگیر، مقرون به‌صرفه، قابل دسترس، سالم، امن و مقاوم در برابر تغییرات آب و هوا هستند و دارای محیط‌های ساخته شده و طبیعی جذاب‌اند و مکان‌ها و فرصت‌هایی برای زندگی مردم فراهم می‌کنند تا بتوانند توانایی‌های خود را افزایش دهند. به‌طور کلی، زیست‌پذیری به معنای ایجاد رابطه‌ای ایده‌آل بین محیط زندگی و زندگی اجتماعی است که بر کیفیت زندگی در سطح محلی متمرکز است و در طول سال‌ها تکامل یافته است و اغلب برای توصیف اعمالی که در جهت بهبود کیفیت زندگی اجتماعی همگام با حمایت از اهداف پایداری است، استفاده می‌شود. می‌توان گفت زیست‌پذیری، کیفیت زندگی و پایداری با یکدیگر همپوشانی دارند و همه آن‌ها به روابط افراد و محیط اشاره می‌کنند (علینقی‌پور و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۲-۳).

در مناطق گرم و خشک که بافت بیابانی غالب است، مسئله تأمین آب و کمبود بارش از دیرباز به مسئله‌ای اساسی در مکان‌گزینی و توسعه زیستگاه‌های انسانی، به‌ویژه مکان برای ایجاد شهرهای آن تبدیل شده است (نژادابراهیمی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۰۳). به همین

دلیل، شهرها و سکونتگاه‌های فلات ایران در پیوند و وابستگی عمیق و متقابل با منابع تأمین آب و نظام‌های حاکم بر آن‌ها شکل گرفته، پایدار شده و توسعه یافته‌اند (سلطانی‌محمدی و یوسفی، ۱۳۹۷: ۱۰۱) و پایداری و زیست‌پذیری بسیاری از این سکونتگاه‌ها به نحوه تأمین آب و بهره‌گیری از منابع محدود آبی وابسته شده است. قنات، یک سیستم آبرسانی پایدار است که سه هزار سال پیش، مردم ایران با دانش خود در مورد منابع آب زیرزمینی، درک جاذبه زمین و استفاده از تکنیک به ظاهر ساده‌ی حفر چاه و تونل، توانستند بر کمبود آب در مناطق خشک و نیمه خشک غلبه کنند. قنات از اقدامات ابتکاری و اصلی‌ترین مظهر سازگاری ایرانیان با اقلیم خشک ایران است که در سکونت انسان در مناطق بیابانی نقش اساسی داشته و در طول قرن‌ها به‌صورت ایده‌آل نیازهای خاص جوامع را برطرف نموده است و از یک نسل به نسل بعدی منتقل شده است (Rafiee Fanood, 2014: 185-186). قنات تلاش جوامع برای سازگاری با شرایط سخت آب و هوایی طی قرن‌ها را به وضوح نشان می‌دهد که بدون آن‌ها اسکان و زیست انسان‌ها در مناطق کویری غیرقابل تصور بوده است. قنات یک رابطه طولانی و صمیمی بین مردم و محیط طبیعی آن‌ها را ایجاد می‌کند و بدون وجود قنات هزاران روستا و شهر به وجود نمی‌آمد. قنات نشانه نبوغ و شکست‌ناپذیری انسان است. چراکه پس از رسیدن به بن‌بست بی‌آبی در روی زمین، از تفکر و جستجو و نایستاده و تا اعماق زمین پیش رفته است. در پهنه ایران زمین، پیشینیان در پی استحصال آب اقدام به حفر کاریز یا قنات نمودند که در طی زمان، هم در نحوه حفر و هم در شیوه‌ای بهره‌برداری از قنات دچار تحولاتی شدند. تعمق در روش حفر قنات این امر را روشن می‌سازد که ایرانیان

از هزاران سال پیش، از طرز تشکیل و چگونگی جریان آب‌های زیرزمینی اطلاع داشته‌اند. آن‌ها با استفاده از قنات، آب‌های زیرزمینی لایه‌های آبدار دامنه کوه‌ها را توسط نیروی ثقل، به حاشیه کویرها راندند و کویرها را آباد ساختند. همچنین اکثر تحولات علمی و فنی در فلات ایران، همچون نقشه‌برداری، علم مثلثات، خاک‌شناسی، مصالح‌شناسی، تولید مواد و مصالح و... در بستر نیاز به آب و به تبع آن حفر قنات رشد و گسترش یافته است (فخاری، ۱۳۷۹: ۱۹۶). با توجه به اهمیت تاریخی قنات‌های ایران، سیستم پیچیده و مدرن بکار رفته در آن‌ها و سودمندی آن‌ها برای محیط‌زیست و حیات و زیست‌پذیری سکونتگاه‌ها، در چهلمین نشست کمیته میراث جهانی یونسکو در سال ۲۰۱۶، قنات به‌عنوان بیستمین اثر فرهنگی ایران در فهرست میراث جهانی یونسکو به ثبت رسید. یازده قنات از استان‌های خراسان رضوی، خراسان جنوبی، یزد، اصفهان، کرمان و مرکزی در این لیست قرار دارند. بنابراین شکل‌گیری سکونتگاه‌های مناطق کویری و زیست‌پذیری آن‌ها، نماد بارز تعامل انسان و طبیعت در محیط بیابانی با بهره‌گیری از قنات است. سبک زندگی مردم در این سکونتگاه‌ها بر اساس احترام به محیط طبیعی آن‌ها بوده است. اساس این نظام آبرسانی بر مبنای نظام اجتماعی منظمی است که در آن فعالیت‌ها و مسئولیت‌ها به دقت تعیین شده است، اما در حال حاضر تغییرات بازگشت‌ناپذیری این نظام آبرسانی را آسیب‌پذیر و تهدید کرده است. این قنات‌ها به دلایل مختلف مانند ورود بدون اندیشه فناوری (تکنولوژی) به سکونتگاه‌های شهری و روستایی، دانش ناکافی ساکنان و ذی‌نفعان در مورد تکنیک‌های مدیریت و عدم آگاهی از اهمیت آن‌ها به عنوان بخشی از یک روش پایدار زندگی برای بسیاری از جوامع

و به‌عنوان جاذبه‌ای برای فرهنگ، گردشگری و علم تهدید می‌شوند. قنات‌ها هنوز منبع اصلی آب در بیشتر سکونتگاه‌های مناطق بیابانی هستند و به نظر می‌رسد با آسیب دیدن آن‌ها، حیات و زیست‌پذیری مناطق کویری نیز در معرض خطر دائمی یا بالقوه‌ای قرار خواهند گرفت که در صورت عدم اقدامات فوری توسط بخش‌های تصمیم‌گیری، ممکن است باعث زوال غیرقابل جبران یا حتی ناپدید شدن آن‌ها گردد. با توجه به اهمیت قنات‌ها برای حفظ حیات و زیست‌پذیری سکونتگاه‌های مناطق کویری، تلاش برای افزایش آگاهی ذی‌نفعان و تصمیم‌گیرندگان در مورد ارزش و اهمیت این عنصر حیاتی و یافتن راه‌حلی برای حفظ و نگهداری بیشتر آن، مستلزم شناخت دقیق نقش قنات بر زیست‌پذیری سکونتگاه‌های شهری و روستایی در ابعاد مختلف می‌باشد. اگر چه مطالعات متعددی در این مورد انجام گرفته که در آن‌ها به توصیف نقش قنات و برخی از ابعاد مختلف تأثیر گذاری این عنصر حیاتی بر سکونتگاه‌های انسانی پرداخته‌اند، اما فقدان پژوهشی که تمام ابعاد، ویژگی‌ها و مؤلفه‌های این تأثیر گذاری را مورد بررسی قرار داده و درک جامعی ارائه نماید، احساس می‌گردد.

بنابراین این پژوهش بر آن است که با استفاده از روش فراترکیب و تحلیل کیفی پژوهش‌های پیشین، به بازشناسی نقش قنات بر زیست‌پذیری سکونتگاه‌های شهری و روستایی بپردازد و به سؤال زیر پاسخ دهد:

– قنات چه تأثیری بر حیات و زیست‌پذیری سکونتگاه‌های انسانی در ابعاد مختلف داشته است؟

پیشینه پژوهش

با توجه به آنچه در روش پژوهش در نظر گرفته شده است، (که مبتنی بر روش فراترکیب می‌باشد)، منابع

مرتبط با پژوهش‌های قنات در قسمت روش تحقیق به تفصیل آورده شده است و در این بخش از تکرار موارد خودداری گردیده است.

مروری بر ادبیات پژوهش

با رشد صنعت و خدمات در کلانشهرها در دهه‌های اخیر، شاهد تغییراتی در شکل زیست ساکنان شهرها و روستاهای همجوار آن بوده‌ایم. ارزیابی کیفیت زندگی جوامع روستایی و شهری به منظور تدوین برنامه‌های مؤثر در آینده کوتاه‌مدت و بلندمدت حائز اهمیت بوده و شناخت ابعاد مختلف کیفیت زندگی در ارزیابی آن، نقش کلیدی دارد. امروزه یکی از پیش‌شرط‌های اساسی لازم به منظور افزایش سطح پایداری و همچنین ارتقای شاخص‌های کیفیت زندگی در جوامع، شناسایی عوامل مؤثر بر زیست‌پذیری است که می‌تواند نقش بسیار مهمی در برنامه‌ریزی‌های و سیاست‌های اجرایی جوامع داشته باشد (یگانه و همکاران، ۱۳۹۹: ۸۰). به همین منظور شناخت چارچوب مفهوم زیست‌پذیری حائز اهمیت بوده و مبتنی بر این تعریف می‌توان با هدف‌گذاری مشخص، زیست‌پذیری جوامع هدف مطالعه را مورد بررسی قرار داد (Perogordo, 2010: 40). این مفهوم به دلیل اهمیت تهدیدات و ضعف‌های موجود در حوزه کیفیت زندگی و رفاه کلی افراد و جوامع رشد و تکامل یافته است (Appleyard et al, 2014: 64). به‌طور کلی امروزه توسعه پایدار و قابل‌زیست کردن سکونتگاه‌ها به‌عنوان رهیافت غالب توسعه مطرح است و پرداختن به این موضوع از اهمیت بالایی در مطالعات توسعه برخوردار است (قراگوزلو و شوقی، ۱۳۹۷: ۳۵۴). مطالعات نشان می‌دهد که از یک‌سو ضرورت و اهمیت پرداختن به زیست‌پذیری در ارتباط با وظایف جدید برنامه‌ریزی در پاسخ‌دهی به نیازهای جامعه پس از صنعتی شدن که

شدیداً در جستجوی امکانات و کیفیت زندگی است به‌شدت افزایش یافته و از سوی دیگر زیست‌پذیری به جهت تهدیدهای پیش روی زندگی امروز نیز اهمیتی دوچندان پیدا کرده است (Wheeler, 2001: 94). از زمان پیدایش مفهوم زیست‌پذیری توجه ویژه‌ای به آن شده و محققان و برنامه‌ریزان همواره تلاش کرده‌اند تا از این مفهوم در جهت بهبود روند موجود بهره‌کافی ببرند. با تأمل در تحقیقات بررسی شده می‌توان گفت تبیین زیست‌پذیری در همه سکونتگاه‌ها مفید و ممکن است. در برخی سکونتگاه‌ها برای رسیدن به هدف زیست‌پذیر شدن و در برخی سکونتگاه‌ها برای حفظ زیست‌پذیری و حتی به‌عنوان یک الگو قابل بحث و بررسی است (علینقی‌پور و همکاران، ۱۴۰۰: ۴).

مفهوم زیست‌پذیری با توجه به هدف و بستری که در آن تعریف می‌شود، بسیار گسترده یا محدود است (Perogordo, 2010: 40). واژه زیست‌پذیری، برای اولین بار در سال ۱۹۷۰ توسط اداره ملی هنر امریکا و به منظور دستیابی به ایده‌های برنامه‌ریزی شهری مدنظر آنان مطرح شد و بعدها توسط مراکز و سازمان‌های تحقیقاتی دیگر به کار گرفته شد که امروزه با گسترش مشکلات جوامع انسانی و افت کیفیت و شاخص‌های زندگی ساکنان مکان‌های مختلف بسیار قوت گرفته است (Larice, 2005: 91-92). مفهوم زیست‌پذیری در معنای اصلی و کلی خود به مفهوم دستیابی به قابلیت زندگی است (Sasanpour et al, 2015: 30) ایده زیست‌پذیری، بسیاری مفاهیم را به یکدیگر پیوند می‌دهد.

خصوصیات یک مکان خاص می‌تواند تحت تأثیر تعامل آن با دیگر مکان‌ها و فعالیت‌هایی که در آن‌ها انجام می‌شود، قرار بگیرد و رضایت ساکنان را از تأمین نیازهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی به

دنبال داشته باشد، سلامت و بهزیستی آن‌ها را بهبود بخشند و از منابع طبیعی و کارکردهای اکوسیستم محافظت کند (Khorasani & Rezvani, 2013: 58). زیست‌پذیری طیف وسیعی از نیازهای انسانی، از غذا و امنیت گرفته تا زیبایی و نمادهای فرهنگی و احساس تعلق به اجتماع یا مکان را شامل می‌شود (National Research Council, 2002: 4). به مکانی زیست‌پذیر اطلاق می‌شود که شرایط خوب اقتصادی، اجتماعی، محیطی و روانی و پیشرفت شخصی همه ساکنان در آن فراهم باشد (صادق‌لو و سجاسی‌قیداری، ۱۳۹۳: ۳۸). توافق عمومی در زمینه مفهوم زیست‌پذیری در جامعه، تنوع خدمات و امکانات و دسترسی مردم جامعه به آن‌هاست (Gough, 2015: 148). همچنین این مفهوم، تحت تأثیر مکان فیزیکی، وضعیت امکانات عمومی و نیز تصمیمات عمومی و برنامه‌ریزی قرار می‌گیرد و می‌تواند یک عامل مهم برای احیای جوامع روستایی و شهرهای کوچک باشد (Faiz et al, 2012: 5).

غیرزیست‌پذیر به نیازهای افراد آن جامعه بی‌اعتنا است و احترام نمی‌گذارد» (خراسانی و اکبریان، ۱۳۹۹: ۱۳۵). یک جامعه زیست‌پذیر جامعه‌ای است که ساکنان آن دسترسی آسان به فرصت‌ها و منابع را دارند. مسکن مقرون به صرفه، مدارس متنوع، فرصت‌های شغلی در نزدیکی، منابع اجتماعی، گزینه‌های غذایی سالم و مقرون به صرفه و سرگرمی، همگی باعث افزایش زیست‌پذیری یک جامعه می‌شود. سرمایه‌گذاری‌های وسیع حمل و نقل، اکثر افراد را به وسیله خودرو برای دسترسی به فرصت‌های مختلف از جمله مسکن، مدارس، شغل، امکانات پزشکی و مراکز خرید توانا ساخته است (Working Group II, 2007: 9).

زیست‌پذیری به سه بعد وابسته تقسیم می‌شود: اقتصاد، اجتماع و محیط‌زیست. اقتصاد تأمین‌کننده مشاغل و درآمد بوده و برای تأمین خوراک، پوشاک و مسکن و همین‌طور برای تأمین نیازهای سطوح بالاتر مانند آموزشی، بهداشت و تفریح، حیاتی است. هم‌زمان باید استفاده اقتصاد از منابع موجود در محیط‌زیست به نحوی باشد که اطمینان از وجود منابع برای نسل‌های حال و آینده وجود داشته باشد؛ اما بهزیستی اجتماعی وابسته به عدالت است. توزیع اجتماعی و فضایی منابع اقتصادی و زیست‌محیطی به نفع عادلانه، همچنین سیستم‌های حکومتی که همه ساکنان را محسوب می‌نماید. آزادی فردی و فرصت‌های برابر از اجزای مهم تشکیل‌دهنده بهزیستی اجتماعی هستند. محیط‌زیست، زیرساختی است که تأمین‌کننده منابع طبیعی، ظرفیت دفع زباله و ارتباط بین انسان و محیط طبیعی است. اگر کارکرد هر یک از این سه با اختلال مواجه گردد، سکونتگاه‌های انسانی می‌توانند به سرعت دچار اضمحلال شده و در نتیجه کاهش جمعیت، فقر، تضاد اجتماعی و بالا رفتن میزان مسائل بهداشتی، زیست‌محیطی از عواقب

به‌طور کلی تعاریف زیست‌پذیری و اجتماع‌زیست‌پذیر شامل مجموعه متنوعی از موضوعات مختلف است که به وسیله یک سری اصول راهنما بیان می‌شوند: دسترسی، برابری و مشارکت که مفاهیم مربوط به زیست‌پذیری بر مبنای آن‌ها شکل می‌گیرند و به میزان دسترسی آن‌ها به زیرساخت‌ها (حمل و نقل، ارتباطات، آب و بهداشت) غذا، هوای پاک، مسکن مناسب، شغل راضی‌کننده و فضای سبز و پارک‌ها و میزان دسترسی ساکنان آن به مشارکت در فرایند تصمیم‌گیری در جهت تأمین نیازهایشان بستگی دارد (Timmer & Seymour, 2005: 10). وینهون، زیست‌پذیری را چنین تعریف کرده است: «اصطلاح زیست‌پذیری اشاره به درجه تأمین ملزومات یک جامعه بر مبنای نیازها و ظرفیت‌های افراد آن جامعه دارد. یک جامعه

آن خواهد بود (خراسانی و رضوانی، ۱۳۹۲)؛ بنابراین، زیست‌پذیری مفهومی است که از درهم‌تنیدگی ابعاد محیط طبیعی، اجتماعی و اقتصادی تشکیل می‌شود و برای تحلیل و ارزیابی آن می‌بایست شبکه‌ای از روابط بین شاخص‌ها و معیارهای مرتبط با زیست‌پذیری به‌طور توأمان مدنظر قرار گیرد (آخوندی‌قهرودی، ۱۳۹۹: ۲۴). سکونتگاه‌های زیست‌پذیرتر، احساس بیشتری از اجتماع و مالکیت را ایجاد نموده و نرخ مهاجرت از آن‌ها پایین‌تر است (خراسانی و رضوانی، ۱۳۹۲: ۴). با مروری بر ادبیات ایران و جهان مشخص می‌شود که زیست‌پذیری علاوه بر سه بُعد اصلی اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و محیطی، دارای دو بُعد فرعی کالبدی-فضایی و مدیریتی-نهادی نیز است که هرکدام شاخص‌های جداگانه‌ای دارند که قابل‌شناسایی‌اند و ارزیابی و بهبود هر بُعد در دست‌یابی به سکونتگاه زیست‌پذیر لازم و ضروری است (علینقی‌پور و همکاران، ۱۴۰۰: ۱-۲).

مواد و روش‌ها

روش پژوهش حاضر کیفی و در حیطه فرامطالعه و از نوع فراترکیب می‌باشد. یکی از روش‌هایی که به‌منظور بررسی، ترکیب، تحلیل و تفسیر پژوهش‌های گذشته در چندسال گذشته معرفی شده، فرامطالعه است (جاویدی کرمانی‌نژاد، ۱۳۹۹: ۵۴). فرامطالعه چهار دسته‌ی اصلی دارد که عبارت‌اند از: فراتحلیل: تحلیل کمی محتوای مورد مطالعه، فراترکیب: تحلیل کیفی محتوای اولیه، فرانظریه: تحلیل نظریه‌های مطالعات اولیه و فراروش: تحلیل روش‌شناسی مطالعه‌های اولیه (Bench & Day: 2010).

روش فراترکیب کیفی یا QMS، بر تلفیق نتایج تعدادی از مطالعات کیفی مختلف، اما مرتبط به هم تأکید دارد. این روش رویکردی کیفی و تفسیری را در نتایج

یافته‌ها دنبال می‌کند (Walsh, 2005) برگرفته از قاسمی و دیگران، ۱۳۹۹: ۴۸۲). فراترکیب روشی کیفی برای ایجاد و تفسیر دانش حاصل از بررسی تحقیقات گذشته است. روش فراترکیب به بررسی ایده‌ها، ذهنیات، رویکردها، نتایج و یافته‌های پژوهش‌های پیشین می‌پردازد (Paterson et al, 2001: 1). در واقع در این روش، متن پژوهش‌های گذشته به‌عنوان داده‌هایی برای پژوهش آتی مورد استفاده قرار می‌گیرد. به این نحو با «کنار هم گذاشتن»، «شکستن» و «بررسی یافته‌ها» به کشف خصوصیات و اجزای اساسی یک پدیده و انتقال و تبدیل آن نتایج به یک محصول جدید اقدام می‌شود (ادیب حاج‌باقری و دیگران، ۱۳۸۶ برگرفته از قاسمی و دیگران، ۱۳۹۹: ۴۸۲).

برای انجام این روش مراحل مختلفی ذکر شده است، اما با توجه به این که الگوی هفت مرحله‌ای سندلوسکی و باروس (۲۰۰۷) نسبت به سایر الگوها کامل‌تر بوده و تمام اقدامات لازم برای فراترکیب را شامل می‌شود (صفا سبزواری، ۱۳۹۸: ۵۹)، در این پژوهش، فراترکیب یافته‌های حاصل از پژوهش‌های مرتبط با تأثیر قنات بر زیست‌پذیری سکونتگاه‌ها با استفاده از الگو انجام شده است. این الگوی شامل تنظیم سؤال پژوهش، مرور ادبیات به‌شکل نظام‌مند، جستجو و انتخاب منابع مناسب، استخراج اطلاعات، تجزیه و تحلیل و ترکیب یافته‌های کیفی، کنترل کیفیت و ارائه یافته‌ها می‌باشد (Sandelowski & Barroso, 2007). مراحل مختلف روش پژوهش حاضر در شکل ۱ ترسیم شده است. بر اساس این شکل، مراحل انجام روش فراترکیب به شرح ذیل می‌باشد:

مرحله اول، تنظیم سؤال پژوهش است. برای تنظیم سؤال پژوهش از پارامترهای مختلفی مانند چه چیزی، چه کسی، چه زمانی و چگونه به شرح ذیل استفاده



شکل شماره (۱): روش پژوهش حاضر با استفاده از روش هفت‌مرحله‌ای باروسو و ساندوسکی (۲۰۰۷) (Sandelowski & Barroso, 2007)

- می‌شود (جاویدی کرمانی نژاد، ۱۳۹۹: ۵۵).
- چه چیزی: نخستین سؤال برای شروع فراترکیب چه چیزی است. در پژوهش حاضر «ابعاد تأثیر گذاری نقش قنات بر زیست‌پذیری سکونتگاه‌های شهری و روستایی» مورد سؤال قرار گرفته است.
 - چه کسی: منظور از این پارامتر معرفی جامعه مورد مطالعه می‌باشد که در این پژوهش «پایگاه‌های داده و مجلات داخلی و خارجی» مدنظر می‌باشد.
 - چه زمانی: چارچوب زمانی مقالات مورد بررسی را تعیین می‌کند که در این پژوهش «بازه زمانی از سال ۱۳۴۰ تا ۱۴۰۰ شمسی (۱۹۶۱ تا ۲۰۲۱ میلادی)» مدنظر می‌باشد.
 - چگونه: منظور از این پارامتر بررسی رویه‌های گردآوری داده‌های پژوهش است. در این پژوهش «داده‌های ثانویه» که آن را اسناد و مدارک گذشته نیز می‌نامند، مورد استفاده قرار می‌گیرد. این اسناد شامل کلیه مقالات پژوهشی و مروری مرتبط با سؤال پژوهش می‌باشد.
 - مرحله دوم، مرور ادبیات پژوهش به صورت نظام‌مند است. در این مرحله پژوهشگر به جستجوی

جدول شماره (۱): معیارهای پذیرش و عدم پذیرش منابع اطلاعاتی

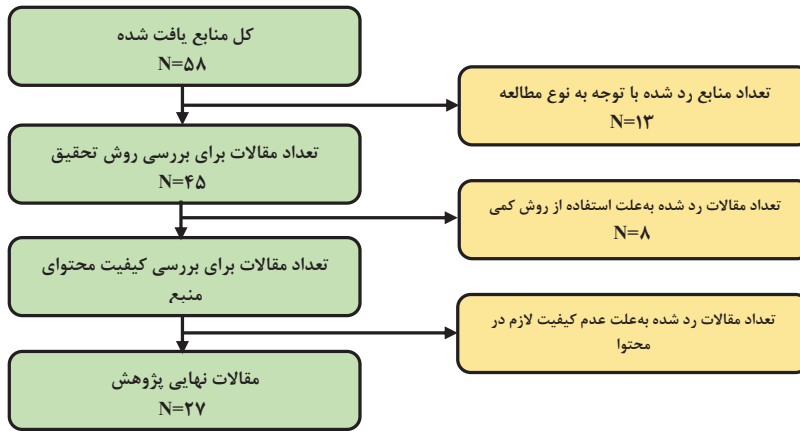
عنوان	معیار پذیرش	معیار عدم پذیرش
زبان پژوهش	فارسی و انگلیسی	غیر از زبان فارسی و انگلیسی
زمان انجام	از سال ۱۹۹۰ تاکنون در منابع انگلیسی از سال ۱۳۶۰ تاکنون در منابع فارسی	قبل از سال ۱۹۹۰ در منابع انگلیسی قبل از سال ۱۳۶۰ در منابع فارسی
روش تحقیق	کیفی، ترکیبی (کیفی و کمی)	کمی
شرایط مورد مطالعه	قنات، ابعاد زیست‌پذیری سکونتگاه‌ها وابسته به عنصر قنات	مواردی غیر از موارد ذکر شده
نوع مطالعه	منابع پژوهشی مرتبط با قنات	کتاب، گزارش، مقالات نامعتبر، نظرات شخصی، اخبار

پس از جستجوی واژگان و اصطلاحات کلیدی در پایگاه‌های داده، کلیه منابع اطلاعاتی (اعم از مقالات و گزارش‌های پژوهشی مرتبط) در یک فایل گسترده جمع‌آوری و طبقه‌گردید. در این بخش ۵۸ منبع یافت شد که عبارت‌اند بودند از: ۴ عنوان کتاب یا فصلی از یک کتاب، ۶ گزارش، ۴۶ مقاله (از این تعداد ۶ مقاله کنفرانسی بوده است) و ۲ تز دانشگاهی. لازم به توضیح است از ۵۸ منبع یافت شده ۳۴ منبع به زبان انگلیسی و ۲۳ منبع به زبان فارسی و یک منبع به زبان فرانسوی بوده‌اند. در این بخش، کلیه منابع یافت شده، بر اساس معیارهای پذیرش و عدم پذیرش مطابق با جدول ۱ بررسی شدند. پس از غربال مقالات، از میان ۵۸ منبع، تعداد ۳۲ منبع را حذف گردید و تعداد نهایی مقالات به ۲۷ عدد رسید که تمام آن‌ها مورد مطالعه قرار گرفت.

در این مرحله کلیه منابع جستجو شده، طی سه مرحله مورد بازبینی قرار گرفته است تا بتوان مشخص کرد، کدام یک از این منابع برای پاسخگویی به سؤال پژوهش حاضر، مناسب است. به همین منظور مقالاتی که با سؤال پژوهش پیش‌رو، بی‌ارتباط بودند در این مرحله، از لیست، حذف شدند و مقالات مرتبط

سازمان‌یافته مقالات منتشر شده در مجلات علمی معتبر و سایت‌های معتبر داخلی و خارجی تمرکز می‌کند و واژگان کلیدی مرتبط را گزینش می‌کند. در سرتاسر پژوهش تعاریف واژه‌های مورد جستجو یا چارچوب زمانی به‌طور مستمر دوباره ارزیابی می‌شوند. در انتها، پژوهشگر مجموعه‌ای از جستجوهای برخط را انجام داده تا مطالعات منتخب را مشخص کند. برای هر مقاله مشخص، نسخه‌ای را از متن کامل مقاله همراه با فهرستی از تمام منابع دانلود می‌کند. سپس، منابع منتخب دیگری را برای بازنگری بررسی می‌کند. همچنین واژه‌های جستجوی جدیدی را نیز برای جستجو در اینترنت شناسایی می‌کند (خان احمدلو، ۱۳۹۶: ۴۳۷). در این پژوهش منابع اطلاعاتی در ارتباط با سؤال پژوهش در پایگاه‌های اطلاعاتی، Sid، Magiran، Elmnet، Civilica، Google Scholar، Springer... مورد بررسی قرار گرفتند.

مرحله سوم، جستجو و انتخاب منابع مناسب است. در این مرحله برای دستیابی به نتایج مطلوب‌تر بایستی منابع به‌دست آمده مورد بازبینی قرار گرفته، غربال شده و مناسب‌ترین منابع جهت استخراج اطلاعات انتخاب شوند (صفارسبزواری و همکاران، ۱۳۹۸: ۶۰).



شکل شماره (۲): فرایند بازبینی و انتخاب مقالات پژوهش

لحاظ محتوایی فاقد کیفیت مورد انتظار بودند، کنار گذاشته شدند. در نتیجه در این مرحله تعداد ۱۰ منبع به دلیل عدم برخورداری از کیفیت پژوهشی مورد نظر، حذف شده و در نهایت ۲۷ منبع به منظور استفاده در پژوهش پیش‌رو، باقی ماند. در شکل ۲ فرایند جستجو و انتخاب مقالات این پژوهش نشان داده شده است. لازم به توضیح است از ۲۷ مقاله باقی مانده به منظور استفاده در پژوهش پیش‌رو، ۳ مقاله کنفرانسی و ۲۴ مقاله علمی می‌باشد. بازه زمانی ۲۷ منبع اطلاعاتی نهایی که به منظور بررسی استفاده شده است، در منابع انگلیسی از سال ۱۹۶۸ تا سال ۲۰۲۰ و در منابع فارسی از سال ۱۳۶۷ تا سال ۱۴۰۰ را در برمی‌گیرد که در مجموع توسط ۶۰ پژوهشگر (ایرانی و غیرایرانی) انجام شده است. همچنین لازم به ذکر است از این تعداد، تعداد ۱۷ منبع از منابع مورد بررسی به زبان فارسی و ۱۰ منبع، پژوهش‌هایی است که به زبان انگلیسی، در حوزه پژوهش‌های مرتبط با قنات به انجام رسیده است. در جدول ۲، مشخصات مقالات نهایی ارائه شده است.

استخراج شدند. سپس به منظور تکمیل فرایند، عنوان منابع، چکیده و محتوای آن‌ها مورد بازبینی قرار گرفت و در هر مرحله با توجه به معیارهای پذیرش مورد نظر، مورد بررسی قرار گرفت. فرایند بازبینی شامل مراحل ذیل بوده است:

۱- در این مرحله، منابعی که شامل کتاب، گزارش و تز دانشگاهی بودند، از لیست اولیه منابع حذف می‌گردد که در نهایت تنها ۴۵ مقاله (اعم از مقالات علمی و کنفرانسی)، انتخاب شدند که به منظور بررسی بیشتر و دقیق‌تر، وارد مرحله دوم گردید.

۲- در مرحله دوم، به دلیل اینکه هدف پژوهش، بهره‌مندی از یافته‌های کیفی بود، مقالاتی که روش آن‌ها به صورت کمی بودند، حذف گردیدند که بدین ترتیب ۸ منبع حذف و ۳۷ منبع (از میان مقالات) باقی ماند که بر اساس چارچوب پژوهش پیش‌رو، یافته‌های آن‌ها برای رسیدن به پاسخ سؤالات پیش‌رو، قابل استفاده بوده‌اند.

۳- در مرحله آخر، ۳۷ عنوان منبع یافت شده و محتوای آن‌ها بررسی گردید شده و مقالاتی که از

جدول شماره (۲): لیست شماره کدگذاری شده مقالات نهایی، جهت استفاده در پژوهش

کد	عنوان	عنوان نشریه	سال انتشار	نویسندگان	محدوده
C1	مطالعه تأثیرات قنات بر ساختار کالبدی بافت محمدیه نایین	نشریه معماری اقلیم گرم و خشک	۱۳۹۶	مهدی سلطانی محمدی	محمدیه نایین
C2	بازشناسی اثر قنات بر سکونتگاه‌های منطقه مرکزی ایران (مطالعه موردی: روستای محمدیه نایین)	نشریه مسکن و محیط روستا	۱۳۹۷	مهدی سلطانی محمدی، یوسف یوسفی	محمدیه نایین
C3	تحلیلی بر نقش قنات سرچشمه در تحولات ساختار فضایی شهر زنجان در عصر قاجار	نشریه آمایش جغرافیایی فضا	۱۴۰۰	احد نژاد ابراهیمی، محمدعلی کی‌نژاد، محمدجواد حیدری	زنجان
C4	نقش قنات در هویت بخشی به شهرهای ایرانی-اسلامی؛ مورد مطالعه شهر همدان	نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری	۱۳۹۴	کیومرث حبیبی، مجید یوسفی نوید، کمال محمدی	همدان
C5	نگرشی بر قنات با محوریت آموزش و احیاء فناوری بومی، فرهنگ و معماری ایرانی	نشریه آرمانشهر	۱۳۸۹	النار ابی‌زاده	-
C6	بررسی اثر دانش بومی قنات بر ابعاد توسعه پایدار	سامانه‌های سطوح آبگیر باران	۱۳۹۸	سید مصطفی طباطبائی، حسین خزیمه‌نژاد	-
C7	کاریز یا قنات، شریان آب در زیرزمین	فصلنامه فرهنگ مردم ایران	۱۳۹۸	سیدرضا مشرف	-
C8	بازشناسی پدیده قنات از دریچه سازمان‌ها نمونه موردی: روستای بیابانک	نشریه مسکن و محیط روستا	۱۳۹۴	حسین قدس، علی اصغرزاده، مجید ملکی	روستای بیابانک
C9	ماندگاری قنات از دید کلیدی مطلعان: کیفی پژوهش در تفت	نشریه توسعه محلی (روستایی-شهری)	۱۳۹۵	راحله سادات حسینی فهرجی، مریم شریف‌زاده	تفت
C10	نقش تاریخی قنات در توسعه فضای سبز شهرهای اقلیم گرم و خشک ایران مبتنی بر بهبود زیست پذیری (نمونه موردی: شهر یزد)	کنفرانس ملی قنات، میراث ماندگار و آب	۱۳۹۷	سعیده دهقانپور فراشاه، امیرعباس مینایی فر، محمدحسین دهقانپورفراشاه، احسان اصلانی	یزد
C11	بازشناسی تکنولوژی هوشمند قنات از دریچه لایه‌های شناختی	نشریه پژوهش‌های دانش زمین	۱۳۹۶	علی اصغرزاده، سید غلامرضا اسلامی، ایرج اعتصام	-
C12	بازشناسی قنات، راهگشای توسعه پایدار در مطالعه موردی: قنات زارچ، «تمدن کاریزی»، استان یزد	نشریه آب و توسعه پایدار	۱۳۹۷	خدیدجه بوزرجمهری، سیده سمیه خاتمی	یزد
C13	چشم‌انداز قنات/چشم‌انداز چاه: بررسی تطبیقی	نشریه رشد جغرافیا	۱۳۶۷	عباس سعیدی	ایران

محدوده	نویسندگان	سال انتشار	عنوان نشریه	عنوان	کد
ایران	غلامرضا برهمند	۱۳۸۷	نشریه مسکویه	درآمدی بر سیر تاریخی پدیده قنات و نقش تمدنی آن در نجد ایران	C14
ایران	سید مصطفی طباطبایی، حسین خزیمه نژاد	۱۳۹۷	مجله آبخوان و قنات	ارزیابی روش‌های حفاظتی و افزایش آبدهی قنات‌ها در ایران	C15
سرایان	فرشته بهرامی، عباس خاشعی سیوکی	۱۳۹۷	مجله آبخوان و قنات	ارائه و تدوین اصلاحات فنی-مدیریتی بهره‌برداری از قنات شهرستان سرایان	C16
ایران	مرتضی سالمی قمصری، سینا فروزش، محمدرضا حجتی	۱۳۹۸	دو فصلنامه دانش‌های بومی ایران	نقشه قنات (کاریز) (شیوه‌های تأمین هزینه در نظام آبیاری سنتی)	C17
اردن	Fawzi Abudanh, Saad Twaissi	2010	Article in Bulletin of the American Schools of Oriental Research	Innovation or Technology mmigration? The Qanat Systems in the Regions of Udhruh and Máan in Southern Jordan	C18
-	Mohsen Taghavi-Jeloudar, Mooyoung Han1, Mohammad Davoudi, Mikyeong Kim	2013	Environmental Engineering Research	Review of Ancient Wisdom of Qanat, and Suggestions for Future Water Management	C19
-	Paul Ward English	1968	Proceedings of the American Philosophical Society	The Origin and Spread of Qanats in the Old World	C20
قنات دانشگاه تهران	N. Khaleghi, F. Kovacs	2019	Int. J. Architect. Eng. Urban Plan	Rehabilitation strategies for Tehran University Qanat in the frame of sustainable development	C21
-	Mark Manuel, Dale Lightfoot, Morteza Fattahi	2018	Water Hist	The sustainability of ancient water control techniques in Iran: an overview	C22
افغانستان	Abobakar Himat, Selim Dogan	2019	Academic Platform Journal of Engineering and Science	Ancient Karez System in Afghanistan: The Perspective of Construction and Maintenance	C23
بلوچستان- پاکستان	H. Jamali, M. Hufty	2011	13th IASC Biennial International Conference, "Sustaining Commons: Sustaining Our Future"	Transformation or degradation: transition from karez to tubewell irrigation and its implications for power relations and social structure in Balochistan, Pakistan	C24
-	Amin Mahan, Reihaneh Khorramrouei, Ahmad Nasiri	2019	International Journal of Architecture and Urban Development	Restoring the Qanats as a Traditional Water Transfer System: A Sustainable Approach	C25
پالمو؛ منطقه سیسیل	Pietro Todaro, Giuseppe Barbera, Angelo Castrorao Barba, Giuseppe Bazan	2020	European Journal of Post classical Archaeology	Qanāts and historical irrigated landscapes in Palermo's suburban area (Sicily)	C26
کرمان	Ali Hosseini, Mohammad Shabanifard, Mostafa Rashidi and Mamohammad Reza Saiydzade	2010	Physics International	Distribution and Determining of Urban Sprawl in Kerman with Emphasis on Kariz Water System	C27

جدول شماره (۳): تأثیر قنات بر ابعاد مختلف زیست پذیری سکونتگاه‌ها

مقوله/تعداد	مفهوم	کد	تعداد کدها
زیست محیطی ۳۹	فن آوری پاک	عدم آلودگی زیست محیطی - استفاده از انرژی طبیعی - عدم استفاده از سوخت‌های فسیلی - نداشتن نیاز به سوخت - بدون نیاز به انرژی سوخت و برق	۵
	ارتقای شرایط زیست محیطی منطقه	رطوبت و خنک شدن هوا - بهداشت محیط - آب سالم - دسترسی به آب - کاهش خسارت محیط زیست - تأمین آب آشامیدنی و کشاورزی - بهبود کیفیت منابع آب و خاک - کنترل شوری خاک - کاهش شوری خاک - تقویت پوشش گیاهی - خلق مناظر طبیعی - تغییر چشم انداز طبیعی - خلق فضاهای سبز - توسعه فضاهای سبز - پالایش محیط و کنترل پیش روی کویر - جلوگیری از بیابان‌زایی - جلوگیری از فرونشست زمین	۲۲
	سازگار یا مقتضیات زیست محیطی	پیوند همساز با محیط و اقلیم - هماهنگی با شرایط اکولوژیک محیطی - سازگاری با محیط - سامانه همساز با طبیعت - سازگار با محیط زیست - انعطاف پذیر در برابر بی نظمی های طبیعت - حفظ توازن طبیعت - هماهنگی با محیط طبیعی خشک و حساس ایران - تعادل اکولوژیکی در درازمدت - متناسب با مقتضیات محیطی و جوامع محلی - سیستم خودبوم سازمان دهنده و خودتنظیم کننده	۱۲
فرهنگی - اجتماعی ۳۹	ایجاد سبک زندگی جدید	شیوه زیست - شیوه زیست برآمده از محیط زیست طبیعی - سبک زندگی - ارتقای کیفیت زندگی - پایداری جوامع	۶
	تعاون و مشارکت اجتماعی	همیاری اجتماعی - ایجاد ساختار قوی اجتماعی - تعاون و همیاری در بهره برداری زراعی - افزایش روحیه همکاری - مدیریت کار جمعی - ایجاد روحیه مشارکت جمعی - خاطرات جمعی و زندگی اجتماعی	۷
	شکل گیری نگرش های فرهنگی - اجتماعی ویژه	ذهنیات، باروها و اعتقادات (سنت‌ها) - آداب و سنت‌ها - تفکر - فرهنگ - اعتقادات ایرانی - توان هنری ایرانی - نوع - انعکاس فرهنگ اسلامی - تشویق برای استفاده بهینه از منابع آب	۱۱
	توسعه سنت‌های فرهنگی عام‌المنفعه	قنات و صرف مخارج عزاداری امام حسین - ترویج سنت وقف قنات - نیازهای مذهبی، فرهنگی (آب مسجد و حمام برای تدفین و...)	۳
	غنای تاریخی - فرهنگی	اثر باستانی - ارزش تاریخی	۲
اقتصادی ۲۵	زمینه سازی ایجاد تمدن	پیدایش و شکل گیری تمدن - تمدن مستقل - مدنیت ساکنین	۵
	هویت بخشی در ابعاد مختلف	هویت بخشی و متمایز کننده محلات - هویت بافت تاریخی - عنصر هویتی فرهنگی - هویت - حفظ هویت فرهنگی - تاریخی یک سرزمین	۵
	توسعه اقتصادی جوامع	رونق اقتصادی - شکوفایی گردشگری - مقرون به صرفه بودن نگهداری قنات - مزیت اقتصادی بلندمدت - سرمایه بزرگ اقتصادی - سرمایه ملی	۶
	امنیت اقتصادی	ادامه بقا - پناهگاه و راه نجات بودن - تغذیه سکونتگاه های کشاورزی - معیشت کشاورزان و دامداران متکی به آب قنات	۴
	ایجاد فرصت های اشتغال	اشتغال زایی - ایجاد شغل قابل احترام موقت - کار - ایجاد فرصت های شغلی در روستاهای کشور - شیوه پایدار بهره برداری و تداوم کشاورزی	۵
	بازتعریف نظام تولید	تغییر سامانه تولید - شیوه کشت و کار - سازمان تولید - تعیین نوع و دامنه کشت - روش های آبیاری دیم - انقلابی در شیوه های کشاورزی	۶
صرفه اقتصادی	عدم نیاز به لوازم یدکی و مکانیک شهری و طول عمر قنات - عدم پیچیدگی های فنی - تولید انرژی بدون هزینه برای سازه های آبی وابسته - ابزار استفاده از رواناب های سطحی و سیلاب ها	۴	

مقوله/تعداد	مفهوم	کد	تعداد کدها
مدیریتی ۲۹	مدیریت پایدار منابع آب	بهره‌برداری از منابع آب - تنظیم‌کننده دقیق تخلیه آب‌های زیرزمینی - جلوگیری از هدر رفتن آب شرب - آبدی نسبتاً منظم - استفاده پایدار از آب (تأمین آب پایدار) - حفظ آب برای نسل آینده - کاهش برداشت نامناسب منابع آب - منبع سنتی مدیریت آب - مدیریت منابع آب مشترک - ایجاد تعادل در عرضه و تقاضای آب - استفاده پایدار از آب - جلوگیری از افت شدید آبخوان‌ها - فرصتی برای مدیریت منابع آب - یکی از شیوه‌های بهره‌برداری منطقی از منابع آب - جمع‌آوری آب	۱۶
	بازتعریف نظام برنامه‌ریزی و مدیریت	برنامه‌ریزی محلی - نظام برنامه‌ریزی - حکمروایی - نحوه تخصیص زمین‌ها برای کشت - نحوه مالکیت - نظام کلی بهره‌برداری اراضی - نحوه مدیریت قنات - سهولت در حفظ مالکیت قنات در جوامع	۸
	شکل‌گیری قوانین عرفی	شکل‌گیری قوانین عرفی قنات و تشکیل اداره قنات ویژه مقنی‌ها - بهره‌برداری همگانی - استفاده همگانی از آب دائمی و عمومی در زمینه زراعت و فعالیت‌های غیرزراعی - تقسیم عادلانه آب میان صاحبان - نحوه تقسیم محصول	۵
کالبدی ۳۲	شکل‌گیری سکونتگاه‌ها	مکانیابی و انتخاب محل استقرار - بنیان تأسیس و گسترش شهرها، تشکیل سکونتگاه‌های پایدار - تعیین شکل حدود شهر در گذشته - تشکیل سکونتگاه در محیط بیابانی - امکان اسکان در مناطق حاشیه‌ای	۶
	توسعه سکونتگاه‌ها	تغییر جهت توسعه شهر - شکل‌بخشی به محلات جدید - تکوین و توسعه شهر - کلیت بافت - توسعه سکونتگاه‌ها - بزرگی و کوچکی سکونتگاه‌ها - نقش اساسی در شهرهای آینده - وسعت روستاها - تغییر اساسی در سیستم‌های سکونتگاهی	۹
	شکل‌گیری معابر	شکل‌گیری راه‌های ارتباطی و شبکه معابر - تعیین جهت معابر	۲
	شکل‌گیری فضاها و ابنیه‌های عمومی	شکل‌گیری فضاهای عمومی (گذرها، مرکز محله، غسلخانه، گرمابه، مسجد) - شکل‌گیری فضاهای عام‌المنفعه وابسته به قنات - مکان‌گزینی کاربری‌ها و تأسیسات دولتی - ساخت ابنیه از وقف آب	۶
	خلق و دگرپسی الگوی عناصر کالبدی	شکل‌گیری واحدهای مسکونی - شکل مسکن - نحوه استقرار خانه، باغ و مزارع - شکل زمین‌های زراعی - خلق باغ ایرانی - الگوی حیاط مرکزی - معماری ایرانی - دگرپسی عناصر فیزیکی	۹
		-	۱۶۴

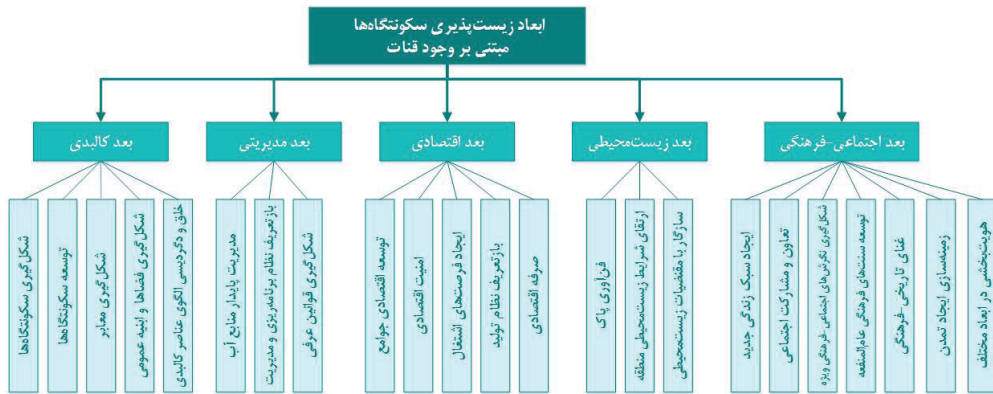
مرحله چهارم، استخراج اطلاعات و کدها از متون منتخب و برگزیده است. در این پژوهش با توجه به سؤال تحقیق و به‌منظور بازشناسایی نقش قنات بر زیست‌پذیری سکونتگاه‌های شهری و روستایی در ابعاد مختلف، منابع نهایی کدگذاری گردید. در فرایند استخراج اطلاعات، تعداد ۱۶۴ کد (باز) شناسایی شد. در **مرحله پنجم**، مرحله تجزیه و تحلیل و ترکیب یافته‌های کیفی است. در این مرحله تمام عوامل استخراج شده از مطالعات که به‌عنوان کد در نظر گرفته می‌شود، با در نظر گرفتن مفهوم هر یک از کدها، در

یک مقوله مشابه دسته‌بندی می‌شوند.

نتایج و یافته‌ها

در این پژوهش، یافته‌های حاصل از بررسی گام‌های فراترکیب ابتدا در ۲۴ مقوله فرعی و سپس در ۵ مقوله اصلی (زیست‌محیطی با اختصاص ۳۹ کد، فرهنگی - اجتماعی با اختصاص ۳۹ کد، اقتصادی با اختصاص ۲۵ کد، کالبدی با اختصاص ۳۲ کد و مدیریتی با اختصاص ۲۹ کد) دسته‌بندی شدند. جدول ۳ این دسته‌بندی را نشان می‌دهد.

مرحله ششم، مرحله کنترل کیفیت داده‌ها و بررسی



شکل ۳. ابعاد زیست‌پذیری سکونتگاه‌ها مبتنی بر وجود قنات

این نکته حائز اهمیت است که بین ابعاد مذکور، درهم‌تنیدگی و هم‌پوشانی وجود دارد. در ادامه به بررسی هر یک از این ابعاد پرداخته می‌شود.

زیست‌محیطی

ویژگی‌های خاص اقلیمی و طبیعی مناطق بیابانی ایران منجر به اختراع و استفاده از تکنیک منحصر به فرد قنات برای بهره‌برداری از آب‌های زیرزمینی در این مناطق شده است. قنات یک سامانه پایدار طبیعی و از لحاظ زیست‌محیطی بسیار با ارزش است که در پیوند همساز با شرایط اکولوژیکی قرار دارد و در برابر بی‌نظمی‌های طبیعت انعطاف‌پذیر است. این فناوری نه تنها سفره‌های آبی را تهدید نمی‌کند، بلکه با ایجاد تعادل در عرضه و تقاضای آب به‌عنوان یک شیوه بهره‌برداری منطقی استحصال و بهره‌برداری از منابع آب در امر توسعه پایدار محسوب می‌شود. قنات‌ها ضمن جلوگیری از افت شدید آبخوان‌ها به‌عنوان ابزار برای استفاده از رواناب‌های سطحی و سیلاب‌ها مطرح بوده‌اند. قنات‌ها سیستم‌های خود بوم سازمان‌دهنده و تنظیم‌کننده‌های دقیق تخلیه آب‌های زیرزمینی بوده و به جهت سازگاری با محیط طبیعی، رکنی اصلی برای سلامت و توازن طبیعت به حساب می‌آیند. قنات آب را

توافق کدهای مختلف است. در این مرحله محقق رویه‌های زیر را برای حفظ کیفیت در مطالعه خود در نظر می‌گیرد:

- در سراسر پژوهش، محقق تلاش می‌کند تا با فراهم کردن توضیحات روشن و واضح برای گزینه‌های موجود در پژوهش گام‌های اتخاذشده را بردارد؛
- محقق هر دو راهکار جستجوی الکترونیک و دستی را به کار می‌برد تا مقالات مربوط را پیدا کند؛
- پژوهشگر روش‌های کنترل کیفیت استفاده‌شده در مطالعه‌های پژوهش‌های کیفی اصلی را به کار می‌برد (جاویدی کرمانی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۹: ۵۷-۵۸).
- **مرحله هفتم**، ارائه یافته‌ها می‌باشد که در بخش یافته‌ها به تفصیل به آن پرداخته می‌شود.

بحث در نتایج و یافته‌ها

تحلیل یافته‌ها نشان داد قنات که فرهنگ استفاده از آب را دربر می‌گیرد، در ایران باستان و ایران اسلامی اهمیت فراوان داشته و نظام قنات به صورت مجموعه‌ای از اجزای مرتبط و بر مبنای چارچوبی دیرپا از روابط بر تمام ابعاد زیست‌محیطی، کالبدی، اقتصادی، فرهنگی-اجتماعی و مدیریتی سکونتگاه‌های مناطق کویری و زیست‌پذیری آن‌ها تأثیر داشته است (شکل ۳). بیان

برای فواصل قابل توجه با حداقل تلفات از طریق تبخیر و با خطر آلودگی کم حمل می‌کند و آب جاری در شبکه قنات، پس از قرن‌های متوالی پایدار می‌ماند. قنات نه تنها هیچ آسیبی را متوجه محیط زیست نمی‌سازد، بلکه در مواردی با اعمال مدیریتی صحیح می‌توان از آن برای یاری طبیعت در پیشگیری از حوادث فاجعه آفرین بهره گرفت. قنات‌ها از مصالح بومی ساخته شده‌اند و در برابر بلایای طبیعی و تخریب عمدی در جنگ مقاوم هستند. قنات به عنوان فن آوری پاک شناخته شده که با استفاده از انرژی طبیعی و نیروی ثقل زمین و بدون نیاز به سوخت‌های فسیلی و یا الکتروسیته باعث انتقال و استخراج آب‌های زیرزمینی شده و آلودگی را برای محیط زیست ایجاد نمی‌کند. قنات‌ها با کنترل شوری خاک و بهبود کیفیت منابع آب باعث تقویت پوشش گیاهی و خلق مناظر طبیعی و فضاهای سبز شده و از پیشروی کویر و بیابان‌زایی را ممانعت نموده و باعث تعدیل آب و هوای گرم و خشک نواحی بیابانی شده‌اند. بدین ترتیب قنات‌ها با ارتقای شرایط محیطی مناطق بیابانی، شرایط زیست‌پذیری ساکنان سکونتگاه‌های این مناطق را بهبود بخشیده است.

فرهنگی-اجتماعی

قنات در سکونتگاه‌های کاربری زمینه‌ساز ایجاد تمدن و شکل‌گیری شیوه زیست جدید برآمده از محیط زیست طبیعی بوده که ارتقای کیفیت زندگی و پایداری جوامع را به همراه داشته‌اند. قنات‌ها نه تنها در ایجاد چهره ظاهری سکونتگاه‌های بیابانی، بلکه در نحوه پیدایی روابط درونی سکونتگاه‌ها و به‌طور کلی در شیوه زندگی ساکنان این سکونتگاه‌ها نقش تعیین‌کننده‌ای داشته‌اند. در این گونه سکونتگاه‌ها، تمام جنبه‌های انسانی به نحوی از قنات تأثیر داشته‌اند. قنات به گونه‌ای متمایزکننده سکونتگاه‌ها از یکدیگر و حتی محلات یک

سکونتگاه از یکدیگر بوده که در هویت‌بخشی محلات و سکونتگاه‌ها نقش تعیین‌کننده‌ای داشته‌اند. بسیاری از قنات‌ها علاوه بر نقش کاربردی برای استحصال آب‌های زیرزمینی، به‌عنوان یک اثر باستانی دارای ارزش تاریخی نیز می‌باشند و باعث غنای تاریخی-فرهنگی سکونتگاه‌های انسانی شده‌اند. همچنین تداوم فعالیت قنات‌ها به‌عنوان مهم‌ترین شیوه بهره‌برداری از منابع آبی در مناطق کم‌آب ایران بر اساس تعاون و مشارکت اجتماعی بوده و باعث شکل‌گیری مشارکتی درازمدت، صلح‌جویانه و یاری‌گرانه میان ساکنان شده و انگیزه‌ای برای برپایی و حفظ زمینه‌های همیاری اجتماعی بوده‌اند. قنات‌ها پایه و اساس مدنیت و کار جمعی هستند. علایق جمعی و همگانی از ویژگی‌های بارز چشم‌انداز فرهنگی حاصل از قنات، است. در واقع آنچه در مورد قنات قابل توجه است، سیستم مدیریت و تقسیم آب سنتی آن است که حداکثر بهره‌وری، توزیع عادلانه و نگهداری مناسب آب را در مناطق خشک ایران فراهم کرده است. همچنین تأثیر قنات را می‌توان در باورها و پنداشت‌های سنتی و جنبه‌های فرهنگ بومی نیز جستجو نمود که باعث شکل‌گیری نگرش‌های فرهنگی-اجتماعی ویژه‌ای در سکونتگاه‌های کاربری شده است. قنات‌ها با خود آداب و سنت‌هایی را همراه آورده که بر فرهنگ مردمان پیرامونشان تأثیری ماندگار بر جای گذاشته است. استفاده از آب قنات باعث ترویج و توسعه سنت‌های فرهنگی عام‌المنفعه مانند سنت وقف شده و در موارد زیادی گذشته از تأمین آب موردنیاز آبیاری و شرب اهالی، برآوردن نیازهای فرهنگی و مذهبی همچون تأمین آب مساجد، مدارس، حمام‌ها و غسلخانه‌ها و مانند آن‌ها از طریق آب قنات انجام می‌شده و وقف سهام آب قنات در جهت ساخت مسجد، حسینیه و صرف مخارج مربوط به عزاداری امام

حسین معمول بوده است. باورها و اعتقادات مذهبی سهامداران و مالکان قنات یکی از دلایل مهم پیش‌برنده ماندگاری قنات بوده است.

کالبدی

نظام آبی مبتنی بر قنات، در لایه‌های مختلف، ارتباط تنگاتنگ و عمیقی با ساختار کالبدی سکونتگاه‌ها و حوزه‌های شخصی و عمومی برقرار ساخته است. در مناطق بیابانی در گذشته بنیان تأسیس شهرها و روستاها و حدود و جهت گسترش آن‌ها همگی تحت تأثیر قنات‌ها بوده‌اند. در واقع قنات‌ها از عوامل اصلی شکل‌گیری و توسعه سکونتگاه‌های شهری و روستایی بوده و نقش تعیین‌کننده‌ای را در ایجاد چهره ظاهری آن‌ها داشته‌اند. مکانیابی و انتخاب محل استقرار، کلیت بافت، معماری و وسعت معابر و شریان‌های ارتباطی و فضاهای عمومی و خصوصی نیز تحت تأثیر قنات قرار داشته و از مسیر قنات‌ها تبعیت می‌کرده‌اند. قنات باعث شکل‌گیری و دگردیسی الگوی عناصر کالبدی شده و بزرگی و کوچکی مزارع و باغات، نحوه تأسیس خانه‌ها، کوچه‌ها، گذرها، مرکز محله، مزارع، باغ‌ها، بازارها، مساجد، قبرستان‌ها، گرمابه‌ها و مدارس و ... تابعی از وسعت و توان آبدهی قنات‌ها بوده است. تأمین آب توسط قنات‌ها منجر به اختراع و اعمال سازه‌های منحصر به فردی برای نگهداری و استفاده از آب قنات مانند آب انبارها، آسیاب‌های آبی و رختشوی‌خانه‌ها شده که نقش کلیدی در اسکان انسان در این مناطق و بهبود کیفیت زندگی آن‌ها داشته است. همچنین طراحی و ساخت بسیاری از باغ‌های ایرانی هم‌زمان با ساخت قنات و ابداع سیستم انتقال آب به وجود آمده است.

اقتصادی

تعداد زیاد قنات‌ها و پراکنش مناسب آن در

سکونتگاه‌های شهری و روستایی از نظر اقتصادی یک سرمایه بزرگ بوده و برای توسعه اقتصادی جوامع یک فرصت محسوب می‌شود. قنات‌ها از دیرباز منبع تأمین آب بسیاری از سکونتگاه‌ها بوده است و کاربرد این فناوری در زمینه آبرسانی به مراکز سکونت و مزارع پیرامونی، علاوه بر رفع نیازهای حیاتی ساکنان، عامل اساسی دگرگون ساختن شرایط زیستی گروه‌های انسانی به‌خصوص در بخش‌های بیابانی بوده‌اند. معیشت بسیاری از ساکنان این مناطق به‌ویژه کشاورزان و دامداران متکی به آب قنات بوده است. همچنین قنات باعث متنوع شدن فعالیت‌های اقتصادی و ایجاد فرصت‌های شغلی شده و علاوه بر مشاغل که به‌واسطه استفاده از آب قنات شکل گرفته‌اند، حفر قنات و تقسیم آب نیز خود باعث به وجود آمدن مشاغل قابل احترامی مانند مقنی‌گری و میراب شده است. مقنی‌گری از جمله اصلی‌ترین مشاغل است که با حفر قنات، شکل گرفته و در گذشته جز مشاغل درآمدزا و مقدس به حساب می‌آمده است. تعدادی از مشاغل مانند آسیابان نیز به‌واسطه سازه‌های آبی وابسته به آب قنات ایجاد شده‌اند. علاوه بر این، استفاده از فناوری بومی قنات، سازمان تولید و بهره‌برداری، شیوه کشت، نحوه تخصیص زمین برای کشت، سیستم آبیاری، ارزش املاک مزروعی و نحوه مالکیت و تملک را دچار تغییر می‌کند و یک نظام ویژه در زمینه تولید و بهره‌برداری زراعی را ایجاد می‌کند. تغییر این موارد نیز به‌نوبه خود، شالوده‌های اقتصادی سکونتگاه‌های کاربری را دگرگون می‌کند. فن‌آوری قنات به علت عدم پیچیدگی‌های فنی و تولید انرژی بدون هزینه برای سازه‌های آبی وابسته دارای صرفه اقتصادی نیز می‌باشند. همچنین فناوری بومی قنات به‌عنوان اثر باستانی و گردشگری نیز در خور توجه

می‌باشد و جاذبه‌های گردشگری ویژه‌ای را پیش روی جهانگردان و گردشگران قرار می‌دهد.

مدیریتی

در مناطق بیابانی ایران قنات از مهم‌ترین شیوه‌های بهره‌برداری منطقی از منابع آب در طول تاریخ بوده که باعث مدیریت پایدار منابع آب در این مناطق شده است. حفظ، نگهداری و بهره‌برداری از قنات نیز به صورت جمعی بوده و سرمایه‌گذاری در احداث و نگهداری آن، برنامه‌های درازمدتی را می‌طلبیده که با فردگرایی و فرهنگ غیرمشارکتی و رقابتی سازگار نبوده است (سالمی‌مقصری و همکاران، ۱۳۹۸: ۲۵۰). مدیریت استفاده از آب قنات و سهم‌بندی آن متناسب با میزان آبدهی قنات و نیاز آبی محصولات، نشانگر وجود نظام برنامه‌ریزی محلی در راستای توسعه پایدار بوده است (بوزرجمهری و خاتمی، ۱۳۹۷: ۱۲۹). مدیریت قنات‌ها نشان‌دهنده نوعی از مدیریت جمعی بوده که امروزه تحت عنوان حکمروایی شناخته می‌شود. بهره‌برداری همگانی از آب قنات باعث شکل‌گیری قوانین عرفی شده که همه اقبشار درگیر از مقنی تا میراب و آبیار و کشاورز خود را ملزم به رعایت آن می‌دانسته‌اند. بسیاری و شاید همه این حقوق عرفی در قوانین مدنی هم به رسمیت شناخته شده و در موارد اختلاف به عرف رجوع می‌کردند، با این حال ضامن اجرای این قوانین بیش از آنچه قانون مدنی باشد عرف و نظارت مردمی بود که متخلفین را تنبیه اخلاقی می‌کرد (جاناب‌اللهی، ۱۳۹۸: ۲۰۵).

نتیجه‌گیری

قنات ابزار زندگی پایدار در منطقه گرم و خشک است که بر تمام ابعاد زیست‌محیطی، فرهنگی-اجتماع، اقتصادی، کالبدی و مدیریتی آن تأثیر داشته و شکل‌گیری و زیست‌پذیری بسیاری از سکونتگاه‌های

شهری و روستایی بدان وابسته است. در واقع قنات به عنوان پایدارترین فناوری برای مدیریت آب‌های زیرزمینی، زیرساخت بومی بسیاری از سکونتگاه‌ها به خصوص سکونتگاه‌های محیط‌کویری می‌باشد. سیستم‌های آبی قنات به طور منحصر به فردی طراحی شده‌اند که کاملاً منطبق با اکوسیستم محل خود بوده و با شرایط فرهنگی-اجتماعی و اقتصادی منطقه همخوانی دارد و منعکس‌کننده جنبه‌های به هم پیوسته پدیده‌های انسانی و محیط طبیعی خاص آن است که در گذر زمان با ابعاد گوناگون زندگی سکونتگاه‌ها پیوندی تعیین‌کننده یافته است. قنات‌ها با رابطه تاریخی میان انسان و محیط طبیعی سکونتگاه‌ها پتانسیل بسیار مناسبی برای توسعه پایدار، ارتقای کیفیت زندگی و بهبود استانداردهای زندگی مردم با توجه به ظرفیت عظیم آن در ابعاد زیست‌محیطی، فرهنگی-اجتماعی، مدیریتی، اقتصادی و کالبدی دارند و با مطالعه درست و بازشناسی ساختارهای آن، می‌توان بهره‌برداری‌های لازم را برای هماهنگی با نظام طبیعت و زندگی امروزی مردم و مدیریت پایدار آن‌ها به عمل آورد.

با توجه به نقش قنات در شکل‌گیری و زیست‌پذیری سکونتگاه‌ها، ضروری است که با در نظر گرفتن عوامل تهدیدکننده پایداری قنات، جنبه‌های اجتماعی و مشارکت جامعه در کنار عوامل فنی و فیزیکی نگهداری و بازسازی قنات مورد توجه قرار گیرد. قدر مسلم آن است که انجام مطالعات و پژوهش‌های مرتبط با نقش قنات در زیست‌پذیری سکونتگاه‌ها، با توجه به کلیه ابعاد و بررسی عوامل مؤثر بر حفاظت از این میراث ارزشمند، می‌تواند راهگشای روند انجام هر چه بهتر پروژه‌های عملیاتی و اجرایی در راستای مدیریت پایدار منابع آب، کاهش تخریب سکونتگاه‌های انسانی و زیست‌پذیری کردن آن‌ها باشد.

- آخوندی قهرودی، مرضیه. نظری، عبدالحمید. رستمی، شاهبختی و صلاحی اصفهانی، گیتی. (۱۳۹۹). تحلیل فضایی زیست‌پذیری اقتصادی در سکونتگاه‌های روستایی شهرستان ری. اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۹(۲)، ۲۶۵-۲۶۰.
- ابی‌زاده، الناز. (۱۳۸۹). نگرشی بر قنات با محوریت آموزش و احیاء فناوری بومی، فرهنگ و معماری ایرانی. آرمانشهر، ۵، ۱-۲۲.
- اصغرزاده، علی. اسلامی، سید غلامرضا و اعتصام، ایرج. (۱۳۹۶). بازشناسی تکنولوژی هوشمند قنات از دریچه لایه‌های شناختی. پژوهش‌های دانش زمین، ۸(۳۲)، ۹۱-۱۱۱.
- برهمند، غلامرضا. (۱۳۸۷). درآمدی بر سیر تاریخی پدیده قنات و نقش تمدنی آن در نجد ایران. مسکویه، ۲(۸)، ۷-۳۲.
- بوزرجمهری، خدیجه و خاتمی، سیده سمیه، ۱۳۹۷، بازشناسی قنات، راهگشای توسعه پایدار در «تمدن کاریزی»، مطالعه موردی: قنات زارچ، استان یزد. آب و توسعه پایدار، ۵(۱)، ۱۲۳-۱۳۲.
- بهرامی، فرشته. خاشعی سیوکی، عباس. (۱۳۹۷). ارائه و تدوین اصلاحات فنی - مدیریتی بهره‌برداری از قنات شهرستان سراوان. آبخوان و قنات، جلد ۲، ۹۸-۱۰۸.
- جانب‌اللهی، محمدسعید. (۱۳۹۸). نقش حقوق عرفی در مدیریت سنتی توزیع و تقسیم و پایداری آب قنات. دانش‌های بومی ایران، ۶(۱۲)، ۲۰۵-۲۵۰.
- جاویدی کرمانی نژاد، مهری. فروزنده دهکردی، لطف‌الله. حسینی، میرزا حسن و پرهیزگار، محمد مهدی. (۱۳۹۹). شناسایی و استخراج عوامل مؤثر بر
- رفتار خرید سبز مصرف‌کنندگان با استفاده از روش فراترکیب. مطالعات رفتار مصرف‌کننده، ۷(۲)، ۴۸-۷۳.
- حبیبی، کیومرث؛ یوسفی‌نوید، مجید و محمدی، کمال. (۱۳۹۴). نقش قنات در هویت بخشی به شهرهای ایرانی-اسلامی؛ مورد مطالعه شهر همدان. پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۶(۲۳)، ۱۶۹-۱۸۴.
- حسینی فخرجی، راحله سادات و شریف‌زاده، مریم. (۱۳۹۵). ماندگاری قنات از دید کلیدی مطلعان: کیفی پژوهش در تفت. توسعه محلی (روستایی-شهری)، ۸(۲)، ۲۹۵-۳۱۲.
- خان‌احمدلو، سمانه. فیضی، محسن و مفیدی شیرانی، سیدمجید. (۱۳۹۶). تأثیر بررسی رفتار حرارتی پوسته بنا در ساختمان‌های مسکونی بر اصلاح ساخت و ساز به‌منظور کاهش اتلاف انرژی، نشریه مدیریت شهری، ۱۶(۴۷)، ۴۴۳-۴۴۶.
- خراسانی، محمدامین. رضوانی، محمدرضا. (۱۳۹۲). تحلیل ارتباط زیست‌پذیری روستاهای پیرامون شهری با برخورداری خدماتی؛ مطالعه موردی: شهرستان ورامین. علمی-پژوهشی برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا)، ۳(۳)، ۱-۱۶.
- خراسانی، محمدامین. اکبری‌ان‌رونیزی، سعیدرضا. (۱۳۹۹). ارزیابی زیست‌پذیری در نواحی روستایی پیراشهری (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان شیراز)، علمی برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۱۰(۴)، ۱۳۳-۱۴۶.
- دهقانپورفرشاه، سعیده. مینایی‌فر، امیرعباس. دهقانپورفرشاه، محمدحسین. اصلانی، احسان. (۱۳۹۷). نقش تاریخی قنات در توسعه فضای سبز شهرهای اقلیم گرم و خشک ایران مبتنی بر بهبود زیست‌پذیری (نمونه موردی: شهر یزد)، کنفرانس

- ملی قنات، میراث ماندگار و آب، دانشگاه پیام نور استان یزد، مرکز اردکان.
- سالمی قمصری، مرتضی. فروزش، سینا. حجتی، محمدرضا. (۱۳۹۸). نفقه قنات (کاریز) (شیوه‌های تأمین هزینه در نظام آبیاری سنتی). دانش‌های بومی ایران، ۶ (۲)، ۶۶۷-۶۶۵.
- سعیدی، عباس. (۱۳۶۷). چشم‌انداز قنات/ چشم‌انداز چاه: بررسی تطبیقی. نشریه رشد جغرافیا، ۱۶، ۱۰-۱۸.
- سلطانی محمدی، مهدی. (۱۳۹۶). مطالعه تأثیرات قنات بر ساختار کالبدی بافت محمدیه ناین، معماری اقلیم گرم و خشک، ۵ (۶)، ۹۷-۱۱۵.
- سلطانی محمدی، مهدی، یوسفی، یوسف. (۱۳۹۷). بازشناسی اثر قنات بر سکونتگاه‌های منطقه مرکزی ایران (مطالعه موردی: روستای محمدیه ناین)، مسکن و محیط روستا، جلد ۳۷، ۱۶۴، ۱۰۱-۱۱۳.
- صادقلو، طاهره. سجاسی قیداری، حمدالله. (۱۳۹۳). بررسی رابطه‌ی زیست‌پذیری سکونتگاه‌های روستایی بر تاب‌آوری روستاییان در برابر مخاطرات طبیعی نواحی روستایی دهستان مراوه تپه و پالیزان. علمی-پژوهشی مدیریت بحران، ۶، ۳۷-۴۴.
- صفارسبزواری، فاطمه. دانشور، مریم. حنایی، تکتتم. سیدالحسینی، سید مسلم. (۱۳۹۸). شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های مفهوم خودسازماندهی شهری با استفاده از روش فراترکیب. دانش شهرسازی، ۳ (۴)، ۵۳-۷۱.
- طباطبائی، سید مصطفی. خزیمه‌نژاد، حسین. (۱۳۹۷). ارزیابی روش‌های حفاظتی و افزایش آبدهی قنات‌ها در ایران. آبخوان و قنات، جلد ۲، ۱۷-۲۸.
- طباطبائی، سید مصطفی. خزیمه‌نژاد، حسین. (۱۳۹۸). بررسی اثر دانش بومی قنات بر ابعاد توسعه پایدار. سامانه‌های سطوح آبیگر باران، ۷ (۲۰). ۳۱-۴۴.
- علینقی‌پور، مریم. پوررمضان، عیسی. مولایی هاشجین، نصرالله. (۱۴۰۰). تبیین زیست‌پذیری محیطی سکونتگاه‌های روستایی پیرامون کلان‌شهر رشت. پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۵۳ (۱)، ۱-۲۲.
- فخاری، فرهاد. (۱۳۷۹). کاربرد مصالح سنتی در قنات‌های ایران. در مقالات همایش بین‌المللی قنات (جلد ۱). شرکت سهامی آب منطقه‌ای یزد.
- قاسمی، حمید و دیگران. (۱۳۹۹). مرجع پژوهش. تهران: اندیشه‌آرا.
- قدس، حسین. اصغرزاده، علی. ملکی، مجید. (۱۳۹۴). بازشناسی پدیده قنات از دریچه سازمان‌ها نمونه موردی: روستای بیابانک، مسکن و محیط روستا، ۱۵۰، ۷۱-۹۴.
- قراگوزلو، هادی و شوقی، مرضیه. (۱۳۹۷). ارزیابی سطوح زیست‌پذیری نواحی روستایی؛ مطالعه موردی: بخش کاکای شهرستان دشتی)، جغرافیا و روابط انسانی، ۱ (۳)، ۳۵۳-۳۶۸.
- مشرف، سیدرضا. (۱۳۹۸). کاریز یا قنات، شریان آب در زیرزمین، فرهنگ مردم ایران، ۵۹، ۵۹-۸۲.
- نژاد ابراهیمی، احد. کی‌نژاد، محمدعلی. حیدری، محمد جواد. (۱۴۰۰). تحلیلی بر نقش قنات سرچشمه در تحولات ساختار فضایی شهر زنجان در عصر قاجار، آمایش جغرافیایی فضا، ۱۱ (۴۰)، ۱۰۳-۱۱۸.
- یگانه، افشین. طالبی‌فرد، رضا. ولایی، محمد. (۱۳۹۹). تحلیل زیست‌پذیری اقتصادی در روستاهای پیراشهری ملکان، توسعه فضاهای

- demic Platform-Journal of Engineering and Science, 7(3), 347-354.
- Jamali, H. & Hufty, M. (2011), *Transformation or degradation: transition from karez to tubewell irrigation and its implications for power relations and social structure in Balochistan*, Pakistan. In Draft Paper Presented at the 13th IASC Biennial International Conference "Sustaining Commons: Sustaining Our Future, 10-14.
 - Hosseini, A. Shabanifard, M. Rashidi, M. & Saiydzade, M. R. (2010). *Distribution and determining of urban sprawl in Kerman with emphasis on Kariz Water System*. Physics International, 1(1), 9-15.
 - Khaleghi, N. & Kovacs, F. (2019). *Rehabilitation strategies for Tehran University Qanat in the frame of sustainable development*. Iran University of Science & Technology, 29 (2), 223-231.
 - Khorasani, M, Rezvani, M. (2013). *Recognizing and Analyzing the Differences of the Sustainability of Suburban Villages in Varamin County*. Space Economy and Rural Development, 2 (2), 74-55.
 - Khorramrouei, R. & Nasiri, A. (2019), *Restoring the Qanats as a traditional water transfer system: a sustainable approach*. International Journal of Architecture and Urban Development, 9(1), 35-42.
 - Larice, M.A. (2005). *Great Neighborhoods*: پیراشهری، ۳ (۱)، ۷۹-۹۶.
 - Abudanh, F. Twaissi, S. (2010). *Innovation or technology immigration? The Qanat systems in the regions of Udhruh and Maaan in southern Jordan*. Bulletin of the American Schools of Oriental Research, 360(1), 67-87.
 - Appleyard, B. Ferrell, C. Carroll, M. Taecker, M. (2014). *Toward Livability Ethics a Framework to Guide Planning, design and Engineering decisions*. Transportation Research Board, Washington, 2403(1), 62-71.
 - Bench, S. & Day, T. (2010). *The user experience of critical care discharge: a meta-synthesis of qualitative research*. nursing studies, 47(4), 487-499.
 - English, P. W. (1968). *The origin and spread of qanats in the Old World*. Proceedings of the American Philosophical Society, 112(3), 170-181.
 - Faiz, A. Wang, W. & Bennett, C. (2012). *Sustainable rural roads for livelihoods and livability*. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 53, 1-8.
 - Gough, Meghan. (2015). *Reconciling Livability and Sustainability: Conceptual and Practical Implications for Planning*. Journal of Planning Education and Research, United States, 35(2), 145-160.
 - Himat, A. & DOGAN, S. (2019). *Ancient Karez System in Afghanistan: The Perspective of Construction and Maintenance*, Aca-

- lis, *Regional Planning Quarterly*, 5 (18), 42-77.
- Taghavi-Jeloudar, M. Han, M. Davoudi, M. & Kim, M. (2013). *Review of ancient wisdom of Qanat, and suggestions for future water management*. *Environmental Engineering Research*, 18(2), 57-63.
 - Timmer Vanessa & Nola-Kate Seymoar. (2005). *THE WORLD URBAN FORUM 2006 Vancouver Working Group Discussion Paper*, International Centre for Sustainable Cities.
 - Todaro, P. Barbera, G. Castrorao Barba, A. & Bazan, G. (2020). *Qanats and historical irrigated landscapes in Palermo's suburban area* (Sicily).
 - Wheeler, M. (2001). *Planning Sustainable and livability cities*, Stephen. 39-44.
 - Working Group II, (2007). *Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, Cambridge University Press.
 - *The Livability and Morphology of High Density Neighborhoods in Urban North America*. Berkeley: University of California.
 - Manuel, M. Lightfoot, D. & Fattahi, M. (2018). *The sustainability of ancient water control techniques in Iran: an overview*. *Water History*, 10(1), pp. 13-30.
 - National Research Council. (2002). *Community and quality of life; data needs for informed decision making*. Washington: National Academy Press.
 - Paterson, B. L. Thorne, S. E. Canam, C. & Jillings, C. (2001). *Meta-study of qualitative health research: A practical guide to meta-analysis and meta-synthesis*, 3, California, Sage.
 - Perogordo, Jose Daniel. (2010). *The Silesia Megapolis: A study of the vision, plans and possibilities*, LAP LAMBERT Academic Publishing, London, 108.
 - Rafiee Fanood, M. (2014). *The role of four key structures in the creation and survival of cultural landscapes in the desert environment of Iran*. *Journal of Architectural Conservation*, 20(3), 184-196.
 - Sandelowski, M. & Barroso, J. (2007). *Handbook for synthesizing qualitative research*. New York: Springer publishing company.
 - Sasanpour, F. Tolai, S, Jafariasad Abadi, H. (2015). *Measurement and Evaluation of Urban Viability in 22 Areas of Tehran Metro-*

تحلیل عوامل تسهیل کننده و محدود کننده مشارکت شهروندان در برنامه ریزی محله محور: مطالعه موردی شهر اصفهان

فرشاد طهماسبی زاده^۱

مدرس گروه شهرسازی، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران.

فصلنامه پژوهش‌های مکانی فضایی، دوره ششم، پیاپی ۲۴، پاییز ۱۴۰۱، صص ۹۵-۱۱۵

چکیده

برنامه ریزی محله محور با رویکردی مشارکتی، دموکراتیک و مردم محور مبتنی بر تطبیق برنامه‌ها و طرح‌ها با نیازها و خواسته‌های ساکنین محله‌های شهر است، تحقق آن وابسته به مشارکت شهروندان در سطح محله‌ها است اما در نظام برنامه ریزی و مدیریت شهری ایران مشارکت با محدودیت‌هایی مواجه است این پژوهش برآن است تا عوامل تسهیل کننده و محدود کننده مشارکت شهروندان در برنامه ریزی محله محور را به صورت موردی در شهر اصفهان بررسی نماید. بر اساس هدف پژوهش از نوع کاربردی و بر اساس ماهیت روش از نوع توصیفی-موردی و تحلیلی است در گردآوری داده‌ها از روش اسنادی و میدانی به شکل پرسشنامه استفاده شده است. در تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون‌های آماری فریدمن و آزمون تی تک نمونه‌ای و تحلیل خوشه‌ای در نرم افزار spss استفاده شده است یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد از جمله عوامل محدود کننده در مشارکت محله محور مشخص نبودن جایگاه مشارکت کنندگان در ساختار مدیریت شهری، بی‌توجهی مدیریت شهری به مشارکت، عدم اعتقاد مدیران و مسئولین شهری به مشارکت، تأثیرپذیری مدیریت شهری از تصمیمات کلان کشوری و استانی از مهم‌ترین عوامل محدود کننده مشارکت در برنامه ریزی محله محور اصفهان است. ایجاد ساختار مدیریت واحد شهری، سود آور کردن مشارکت و بکارگیری الگوی تأثیرگذاری مستقیم مشارکت مردمی در مدیریت شهری از عوامل تسهیل کننده مشارکت در برنامه ریزی محله محور اصفهان است.

واژگان کلیدی: مشارکت، محله محوری، عوامل تسهیل کننده، محدود کننده، اصفهان.

۱. نویسنده مسئول: farshad.tahmasebizade@yahoo.com

مقدمه و بیان مسئله

برای افزایش تأثیرگذاری سطوح مختلف اجتماعی و ابعاد ملموس زندگی شهری بر طرح و برنامه‌ها جلب ارزش‌های محله‌مبنا و مفاهیمی چون احساس هویت و تعلق مکانی، مسئولیت‌پذیری، مشارکت جمعی و اصالت بخشی به نقش مردم، سرمایه‌های اجتماعی و توجه به نقش مشارکتی گروه‌های ذینفع و ذی‌نفوذ در طرح‌ها و برنامه‌های شهری به‌صورت گسترده مورد توجه قرار گرفته شده است (Onyx and Bullen, 2000: 106). مشارکت مردمی و شهروندی علاوه بر اینکه روش و ابزاری جهت نیل به اهداف جمعی است، خود از اهداف اصلی توسعه پایدار اجتماعی، فرهنگی به شمار می‌آید و توسعه همه‌جانبه اجتماعی - سیاسی و حتی اقتصادی جوامع وابسته به آن است (علی‌الحسابی، ۱۳۹۰: ۳۵). مشارکت شهروندان در مدیریت و برنامه‌ریزی شهری، موجب افزایش ادراک شهروندان از مسائل خود و نیازهایشان در محیط شهر می‌شود و به ایجاد یک جامعه بهتر کمک می‌کند؛ اما مشارکت اشخاص حقیقی و حقوقی در اداره امور شهر با موانع اداری، تاریخی، اجتماعی و فرهنگی روبرو شده است (ابطحی و شیانی ۱۳۹۹: ۶۳۴) در فرایند مشارکت شهروندان در برنامه‌ریزی محله محور عوامل نقش محدود کننده و یا تسهیل کننده دارند این پژوهش بر آن است تا این عوامل را مورد بررسی قرار دهد.

شهرنشینی سبب بروز مشکلاتی شده است که حل آن‌ها از توان مدیریت سنتی خارج و مستلزم مشارکت شهروندان است (حسین زاده و فدایی ده چشمه، ۱۳۱) امروزه بیشتر صاحب‌نظران حوزه مدیریت شهری، تجربه مدیریت و برنامه‌ریزی متمرکز شهر را شکست خورده دانسته و آن را بدون مشارکت شهروندان ناموفق ارزیابی می‌کنند. اجماع گسترده‌ای

مشارکت شهروندان برای اولین بار در قرن نوزدهم توسط پاتریک گدس مطرح شد، اما مورد توجه قرار نگرفت. این مفهوم به‌عنوان نهضتی سازمان‌یافته به تجربه‌ی نوسازی شهری در آمریکا بازمی‌گردد. ابتدا در اواخر دهه‌ی ۱۹۵۰ و اوایل دهه‌ی ۱۹۶۰ در آمریکا از این رویکرد استفاده گردید. در این دوره قوانین متعددی مبتنی بر مشارکت مردم تصویب شد که فرایندهای تصمیم‌گیری شهر را تغییر داد و در نیمه‌ی اول دهه ۱۹۶۰ در انگلستان نیز مورد استفاده قرار گرفت و پس از آن دیگر کشورهای دموکراتیک از آن استقبال کردند (پاپلی یزدی، ۱۳۸۷: ۳۳۷) از آغاز دهه ۱۹۹۰ م، با شکست پی در پی برنامه‌ها و طرح‌های اجرایی، در برنامه‌ریزی به‌عنوان فرایندی مبتنی بر فرهنگ مشارکتی به‌صورت گسترده مطرح و استفاده گردید در این فرایند، تعامل تصمیم‌سازان و گروه‌های تأثیرپذیر از این تصمیم‌ها و ابزارهایی که برای دستیابی به این تصمیم‌ها مورد استفاده قرار می‌دهند، روی نتایج به دست آمده بسیار تأثیرگذار خواهد بود و باعث موفقیت و اجرای برنامه‌ها و طرح‌ها می‌گردد. امروز در اکثر کشورها مشارکت شهروندان جزء جدایی‌ناپذیر فرایند برنامه‌ریزی و طرح‌ریزی شهری است. وجود مناطق فشرده، فرسوده و ناکارآمد از واقعیت‌های شهرهای متوسط و بزرگ است که همراه خود مسائل و نیازهای خاص ایجاد کرده‌اند؛ به‌طوری که بر تصمیم‌گیری‌های مدیران شهری اثرگذار بوده است. بخش مهمی از فعالیت مدیران به بهبود شرایط و راهکارهای مناسب برای بالا بردن شرایط زندگی و بهبود کیفیت محیطی در این مناطق اختصاص یافته است (وانگ و همکاران، ۲۰۰۷: ۷۵۷). همچنین توجه دولت‌ها و حکومت محلی به ایجاد بسترهای مشارکتی

در ادبیات برنامه ریزی شهری درباره اهمیت مشارکت شهروندان در سیاست گذاری وجود دارد (Oliveira & Campolargo, 2015; Sadoway & University, 2019; Trencher, 2018) مشارکت شهروندان می تواند فواید زیادی به همراه داشته باشد: از یک سو به سیاست گذاران اجازه می دهد تا پاسخی برای نیازها و انتظارات واقعی یک جامعه ببیند و از سوی دیگر به مشروعیت بخشیدن به رویه های تصمیم گیری با اطمینان از اینکه جامعه و افراد تحت تأثیر قرار می گیرند کمک می کند. (Ashley & Tuten, 2015).

برنامه ریزی محله ای شکل و سطحی از برنامه ریزی شهری است که از طریق آن برنامه ریزان شهری حرفه ای و جوامع به دنبال شکل دادن به محله های جدید و موجود هستند (Talen, 2019). محله مکانی بری رفع نیازهای روزانه ساکنین خود است نیازها و مشکلات آن در تجربه زیسته ساکنان شناسایی می شود و شکل می گیرد بنابراین مهم ترین سطح برای برنامه ریزی مشارکتی برنامه ریزی محله محور است. مشارکت در برنامه ریزی محله محور موجب افزایش ادراک ساکنان محله از مسائل خود و نیازهایشان می شود و به ایجاد یک جامعه بهتر کمک می کند؛ اما مشارکت در اداره امور شهر و محله با موانع اداری، تاریخی، اجتماعی و فرهنگی روبرو است. هر چند نقش شهروندان برای تبدیل شدن به عوامل فعال در تصمیم گیری ها تکامل یافته است؛ اما در رویه های مدیریت و برنامه ریزی موجود برای مشارکت دادن شهروندان و مشارکت گروه های خاص عواملی نقش محدود کننده و بازدارنده دارند. اینکه چه عواملی در فرایند برنامه ریزی شهری محله محور نقش بازدارنده دارند؟ و چه عواملی در شرایط موجود نقش تسهیل کننده دارند؟ پژوهشگر را برآن داشت تا این موضوع

را مورد بررسی و تحلیل قرار دهند. این پژوهش برآن است تا عوامل محدود کننده و تسهیل کننده مشارکت شهروندان در برنامه ریزی شهری محله محور را در شهر اصفهان مورد بررسی و تحلیل قرار دهد.

پیشینه پژوهش

در زمینه مشارکت شهروندان در شهر مطالعات بسیاری در داخل و خارج از کشور انجام شده است مطالعات مرتبط با این پژوهش در جدول زیر ارائه شده است: در داخل و خارج کشور مطالعات بسیاری در زمینه مشارکت شهروندان انجام شد است که اهمیت، تأثیر، مشکلات و چالش مرتبط با آن را در مقیاس های مختلف بررسی کرده اند اینکه در شرایط موجود در محله های شهری چه عوامل نقش محدود کننده یا تسهیل کننده در برنامه ریزی محله محور دارند باعث تفاوت این پژوهش با پژوهش های پیشین شده است.

چارچوب نظری

محله و برنامه ریزی محله محور

محله کوچک ترین ناحیه برای برنامه ریزی در شهر است که ساکنان آن دارای تسهیلات عمومی و نهادهای اجتماعی مشترک هستند و در آن به صورت پیاده رفت و آمد می کنند (Davidson, 2007:280). در سال ۱۹۱۵، رابرت ای. پارک و ای. دبلیو بورگس ایده «همسایگی» را به عنوان یک مفهوم اکولوژیکی با مفاهیم برنامه ریزی شهری معرفی کردند. از آن زمان تاکنون مفاهیم و ایده های زیادی از محله پدید آمده است، (Sharifi 2015) برنامه ریزی محله محور مبتنی بر مشارکت گروه های ذی نفع در بازآفرینی و توسعه شهری و توجه به نیازها و خواسته های همگانی در تهیه طرح ها و برنامه ها است

مشارکت و مشارکت مردمی

واژه مشارکت از حیث لغوی به معنای درگیر شدن و

جدول شماره (۱): پیشینه پژوهش

سال	نویسندگان	عنوان	روش	نتیجه
۲۰۲۲	لنگ و همکاران	مشارکت شهروندان و کاهش آلودگی هوای شهری: شواهدی از سیاست پلت فرم افشاگر محیطی در سیچوان چین	توصیفی - تحلیلی	نتایج نشان می‌دهد که راه‌اندازی پلتفرم سوت‌زن شاخص کیفیت محیط‌زیست روزانه در شهر لشان را ۱۹ واحد کاهش می‌دهد؛ و روزهای با کیفیت هوای عالی در شهر لشان به‌طور متوسط ۲.۶ روز در ماه افزایش می‌یابد. سوم، احتمال یک روز باکیفیت هوای عالی یا خوب در شهر لشان تقریباً ۱۶.۶٪ افزایش می‌یابد. علاوه بر این، هنگامی که نمونه از شهرهای سطح استان همسایه شهر لشان به شهرهای سطح استان در استان سیچوان یا در سراسر چین گسترش می‌یابد، نتایج نشان می‌دهد که مشارکت شهروندان و نظارت رسانه‌ها اثرات قابل توجهی بر کاهش آلودگی هوا ایجاد می‌کند.
۲۰۲۳	کوریا و همکاران	دستورالعمل‌های روش‌شناسی مشارکتی برای ترویج مشارکت شهروندان در تصمیم‌گیری: شواهد مبتنی بر مطالعه موردی پرتهالی	روش ترکیبی	این مقاله به بررسی چگونگی نگاه سیاست‌گذاران به نقش شهروندان در سیاست‌گذاری می‌پردازد. به‌طور خاص، به موانعی می‌پردازد که توسط سیاست‌گذاران برای مشارکت شهروندان در تعریف خط‌مشی مشخص شده است. همچنین نحوه نگرش شهروندان به مشارکت و چالش‌های مربوطه را بررسی می‌کند. یافته‌ها نشان می‌دهد که ناهمگونی قابل توجهی در حالت‌های تعامل وجود دارد؛ بنابراین، برای ارتقای شمول گروه‌های مختلف شهروندان، سیاست‌گذاران باید روش‌های مشارکتی را مطابق با دستورالعمل‌های این مقاله تنظیم کنند.
۲۰۲۳	صالح برگ و همکاران	بررسی چشم انداز مشارکت الکترونیکی در برنامه ریزی شهری در عربستان سعودی	توصیفی و تحلیلی	این مطالعه نشان می‌دهد که اکثر شرکت کنندگان در تمام گروه‌های اجتماعی و جمعیتی از مشارکت الکترونیکی در برنامه ریزی شهری آگاه هستند و نگرش مثبت قابل توجهی نسبت به آن دارند. علاوه بر این، آن‌ها تمایل بیشتری برای مشارکت الکترونیکی در برنامه ریزی در سطح محلی یا در مورد موضوعاتی که مستقیماً آن‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد، نشان می‌دهند. همچنین در تمامی مراحل تهیه طرح‌های شهری، اکثر شرکت‌کنندگان مشارکت الکترونیکی را بر شیوه سنتی از طریق سمینارها و سمینارهای عمومی ترجیح دادند ادغام مشارکت الکترونیکی در برنامه ریزی شهری می‌تواند مشارکت عمومی و همکاری با مقامات برنامه ریزی را برای خدمت بهتر به منافع عمومی رقیب و تضمین توسعه شهری فرآینک تسهیل کند.
۲۰۲۲	آتامان و تونسر	مداخلات شهری و ابزارهای مشارکت در فرآیندهای طراحی شهری: مروری سیستماتیک (۲۰۲۱) - ۱۹۹۵	کیفی	در یک تجزیه و تحلیل موضوعی ۱۷۶ نشریه را بررسی کرده‌اند این مطالعات در پنج حوزه موضوعی اصلی طبقه‌بندی شده‌اند: شهرسازی، جامعه، پایداری، انواع ساختمان‌ها و مشارکت. نتیجه نشان داد که این دو زمینه تحقیقاتی بسیار به هم مرتبط هستند و نیاز به مطالعه باهم دارند. این بازبینی سیستماتیک چشم‌اندازها و جهت‌گیری‌های جدیدی را در آینده ایجاد می‌کند و یک پایگاه کاملاً مفهوم‌سازی شده ارائه می‌کند که مداخلات شهری و طرح‌های مشارکتی دیجیتال را برای مطالعات مبتنی بر نظریه و عملی ترکیب می‌کند.
۲۰۲۲	پاز راوو و همکاران	شهروندان در خط مقدم بحث قانون اساسی: عوامل تعیین کننده مشارکت داوطلبانه شهروندان و محتوای اضطرابی در شیلی	کمی - همبستگی	نتایج نشان می‌دهد که عوامل تعیین کننده اصلی مرتبط با افزایش مشارکت شهروندان، سطح تحصیلات، مشارکت در سیاست، حمایت از دولت و دسترسی به اینترنت است. در مقابل، تراکم جمعیت و سهم مسیحیان انجیلی در جمعیت عمومی، مشارکت شهروندان را کاهش می‌دهد
۲۰۲۰	ماتاماندا و چیونزوینا	نیروهای محرکه مشارکت شهروندان در تمرین توسعه شهری در هراره، زیمبابوه	کیفی	یافته‌ها نشان می‌دهد که قانون، مشارکت محدود «شهروندی» در توسعه شهری را فراهم می‌کند؛ اما سیاستمداران نیز از طریق مشتری‌گرایی فرآیند مشارکت را دست‌کاری می‌کنند و در برخی مواقع کانال‌های دموکراتیک در نظر گرفته نمی‌شود. در حالی که فقدان فرهنگ مدنی برای مشارکت در بین شهروندان نیز مورد توجه قرار گرفته است و توانایی و انگیزه شهروندان برای مشارکت محدود است.

سال	نویسندگان	عنوان	روش	نتیجه
۱۴۰۰	پاکرو و ستارزاده	بررسی مؤلفه‌های مؤثر در چالش‌های نهادی مشارکت شهروندی در بازآفرینی پایدار شهری مطالعه موردی: شهر تبریز	روش شناسی ترکیبی	نتایج پژوهش نشان می‌دهد که شهر تبریز در ارتباط با بازآفرینی پایدار شهری به صورت مشارکتی با چالش‌های نهادی مشارکت شهروندی مؤثر که می‌توان با استفاده از مؤلفه‌های نهادی مشارکت شهروندی مؤثر در بازآفرینی شهری، تغییر نگاه مسئولان به ظرفیت‌ها و توانمندی‌های سازمان‌های مردم‌نهاد، ایجاد و تشکیل سازمان‌های مردم‌نهاد در ارتباط با نوسازی و بازآفرینی شهری و رفع موانع حقوقی مرتبط با سازمان‌های مردم‌نهاد، مشارکت شهروندان در طرح‌های بازآفرینی شهری را افزایش داد و گامی در جهت رفع این چالش‌ها برداشت.
۱۴۰۰	مهردانش و عابدی فرد	چالش‌های مدیریت شهری و حق شهر در سیاست‌گذاری و تمرکزگرایی (شهر پاره)	تحقیق توصیفی-تحلیلی	نتایج این پژوهش تمرکزگرایی در ساختار مدیریتی ایران و سراسر شهرها و حق شهر رویکرد بخششی و دولتی و دولت محور به نسبت به مسائل شهر و تضعیف جایگاه شهرداری‌ها در سیستم مدیریت نیست، در مجموع یافته‌های، در ساختار تمرکز اداری - سیاسی ایران، مدیریت و برنامه ریزی و مشارکت مردم محلی حق شهر همه جانبه به منظور تمرکززدایی انجام شود برای رفع این چالش، تغییر در نگرش و ساختار مدیریت شهری به عنوان تقویت حکومت محلی و مدیریت یکپارچه و تقسیم قدرت از بالا به پایین و تغییر این ساختار از پایین به بالا می‌باشند به کارگیری بودجه ریزی مشارکتی در چگونگی هزینه سرمایه‌های شهر منجر به تحقق به شهر در اداره شهرها شود.
۱۴۰۰	زیاری و همکاران	نقش مشارکت‌های مردمی در سامان دهی یافت فرسوده شهر چهارم	توصیفی-تحلیلی است	نتایج نشان داد عامل کالبدی به‌تنهایی ۱۶/۲۸۷ درصد از واریانس را به خود اختصاص می‌دهد و بیشترین تأثیر را در بین عوامل چهارگانه دارد. عامل اجتماعی با ۱۱/۰۴۴ درصد از واریانس دومین عامل شناخته می‌شود. عامل اقتصادی ۸/۹۷۲ درصد و عامل زیست‌محیطی ۷/۵۷۴ درصد از واریانس را به خود اختصاص داده است. با توجه به مقدار ضریب همبستگی پیرسون (۱/۱۶۸) رابطه آماری معنی‌داری بین دو متغیر میزان مشارکت مردمی و میزان اعتماد وجود دارد.
۱۳۹۹	حسینی و همکاران	بررسی تطبیقی فرآیند مشارکت مردمی در برنامه‌ریزی شهری به منظور معرفی چالش‌ها و موانع برنامه‌ریزی نوین در ایران	توصیفی و تطبیقی-تحلیلی	مشکلات گوناگونی نظیر؛ عدم اعتماد دوسویه شهروندان و مدیران شهری به یکدیگر، عدم انطباق اولویت‌های شهروندان با برنامه‌های ارائه‌شده، ناهماهنگی نهادهای اجرایی با یکدیگر، مشکلات اقتصادی، نبود آموزش مؤثر و... مواجه می‌باشند که موجب شکست پی‌درپی طرح‌ها و برنامه‌های اجرایی و همچنین باقی ماندن مدیریت معطوف و متکی به مرکز شده است.
۱۳۹۹	رحمانی	تبیین الگوی مدیریت شهری مبتنی بر مشارکت اسلامی (مورد مطالعه: شهر زنجان)	تلفیقی (استدلال-منطقی-تحلیلی)	در نتیجه الگوی نهایی مدیریت شهری مبتنی بر مشارکت اسلامی در شهر زنجان در پنج بُعد: بدنه تصمیم‌گیری، بدنه تصمیم‌سازی، بدنه اجرایی، بدنه کنترل-نظارت و بدنه ارزیابی و پایش تبیین شده است.
۱۳۹۹	ابطحی و شیانی	شناسایی موانع مشارکت مردم در مدیریت شهری تهران: یک تحلیل محتوای کیفی	تکنیک تحلیل محتوای کیفی	نتایج نشان داد ۳ مقوله اصلی و ۷ زیرمقوله به‌عنوان موانع مشارکت شامل یافت شهر (ساختار شهری، ضعف محله‌محوری)، چالش‌های مدیریت کلان شهری (مدیریت ناکارآمد، تضاد منافع)، موانع سیاسی - قانونی (رویکرد منفی به مشارکت، سیاست‌زدگی، ضعف قانون) در مدیریت شهری وجود دارد.
۱۳۹۶	سجادی و واحدی یگانه	نقش مشارکت اجتماعات محلی در توسعه پایدار اجتماعی شهرها (مورد مطالعه: محله‌ی سرپوله شهر سنندج)	توصیفی تحلیلی	نتایج نشان داد که عواملی همچون "همگرایی اجتماعی قوی میان همسایگان، اعتماد بین ساکنین محله، حس تعلق مطلوب به محله" بیشترین تأثیر را در پایداری اجتماعی محله داشته است. بین حس تعلق و مدت اقامت در محله و میزان مشارکت در پایداری اجتماعی محله رابطه‌ی معناداری وجود دارد.

تجمع برای منظور خاص است (میرموسوی، ۱۳۷۵: ۸۷) مشارکت درگیری ذهنی و عاطفی اشخاص در موقعیت‌های گروهی است که آنان را برمی‌انگیزد تا برای دستیابی به هدف‌های مشترک گروهی، یکدیگر را یاری دهند و در مسئولیت کار شریک شوند، تعریف شده است (Toosi, 1992: 43) مشارکت عمومی به‌عنوان مشارکت در سیاست‌گذاری کسانی تلقی می‌شود که معمولاً از فرآیند تأثیرگذاری بر تصمیم‌ها حذف می‌شوند (Arnstein, 1969) در واقع فرایندی است اجتماعی، عمومی، یکپارچه، چندگانه، چندبعدی و چندفرهنگی که هدف آن تشویق و به‌کارگیری تمام افراد و گروه‌ها به ایفای نقش در همه مراحل توسعه است (طالبی و عفتی، ۳۸۸) سانوف معتقد است مشارکت مردمی به معنی همکاری مردم در دنبال نمودن اهدافی است که خود را تعریف کرده‌اند (Sanoff, 2000:39).

گونه بندی مشارکت محله محور

مشارکت شعاری: در الگوی مشارکت شعاری فقط ادعای داشتن مشارکت وجود دارد و در واقع مشارکت محسوب نمی‌شود. در این گونه مشارکت علت اصلی توسل به مشارکت، کسب مشروعیت برای طرح‌ها و کاهش مقاومت مردم در مقابل آن و در نتیجه سهولت اجرای طرح است و هدف اصلی آن تأمین منافع مراجع برنامه ری زی و نه تأمین منافع مردم است (حبیبی و رضوانی ۱۳۸۴).

مشارکت تحمیل شده: گونه‌ای از مشارکت است که از طریق برگزیدگان یا نخبگان، دیگران را می‌کشاند. در این نوع مشارکت از تکنیک‌های روانی-اجتماعی یا مکانیسم‌های فرهنگی استفاده می‌شود، هدف مشارکت، لزوماً رفع نیازهای واقعی و انتظارات مشارکت‌کنندگان نیست (مطیعی لنگرودی، ۱۳۸۲: ۸۲)

مشارکت ابزاری: در این گونه مشارکت انسان‌ها وسیله هستند و غالباً ترجیح داده می‌شود که همه مردم بر اساس یک الگو رفتار کنند و مشابه هم باشند. در این گونه از همبستگی‌های فرهنگی و اجتماعی استفاده می‌شود (مطیعی لنگرودی، ۱۳۸۲: ۸۲).

مشارکت توسعه‌ای: این گونه از مشارکت فرایندی است اجتماعی، یکپارچه، جامع، پویا، همیشه، چندبعدی و چند فرهنگی؛ به عبارت دیگر؛ مشارکت توسعه‌ای می‌خواهد که همگان در همه مراحل توسعه درگیر شوند (مطیعی لنگرودی، ۱۳۸۲: ۸۲).

مشارکت محدود: هدف اصلی در این گونه مشارکت تأمین منافع مردم تا جایی است که با منافع مراجع برنامه ریزی تضاد پیدا نکند. شهروندان نظرات موافق و مخالف خود را اعلام می‌دارند، اما نمی‌توانند بر اجرای نظراتشان نظارت داشته باشند (حبیبی و رضوانی ۱۳۸۴).

جایگاه مشارکت مردم در برنامه ریزان شهری

مشارکت عمومی برای دموکراسی بسیار مهم و براهداف و سیاست‌های عمومی تأثیر می‌گذارد. شهروندان به سه دسته فعال، آماده به کار و ناظر یا منفعل در فرایند مشارکت دسته بندی می‌شوند (Carreira et al, 2016) مشارکت شهروندان در برنامه ریزی شهری طیف وسیعی از راه‌حل‌های ممکن را به وجود می‌آورد، از درگیری‌های آینده اجتناب می‌شود و احساس مالکیت و تعلق ایجاد می‌کند (O'Faircheallaigh, 2010) بنیادی‌ترین اندیشه زیرساختی مشارکت در برنامه ریزی، پذیرش اصل برابری در فرصت‌ها برای مردم است. برنامه ریز باید برنامه‌های متنوعی برای حل مشکلات مردم پیشنهاد نماید. در این شرایط مردم بیشترین حق انتخاب را دارند و باید بتوانند آزادانه در برنامه‌هایی منطبق بر خواست‌ها و اهدافشان است،

شرکت نمایند. وظیفه اصلی یک برنامه ریز تعریف و تبیین اهداف نیست، دغدغه اصلی وی باید تعریف برنامه‌ها برای رسیدن به اهداف جامعه باشد. او باید نخست تمام تلاش خود را به مردم اختصاص دهد و در درجه دوم به ساختمان‌ها و محیط فیزیکی شهر (Gans, 1969: 45) برنامه ریزی شهری با کمک و مشارکت فعال شهروندان و سازمان‌های همکار به ایجاد و تولید مشترک منجر می‌شود؛ و باعث تغییر در نحوه درک نقش شهروندان از سوژه‌های منفعل به بازیگران فعالی می‌گردد که بر تصمیم‌گیری‌ها و تقاضا تأثیر می‌گذارند (Bonsón, Torres, Royo, & Flores- Munoz, 2012; Stoker, 2006).

برنامه ریزی شهری و برنامه ریزی مشارکتی

برنامه ریزی شهری یک فرآیند فنی و سیاسی اجتماعی است که توسعه و استفاده از زمین را برای دستیابی به برخی از نتایج شهری هدایت می‌کند. این فعالیتی است که با بسیاری از مشکلات شهری سروکار دارد و ابزار تصمیم‌گیری برای دستیابی به اهداف شهرنشینی پایدار است (UN-Habitat, 2009). برنامه ریزی مشارکتی، مجموعه‌ای از فرایندهایی است که از طریق آن گروه‌ها و افراد با نظرات متنوع و متفاوت، باهم تعامل می‌کنند تا به برنامه و نحوه انجام آن به توافق برسند و در قالب عناصری چون تعهد و مذاکره، تحقق می‌یابد (حبیبی و رضوانی ۱۳۸۴) گروه اسکفینگتون در سال ۱۹۶۹، بیان کرد مردم باید انتخاب کنند که چه جامعه‌ای را می‌خواهند؟ و چگونه می‌خواهند آن را توسعه دهند؟ (Simpson, 1997) مشارکت شهروندان در برنامه‌ریزی‌های شهری به معنای سپردن امور ساماندهی شهری به واحدهای کوچک‌تر و مردم، دادن قدرت و اختیار به شهروندان و ایجاد زمینه برای همکاری با آنان است تا آگاهی یابند، مورد مشورت

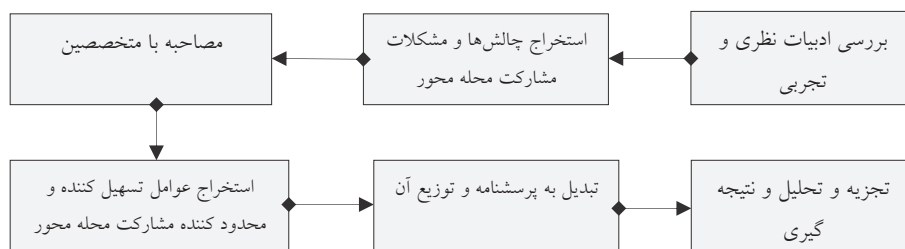
قرار گیرند و در نهایت بتوانند در محیط پیرامون خود تأثیرگذار باشند (مهرورز و همکاران ۱۳۹۶).

روش پژوهش

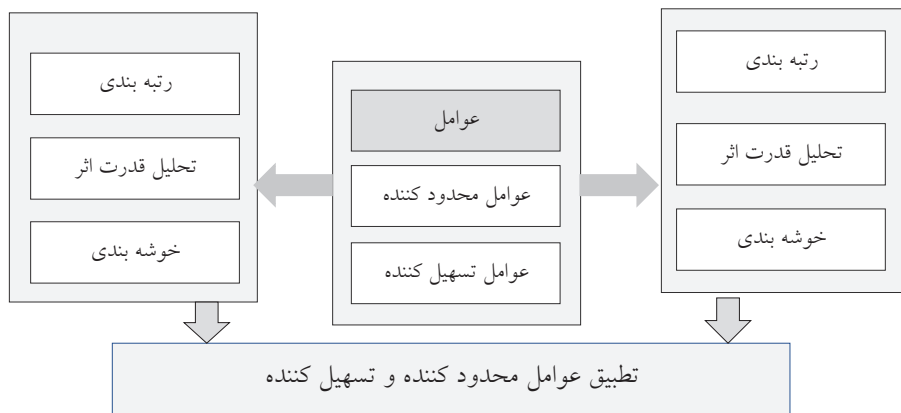
پژوهش حاضر مبتنی بر رویکرد فلسفی تفسیرگرایانه و رویکرد پژوهش استقرایی است. از نظر روش‌شناسی بر اساس ماهیت هدف از نوع کاربردی است و بر اساس ماهیت روش از نوع توصیفی-موردی و تحلیلی است در تجزیه و تحلیل داده‌ها از رویکرد ترکیبی با تسلط بر کمیت استفاده شده است. از نظر بازه زمانی پژوهش به صورت تک مقطعی انجام گردید، در گردآوری داده‌ها از روش مصاحبه و پرسشنامه استفاده شده است به این صورت که ابتدا با استفاده از مصاحبه دیدگاه متخصصین در مورد عوامل تسهیل‌کننده و محدودکننده مشارکت استخراج گردید سپس به منظور سنجش و ارزیابی آن‌ها پرسشنامه تهیه و توزیع گردید. در تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های کمی آماری در نرم افزار spss استفاده شده است.

مدل فرایندی و مفهومی پژوهش

در شکل شماره ۱ و شماره ۲ مدل فرایندی و مفهومی پژوهش ارائه شده است. فرایند انجام پژوهش به این صورت بوده است که ابتدا با بررسی ادبیات نظری و تجربی حوزه پژوهش، چالش‌های مشارکت مردمی استخراج شد، سپس این موارد تبدیل به سؤالات باز گردید و با متخصصین امور شهر در اصفهان در رابطه به آن‌ها مصاحبه انجام گردید تا عوامل نهایی تسهیل‌کننده و محدودکننده مشارکت استخراج شود. در مرحله بعد عوامل نهایی استخراج شده به پرسشنامه تبدیل شد و سپس پرسشنامه توزیع و داده‌ها گردآوری گردید و در محله آخر نیز مطابق با مدل مفهومی (شکل ۲) تجزیه و تحلیل انجام شد.



شکل ۱ فرایند انجام پژوهش



شکل شماره (۲): مدل مفهومی پژوهش

شد در جدول ۲ وضعیت ضریب آلفای کرونباخ ارائه شده است بر این اساس مقدار ضریب آلفا ۰,۷۴۰ و در حالت استاندارد شده ۰,۷۸۲ می‌باشد با توجه به اینکه مقدار آن بیشتر از ۰,۷ است بنابراین پایایی ابزار وضعیت مطلوب و قابل قبولی دارد.

جدول شماره (۲): ضریب آلفای کرونباخ

تعداد	ضریب آلفای استاندارد شده	ضریب آلفا
۴۱	۰,۷۸۲	۰,۷۴۰

قلمرو پژوهش

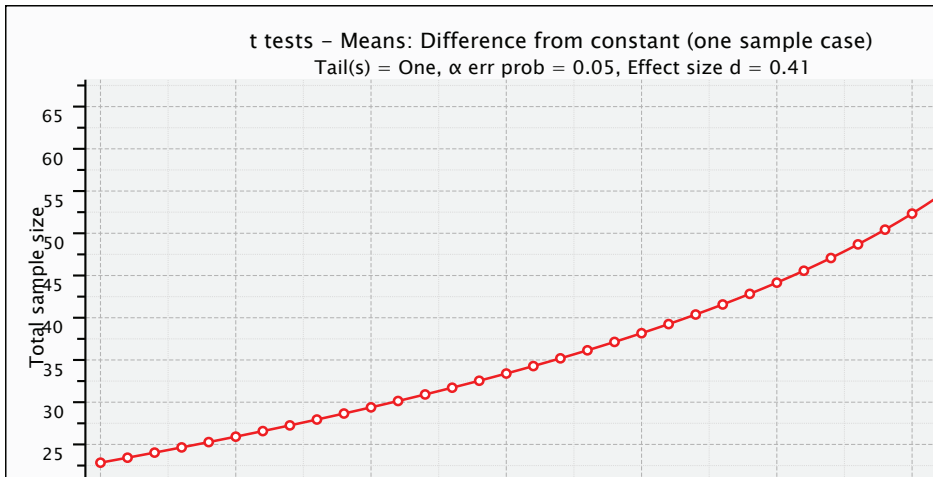
پژوهش از نظر قلمرو موضوعی محدود به عوامل محدود کننده و تسهیل کننده مشارکت مردمی در برنامه ریزی محله محور است، از نظر مکانی نیز محدود به

جامعه آماری و حجم نمونه

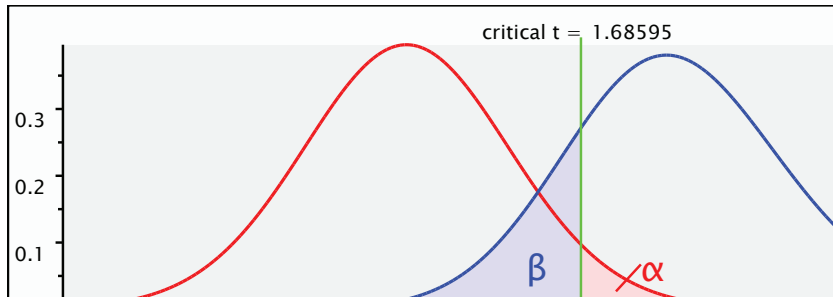
جامعه آماری پژوهش متخصصین حوزه مدیریت و برنامه ریزی شهری در اصفهان بوده است. در مصاحبه با تعداد ۵ نمونه اشباح نظری به وجود آمد اما به منظور انتخاب حجم نمونه از نرم افزار GPower استفاده گردید نتایج حاصل در شکل ۳ و ۴ ارائه شده است بر این اساس با توان آزمون ۸۰ درصد و میزان ضریب تأثیر ۰,۴۱، تعداد نمونه آماری ۳۹ نفر اندازه گیری شده است در این پژوهش برای ۴۰ نمونه آماری پرسشنامه توزیع گردید.

روایی و پایایی

در روایی ابزار از دیدگاه و نظر متخصصین و در سنجش پایایی ابزار از روش آلفای کرونباخ استفاده



شکل شماره (۳): حجم نمونه در نرم افزار جی پاور



شکل شماره (۲): میزان آماره تی در حجم نمونه

جدول شماره (۳): ویژگی‌های عمومی نمونه آماری

درصد	تعداد	عنوان	
۷۲,۵	۲۹	مرد	جنسیت
۲۷,۵	۱۱	زن	
۱۷,۵	۷	کارشناسی	تحصیلات
۴۷,۵	۱۹	کارشناسی ارشد	
۳۵,۰	۱۴	دکترا	

میزان مشارکت مردم در برنامه ریزی محله محور در شهر اصفهان
در جدول شماره ۴ وضعیت مشارکت مردم در

گروه مدیران و متخصصین در شهر اصفهان است و از نظر زمانی نیز در سال ۱۴۰۱ انجام شده است.

یافته‌های پژوهش

ویژگی‌های عمومی نمونه آماری

در جدول شماره (۳): ویژگی‌های عمومی نمونه آماری ارائه شده است بر این اساس تعداد کل متخصصین و مدیران پاسخگو به پرسشنامه‌ها ۴۰ نفر بوده است از این تعداد ۷۲,۵ درصد مرد و ۲۷,۵ درصد زن بوده‌اند و از نظر سطح تحصیلات ۱۷,۵ درصد دارای مدرک کارشناسی، ۴۷,۵ درصد کارشناسی ارشد و ۳۵ درصد نیز دکترا بوده‌اند.

برنامه‌ریزی محله محور در شهر اصفهان ارائه شده است بر این اساس ۲۷,۵ درصد میزان آن را خیلی کم، ۲۰ درصد کم و ۳۵ درصد نیز در سطح متوسط بیان کرده‌اند. به‌طور کلی ۴۷,۵ درصد میزان آن را خیلی کم و کم، ۳۵ درصد میزان را متوسط و ۱۷,۵ درصد نیز به میزان زیاد و خیلی زیاد بیان کرده‌اند.

جدول شماره (۴): میزان مشارکت مردم در برنامه ریزی

محله محور در شهر اصفهان

	فراوانی	درصد	درصد معتبر	فراوانی تجمعی درصد
خیلی کم	۱۱	۲۷,۵	۲۷,۵	۲۷,۵
کم	۸	۲۰,۰	۲۰,۰	۴۷,۵
متوسط	۱۴	۳۵,۰	۳۵,۰	۸۲,۵
زیاد	۴	۱۰,۰	۱۰,۰	۹۲,۵
خیلی زیاد	۳	۷,۵	۷,۵	۱۰۰,۰
مجموعاً	۴۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	

تحلیل وضعیت مشارکت مردم در برنامه ریزی محله محور در شهر اصفهان

در جدول ۵ تحلیل وضعیت مشارکت مردم در برنامه‌ریزی محله محور در شهر اصفهان ارائه شده است بر این اساس با توجه به اینکه میزان آماره تی

جدول شماره (۲): تحلیل وضعیت مشارکت مردم در برنامه ریزی محله محور در شهر اصفهان

اندازه اثر Cohen's D	Test Value = 3						میانگین	مشارکت مردم در برنامه ریزی محله محور اصفهان
	سطح اطمینان ۹۵ درصد		تفاوت میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	آماره t		
	حد بالا	حد پایین						
متوسط	۰,۱۱۰۰-	۰,۸۹۰۰-	۰,۵۰۰۰۰-	۰,۰۱۳	۳۹	۲,۵۹۳-	۲,۵۰۰	

منفی ۲,۵۹ شده است و میزان سطح آماری کمتر از ۰,۰۵ شده است بنابراین میانگین جامعه آماری کمتر از حد متوسط و مطلوب است. وضعیت مشارکت مردم در برنامه ریزی محله محور در شهر اصفهان در سطح مطلوبی نمی‌باشد؛ به عبارت دیگر در شرایط حاضر در برنامه ریزی‌های محله محور در شهر اصفهان مشارکت مردمی جایگاه و نقش تأثیر گذار را پیدا نکرده است که نشان از برنامه ریزی متمرکز و مدیر محور است.

رتبه بندی عوامل محدوده کننده مشارکت در برنامه ریزی محله محور

در جدول ۶ نتایج رتبه بندی عوامل محدوده کننده مشارکت در برنامه ریزی محله محور با استفاده از آزمون فریدمن ارائه شده است بر این اساس مشخص نبودن جایگاه مشارکت کنندگان در ساختار مدیریت شهری، بی توجهی مدیریت شهری، عدم اعتقاد مدیران و مسئولین شهری، تأثیرپذیری مدیریت شهری از تصمیمات کلان کشوری و استانی و وضعیت نامناسب اقتصادی و مالی مهم‌ترین عوامل محدوده کننده در مشارکت ساکنین محله‌های در برنامه ریزی محله‌محور است. با توجه به اینکه میزان سطح معناداری در این آزمون کمتر از ۰,۰۵ شده است تفاوت معناداری بین گزینه‌ها وجود دارد به عبارتی تفاوت بین گزینه‌ها از نظر آماری معنادار است.

جدول شماره (۶): رتبه بندی عوامل محدوده کننده مشارکت در برنامه ریزی محله محور

آزمون فریدمن		عوامل
رتبه	Mean Rank	
۱	۱۱,۵۸	مشخص نبودن جایگاه مشارکت کنندگان در ساختار مدیریت شهری
۲	۱۱,۴۶	بی توجهی مدیریت شهری
۳	۱۱,۳۵	عدم اعتقاد مدیران و مسئولین شهری
۴	۱۱,۳۵	تأثیرپذیری مدیریت شهری از تصمیمات کلان کشوری و استانی
۵	۱۰,۳۳	وضعیت نامناسب اقتصادی و مالی
۶	۱۰,۳۰	پایین بودن میزان سطح دانش مشارکت پذیری در کارکنان و مدیران شهر
۷	۹,۷۸	بی اعتمادی مردم نسبت به شهرداری
۸	۸,۷۰	عدم موفقیت برخی از طرح ها
۹	۸,۳۸	عدم وجود روحیه مشارکت
۱۰	۷,۷۰	پایین بودن سطح سواد ساکنین محله
۱۱	۷,۲۹	پایین بودن میزان رضایت از محله
۱۲	۶,۶۶	نبود حس مسئولیت پذیری در ساکنین
۱۳	۶,۱۱	عدم اتحاد ساکنین محله با یکدیگر
۱۴	۵,۷۸	نبود فضایی مناسب در محله
۱۵	۵,۱۱	بومی نبودن ساکنین
۱۶	۴,۱۴	نبودن معتمد و ریش سفید در محله

جدول شماره (۷): معناداری آزمون فریدمن

Test Statistics ^a	
40	N
191.707	Chi-Square
15	df
0.000	Asymp. Sig.

رتبه بندی عوامل تسهیل کننده مشارکت در برنامه ریزی محله محور
در جدول ۸ نتایج تحلیل رتبه بندی عوامل تسهیل کننده مشارکت در برنامه ریزی محله محور در شهر اصفهان با

استفاده از آزمون فریدمن ارائه شده است بر این اساس ایجاد ساختار مدیریت واحد شهری، سودآور کردن مشارکت، تسهیل کننده-بکارگیری الگوی تأثیرگذاری مستقیم مشارکت مردمی در مدیریت شهری، آموزش مدیران و کارکنان شهرداری در استفاده از مشارکت مردم و بالا بودن میزان حس تعلق در محله مهم ترین عوامل تسهیل کننده در مشارکت مردم هستند. با توجه اینکه سطح معناداری آزمون فریدمن کمتر از ۰,۰۵ شده است بنابراین تفاوت بین گزینه ها از نظر آماری معنادار است.

جدول شماره (۸): رتبه بندی عوامل تسهیل کننده مشارکت در برنامه ریزی محله محور

رتبه	Mean Rank	عنوان
۱	۱۱٫۸۱	ایجاد ساختار مدیریت واحد شهری
۲	۱۰٫۳۶	سود آور کردن مشارکت
۳	۱۰٫۳۰	کارگیری الگوی تأثیرگذاری مستقیم مشارکت مردمی در مدیریت شهری
۴	۱۰٫۰۵	موزش مدیران و کارکنان شهرداری در استفاده از مشارکت مردم
۵	۱۰٫۰۳	بالا بودن میزان حس تعلق در محله
۶	۹٫۷۰	معافیت مالی و کاهش
۷	۹٫۵۱	مشارکت و اطلاع رسانی نحوه اجرای
۸	۸٫۲۱	بومی بودن ساکنین
۹	۷٫۷۹	رضایت از عملکرد شهرداری و مدیران شهری
۱۰	۷٫۵۳	تسهیل کننده-انتخاب شهرداری توسط مردم
۱۱	۷٫۴۹	تقویت سازمان‌های غیردولتی
۱۲	۷٫۰۸	شکل گیری شورای محله
۱۳	۶٫۶۵	نیاز سنجی و افکار سنجی محله محور و برنامه ریزی مطابق آن
۱۴	۶٫۶۳	ارزیابی طرح‌های تهیه شده توسط ساکنین
۱۵	۶٫۵۱	وجود معتمد در محله
۱۶	۶٫۳۶	تشکیل جلسه‌های دوره‌ای و مداوم

جدول شماره (۹): معناداری آزمون فریدمن

Test Statistics ^a	
40	N
98.790	Chi-Square
15	df
0.000	Asymp. Sig.

شناسایی شده را می‌توان در شش خوشه دسته بندی نمود. عوامل محدود کننده مشارکت را می‌توان در خوشه‌های ساختار مدیریت و مدیریت ناکارآمد، پایین بودن هوش فرهنگی و مشارکتی مدیران در جذب شهروندان دارای مشکل اقتصادی و بی‌اعتماد، پایین بودن میزان روحیه مشارکتی به جهت ناموفق بودن طرح‌های پیشین، پایین بودن میزان رضایت، عدم وجود زمینه‌های اجتماعی و فردی و مکانی برای مشارکت و اختلاط اجتماعی بسیار زیاد قابل تفسیر کرد.

خوشه بندی عوامل محدوده کننده مشارکت در برنامه ریزی محله محور
در جدول ۱۰ خوشه بندی عوامل محدوده کننده مشارکت در برنامه ریزی محله محور در اصفهان ارائه شده است بر این اساس تعداد کل عامل‌های

جدول شماره (۱۰): خوشه بندی عوامل محدوده کننده مشارکت در برنامه ریزی محله محور

خوشه ۱	خوشه ۲	خوشه ۳	خوشه ۴	خوشه ۵	خوشه ۶
ساختار مدیریت و مدیریت ناکارآمد	پایین بودن هوش فرهنگی و مشارکتی مدیران در جذب شهروندان دارای مشکل اقتصادی و بی اعتماد	پایین بودن میزان روحیه مشارکتی به جهت ناموفق بودن طرح های پیشین	پایین بودن میزان رضایت	عدم وجود زمینه های اجتماعی و فردی و مکانی برای مشارکت	اختلال اجتماعی بسیار زیاد
عدم اعتقاد: ۵: مدیران و مسئولین شهری ۶: بی توجهی مدیریت شهری مشخص نبودن: ۱۴: جایگاه مشارکت کنندگان در ساختار مدیریت شهری ۱۵: تأثیر پذیری مدیریت شهری از تصمیمات کلان کشوری و استانی	وضعیت: ۱۳: نامناسب اقتصادی و مالی ۱۶: پایین بودن میزان سطح دانش مشارکت پذیری در کارکنان و مدیران شهر ۹: بی اعتمادی مردم نسبت به شهرداری	۳: عدم موفقیت برخی از طرح های ۴: عدم وجود روحیه مشارکت ۱۲: پایین بودن سطح سواد ساکنین محله	۱۱: پایین بودن میزان رضایت از محله	عدم اتحاد ساکنین: ۱: محله با یکدیگر ۲: نبود فضایی مناسب در محله ۱۰: نبود حس مسئولیت پذیری در ساکنین	بومی نبودن: ۷: ساکنین ۸: نبودن معتمد و ریش سفید در محله

خوشه بندی عوامل تسهیل کننده ه مشارکت در

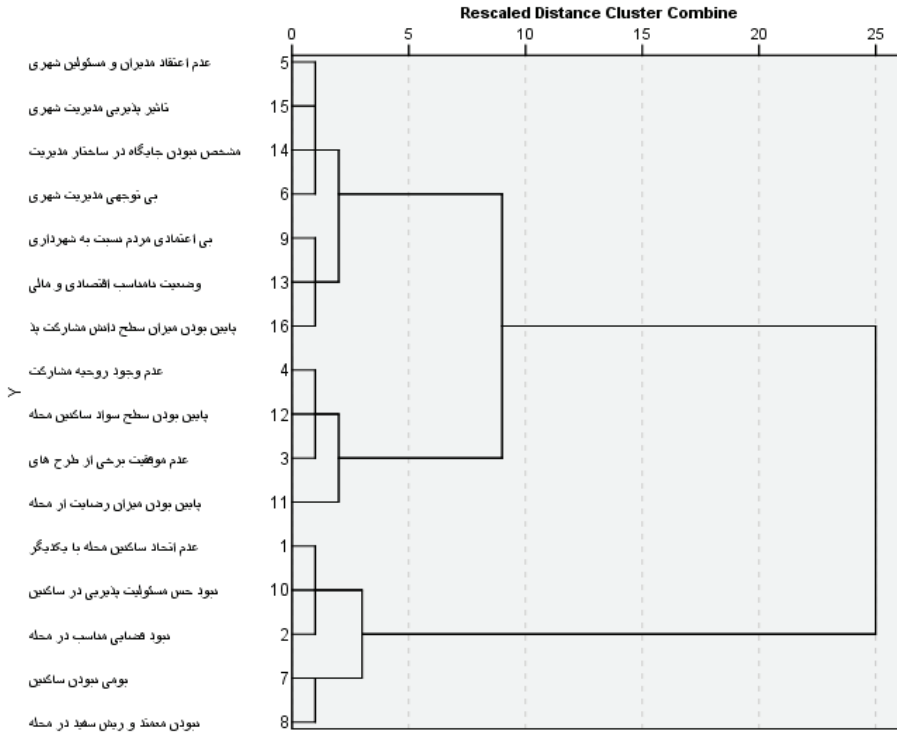
برنامه ریزی محله محور اصفهان

در جدول ۱۱ خوشه بندی عوامل تسهیل کننده مشارکت در برنامه ریزی محله محور در اصفهان ارائه شده است بر این اساس تعداد کل عامل های شناسایی شده را می توان در ۵ خوشه دسته بندی نمود عوامل تسهیل کننده را می توان در خوشه های بستر سازی مشارکت مستقیم مردم در برنامه ریزی محله محور از طریق سمن ها و رای مستقیم، بهبود خدمات رسانی در محله ها و تأثیر در ماندگاری جمعیت بومی محله ها، تأثیر گذاری اقتصادی مشارکت مردمی با آموزش کارکنان شهرداری، آموزش روش های مشارکت و مطالبه گری به مردم و ایجاد ساختار مدیریت واحد شهری تفسیر کرد.

تحلیل تطبیقی عوامل محدود کننده و تسهیل کننده

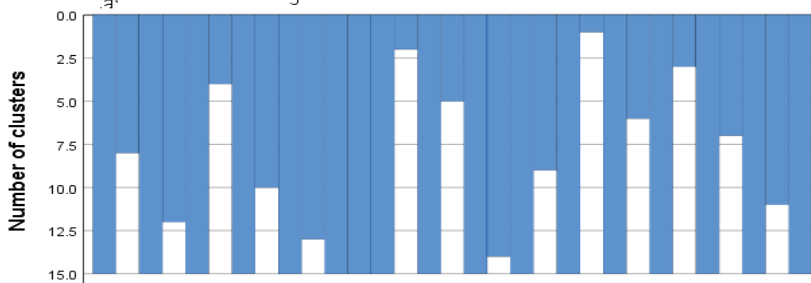
در جدول ۱۲ تحلیل تطبیق عوامل محدود کننده و تسهیل کننده به صورت خوشه ای ارائه شده است بر این اساس مهم ترین خوشه را باید ساختار مدیریت ناکارآمد شهر بیان کرد مشخص نبودن جایگاه مشارکت مردمی در ساختار مدیریت شهری باعث شده است تا در برنامه ریز محله محور نیز امکان استفاده از مشارکت مردمی فراهم نباشد لذا نیاز به تحول در ساختار مدیریت شهری و ایجاد مدیریت واحد شهری وجود دارد. پایین بودن هوش فرهنگی و مشارکتی مدیران در جذب شهروندان در برنامه ریزی و مدیریت محله محور باعث شده است تا بی اعتمادی به ساختار برنامه ریزی و مدیریت شهری در محله ها شکل گیرد و مشارکت جنبه شعاری و ابزاری در

Dendrogram using Average Linkage (Between Groups)



شکل شماره (۵): خوشه بندی عوامل محدود کننده

- 16: پایین بودن میزان سطح دانش مشارکت بد
- 13: وضعیت نامناسب اقتصادی و مالی
- 9: بی اعتنایی مردم نسبت به شهرداری
- بی توجهی مدیریت شهری
- 14: مشخص نبودن جایگاه در ساختار مدیریت
- 15: تأثیر پذیری مدیریت شهری
- 5: عدم اعتقاد مدیران و مسئولین شهری
- 11: پایین بودن میزان رضایت از محله
- 12: پایین بودن سطح سواد ساکنین محله
- 4: عدم وجود روحیه مشارکت
- 3: عدم موفقیت برخی از طرح های
- 8: نبودن شمعند و ریش سفید در محله
- 7: نبوهی نبودن ساکنین
- 2: نبود فضایی مناسب در محله
- 10: نبود حس مسئولیت پذیری در ساکنین
- 1: عدم اتحاد ساکنین محله با یکدیگر



شکل شماره (۶): نمودار قندیلی عوامل محدود کننده

جدول شماره (۱۱): خوشه بندی عوامل محدوده کننده مشارکت در برنامه ریزی محله محور

خوشه ۱	خوشه ۲	خوشه ۳	خوشه ۴	خوشه ۵
بستر سازی مشارکت مستقیم مردم در برنامه ریزی محله محور از طریق سمن ها و رای مستقیم	بهبود خدمات رسانی محله ها و تأثیر در در ماندگاری جمعیت بومی محله ها	تأثیر گذاری اقتصادی مشارکت مردمی با آموزش کارکنان شهرداری	آموزش روش های مشارکت و مطالبه گری به مردم	ایجاد ساختار مدیریت واحد شهری
شکل گیری شورای محله: ۱ وجود معتمد در محله: ۴ ارزیابی طرح های تهیه شده توسط ساکنی تقویت سازمان های غیردولتی: ۹ تشکیل جلسه های دوره ای: ۱۱ نیاز سنجی و افکار سنجی: ۱۲ محله محور و ب انتخاب شهرداری توسط مردم: ۱۶	۳: بومی بودن ساکنین ۱۰: رضایت از عملکرد شهرداری و مدیران شهری	۷: سود آور کردن مشارکت ۸: معافیت مالی و کاهش ۲: بالا بودن میزان حس تعلق در محله آموزش مدیران و: ۱۳ کارکنان شهرداری در ا ۱۴: به کارگیری الگوی تأثیر گذاری مستقیم مشارکت	۶: آموزش روش های مشارکت و مطالبه گری و اطلاع رسانی	۱۵: ایجاد ساختار مدیریت واحد شهری

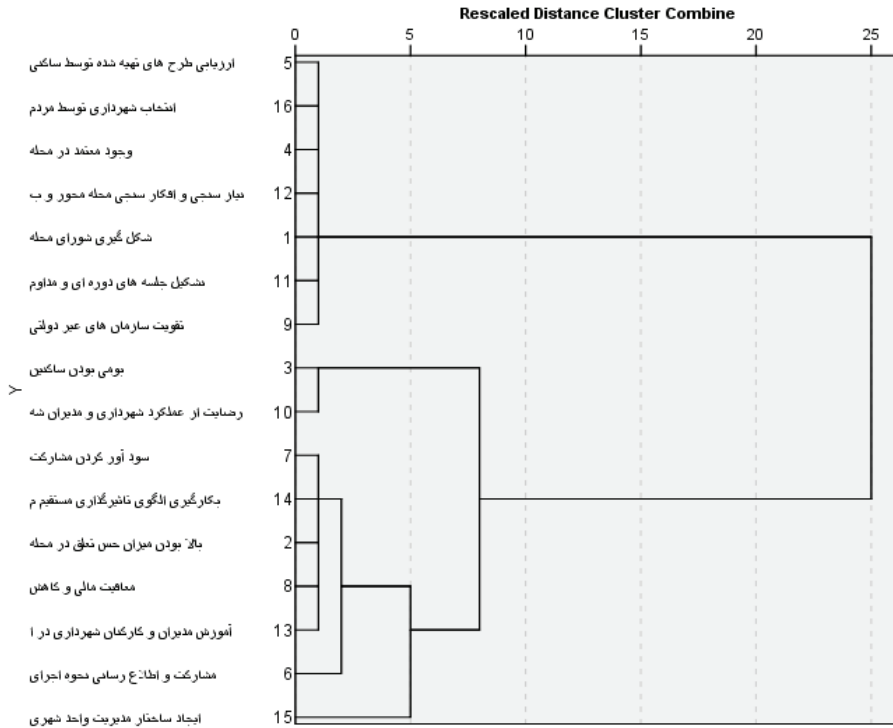
محله های شهری اصفهان نامطلوب باشد لذا لازم است تا برای بستر سازی مشارکت مستقیم ساکنین محله ها در برنامه ریزی محله محور و همچنین مدیریت شهری سازمان های مردم نهاد، فضا سازی در محله ها و استفاده از رأی مستقیم مردم در تصمیم های شهری و محله های مورد استفاده قرار گیرد.

نتیجه گیری

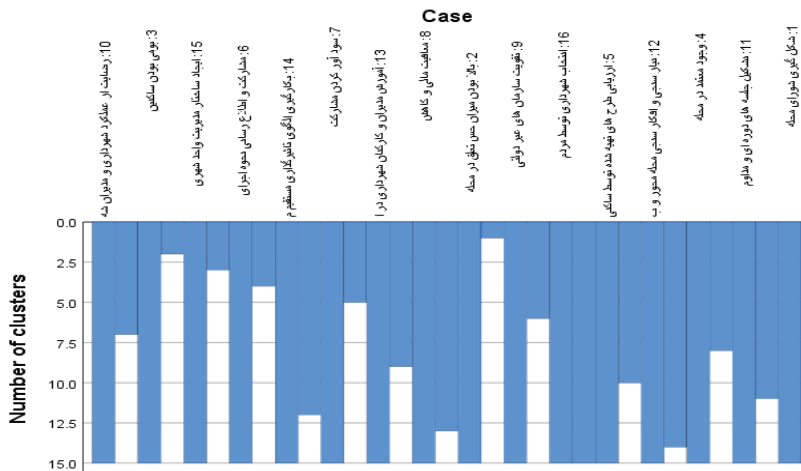
نظریه مشارکت شهروندان در برنامه ریزی در قرن نوزدهم توسط پاتریک گدس مطرح شد، اما به آن توجه نشد از سال های بعد از جنگ جهانی دوم در آمریکا این مفهوم به عنوان نهضتی سازمان یافته به تجربه ی نوسازی شهری مورد استفاده قرار گرفت و تا امروز به عنوان رویکرد بهینه در برنامه ریزی و مدیریت شهری شناخته می شود به گونه ای که صاحب نظران حوزه مدیریت شهری، تجربه مدیریت و برنامه ریزی متمرکز شهر را شکست خورده دانسته و آن را بدون مشارکت شهروندان ناموفق می دانند. محله مکانی برای رفع نیازهای روزانه ساکنین است نیازها و مشکلات

مدیریت شهری و برنامه های شهری پیدا کند لذا نیاز است تا مدیران و برنامه ریزان شهری در زمینه چگونگی مشارکت مردم با سودآوری اقتصادی آموزش های لازم و ضروری بگذرانند. همچنین می توان ناموفق بودن مدیریت شهری در تهیه و اجرای برنامه ها و طراحی پیشین را به عنوان عامل دیگر معرفی کرد که باعث کاهش روحیه مشارکتی مردمی در کنار آگاه نبودن آنها به روش های مشارکت اشاره کرد. خدمات رسانی جزیره ای و سلیقه ای به محله های مختلف شهر باعث ایجاد دوگانگی و قطبی شدن محله های شهر به صورت شمال و جنوب شده است به صورتی که جمعیت بومی در محله ها، محله ی خود را ترک می کنند و در محله های با خدمات بهتر ساکن می شوند همین موضوع باعث شده است تا تمایل به مشارکت محله ای در برنامه ریزی ها کمتر شود. نبود فضا و زمینه های لازم برای مشارکت اجتماعی و فردی در محله های شهری از مهم ترین عوامل دیگر است که باعث شده است سطح مشارکت در برنامه ریزی محله محور در

Dendrogram using Average Linkage (Between Groups)



شکل شماره (۷): خوشه بندی عوامل تسهیل کننده



شکل شماره (۸): نمودار قندیلی عوامل تسهیل کننده

جدول شکل شماره (۱۲): تطبیق عوامل محدود کننده و تسهیل کننده مشارکت محله محور در اصفهان

تسهیل کننده		محدود کننده	
ایجاد ساختار مدیریت واحد شهری	خوشه ۵	ساختار مدیریت و مدیریت ناکارآمد	خوشه ۱
تأثیر گذاری اقتصادی مشارکت مردمی با آموزش کارکنان شهرداری	خوشه ۳	پایین بودن هوش فرهنگی و مشارکتی مدیران در جذب شهروندان دارای مشکل اقتصادی و بی اعتماد	خوشه ۲
آموزش روش های مشارکت و مطالبه گری به مردم	خوشه ۴	پایین بودن میزان روحیه مشارکتی به جهت ناموفق بودن طرح های پیشین	خوشه ۳
بهبود خدمات رسانی در محله ها و تأثیر در ماندگاری جمعیت بومی محله ها	خوشه ۲	پایین بودن میزان رضایت	خوشه ۴
		اختلاط اجتماعی بسیار زیاد	خوشه ۶
بستر سازی مشارکت مستقیم مردم در برنامه ریزی محله محور از طریق سمن ها و رأی مستقیم	خوشه ۱	عدم وجود زمینه های اجتماعی و فردی و مکانی برای مشارکت	خوشه ۵

فریدمن و تحلیل خوشه های تجزیه و تحلیل گردید نتایج تحلیل ها نشان می دهد که وضعیت مشارکت مردم در برنامه ریزی محله محور در شهر اصفهان در سطح مطلوبی قرار ندارد؛ به عبارت دیگر در شرایط حاضر در برنامه ریزی های محله محور شهر اصفهان مشارکت مردمی جایگاه و نقش تأثیر گذاری پیدا نکرده است. مهم ترین عوامل محدود کننده این مشارکت شامل مشخص نبودن جایگاه مشارکت کنندگان در ساختار مدیریت شهری، بی توجهی مدیریت شهری به مشارکت محله ای، عدم اعتقاد مدیران و مسئولین شهر به مشارکت، تأثیر پذیری مدیریت شهری از تصمیمات کلان کشوری و استانی، وضعیت نامناسب اقتصادی و مالی و غیره است. همچنین از عواملی که نقش تسهیل کننده در مشارکت دارند شامل ایجاد ساختار مدیریت واحد شهری، سود آور کردن مشارکت، بکارگیری الگوی تأثیر گذاری مستقیم مشارکت مردمی در مدیریت شهری و آموزش مدیران و کارکنان شهرداری است. تطبیق خوشه ای عوامل تسهیل کننده و محدود کننده مشارکت محله محور در اصفهان نشان می دهد که مشخص نبودن جایگاه مشارکت مردمی در ساختار

آن در تجربه زیسته و زندگی روزمره ساکنان شناسایی می شود و شکل می گیرد بنابراین مهم ترین سطح برای برنامه ریزی مشارکتی، برنامه ریزی محله محور است. مشارکت در برنامه ریزی محله محور باعث ایجاد یک جامعه بهتر می شود؛ اما مشارکت در اداره امور شهر و محله با موانع اداری، تاریخی، اجتماعی و فرهنگی زیادی روبرو است. در رویه های مدیریت و برنامه ریزی موجود برای مشارکت دادن شهروندان و مشارکت گروه های خاص عواملی نقش محدود کننده و بازدارنده دارند. عوامل محدود کننده و تسهیل کننده مشارکت محله محور در برنامه ریزی شهری در شهر اصفهان در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفت به منظور بررسی ابتدا با بررسی مبانی نظری و تجربی چالش های مشارکت استخراج گردید سپس از طریق مصاحبه با ۵ متخصص شاخص هایی عوامل استخراج گردید. در مرحله بعد با استفاده از نرم افزار جی پاور نمونه آماری استخراج گردید و به ۴۰ متخصص و مدیر شهر در اصفهان پرسشنامه توزیع شد داده های پرسشنامه با استفاده از آزمون های تی تک نمونه ای،

مدیریت شهری باعث شده است تا در برنامه ریز محله محور نیز امکان استفاده از مشارکت مردمی فراهم نباشد لذا نیاز به تحول در ساختار مدیریت شهری و ایجاد مدیریت واحد شهری وجود دارد و پایین بودن هوش فرهنگی و مشارکتی مدیران در جذب شهروندان در برنامه ریزی و مدیریت محله محور باعث شده است تا بی اعتمادی به ساختار برنامه ریزی و مدیریت شهری در محله ها شکل گیرد و مشارکت جنبه شعاری و ابزاری در مدیریت شهری و برنامه های شهری پیدا کند لذا نیاز است تا مدیران و برنامه ریزان شهری در زمینه چگونگی مشارکت مردم با سودآوری اقتصادی آموزش های لازم و ضروری بگذرانند. خدمات رسانی جزیره ای و سلیقه ای به محله های مختلف شهر باعث ایجاد دوگانگی و قطبی شدن محله های شهر به صورت شمال و جنوب شده است به صورتی که جمعیت بومی در محله ها، محله ای خود را ترک می کنند و در محله های با خدمات بهتر ساکن می شوند همین موضوع باعث شده است تا تمایل به مشارکت محله ای در برنامه ریزی ها کمتر شود. نبود فضا و زمینه های لازم برای مشارکت اجتماعی و فردی در محله های شهری از مهم ترین عوامل دیگر است که باعث شده است سطح مشارکت در برنامه ریزی محله محور در محله های شهری اصفهان نامطلوب باشد.

در پژوهش های انجام شده به نقش، تأثیر، اهمیت و یا جایگاه مشارکت در برنامه ریزی و مدیریت شهری اشاره شده است اما در این پژوهش به صورت خوشه ای عوامل محدود کننده و تسهیل کننده در مشارکت شناسایی و مورد بررسی قرار گرفته شده است.

فهرست منابع

— ابطحی، سید حمید و شیانی، ملیحه. (۱۳۹۹).

شناسایی موانع مشارکت مردم در مدیریت شهری تهران: یک تحلیل محتوای کیفی. توسعه محلی (روستائی-شهری)، ۱۲(۲)، ۶۴۳-۶۵۵. doi: 10.22059/jrd.2021.319833.668632

— پاپلی یزدی، محمدحسین، سناجردی. (۱۳۸۷) (نظریه های شهر و پیرامون: تهران. سمت، چاپ دوم.

— پاکرو نازلی، ستارزاده داریوش. بررسی مؤلفه های مؤثر در چالش های نهادی مشارکت شهروندی در بازآفرینی پایدار شهری مطالعه موردی: شهر تبریز. تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی ۱۴۰۱-۲۲ (۶۵): ۷۹-۱۰۱.

— پاکرو نازلی، ستارزاده داریوش. بررسی مؤلفه های مؤثر در چالش های نهادی مشارکت شهروندی در بازآفرینی پایدار شهری مطالعه موردی: شهر تبریز. تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی ۱۴۰۱-۲۲ (۶۵): ۷۹-۱۰۱.

— حبیبی، دکتر سید محسن، و رضوانی، هادی سعیدی. (۱۳۸۴). شهرسازی مشارکتی؛ کاوشی نظری در شرایط ایران. هنرهای زیبا، ۲۴(۰).

— حسین زاده، علی وفدایی ده چشمه، حمید (۱۳۹۱). بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر مشارکت شهروندان در امور شهری: مطالعه موردی شهرکرد. مجله مطالعات جامعه شناختی شهری. دوره ۲. شماره ۵: صص ۸۲-۵

— حسینی، سیده آیدا، افلاکی، اردلان و شمس الدینسی، علی. (۱۳۹۹). بررسی تطبیقی فرآیند مشارکت مردمی در برنامه ریزی شهری به منظور معرفی چالش ها و موانع برنامه ریزی نوین در ایران. رهیافت، 30(80)، 83-100. doi: 10.22034/rahyaft.2021.10427.1139

- تحقیقات جغرافیایی ۱۳۹۶-۳۲ (۴): ۳۰-۴۶.
- میرموسوی، سیدعلی (۱۳۷۵). مبانی دینی و فرهنگ سیاسی مشارکتی، نقد و نظر، شماره ۹ و ۴، قم.
- Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216–224. <https://doi.org/10.1080/01944366908977225>
- Ashley C. Tuten T. (2015) Creative strategies in social media marketing: An exploratory study of branded social content and consumer engagement *Psychology & Marketing*, 32 (1), pp. 15-27
- Ataman C, Tuncer B (2020). Urban interventions and participation tools in urban design processes: a systematic review and thematic analysis (1995–2021), *Sustainable Cities and Society* 76, 103462.
- Carreira, V. Machado, J. R. & Vasconcelos, L. (2016). Engaging citizen participation-a result of trusting governmental institutions and politicians in the Portuguese democracy. *Social Sciences*, 5(3). <https://doi.org/10.3390/socsci5030040>
- Correia, Diogo, Eduardo Feio José, Marques João, Teixeira Leonor (2022) Participatory methodology guidelines to promote citizens participation in decision-making: Evidence based on a Portuguese case study, *Cities* Volume 135. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2023.104213>.
- Davidson, M. & Dolnick, F (2007), A Plan- رحمانی‌ریال جواد. تبیین الگوی مدیریت شهری مبتنی بر مشارکت اسلامی (مورد مطالعه: شهر زنجان). *فرهنگ معماری و شهرسازی اسلامی* ۱۳۹۹- ۵ (۱): ۲۳-۳۶.
- زیاری، کرامت الله، روستا، مجتبی، رفیعیان، سجاد، & دلوی، مرجان. (۱۴۰۰). نقش مشارکت‌های مردمی در سامان دهی بافت فرسوده شهر جهرم. *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*, 53(1), 35-46. doi: 10.22059/jhgr.2020.104307.1006780
- سجادی، ژیلا و واحدی یگانه، فرید (۱۳۹۶) نقش مشارکت اجتماعات محلی در توسعه‌ی پایدار اجتماعی شهرها (مورد مطالعه: محله‌ی سرتپوله - شهر سنندج)، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال ۷، شماره‌ی پیاپی ۲۸، ۱۶۶ - ۱۵۱
- طالش‌ی، مصطفی؛ عفتی، محمد (۱۳۸۸). برنامه‌ریزی مشارکتی تهران، انتشارات دانشگاه پیام نور.
- علی‌الحسابی، مهران (۱۳۸۹) نقش سازمان‌های مردم‌نهاد و رهبران محلی در توسعه روستایی نمونه موردی: بندر لافت، مسکن و محیط روستا. ۴۸: ۱۳۴-۳۵.
- مطیعی لنگرودی، سیدحسن. (۱۳۸۲) برنامه ریزی روستایی با تأکید بر ایران، مشهد، جهاد دانشگاهی.
- مهردادش، گونا، و عابدی فرد، لیلا. (۱۴۰۰). چالش‌های مدیریت شهری و حق شهر در سیاست‌گذاری و تمرکزگرایی (شهر پاوه). *جغرافیا و روابط انسانی*، ۴(۱)، ۱۴۵-۱۸۱. doi: 10.22034/gahr.2021.287079.1561
- مهرورز ستاره، خاکپور براتعلی، رهنما محمد رحیم. آسیب‌شناسی مشارکت مردمی در نوسازی و بهسازی بافت محله آبکوه شهر مشهد. فصل‌نامه

- Tool to analysis spatial planning practices USA: Ashgate. 2012.
- Raveau MP, Couyoumdjian JP, Fuentes-Bra-vo C, Rodriguez-Sickert C, Candia C (2022) Citizens at the forefront of the constitutional debate: Voluntary citizen participation de-terminants and emergent content in Chile. PLoS ONE 17(6): e0267443. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0267443>
 - Sadoway, D. and Univerisity C. (2018) (Re) prioritizing citizens in Smart Cities gover-nance: Examples of Smart Citizenship from Urban India
 - Saleh Bouregh Adel and etl ((2023) Investi-gating the prospect of e-participation in ur-ban planning in Saudi Arabia, Cities (2023), 134, 104186 <https://doi.org/10.1016/j.cities.2022.104186>
 - Sanoff, Henry, (2000), “Community Par-ticipation Methods in Design and Planning”, John Wiley & Sons, INC.
 - Sharifi, Ayyoob (September 2015). “From Garden City to Eco-urbanism: The quest for sustainable neighborhood development”. Sustainable Cities and Society. 20: 1–16. doi:10.1016/j.scs.2015.09.002.
 - Simpson, B. Towards the Participation of Children and Young People in Urban Plan-ning and Designe. Urban studies journal. 1997; (34): 907-925.
 - Talen, Emily (2019-07-01). “Plan vs. Process: ners Dictionary, american Planning Associa-tion.
 - Leng X, Zhong S, Kang Y. Citizen participa-tion and urban air pollution abatement: Evi-dence from environmental whistle-blowing platform policy in Sichuan China. Sci To-tal Environ. 2022 Apr 10;816:151521. doi: 10.1016/j.scitotenv.2021.151521. Epub 2021 Nov 9. PMID: 34762960.
 - Matamanda, Abraham R. & Chinozvina, Queen L. 2020. “Driving Forces of Citizen Participation in Urban Development Practice in Harare, Zimbabwe,” Land Use Policy, El-sevier, vol. 99(C).
 - O’Faircheallaigh, C. (2010). Public participa-tion and environmental impact assessment: Purposes, implications, and lessons for public policy making. Environmental Impact As-sessment Review, 30(1), 19–27. <https://doi.org/10.1016/j.eiar.2009.05.001>
 - Oliveira, Á. and Campolargo M. (2015) From smart cities to human smart cities 48th Hawaii International Conference on System Sciences [10.1109/HICSS.2015.281](https://doi.org/10.1109/HICSS.2015.281)
 - Onyx, J, Bullen, P. (2000). “Sources of social capital”. In I. winter (Ed), social capital and public policy in Australia (pp. 105 – 134). Melbourne: Australian Institute of family studies.
 - Othengrafen, F. Uncovering the Unconscious Dimintions of Planning: Using culture as a

- The Case of Neighbourhood Planning". Built Environment. 45 (2): 173–189. doi:10.2148/benv.45.2.173. S2CID 198641088.
- Tousi, MA. (1992), "Participation in the management and governance", State Management Training Center, front, Tehran (in Persian).
 - Trencher G. (2019 Towards the smart city 2. 0: Empirical evidence of using smartness as a tool for tackling social challenges Technological Forecasting & Social Change, 142 (October 2017)), pp. 117-128, [10.1016/j.techfore.2018.07.033](https://doi.org/10.1016/j.techfore.2018.07.033).
 - UN-Habitat. (2009). Planning sustainable cities. Global report on human settlements. London: United Nations Human Settlements Programme.
 - Wang, H; Song, Y; Hamilton, A. and Curwell, S, 2007, Urban information integration for advanced e-planning in Europe, Government information Quaterly, Vol. 24, PP. 763-754.

تحلیل نقش مؤلفه‌های منظر شهری بر کیفیت محیط زیست شهری و رفتار زیست محیطی شهروندان (مطالعه موردی: مناطق ده گانه کرج)

مینا حیدری تمرآبادی^۱

کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری (محیط زیست شهری)، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

تاج الدین کرمی^۲

استادیار دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

فصلنامه پژوهش‌های مکانی فضایی، دوره ششم، پیاپی ۲۴، پاییز ۱۴۰۱، صص ۱۱۷ - ۱۳۱

چکیده

شهرها به‌عنوان محل زندگی زمانی بیشترین مطلوبیت را بر کیفیت زندگی ساکنان خود ایجاد می‌کند که خواسته‌های وی را برآورده سازد. این خواسته‌ها در قالب تحقق ارزش‌هایی چون زیبایی منظر، آرامش، تنوع و... معنا پیدا می‌کند. چنانچه هر یک از این ارزش‌ها در محیط زندگی یک فرد فاقد مطلوبیت باشد بر ادراک و احساس وی از مکان و در نتیجه بر سطح رضایت‌مندی از محیط زندگی تأثیرگذار خواهد بود. پژوهش حاضر به تحلیل نقش مؤلفه‌های منظر شهری بر کیفیت محیط زیست شهری و رفتار زیست محیطی شهروندان شهر کرج در قالب شاخص‌های هویت و حس تعلق به مکان و تعادل و کیفیت بصری پرداخته است، به‌نوعی به بررسی رابطه واکنش‌های رفتاری انسان در ارتباط با مناظر شهری پس از درگیر شدن حواس انسان در محیط پرداخته است. داده‌های مورد نیاز از طریق مطالعات کتابخانه‌ای، بازدید میدانی و تکمیل چک لیست گردآوری شده و تحلیل داده‌ها با استفاده از روش هم‌بستگی پیرسون، آزمون T تک نمونه‌ای و تحلیل رگرسیون انجام گرفته است. در تحلیل رگرسیون شاخص‌های سه‌گانه، شاخص منظر شهری به‌عنوان متغیر وابسته و سایر شاخص‌ها به‌عنوان متغیر مستقل در نظر گرفته شد. بر اساس نتایج شاخص‌های تعادل و کیفیت بصری و تعلق به مکان به ترتیب با ضرایب تأثیر ۰/۴۵۳ و ۰/۱۹۲ بیشترین تأثیر را تعادل و کیفیت بصری بر منظر شهری داشت. در این میان با توجه به ضریب تأثیر بالای شاخص تعادل و کیفیت بصری بر منظر شهری و این‌که مؤلفه‌های مربوط به شاخص تعادل و کیفیت بصری عمدتاً ویژگی‌های زیبایی‌شناسانه منظر شهر و محله است، می‌تواند نقش قابل توجهی در ارتقای منظر شهری کرج داشته باشد. در واقع، محیط‌های شهری که کیفیت مطلوبی از نظر شاخص‌های ذکر شده را دارا باشند، علاقه‌مندی مردم به حضور در فضای شهری، حس تعلق در محل سکونت و کار خود و اقدام به رفتارهای زیست محیطی بیشتر خواهد بود.

واژگان کلیدی: مطلوبیت منظر شهری، رفتار زیست محیطی، کیفیت محیط زیست.

۱. نویسنده مسئول: minaheydari80@gmail.com

2. karamit@khu.ac.ir

مقدمه و بیان مسئله

امروزه بیش از نیمی از جمعیت دنیا در شهرها زندگی می‌کنند بنابراین می‌توان گفت که پدیده شهرنشینی به مقوله‌ای اجتناب‌ناپذیر تبدیل شده است. ساخت و سازهای غیرقانونی و بی‌کیفیت، نبود نظارت و بی‌کفایتی مسئولان، مطالبه‌گر نبودن شهروندان، افزایش مسائل اجتماعی ناشی از مهاجرت، مشکلات زیست‌محیطی و آلودگی‌های محیطی و ... همه این عوامل باعث پایین آمدن سطح کیفیت زندگی در نواحی شهری شده است.

در واقع شهرها و نوع عملکرد عناصر آن منعکس‌کننده هویت و حس تعلق به مکان فعالیت و زندگی شهروندان خود است. ما برای درک از محیط اطراف خود از دامنه وسیعی از حواس و احساسات خود کمک می‌گیریم که بیشترین درصد از راه دیدن ایجاد می‌شود. زیبا و یا نازیبا شدن محیط‌های شهری می‌تواند از عدم شناخت عوامل زیبا کننده ناشی شود. یکی از راهکارهای افزایش هویت شهرها افزایش زیبایی و انتقال زیباشناختی از محیط به ساکنان آن محیط است و این جز با شناخت عوامل زیبایی، نحوه ادراک زیبایی در مشاهده‌گر آن میسر نخواهد شد. در پی درک زیبایی از محیط، هویت محیطی و حس تعلق و مشارکت شهروندان ارتقا خواهد یافت (Bonaiuto, 1993: 91).

فضایی که در اثر فعالیت‌های انسانی پدید می‌آید با آن نوع چیدمان و نظم عناصر خود می‌تواند جلوه‌های متنوعی از احساسات و تجربه‌های عاطفی جدید مثل انواع آرامش یا تشویش، افسردگی و بیماری، روزمرگی‌ها، خستگی‌ها را به ساکنان خود انتقال دهد. اصولاً هر قدر محیط شهر و محیط زندگی شهری بتواند مراتب زیبایی و درگیری حسی را به ساکنین

خویش هدیه کند به همان نسبت می‌تواند به مشارکت، فعالیت و آرامش شهروندان میسر شود و مشکلات جاری زندگی را برای آنان قابل تحمل کند و رفتارهای زیست‌محیطی به‌عنوان یک ارزش برای آن‌ها نهادینه شود.

زیبایی منظر شهری کیفیتی است در کالبد و روح محیط شهری که شهروندان در برابر تجربه‌های حسی نسبت به محیط خود در روح و جانش ایجاد می‌گردد. احساساتی که به‌منزله تجربه‌های شخصی یا حالات هیجانی نسبت به اجزای تشکیل دهنده محیط شهری بروز می‌دهد، لازمه این زیبایی عینی هماهنگی بین نمودهای بصری فعالیت شهروندان و عوامل زیست‌محیطی است. محیط زندگی افراد همه جوانب و احساسات او را در بر می‌گیرد و نما و منظر بخشی از این محیط است که می‌تواند در زمان‌های متفاوت به آن توجه کرد و با آن ارتباط گرفت. ما به‌عنوان ساکنان محیط در فضایی بنام شهر برای گذراندن اوقات و انجام فعالیت‌های خود قرار گرفته‌ایم که می‌توانیم با توجه به نوع ادراک خود از محیط و دخالت‌ها و برنامه‌ریزی‌های اصولی این محیط را در جهت بهینه‌تر تغییر دهیم.

محیط شهری از فضاهای مختلفی تشکیل می‌شوند که هر کدام از آن‌ها برای تسهیل تحقق برخی از فعالیت‌های فردی و اجتماعی شهروندان که به آن‌ها نیاز دارند شکل می‌گیرند. با توجه به این‌که هر فعالیت به فضایی با ویژگی خاص یا ارزش‌های رفتاری متناسب خود نیاز دارد، در صورت عدم وجود فضای مناسب، کیفیت ایجاد نوع فعالیت‌ها دچار مشکل شده و در نهایت موجودیت شهر از جنبه‌های اجتماعی، فرهنگی و هویتی با اختلال روبرو خواهد شد (مدنی‌پور، ۱۳۷۹). امروزه در طراحی شهرها، انسان

به‌عنوان کاربر اصلی فضاهای شهری فراموش شده است و نیازهای او به آرامش و امنیت در شهر نادیده گرفته شده است (منصوری، ۱۳۸۹). در حال حاضر در طراحی و برنامه‌ریزی‌های شهری در کشور به‌خصوص شهری مانند کرج غالباً به نیازهای روحی شهروندان به‌عنوان یک موجود اجتماعی و با‌احساس به‌درستی پاسخ داده نمی‌شود و ساکنان این شهر به فضاهای شهر به‌عنوان مسیری برای صرف گذراندن و محلی برای درآمد می‌نگرند؛ در واقع محیط شهر کرج به‌جای آن‌که مردم را به ایستادن، تأمل کردن و برقراری تعامل اجتماعی دعوت کند، آن‌ها را به بی‌اعتنایی و گذر تشویق می‌کند. دیدن، درک و تجربه کردن به‌درستی اتفاق نمی‌افتد که نتایج آن دل‌مردگی‌ها، خستگی‌ها، روزمرگی‌ها و حتی بیماری‌های روحی و جسمی می‌شود. کرج با پذیرش جمعیتی چشم‌گیر از مهاجران با انواع سنت و فرهنگ‌ها که این غنای فرهنگی در جهت درستی سازماندهی نمی‌شود، روز به‌روز بر بی‌ریختی و بدفواره‌ای چهره شهر بیشتر می‌شود و جالب این است که همین ساکنان از دل مرده بودن و آرزوی برگشت به دیار خود حرف می‌زنند. اهمیت این پژوهش در این است که اگر مدیران و برنامه‌ریزان شهری و حتی خود شهروندان متوجه این امر شوند که محیط شهری یک مکان صرف برای تأمین نیازهای مادی یا داشتن سقفی برای خوابیدن نمی‌باشد، بلکه جایی است که هویت، شخصیت و احساسات ما در آن شکل می‌گیرد و با دیدی همه‌جانبه نسبت به تمام ابعاد کیفی محیط شهر کرج اقدام شود آن زمان است که یکسری رفتارهای زیست‌محیطی نهادینه خواهد شد، برای مثال زمانی که فضاهای سبز و باغ‌ها تخریب و فدای مقاصد اقتصادی می‌شوند، ریختن زباله در کوچه و خیابان بدون لحظه‌ای درنگ، نداشتن کوچک‌ترین

حس به مشارکت برای تمیز کردن نمای ساختمان، کوچه، گل‌کاری مقابل منزل یا مغازه و غیره دیگر جایی در رفتارهای زیست‌محیطی ما نخواهند داشت. این امر میسر نخواهد بود مگر با مشارکت ساکنان و متولیان و ارتباط نزدیک با آن‌ها که با نظرخواهی از آنان حس و تعصب به محل زندگی، آرامش در محل فعالیت، سازگاری با محیط و مشارکت با اطرافیان به وجود خواهد آمد.

در تحقیقات و مقالات اندکی که برای شهر کرج در این زمینه کار شده است تنها به‌صورت موردی برای یک خیابان در یک منطقه خاص بخصوص مرفه‌نشین، یا فقط یک نوع کاربری مثل مجتمع تجاری کار شده است؛ اما با توجه به هدف اصلی این پژوهش که داشتن یک ارزیابی کیفی و کمی از مؤلفه‌های مطلوب منظر شهری است و بررسی ارتباط آن با کیفیت محیط زیست و رفتارهای زیست‌محیطی، سعی شد که از تمام مناطق ده‌گانه کرج با نوع خاص کاربری‌های چندین نمونه مقابل محله‌های فقیرتر در تمام ده مناطق بصورت موزایک شده انتخاب شده است.

در این پژوهش سعی شده با توجه به مسائل و مشکلات بسیار بد سیمایی و منظری در بیشتر مناطق شهر کرج به سؤالات زیر پاسخ داده شود:

۱. وضعیت مناطق ده‌گانه شهر کرج از نظر مؤلفه‌های مطلوبیت منظر شهری چگونه است؟
۲. مؤلفه‌های مؤثر بر مطلوبیت منظر شهری کرج در سطوح مختلف کدامند؟

پیشینه پژوهش

از دهه ۱۹۶۰ رشد روزافزون شهرها مشکلات گسترده‌ای در مباحث زیست‌محیطی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و کالبدی به وجود آورده است.

برنامه‌ریزان در مواجهه با این مشکلات دریافتند که توجه به مسائل کمی مشکلات شهری را مرتفع نمی‌کند و می‌بایست به مسائل کیفی توجه نمود. در اولین کنفرانس سازمان ملل در سال ۱۹۷۶ مفهوم کیفیت محیط مطرح شد. در این کنفرانس کیفیت محیط را با برآورده نمودن نیازهای اساسی انسان و عدالت اجتماعی هم ارز دانستند.

جین جیکوبز در سال ۱۹۶۱ در کتاب زندگی و مرگ شهرهای بزرگ آمریکا، پنج معیار را برای فضاهای شهری باکیفیت مطلوب بیان می‌کند: ملحوظ داشتن فعالیت‌های مناسب پیش از توجه به نظم بصری محیط، استفاده از کاربری مختلط چه به لحاظ نوع استفاده و چه از نظر حضور ابنیه با قدمت‌های مختلف در یک ناحیه، توجه به عنصر خیابان، نفوذپذیر بودن یا قابل دسترس بودن بافت، اختلاط اجتماعی و انعطاف‌پذیر بودن فضاها.

همچنین متیو کرمونا در کتابی با عنوان مکان‌های عمومی - فضاهای شهری، کیفیات تأثیرگذار بر فضاهای شهری را به هفت دسته تقسیم کرده است که عبارت‌اند از: دسترسی، سخت فضا و نرم فضا، فضای همگانی، ایمنی و امنیت، منظر شهری، اختلاط و تراکم، همه شمول بودن و مدیریت زمانی فضا. کوین لینچ با انتشار کتاب تئوری شکل خوب شهر در سال ۱۹۸۱، مؤلفه‌های شکلی شهر خوب و کیفیت‌های مطلوب مکان شهری موفق را در گرو پنج معیار زیر بیان می‌کند:

سرزندگی (محیط سالم) به مفهوم امکان بقای زیست‌شناختی و جامعه‌شناختی انسان در محیط ادراک (احساس مکان و هویت) به معنی نقش‌انگیزی ذهنی و معنادار بودن مکان‌های شهری

تطابق (تطابق فضایی): به منظور انطباق فرم شهری با

فعالیت‌های گوناگون و مدارهای رفتار دسترسی (قابلیت سرویس به مردم، فعالیت و ادراک): به مفهوم سهولت نفوذ فیزیکی به بخش‌های مختلف بافت شهری

کنترل و نظارت: به مفهوم فراهم بودن امکان انتخاب و مداخله شهروندان در امور مرتبط با مدیریت همچنین دو فوق معیار زیر را جهت تنظیم روابط میان معیارهای پنج‌گانه فوق پیشنهاد می‌نماید:

کارایی: کارا بودن هر یک از معیارهای فوق با توجه به هزینه عدالت: پرداخته شدن هزینه معیارها از طریق سازمان یا طبقه اجتماعی که باید برای آن هزینه کنند. عدالت: پرداخته شدن هزینه معیارها از طریق سازمان یا طبقه اجتماعی که باید برای آن هزینه کنند.

مبانی نظری

صاحب‌نظران فلسفه زیباشناسی محیط با رویکرد زیاسازی محیط شهری از رویکردی فکری صحبت می‌کند که عملاً کارش تفحص برای فضایی مطلوب، چیدمانی درخور با اجزای طبیعت برای کاربری‌ها، درک خواسته و احساسات انسان شهرنشین می‌باشد. رویکرد زیباشناسی از اواخر قرن ۱۹ با نمایشگاه کلمبیا در شیکاگو آغاز شد؛ که به ارتقاء کیفی فضای شهر می‌پردازد تا به شکل‌گیری شهر سالم، زیبا و انسان‌مدار از طریق کنترل اجتماعی (رضایت‌مندی مردم) برسد و اسباب حظ بصری و ارتقاء کیفیت محیط شهری فراهم آید تا تعامل اجتماعی، هویت کالبدی شهر و هویت اجتماعی شهروندان را تحکیم بخشد که به عوامل مختلفی چون کیفیت طراحی شهری، کیفیت و ضوابط معماری نماها، رنگ، فرم، روشنایی و معماری نور در شب، کیفیت و کمیت فضای سبز، تبلیغات شهری، مبلمان شهری آلمان، تناسب احجام با محیط، پاکیزگی شهر و ... بستگی دارد (Bai et al, 2012).

کیفیت بصری محیط شهری

برای ارزش‌گذاری و توصیف میزان تناسب فرم‌ها و درجه هم‌خوانی اجزا، نحوه چیدمان عناصر و عملکردشان به کار برده می‌شود. منظر شهری پدیداری است از انواع سازه‌ها و رخنمون‌های طبیعی که نوع چیدمان و هندسه قرارگیری این دو القا‌کننده حس تعلق مکانی، حق انتخاب، دستیابی به جریان داشتن زندگی در کالبد شهر را شامل می‌شود. زمانی که این فرم‌های بصری مورد علاقه مردم قرار بگیرد فضاهای شهری هیجان‌انگیز و جذاب خواهند بود. دکتر کوروش گلکار در پژوهشی که در باب کیفیت سرزندگی در طراحی شهری انجام داد، سرزندگی را در گرو کیفیات مطلوب طراحی شهری دانسته است، کیفیاتی چون خوانایی، رنگ تعلق، همه شمولی، انعطاف‌پذیری، شخصیت بصری، آموزندگی، کیفیت عرصه همگانی، همسازی با طبیعت، حس زمان، انرژی، آسایش اقلیمی، نفوذپذیری و حرکت، غنای حسی، ایمنی و امنیت، اختلاط کاربری و فرم، کارایی و پاکیزگی محیطی؛ که در کنار سرزندگی، کیفیت کلی طراحی شهری را شکل می‌دهند (گلکار، ۱۳۸۷: ۴۳).

باب جارویس در مقاله (محیط شهری به‌عنوان هنر بصری) سنت‌های تفکر در هنر بصری شهر را شامل: سنت زیبایی‌شناسی بصری، سنت اجتماعی و سنت ایجاد مکان شهری (تلفیق سنت زیبایی‌شناسی و اجتماعی) می‌داند که رهنمودهای هنر ایجاد مکان شهری زیبا را؛ مشارکت، هویت، کیفیت فضای عمومی، سهولت حرکت، خوانایی، سازگاری، تنوع، کیفیات بصری و تجارب زیبایی‌شناختی می‌داند (Dempsey, 2012).

روانشناسی محیطی

به این امر اشاره می‌کند که برای درک و شناخت از

محیط اطراف خود از دامنه گسترده‌ای از حواس و احساسات همراه با دیدن و ثبت کردن تصاویر و ذخیره و یادآوری کمک گرفته می‌شود. واکنش احساسی و عاطفی که پس از درگیر شدن حواس انسانی در محیط‌های شهری باعث بازخوردهایی مانند تشویش یا آرامش، تغییرات احساسی، تغییرات رفتاری و ... را در پی دارد. روانشناسی محیطی رویکردی است که محسوسات انسان و ارتباط با عناصر محیط اطراف خود را به‌صورت یک تجربه حسی-هیجانی مورد بررسی قرار می‌دهد. ما در محیط شهری ساکن هستیم و به‌واسطه حواسمان آن را درک می‌کنیم، می‌توانیم یک محیط زیبا یا یک محیط مغشوش و آلوده داشته باشیم. منظر شهری پدیده‌ای بصری است که در عین حال که خاطرات را برمی‌انگیزد تجارب را یادآوری می‌کند و می‌توان با آن ارتباط گرفت. ما به‌عنوان ساکنان محیط در فضایی بنام شهر برای گذراندن اوقات و انجام فعالیت‌های خود قرار گرفته‌ایم که می‌توانیم با توجه به نوع ادراک خود از محیط و دخالت‌ها و برنامه‌ریزی‌های اصولی، این محیط را در جهت بهینه‌تیر تغییر دهیم یا در جهت عقب‌گرد آن را به محیطی نامیدکننده و آلوده تبدیل کنیم.

بنا بر نظر لویکا (Lewicka, 2008) روان‌شناسی محیطی، مطالعه روان‌شناختی رفتار انسان به‌گونه‌ای است که بر زندگی روزمره در محیط کالبدی مرتبط باشد. همان‌گونه که از این تعریف استفاده می‌شود روان‌شناسی محیطی رابطه انسان با محیط کالبدی و تأثیرات این دو بر یکدیگر را به‌گونه‌ای مورد بررسی قرار می‌دهد که ارزش‌ها، نگرش‌ها و احتیاج‌های او مورد توجه قرارگیرد و به موضوعاتی که در تشریح رفتارهای مردم نقش اساسی دارند مانند ادراک، شناخت فضایی پردازند. لذا روان‌شناسی محیطی به

مطالعه تجربه فردی و جمعی مردم از مکان‌های که از نوع رفتارهای بنیادین انسان می‌باشد علاقه‌مند است. نیومن در کتاب خویش با نام «فضای قابل دفاع مردم: طراحی در شهر خشونت‌زده» (۱۹۷۲) ارتباط ما بین جرم و جنایت و خشونت را با محیط‌های مختلف مسکونی در شهر نیویورک مورد بررسی قرار می‌دهد و معتقد است که با تغییر در نحوه آرایش محیط و ساخت کالبدی می‌تواند در کاهش میزان خشونت‌ها در مجموعه مسکونی مؤثری واقع شد.

مکاتب دیگری که سعی کرده‌اند تا چگونگی ادراک انسان از رفتارش را در محیط و یا از محیط توضیح دهند و تأثیر ژرفی بر تئوری‌های محیطی و طراحی داشته‌اند مکتب روانشناسی گشتالت (۱۹۴۴)، دیدگاه روان‌شناسی سازش‌مند یا تبادل (۱۹۶۰) و مکتب روانشناسی بوم‌شناختی جیمز گیسون (۱۹۶۶-۱۹۷۹) هستند.

گشتالت الگوهای ادراکی و هم‌ریختی بین شکل‌ها و تجربیات ادراک محیطی با فرآیند شکل‌گیری نظام عصبی در انسان صحبت می‌کند.

روانشناسی سازش‌مند تجربه انسان از محیط و ارتباط متقابل انسان و پیرامونش را مبنا قرار داده و ادراکش را به‌مانند فرآیندی سازش‌مند بین مشاهده‌گر و محیط مورد بررسی قرار می‌دهند. از سوی دیگر روانشناسی اپتیکی گیسون محیط و بوم را پایه و اساس تمامی داده‌ها می‌داند و معتقد بود که داده‌های محیطی به‌گونه‌ای مستقیم و بدون نیاز به نیروی پردازش مغز آدمی از طریق انوار محیطی و به‌وسیله حواس حسی آدمی که به‌مثابه یک نظام عمل می‌کند، دریافت می‌شود (Golnicik & Thompson, 2010).

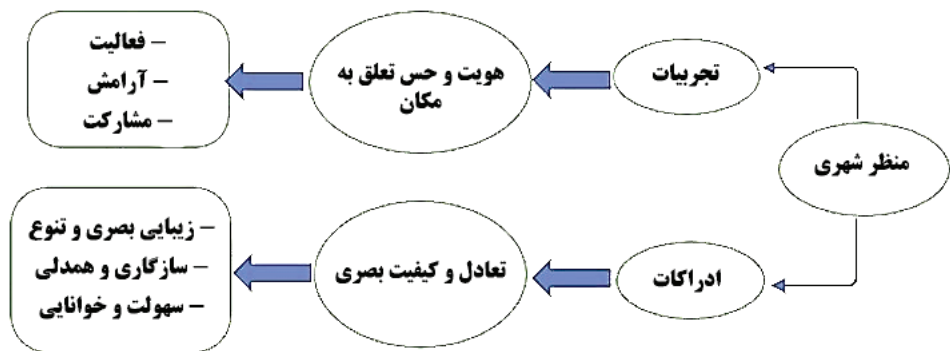
فیلیپ تیل^۱ (۱۹۶۱-۱۹۹۷)، روش و تکنیک ثبت

1. Thiet

رفتار زیست محیطی

شهر و ذات طبیعی محیط شهر به ما مکان (سکونت، فعالیت)، منبع درآمد، دانش، آموزش و رشد را می‌دهد. مطلوبیت و کیفیت محیط زندگی یک فرد بر نوع واکنش‌های رفتاری و احساسی وی از مکان تأثیر خواهد بود و یک جواب و پاسخ دوسویه می‌باشد (Jackson, 2003). زمانی این واکنش‌های رفتاری به رفتار زیست‌محیطی ساکنان شهر تبدیل خواهد شد که به‌عنوان یک ارزش در بین آنان نهادینه شود. میزان نگرانی ساکنان درباره دست‌کاری در اجزای طبیعی شهر، بهره‌وری به‌اندازه توان محیطی شهری نه بهره‌کشی از آن، ایجاد قوانین کارآمد برای نما، منظر و فضای سبز شهر و... در کل به حال خود رها نکردن و تعصب داشتن نسبت به شهر خود.

پژوهش‌های مختلفی در زمینه محیط-رفتارهای زیست‌محیطی انجام شده است که در آن‌ها، تحلیل



شکل شماره (۱): مدل مفهومی پژوهش

مطلوبیت منظر شهری بر کیفیت محیط زیست شهری و رفتار زیست محیطی شهروندان شهر کرج پرداخته شده است. شیوه گردآوری داده‌های مورد نیاز پژوهش از طریق مطالعات دقیق مبانی نظری مرتبط و استفاده از اسناد و مدارک، مشاهده مستقیم و برداشت‌های میدانی در دو زمان متفاوت (روز (ساعت کاری) و شب) و تکمیل چک‌لیست برای ثبت اطلاعات بوده است. از تمام مناطق ده‌گانه کرج، ۴ محله یا خیابان شاخص در هر منطقه به صورت موزایک شده که هم منطقه مرفه و در مقابل آن منطقه فقیرتر انتخاب شود در نظر گرفته شد.

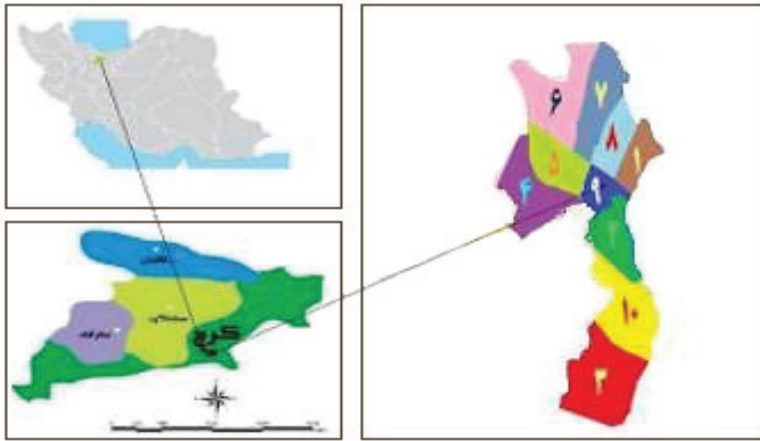
کرج با پذیرش جمعیتی چشم‌گیر از مهاجران با انواع سنت و فرهنگ‌ها که این غنای فرهنگی در جهت درستی سازماندهی نمی‌شود، از بین بردن باغ‌های قدیمی، ساخت‌وساز انبوه از آجر و سیمان به جای درختان و فضای سبز و... تأثیر این رفتارهای ضد محیط‌زیستی روز به روز بر بی‌ریختی و بدقواره‌ای چهره شهر بیشتر می‌شود و کیفیت محیط شهری بدتر از سال‌ها و ماه‌های قبل، جالب است که همین ساکنان از دل مرده بودن و آرزوی برگشت به دیار خود حرف می‌زنند. فاصله گرفتن از این فکر که

رفتار به‌عنوان روشی برای تبیین ارتباطات متقابل مردم و مکان به کار گرفته شده است (گلیکنیک^۱ و تامپسون^۲، ۲۰۱۰: ۳۸). در این راستا، شاخص‌های مختلفی در مورد کیفیت محیط ارائه شده است از موضوعات مختلف، از رضایت‌مندی عمومی از محله تا پیمایش خیابانی را در بر می‌گیرد (والفرد^۳، ساماراسوندرای^۴، هوکی^۵، فورمن^۶، ۲۰۱۱: ۱۶۳). در این پژوهش با توجه به مدل مفهومی (شکل شماره ۱) رفتارهای زیست محیطی (مشارکت، فعالیت‌ها در جهت ارتقاء محیط شهر و...) در نظر گرفته شده به صورت زیر می‌باشد.

روش پژوهش

این پژوهش به لحاظ هدف جزء تحقیقات کاربردی بوده و به لحاظ ماهیت و روش جزء تحقیقات توصیفی و تحلیلی می‌باشد. با توجه به ماهیت موضوع و مؤلفه‌های مورد بررسی، رویکرد حاکم بر این پژوهش روش پیمایشی است که به تحلیل نقش مؤلفه‌های

1. Golichnik
2. Thompson
3. Walford
4. Samarasundera
5. Hockey
6. Foreman



شکل شماره (۲): موقعیت جغرافیایی محدوده‌های مورد مطالعه

از آزمون T تک نمونه‌ای ارزیابی شد. میزان هم‌بستگی شاخص‌های سه‌گانه منظر شهری با بهره‌گیری از هم‌بستگی پیرسون محاسبه شد و در نهایت، تحلیل رگرسیون کیفیت منظر شهری با سایر شاخص‌ها انجام گرفت تا میزان تأثیر هر یک از شاخص‌ها بر تعلق مکانی و کیفیت بصری مشخص و تبیین شود. در واقع ابتدا به بررسی مطلوبیت منظر شهر کرج که حاصل نوع ادراک و تجربه‌های شهروندان از محیط خود می‌باشد، می‌پردازیم سپس به تأثیر شاخص‌های مطلوبیت منظر شهر بر کیفیت محیط و بعد از آن تأثیری که رابطه این دو بر رفتارهای زیست‌محیطی (مشارکت، همدلی، فعالیت‌هایی برای ارتقاء کیفیت بصری محیط و...) شهروندان دارد بحث خواهد شد. برای تهیه نقشه‌ها و جداول از GIS و Excell استفاده شده است.

منطقه مورد مطالعه

قدیمی‌ترین منابعی که نام کرج در آن آمده است کتابی معروف به نزهه القلوب است که در سال ۷۴۰ هجری قمری به دست حمداله بن ابی‌بکر بن نصر مستوفی (حمدالله مستوفی) تألیف شده است.

محیط شهری صرف یک مکان برای تأمین نیازهای مادی یا داشتن سقفی برای خوابیدن نمی‌باشد، بلکه جایی است که هویت، شخصیت و احساسات ما در آن شکل می‌گیرد و توجه همه‌جانبه نسبت به تمام ابعاد کیفی محیط شهر کرج، باعث خواهد شد که یکسری رفتارهای زیست‌محیطی نهادینه شود، برای مثال زمانی که فضاهای سبز و باغ‌ها تخریب و فدای مقاصد اقتصادی می‌شوند، ریختن زباله در کوچه و خیابان بدون لحظه‌ای درنگ، نداشتن کوچک‌ترین حس به مشارکت و همدلی برای (تمیز کردن نمای ساختمان، کوچه، گل‌کاری مقابل منزل یا مغازه)، اهمیت نداشتن قطع درختان چه برسد به کاشت درخت و گل در مکان‌های مختلف و... دیگر جایی در رفتارهای زیست‌محیطی ما نخواهند داشت.

در مجموع ۴۵ محله و خیابان مورد بررسی قرار گرفته شد. برای تجزیه و تحلیل یافته‌ها، مشاهدات بر اساس طیف پنج‌گانه لیکرت بسیار کم= ۱، کم= ۲، تاحدودی= ۳، زیاد= ۴ و بسیار زیاد= ۵ تنظیم شد. سطح مطلوبیت شاخص‌های منظر شهری با استفاده

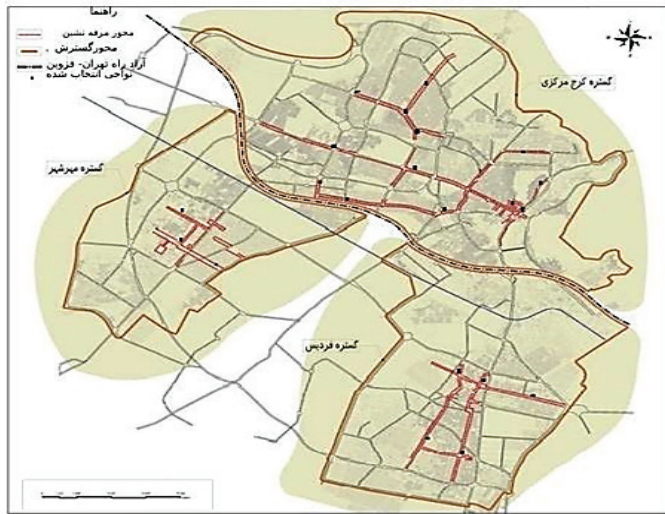
جدول شماره (۲): مؤلفه‌های مدنظر در انتخاب نواحی مرفه و فقیرنشین

پارامترهای مؤثر بر مطلوبیت منظر شهر	پارامترهای مؤثر بر کیفیت محیط شهر
آب‌نما	کفپوش پیاده‌رو
المان‌های نمادین در میدان	آسفالت خیابان
گل کاری میدان‌ها	نوع مصالح ساختمان‌ها
نورپردازی میدان‌ها	تمیزی بدنه ساختمان‌ها
المان‌های فرهنگی - بومی	شکستگی و ریخته شده مصالح ساختمان
نورپردازی مغازه‌ها	قراردهی سطل زباله‌های تفکیک مواد
گل کاری مقابل مغازه‌ها	تعداد خانه‌های مخروبه رها شده
تعداد کافی شاپ‌ها با محیط سبز	تعداد پارکینگ‌های عمومی
گل کاری خانه‌های ویلایی	فرسودگی وسایل حمل‌ونقل عمومی
گل کاری مجتمع‌های مسکونی	مخروبه بودن ایستگاه‌های اتوبوس
گل کاری مجتمع‌های تجاری	فرسودگی توالت عمومی
نقاشی انگیزشی دیوارهای عمومی	معماری متناسب با اقلیم و توپوگرافی منطقه
گلدان‌های مقابل مغازه‌ها	نوع درختان متناسب با شرایط جغرافیایی
استفاده از مبلمان شهری در خیابان‌های شلوغ و مرکز خرید	روشنایی خیابان و پیاده‌روها
نشیمن‌گاه‌های تزیینی درب خانه‌ها	فرسودگی تیر برق‌ها
تعداد پارک‌ها در نزدیکی مناطق مسکونی	ساخت و سازهای انبوه یا نیمه کاره رها شده
کاربرد بام سبز ^۱ در مجتمع‌های مسکونی و تجاری	فرسودگی علائم راهنمایی



شکل شماره (۳): پهنه‌های فقیرنشین شهر کرج

1. Roof Garden



شکل شماره (۴): پهنه‌های مرفه‌نشین شهر کرج

قرار گرفته است. ارتفاع متوسط این شهر از سطح دریا ۱۳۲۱ متر است. بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵، جمعیت آن ۱/۷۰۹/۴۸۱ نفر است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵).

بحث و یافته‌ها

در بررسی ویژگی‌های سطح مطلوبیت شاخص‌های منظر شهری کرج برای تهیه نقشه‌های پهنه‌های فقیرنشین و مرفه‌نشین (شکل شماره ۳ و ۴)، با توجه به مؤلفه‌های (جدول شماره ۲) در دارا بودن یا نبودن این مؤلفه‌ها نواحی مورد نظر انتخاب شدند. در ادامه به تحلیل تأثیر شاخص‌های مطلوبیت منظر شهر در کیفیت محیط شهر و نوع تأثیر رابطه آن دو بر رفتار زیست‌محیطی شهروندان پرداخته خواهد شد.

تحلیل‌های ارزیابی سطح مطلوبیت شاخص‌های منظر شهری کرج با استفاده از آزمون T تک نمونه‌ای، تبیین رابطه میان شاخص‌ها بر اساس تحلیل هم‌بستگی و تحلیل رگرسیون شاخص کیفیت منظر شهری با سایر شاخص‌ها منجر به حصول یافته‌هایی شده که در سه

در این کتاب نام کرج در ضمن ولایات عراق عجم از توابع طالقان آمده و نوشته شده است که در این ولایت ده‌های معتبر بوده است. ممکن است نام کرج و رودخانه کرج از واژه‌ی «گود» که در اوستا به‌عنوان یکی از شعبات رنگ‌هاست، گرفته شده باشد که پس از سال‌های دراز، اینک به‌صورت کرج درآمده است. درحالی‌که اگر از واژه‌ی کراج به معنی بانگ و فریاد گرفته شده باشد، در این صورت نیز با سابقه‌ی باستانی آن ارتباط پیدا می‌کند؛ زیرا در تپه‌ی آتشگاه و کوه‌های مراد تپه و کلاک و قلعه‌دختر شهرستانک در ایام باستان برای خیر رسانیدن و دیده‌بانی آتش‌افروزی می‌شد و بدین طریق هجوم دشمن را به یکدیگر خبر می‌دادند. به‌احتمال زیاد کرج مبدأ خبری بزرگی جهت رگا (ری) بوده و از آن‌رو ممکن است که در اصل کراج بوده باشد (سند توسعه راهبردی کرج، ۱۳۹۴). از نظر موقعیت ریاضی این شهر بین ۳۵ درجه و ۴۶ دقیقه تا ۳۵ درجه و ۵۱ دقیقه عرض شمالی و ۵۰ درجه و ۵۴ دقیقه تا ۵۱ درجه و ۳ دقیقه طول شرقی

جدول شماره (۳): سطح معناداری کیفیت مؤلفه‌های شاخص هویت و حس تعلق به مکان، (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱)

مطلوبیت عددی = ۳						
مؤلفه‌های شاخص تعلق مکانی	میانگین	آماره آزمون T	سطح معناداری	تفاوت از سطح مطلوبیت	فاصله اطمینان ۹۵ درصد	
					پایین تر	بالا تر
فعالیت (اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی)	۳/۸۰	۱۶/۳۰۶	۰/۰۰۰	۰/۸۰۲	۰/۷۰	۰/۹۰
مشارکت	۲/۹۲	- ۰/۷۱۳	۰/۴۷۶	- ۰/۰۴۶	- ۰/۱۷	۰/۰۸
آرامش	۱/۸۹	- ۰/۲۳۷	۰/۸۱۳	- ۰/۰۱۶	- ۰/۱۵	۰/۱۲

جدول شماره (۴): سطح معناداری کیفیت مؤلفه‌های شاخص تعادل و کیفیت بصری، (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱)

مطلوبیت عددی = ۳						
مؤلفه‌های شاخص تعادل و کیفیت بصری	میانگین	آماره آزمون T	سطح معناداری	تفاوت از سطح مطلوبیت	فاصله اطمینان ۹۵ درصد	
					پایین تر	بالا تر
سهولت و خوانایی	۲/۰۱	-۶/۴۷۱	۰/۰۰۰	-۰/۳۶۴	-۰/۴۸	-۰/۲۵
سازگاری و همدلی	۳/۱۱	۲/۱۵۶	۰/۰۳۲	۰/۱۱۳	۰/۰۱	۰/۲۲
زیبایی بصری و تنوع	۲/۶۳	-۶/۳۴۵	۰/۰۰۰	-۰/۳۶۷	-۰/۴۸	-۰/۲۵

قسمت به شرح زیر ارائه شده است:

۱. تحلیل سطح مطلوبیت شاخص‌ها

شاخص هویت و حس تعلق به مکان: نتایج به دست آمده از آزمون T تک نمونه‌ای در ارتباط با شاخص هویت و حس تعلق به مکان نشان می‌دهد که با در نظر داشتن میانگین حد مطلوبیت عددی ۳، از میان سه مؤلفه مورد مطالعه، تنها یک مؤلفه شامل فعالیت (اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی) دارای میانگینی بالاتر از حد مطلوب آزمون است. شایان ذکر است که سطح معنی‌داری مشاهده شده است برای مؤلفه مشارکت که بیشتر از ۰/۰۵ است و میانگین آن به میانگین مطلوبیت عددی نزدیک است.

شاخص تعادل و کیفیت بصری: نتایج به دست آمده از آزمون T تک نمونه‌ای در ارتباط با شاخص تعادل و کیفیت بصری نشان می‌دهد که با در نظر داشتن

میانگین حد مطلوبیت عددی ۳، از میان سه مؤلفه مورد مطالعه، تنها یک مؤلفه سازگاری و همدلی از میان سه مؤلفه مربوط به این شاخص دارای میانگین بالاتری از حد مطلوبیت آزمون است.

۲. تحلیل هم‌بستگی شاخص‌های سه‌گانه کیفیت منظر شهری

تجربیات و ادراکات از مطلوبیت فضای شهری از طریق سه شاخص شامل: منظر شهری، هویت و حس تعلق به مکان و تعادل و کیفیت بصری معرفی شده است. محاسبه هم‌بستگی پیرسون بین شاخص‌ها رابطه‌ی معناداری را نشان می‌دهد که بیشترین هم‌بستگی بین منظر شهری با کیفیت بصری (۰/۶۱۴) است. از این رو با توجه به این رابطه معنادار بین شاخص‌های سه‌گانه با تغییر در یکی از شاخص‌ها، تغییر در بقیه شاخص‌ها قابل پیش‌بینی است.

جدول شماره (۵): ضریب همبستگی پیرسون، (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱)

همبستگی پیرسون			شاخص‌ها
تبادل و کیفیت بصری	هویت و حس تعلق به مکان	منظر شهری	
۰/۴۶۵	۰/۳۷۳	۱	منظر شهری
۰/۶۱۴	۱	۰/۳۷۳	هویت و حس تعلق به مکان
۱	۰/۶۱۴	۰/۴۶۵	تبادل و کیفیت بصری

جدول شماره (۶): خلاصه‌ی مدل رگرسیون منظر شهری و سایر شاخص‌ها، (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱)

خطای معیار	ضریب تعیین شده R2	ضریب تعیین R2	ضریب همبستگی چندگانه R
۳/۴۲۵۷۷	۰/۵۳۲	۰/۵۴۳	۰/۷۳۷

جدول شماره (۷): ضرایب میزان شدت اثرگذاری متغیرهای مستقل بر وابسته، (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱)

Model	ضرایب غیراستاندارد		ضرایب استاندارد	T	سطح معناداری
	Std. Error	B	Beta		
عرض از مبدأ	۲/۱۰۲	۱/۳۰۸	-	۱/۶۰۸	۰/۱۰۹
تبادل و کیفیت بصری	۰/۷۶۵	۰/۰۸۵	۰/۴۵۳	۸/۹۹۱	۰/۰۰۰
هویت و حس تعلق به مکان	۰/۱۸۱	۰/۰۵۰	۰/۱۹۲	۳/۶۱۹	۰/۰۰۰

به عبارتی، متغیرهای مستقل توانسته‌اند بیش از ۵۰ درصد تغییرات متغیر وابسته یعنی منظر شهری را تبیین کنند.

ضرایب استاندارد تأثیر متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته نشان می‌دهد که از میان شاخص‌های در نظر گرفته شده به‌عنوان متغیر مستقل، دو متغیر تأثیر آماری معناداری بر منظر شهری دارند. در این میان تبادل و کیفیت بصری بیشترین میزان تأثیری بر منظر شهری داشته‌اند.

بر اساس نتایج به دست آمده، منظر شهری به میزان قابل توجهی حاصل تجربیات و ادراکات از محیط فعالیت و زندگی شهروندان بستگی دارد و هر

۳. تحلیل رگرسیون منظر مکانی و سایر شاخص‌ها

پس از حصول اطمینان از وجود رابطه‌ی معنادار میان شاخص‌ها، تحلیل رگرسیون شاخص منظر شهری و سایر شاخص‌ها شامل هویت و حس تعلق به مکان و کیفیت بصری انجام شد. به این ترتیب که منظر شهری به‌عنوان متغیر وابسته و سایر شاخص‌ها به‌عنوان متغیر مستقل در نظر گرفته شدند. نتایج تحلیل رگرسیون شاخص‌ها نشان می‌دهد که شاخص منظر شهری با سایر شاخص‌ها دارای ضریب همبستگی ۰/۷۳۷ است. همچنین ضریب تعیین تعدیل شده حاکی از آن است که ۵۳/۲ درصد تغییرات منظر شهری از طریق ترکیب خطی متغیرهای مستقل تعیین شده است؛

اندازه خاطره‌انگیزتر و احساسی‌تر، به همان میزان سازگاری، حس تعلق، آرامش و مشارکت (رفتارهای زیست‌محیطی) را به همراه خواهد داشت.

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با مبنا قرار دادن شاخص‌های سه‌گانه ارزیابی سطح مطلوبیت منظر شهری، شهر کرج را بررسی کرده است. بر اساس نتایج حاصل از آزمون T-تک نمونه‌ای، از میان ۶ مؤلفه‌ی مطالعه شده در قالب شاخص‌های ارزیابی سطح مطلوبیت منظر شهری کرج، میانگین مطلوبیت عددی دو شاخص، در سطح معنی‌داری قابل قبول، بیشتر از میانگین مفروض آزمون بوده است. جهت تبیین روابط متقابل هر یک از شاخص‌ها، هم‌بستگی پیرسون شاخص‌های سه‌گانه محاسبه شد. بیشترین هم‌بستگی مربوط به رابطه بین منظر شهری با تعادل و کیفیت بصری بوده است. در تحلیل رگرسیون شاخص‌های سه‌گانه، شاخص منظر شهری به‌عنوان متغیر وابسته و سایر شاخص‌ها به‌عنوان متغیر مستقل در نظر گرفته شد که متغیرهای مستقل توانسته‌اند بیش از ۵۰ درصد تغییرات متغیر وابسته یعنی منظر شهری را تبیین کردند. در این میان، شاخص تعادل و کیفیت بصری با ضریب تأثیر ۰/۴۵۳ بیشترین میزان تأثیر را بر منظر شهری داشت. با توجه به ضریب تأثیر بالای شاخص تعادل و کیفیت بصری بر منظر شهری و این‌که مؤلفه‌های مربوط به شاخص تعادل و کیفیت بصری عمده‌تأ و ویژگی‌های زیبایی‌شناسانه منظر شهر و محله است، می‌تواند نقش قابل توجهی در ارتقای منظر شهری کرج داشته باشد. همان‌طور که در مبانی نظری اشاره شد که ادراک محیطی، از دیدگاه روانشناسی محیطی یعنی تأثیر عوامل محیطی بر ویژگی‌های رفتاری افراد، زمانی که محیط‌های شهری کیفیت مطلوبی از نظر شاخص‌های

ذکر شده را دارا باشند، علاقه‌مندی مردم به حضور در فضای شهری، حس تعلق در محل سکونت و کار خود و اقدام به رفتارهای زیست‌محیطی همچون اهمیت به نظافت معابر، گل‌کاری مقابل منازل و مغازه‌ها، لایروبی جوی‌ها، اهمیت به نمای ساختمان‌ها، اهمیت به روشنایی معابر، مقابل منازل و مغازه‌ها و... بیشتر خواهد بود. تصور ذهنی شهروندان از محیط زندگی شهری بر اساس ویژگی‌های فردی و طبقه اجتماعی، اقتصادی و سطح فرهنگ و... اگر همراه با یک دید همه‌جانبه نسبت به تمام ابعاد کیفی محیط شکل بگیرد، باعث اتخاذ تصمیمات عملی‌تر در جهت ارتقاء کیفیت محیط‌زیست خواهد بود. این امر میسر نخواهد بود مگر با مشارکت ساکنان و نظرخواهی مردمی در مورد وضعیت کیفیت محیطی شهر کرج و ارتباط نزدیک با آن‌ها و آن زمان است که حس و تعصب به محل زندگی، آرامش در محل فعالیت، سازگاری با محیط و مشارکت با اطرافیان به وجود خواهد آمد و این یک رابطه دوسویه می‌باشد هم از جانب شهروندان و هم متولیان، اما هستند یکسری مواردی که اگر متولیان کم‌کاری کنند اهالی با مشارکت و همدلی خلأ این اقدامات زیست‌محیطی برای ارتقاء کیفی محیط زندگی خود را جبران کنند، مانند تمام مثال‌هایی که برای رفتارهای زیست‌محیطی در بالا ذکر شد.

فهرست منابع

- کالن، گوردن. (۱۳۸۷). گزیده منظرشهری (ترجمه منوچهر طبیبیان). چاپ سوم. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- لینچ، کوین. (۱۳۸۷). سیمای شهر (ترجمه منوچهر مزینی). چاپ هشتم. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- توسلی، محمود. (۱۳۷۹). طراحی شهری. فصلنامه

- study on the city of Rome. *Landscape and Urban Planning*, 65, 41-52.
- Burrows, R. & Rhodes, D. (1998). Unpopular places? Area disadvantage and the geography of misery in England. Bristol-York: Policy Press, Joseph Rowntree Foundation.
- Dempsey, N. (2012). *Neighborhood design: Urban outdoor experience*. UK: University of Sheffield, Sheffield.
- Garcia-mira, R. Arce, C. & Sabucedo, J. M. (1999). Perceived quality of neighborhoods in a city in northwest Spain: An individual difference scaling approach. *Journal of Environmental Psychology*, 17, 243- 252.
- Golcink, B. & Thompson, W. (2010). Emerging relationships between design and use of urban park spaces. *Landscape and Urban Planning*, 94, 38- 53.
- Isaacs, R. (2000). The urban picturesque: An aesthetic experience of urbanpedestrian places. *Journal of Urban Design*, 5(2), 145-180.
- Jackson, L. E. (2003). The relationship of urban design to human health and condition. *Landscape and Urban Planning*, 64, 191- 200.
- Kim, H. Woosnam, K. M. Marcouiller, D. W. Aleshinloye, K. D. & Choi, Y. (2015). Residential mobility, urban preference, and human settlement: A South Korean case study. *Habitat International*, 49, 497-507.
- Lewicka, M. (2008). Place attachment, place identity, and place memory: Restoring the
- علمی پژوهشی مطالعات شهری، ۸ (۹)، ۱۷-۳۰.
- منصوری، سید امیر. (۱۳۸۹). چيستی منظر شهری (بررسی تاریخی تحولات مفهومی منظر شهری در ایران). ماهنامه منظر، ۳ (۹)، ۲۲.
- مدنی پور، علی. (۱۳۷۹). طراحی فضای شهری: نگرشی بر فرآیندی اجتماعی- مکانی (ترجمه فرهاد مرتضایی). شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری.
- مرکز آمار ایران. (۱۳۹۵). شیپ فایل بلوک‌های جمعیتی سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵ مربوط به منطقه یک شهرداری کرج، تاریخ مراجعه: <http://www.amar.ir>. ۱۴۰۰/۱۲/۲۵ قابل دسترس در.
- گلکار، کورش. (۱۳۸۷). محیط بصری شهر؛ سیر تحول از رویکرد تزئین تا رویکرد پایدار، مجله علوم محیطی، ۵ (۴)، ۱۲۳-۱۴۵.
- Andersen, H. S. (2008). Why do residents want to leave *Journal of Housing and the Built Environment*, 23, 79-101.
- Aschwanden, G. D. P. A. Haegler, S. Gool, L. V. & Schmitt, G. (2011). Empiric design evaluation in urban planning. *Automation in Construction*, 20, 299- 310.
- Bai, X. Nath, I. Capon, A. Hasan, N. & Jaron, D. (2012). Health and wellbeing in the changing urban environment: Complex challenges, scientific responses, and the way forward. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 4, 465- 472.
- Bonaiuto, M. Fornara, F. & Bonnes, M. (2003). Indexes of perceived residential environment quality and neighborhood attachment in urban environments: Aconfirmation

- forgotten city past, *Journal of Environmental Psychology*, 28, 209- 231.
- Lynch, K. (1960). *The image of the city*. Cambridge: MIT Press.
 - Newman, L.& et al. (2008), Sustainable urban community development from the grass-roots: Challenges and opportunities in a pedestrian street initiative, *Local Environment*, 13(9): 129-139.
 - Norouzian-Maleki, S. Bell, S. Hosseini, S. & Faizi, M. (2015). Developing and testing a framework for the assessment of neighborhood liveability in two contrasting countries: Iran and Estonia. *Ecological Indicators*, 48, 263- 271.
 - Potter, J. J. & Cantarero, R. (2006). How does increasing population and diversity affect resident satisfaction? A small community case study. *Environment and Behavior*, 38, 605-625.

Analyzing the role of urban landscape components on the quality of urban environment and environmental behavior of citizens (Case study: Districts of Karaj)

Mina Heidari Temerabadi¹

M.A. in Geography and Urban Planning (Urban Environment), Kharazmi University, Tehran, Iran.

Tajodin Karami

Asistant professor, Kharazmi University, Tehran, Iran

Abstract

Cities as living places create the most desirability on the quality of life of their residents when they meet their demands. These demands are in the form of realizing values such as landscape beauty, tranquility, diversity, etc. It finds meaning. If each of these values is not desirable in a person's living environment, it will affect his perception and feeling of place and consequently on the level of satisfaction with the living environment. The present study analyzes the role of urban landscape components on the quality of urban environment and environmental behavior of karaj citizens in the form of indicators of identity and sense of belonging to place and balance and visual quality, somehow investigating the relationship between human behavioral reactions in relation to urban landscapes after engaging human senses in the environment. The required data were collected through library studies, field visits and checklist completion, and data analysis was performed using Pearson's co-orum method, single-sample T-test and regression analysis. In regression analysis of three indices, urban landscape index was considered as dependent variable and other indicators were considered as independent variables. In regression analysis of three indices, urban landscape index was considered as dependent variable and other indicators were considered as independent variables. Based on the results of balance and visual quality and place belonging with impact coefficients of 0.453 and 0.192, respectively, balance and visual quality had the most effect on urban landscape. In the meantime, due to the high impact factor of balance index and visual quality on urban landscape and the fact that the authors of balance index and visual quality are mainly aesthetic features of city and neighborhood landscape It can play a significant role in improving the urban landscape of Karaj. In fact, urban environments that have a good quality in terms of the mentioned indicators, people's interest in presence in urban space, sense of belonging in their place of residence and work, and action on environmental behaviors will be greater.

Keywords: Desirability of urban landscape, Environmental behavior, Environmental quality.

1. Correspondent author: minaheydari80@gmail.com

Analysis of facilitators and limiting factors of citizens participation in neighborhood- based planning (Case study:City of Isfahan)

Farshad Tahmasibizadeh

Lecture of Urbanism, Art University of Isfahan, Isfahan, Iran.

Abstract

neighborhood planning with a participatory, democratic and people - oriented approach is based on the adaptation of programs and plans with the needs and wants of residents in the city, its realization depends on the participation of citizens in the neighborhood level, but in iran 's urban management and planning system, participation is faced with limitations. this research intends to study the factors which facilitate and limit the participation of citizens in the neighborhood planning in isfahan case study. accordingly, the purpose of the study is practical and based on the nature of the method is descriptive - case and analytical in data collection by documentary and documentary method in form of questionnaire. friedman test and one sample t - test and cluster analysis in spss software have been used to analyze the data. the findings of the research show that the factors limiting the participation of neighborhood in the structure of urban management, lack of attention of urban management to participation, lack of managers ' beliefs and urban authorities to participation, impact of urban management and provincial and provincial macro decisions are the most important factors in neighborhood planning. creating a structure of urban management, making profit making, and applying the model of direct influence of participation in urban management is one of the factors facilitating participation in neighborhood planning.

keywords: participation, central district, facilitators, limiting, isfahan

Recognition of the Role of the Qanat on the Urban and Rural Settlements Viability through the Synthetic Method

Paratoo Darouei

Faculty Member of Academic Center for Education, Culture and Research(ACECR),
Isfahan, Iran

Mina Kashani Hamedani

PhD in Urbanism, Faculty member of Academic Center for Education, Culture and
Research(ACECR), Isfahan, Iran

Abstract:

Viability in its original and general meaning is as the concept of achieving viability that focuses on quality of life at the local level and it has evolved over the years and often reflects the ideal relationship between the living environment and social life. According to this issue, the formation of settlements, especially in hot arid rigen and their livability, is a clear symbol of human-nature interaction in the desert environment, despite of the existing the water supply problems and limited water resources. One of the innovative measures of Iranians adaptation to arid climate is Qanat, which has directly affected the way of life and viability of these areas, as the sustainable water supply system. For this purpose, in this study, the importance and role of qanats on the urban and rural settlements viability has been recognized; and finally by using synthetic method, 27 articles in a codified and principled manner were filtered among 58 selected articles and then they coded. By reviewing these articles, finally 5 dimensions as the main categories including physical, environmental, managerial, economic and socio-cultural dimensions and a total of 164 open codes, is identified, extracted and classified that they are mentioned in domestic and foreign research as the role of qanats on the viability of human settlements The results of this study show that the qanat is a tool of sustainable life that has affected all aspects of environmental, physical, economic, socio-cultural and managerial human settlements and their livability.

Keyword: Qanat, Viability, Urban Settlements, Rural Settlements, Synthetic Method.

Health Impact Assessment (HIA) of New Towns on Their Residents (Case study: Sadra New Town)

Mahdi Montazerhodjah

Associate Professor, Department of urban planning, Yazd University, Yazd, Iran.

Nazanin Sahebi

Bachelor in urban planning, Department of urban planning, Yazd University, Yazd, Iran.

Abstract

The creation of new towns has profound effects on various aspects of human life and ecosystems due to the huge volume of activities carried out, the resources consumed and the significant population group that it attracts. In contemporary urban planning, many of these effects of projects and developments on people's health have been ignored, while today human health and the environment are the focus of sustainable development. Therefore, it is necessary to evaluate these projects in terms of their effects on various aspects of citizens' lives, especially their health. In recent years, the appropriate method to do this is to "Health Impact Assessment". Health impact assessment is a combination of procedures, methods and tools by which a policy, program or project is judged in terms of its potential impacts on the health of a community, and the distribution of these effects within the population is also examined. In Iran, according to paragraph (b) of clause (32) of the Law on the Fifth Strategic Development Plan, the preparation of a national health annex is required for large development projects, such as the creation of new towns. Therefore in this research, Sadra New town project has been evaluated for health impacts. The main purpose of this study is to identify the factors affecting the health of Sadra residents and to investigate the possible impacts (positive or negative) of these factors on health and the severity of the impact of each of these factors. For this purpose, by examining the indicators extracted from the literatures and using the exploratory factor analysis method, health factors in Sadra city were identified and after identifying these factors in the form of prioritized factors, the positive or negative impacts of each using the opinions of Sadra town residents in the form of a questionnaire was used with the help of univariate t-test. The results showed that all the variables of the 12 factors extracted from the exploratory factor analysis test, except for the two variables "air quality" and "water quality" have negative effects on health.

Keywords: Sustainable Development, Health, Health Impact Assessment, Sadra New Town, Factor Analysis.

A Systematic Review of the Government Factors Affecting Citizen's Happiness

Sahar Samavati¹

Ph.D in Urbanism, Tarbiat Modares University, Urban Happiness Researcher, Researcher of Delft University, Netherland.

Abstract

In recent years, an increasing number of social studies have investigated and evaluated how public policy decisions and urban governance impact citizens' quality of life and happiness. Historically, good governance has been regarded as a key factor affecting citizens' happiness, and the best societies are often judged by their citizens' level of happiness. Due to the limited number of studies in this field and the critical state of happiness among Iranian citizens, this issue requires attention. The research was conducted based on a systematic review of Google Scholar, Sage, Taylor, and Francis, and science direct databases from 2000 to 2022 with an aim of identifying the government factors affecting the happiness of citizens. In total, 402 related articles were identified, and a review and classification process was conducted after each article was carefully examined and thoroughly reviewed. According to the findings of the study, political-legal, economic-financial, functional, and social dimensions contribute to citizens' happiness, while democracy, freedom, justice, and social trust, citizens' participation in decision-making processes, and considering happiness policies were the most frequently used indicators. The findings show the importance of democracy, justice, and social trust indicators. The findings of this research can help policymakers and metropolitan and government planners improve citizens' quality of life and happiness.

Keywords: Government, Happiness, Urban Happiness, Policy Making, Systematic Review.

1..Correspondent author: s.architect00@gmail.com

Comparative comparison of the squares of Italian and Iranian cities as spatial-physical embodiment of political-social-religious structures

Mana Vahidbafandeh¹

Master student of Urban design, Tabriz Islamic Art University, Faculty of Architecture and Urbanism, Tabriz, Iran

Morteza Mirgholami

Associate Professor, Faculty of Architecture and Urbanism, Tabriz Islamic Art University, Tabriz, Iran

Abstract

In its true sense, the square is a vast open space that usually has a direct impact on public gatherings and the political-social structures of society. To understand the concept of urban spaces in European cities, one should look for the concept of Agora in ancient Greece, which played an important role in regulating the relations of various urban institutions such as religion, politics, society, and commerce in the cities of that period. Its important historical period in the evolution of the squares of the 11th and 12th centuries in Italy should be known as being formed on the basis of Roman forms. In this period, these public spaces were formed by the monopoly of the aristocracy and the church, which had the direct effect of the institution of power on it. It shows the structures of the square in its essence, but gradually with the formation of the government, the power of the aristocracy and the church decreased and public places and squares were formed for the people as a social institution structure, the court, city council offices and markets were built next to them. have democratized the role of European squares, in the following centuries, new cities appeared in which squares with various uses played a major role in their formation. Parallel to these spaces in Greek and Roman cities, in Iran, there have been spatial hierarchies for citizens in different eras. Taking the political institutions of the squares has been a center for displaying the power of kings and rulers. The main purpose of this research is the institutional comparison between Iranian (Seljukian, Timurian, Safavid) and Italian (Baroque, Renaissance, Gothic) squares between the 12th and 18th centuries, and this comparison is between 11 examples of the most important and prominent squares. has been done, this research seeks to answer the question that (what are the institutional differences and similarities between Iranian and European fields?) Also, the theoretical model and the main framework of the research have been extracted based on documentary studies, which are the main theoretical body. It includes economic, local, religious, social, and political institutions (political with emphasis on the benefit of the people, political with emphasis on the power of the king) and based on that, the fields have been compared. The results and findings of the research show the presence of an element of religion in a common and effective way in Iranian (mosque) and Italian (church) squares, European squares had a strong commercial role during the Renaissance, and local institutions were also an effective element and Such Iranian squares have had a political role (with an emphasis on the power of the king), while European squares have shown the presence of political institutions (political with an emphasis on the benefit of the people) and the importance of civil society and citizens.

Key words: Square, urban institutions, Iran's squares, Italy's squares

1. ma.vahidbafandeh@tabriziau.ac.ir

Index of articles

Comparative comparison of the squares of Italian and Iranian cities as spatial-physical embodiment of political-social-religious structures 5

Mana Vahidbafandeh, Morteza Mirgholami

A Systematic Review of the Government Factors Affecting Citizen's Happiness 39

Sahar Samavati

Health Impact Assessment (HIA) of New Towns on Their Residents (Case study: Sadra New Town) 55

Mahdi Montazerolhodjah, Nazanin Sahebi

Recognition of the Role of the Qanat on the Urban and Rural Settlements Viability through the Synthetic Method 73

Paratoo Darouei, Mina Kashani Hamedani

Analysis of facilitators and limiting factors of citizens participation in neighborhood-based planning (Case study: City of Isfahan) 95

Farshad Tahmasibizadeh

Analyzing the role of urban landscape components on the quality of urban environment and environmental behavior of citizens (Case study: Deciened areas of Karaj) 117

Mina Heidari Temerabadi, Tajodin Karami

Journal of Space and Place Researches

Number 24, Fall 2022



Concessionaire: Academic Center for Education Culture and Research

Director responsible: Mehdi Zhianpour

Chief editor: Mohamad Masoud

Specialized secretary: Ehsan Ranjbar

Editorial board:

Nematullah Akbari, Hamed Bakhshi, Frozandeh Jafarzadehpour, Ali Hassani, Nematullah Fazeli, Mahmoud Ghalenoei, Mohammad Masoud, Mehdi Montazer al-Hojjah, Morteza Mirgholami

Administration Manager: Khatere Amiri

Editorial director: Elham Ghasemi

Executive director: Reyhaneh Sajadi

Persian editor: Saeedeh Harandizadeh

English editor: Rezvan Zafari

Cover designer: Erfan Gholami

Sketch on the cover: Ziba Azar

Layout: Jafare Khoddady

Dedicated site: www.jspr.ac.ir

Email: jsprjdisf@gmail.com

License no. 78539 of the Ministry of Culture and Islamic Guidance

ISSN: 2538-6050

Quarterly articles will be displayed in the following databases:

www.noormags.com

www.magiran.com

www.Civilica.com

www.ensani.ir

Journal of Space and Place Researches

Volume 6, No 24, Fall 2022

- Comparative comparison of the squares of Italian and Iranian cities as spatial-physical embodiment of political-social-religious structures
- A Systematic Review of the Government Factors Affecting Citizen's
- Health Impact Assessment (HIA) of New Towns on Their Residents (Case study: Sadra New Town)
- Recognition of the Role of the Qanat on the Urban and Rural Settlements Viability through the Synthetic Method
- Analysis of facilitators and limiting factors of citizens participation in neighborhood-based planning (Case study: City of Isfahan)
- Analyzing the role of urban landscape components on the quality of urban environment and environmental behavior of citizens (Case study: Deciened areas of Karaj)



ISSN: 2538-6050